

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Düşmanın Şehirdeki Hedefi

MİLLİ MÜCADELEDE POLİSLER

Prof. Dr. Ali ARSLAN
Dr. Abdurrahman BOZKURT
Ramazan Erhan GÜLLÜ

paraf

Düşmanın Şehirdeki Hedefi

MİLLİ MÜCADELEDE POLİSLER

PARAF YAYINLARI

PARAF YAYINLARI: 96

Yakın Tarih: 16

Eser: Milli Mücadelede Polisler

Yazar: Prof. Dr. Ali Arslan, Dr. Abdurrahman Bozkurt, Ramazan Erhan Güllü

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Burak Fazıl Çabuk

Editör: Gül Süpçeler

Düzeltili: Gül Süpçeler - Bulut Fikret Çöloğlu

Kapak Tasarım: Erdiñ Baş (0546 543 31 72)

İç Tasarım: Deniz Meriç

Baskı-Cilt: Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 3

Topkapı/İstanbul Tel: 0212 483 47 91

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265

ISBN: 978-605-5539-52-8

1. Basım: Mart 2011

© Prof. Dr. Ali Arslan

© Dr. Abdurrahman Bozkurt

© Ramazan Erhan Güllü

© Paraf Yayınları 2011

Bu kitabın her türlü basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın, çevirmenin, derleyenin, hazırlayanın veya yayınevinin yazılı ve resmî izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3/114-116

Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97

web: www.parafyayinlari.com e-posta: info@parafyayinlari.com

Düşmanın Şehirdeki Hedefi

MİLLİ MÜCADELEDE POLİSLER

**Prof. Dr. Ali ARSLAN
Dr. Abdurrahman BOZKURT
Ramazan Erhan GÜLLÜ**

Prof. Dr. Ali Arslan

1961’de doğdu. 1980 yılında orta öğrenimini tamamladı ve 1981’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne başladı ve 1985 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Genel Türk Tarihi yüksek lisans programını “Osmanlı Türkiye’siyle Türkistan Arasındaki İlmî Münasebetler (XIV-XIX. Yüzyıl)” tezi ile 1988’de tamamladı. 1988’de başladığı doktora programını da “Darülfünun’dan Üniversiteye Geçiş” adlı teziyle 16 Nisan 1992’de başarıyla bitirdi. Bu çalışması yaptığı ilavelerle 1995 yılında “Darülfünun’dan Üniversiteye” adıyla basıldı. 1987’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı müstakil olarak kurulurken, bu ana bilim dalında görev yapmayı tercih etti. 1990’da yabancı dilini geliştirmek, arşiv ve kütüphanelerde çalışma yapmak üzere İngiltere’de bulundu. Ekim 1992-Aralık 1993 arasında T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı’nda, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in isteği ile Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu konularında eğitim danışmanı olarak görev yaptı. 14 Kasım 1995 tarihinde İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 18 Kasım 1997’de

Doçent unvanını aldı ve 1998 yılında aynı anabilim dalında Doçentlik kadrosuna atandı ve şu anda Profesör unvanıyla halen burada görevine devam etmektedir. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde verdiği Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları, Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları ve Çağdaş Dünya Tarihi dersleri yanında, 1996-1999 yılları arasında İ.Ü. Fen Fakültesi, 1999-2000 yıllarında İ.Ü. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi ve 2002-2004 yılları arasında ise Şükrü Balcı Polis Yüksek Okulu'nda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersleri verdi. Ayrıca 2002-2004 yılları arasında Harp Akademileri'nde Türk Dış Politikasında Türkiye-Suriye İlişkileri konusunda dersler verdi. Yayımlanan kitapları şunlardır:

- Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topluluklarından Türkiye'ye Gelen Öğrenciler (1992-1993), 1994.
- Darülfünûn'dan Üniversite'ye, 1995.
- İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları, 2004 (Prof. Dr. Ali İhsan Gencer'le beraber).
- Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΟΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (Osmanlı Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Rum Basını), Atina 2004.
- Kısır Döngü Türkiye'de Üniversite ve Siyaset, 2004.
- Kutsal Ermeni Papalığı Eçmiyazın Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar, 2005.
- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını, 2005.
- Balkanların Anahtarı- Önemi Bilinmeyen Ada Taşöz, 2005.
- Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü, 2006.

Paraf Yayınları'ndan Çıkan Kitapları:

1. Efendi Ve Uşak (Nisan 2010, 2 Baskı)
2. İstanbul'dan Çıkış (Nisan 2010)
3. Ermeni Papalığı (Mayıs 2010, 2 Baskı)
4. İkinci Yahudi Göçü (Mayıs 2010, 2 Baskı)

Dr. Abdurrahman Bozkurt

1978 yılında Malatya ili Arapkir ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Malatya’da, orta öğrenimini İstanbul’da tamamladı. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak atandı. 2000-2003 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Yüksek Lisansını tamamladı. Aynı yıl doktora eğitimine başladı. “İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi” başlıklı doktora tezini 2009 yılında tamamladı. Mütareke ve Milli Mücadele Dönemlerinde Türkiye, Yakın Dönem Türk Dış Politikası üzerine çalışmalarını sürdüren Abdurrahman Bozkurt, halen İstanbul’da tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Arş. Gör. Ramazan Erhan Güllü

1981 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep’te tamamladı. 2005 yılında Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 yılında Prof. Dr. Ali Arslan’ın danışmanlığında hazırladığı “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gaziantep Ermenileri” başlıklı tezini tamamladı. Bu çalışma 2010 yılında “Antep Ermenileri (Sosyal, Siyasi ve Kültürel Hayat” başlığıyla yayınlandı. Hâlen İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta ve “Ermeni Sorunun Gelişim Sürecinde İstanbul Ermeni Patrikhanesi” konulu doktora tezi çalışmalarına devam etmektedir.

***Türk Emniyet Teşkilatı'nın 1291.
Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nın 723.
Yılları Anısına...***

KAPAK FOTOĞRAFLARI

Resim (sol): 23 Şubat 1919 günü, Aydın'ın Çayırılıbahçe Polis Karakolu'nu basan Rum azınlık tarafından şehit edilen Polis Memuru Hamza Efendi.

Resim (sağ): Milli Mücadele sırasında Urfa'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuran ve işgallere karşı mücadele eden "On İkiler" hareketinden Komiser Şakir Bey.

ÖNSÖZ

Mütareke dönemi ve Milli Mücadele sürecinde iç güvenlik, asayiş ve bunların sağlanmasından sorumlu kuvvet olarak polisin yapısı yakın dönem tarihimizde çok fazla incelemeye tabi tutulmayan konuların başında gelmektedir. “Türk Polis Tarihi” veya “Milli Mücadele’de Türk Polisi” gibi konularda şimdiye kadar yoğun akademik çalışmalar yapılmamış olması gerçekten bu konuda ciddi bir boşluğa işaret etmektedir. Bu konularla ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğunu -bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla- bizzat polislik mesleğinin içinde olan, meraklı ve araştırmacı emniyet mensuplarının çalışmaları oluşturmaktadır. Şüphesiz bunların tamamı çok değerli ve faydalı çalışmalardır ve alanla ilgili önemli bilgiler ve veriler sunmaktadırlar. Emniyet mensuplarının meslekleri hakkında bu tür çalışmalara yönelmeleri spesifik bilgiye erişim açısından da faydalı sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle emniyet teşkilatının yapılandırılması, bu yapılandırmadaki önemli tarihi dönemeçler ve polisin milli yapısının kurumsal çerçevesi üzerine yapılan ve

yapılacak çalışmaların polislik mesleğine mensup olan araştırmacılar tarafından yapılması meselenin anlamlandırılması açısından daha da etkili olabilir.

Ancak bunlar elbette ki yeterli değildir ve meselenin zihinlerde yerli yerine oturmasını sağlayacak olan asıl çalışmalar bilimsel ve akademik araştırmalardır. Özellikle polislik mesleğinin ve emniyet teşkilatının tarihi gelişimi, bu teşkilatın Türk devletlerinin genel teşkilatlanması içinde ifade ettiği anlam ve en sonunda da –belki de en önemlisi– polisin Milli Mücadele sürecinde ülkenin silahlı gücü olarak vatanın kurtarılmasında bulunduğu konum, birçok akademik araştırmayı kaldıracabilecek derinlikte ve önemde konulardır. Fakat özellikle Milli Mücadele süreciyle ilgili bu konuda fark ettiğimiz eksiklik bizim çalışmamızın ortaya çıkış sürecini hazırlayan en önemli etken olmuştur.

Mondros Mütarekesi ve ardından yaşanan işgaller ve Milli Mücadele boyunca polisin faaliyetleri hakkında şimdiye kadar yapılan çalışmalar da yine gayretli ve meraklı emniyet mensupları tarafından yapılmış araştırmalardır. Bu çalışmalardan bahsederken özellikle kıymetli Emniyet Müdürü Eyüp Şahin, Ali Dikici ve İbrahim Şenöz’ü zikretmemiz gerekir. Konuyla ilgili ilk araştırmaları kamuoyuna sunmaları hasebiyle, bu ilk incelemeler, sonraki çalışmalar açısından bir kaynak ve kılavuz niteliği kazanmıştır.

Buradan hareketle biz de bu çalışmada Türk Emniyet Teşkilatı’nın tarihi gelişimi ve Milli Mücadele sürecinde polisin faaliyet ve fonksiyonunu incelemeye gayret ettik. Çalışmamızın ağırlık noktasını Mondros Mütarekesi sonrasında başlayan işgaller sürecinde Türk Polisi’nin durumu ve faaliyetleri oluşturmaktadır. Özellikle İstanbul’da kurulan İtilafçı işgal yönetiminin Türk Polisi’ne yönelik tutum ve davranışları, bizzat işgal yönetiminin başındaki İngiliz yetkililerin İngiliz arşivlerinde yer alan yazışmalarına ve raporlarına dayanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Ana-

dolu'da verilen Milli Mücadele içinde yer alan polisler konusu da başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri olmak üzere, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve dönemi yaşayan kişilerin hatıraları çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışmamıza Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi'nden (ATASE) temin ettiği belgeler ve diğer kaynaklarla katkıda bulunan arkadaşımız Murat Aydoğdu'ya ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgelerinin teminini sağlayan Başbakanlık Osmanlı Arşivi uzmanlarından Mustafa Şener'e çok teşekkür ederiz.

Bu mütevazı çalışmanın konuyla ilgili yapılacak çok daha geniş kapsamlı akademik araştırmalar için bir öncü olmasını temenni ediyoruz...

Prof. Dr. Ali Arslan

Dr. Abdurrahman Bozkurt

Arş. Gör. Ramazan Erhan Güllü

Beyazıt – İstanbul

Mart 2011

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

a.g.t.: Adı geçen tez

ATASE.: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

BCA.: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BEO.: Bab-ı Ali Evrak Odası

BOA.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH.EUM.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti

DH.EUM.AYŞ.: Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemi

DH.EUM.ECB.: Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Ecanib Kalemi

DH.EUM.MEM.: Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti Memurin Kalemi

DH.EUM.SSM.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Kalemi

DH.İ.UM.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiyye Müdüriyeti

DH.KMS: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti

DH.UMVM.: Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti

DH.ŞFR.: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi

FO.: Foreign Office

HR.HMŞ.İŞO.: Hariciye Nezareti İstişare Odası

MV.: Meclis-i Vükela Mazbataları

PRO.: Public Record Office

Şb.: Şube

WO.: War Office

TİH I.: Tefvîk BIYIKLIOĞLU, **Türk İstiklal Harbi, Cilt: I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Ankara 1999, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

TİH IV.: Ahmet Hulki SARAL, **Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi**, Ankara 1966, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları.

ZB.: Zabtiye Nezareti

vd.: Ve devamı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	12
GİRİŞ.....	17

I. BÖLÜM: TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ.....21

İlk Türk Devletlerinde Emniyet Teşkilatı.....	21
İlk Türk-İslam Devletlerinde Emniyet Teşkilatı.....	23
Osmanlı Devleti'nde Emniyet Teşkilatı.....	25
Klasik Dönem Emniyet Teşkilatı.....	25
Emniyet Teşkilatı İçerisinde	
Yeniçeri Ocağı'nın Fonksiyonu.....	28
Batılılaşma Döneminde	
Emniyet Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması.....	31
Klasik Dönemden Batılılaşma Dönemine Geçiş.....	31
II. Mahmut Döneminde Yaşanan Gelişmeler.....	31
20 Mart/10 Nisan 1845 Tarihli Polis Nizamı.....	33
Polis Meclisi.....	35
Zaptiye Müşiriyeti (Kaymakamlığı).....	38
Zaptiye Nezareti.....	41
Deniz Polisi.....	42
17 Ağustos 1907 Tarihli Polis Nizamiyesi.....	44
II. Meşrutiyet Dneminde Polis Teşkilatı.....	46
21 Mayıs 1913 Tarihli Polis Nizamiyesi.....	50

Polis Tahkikatlarına Bir Örnek: Gazete Yayını.....	52
--	----

II. BÖLÜM: I. DÜNYA SAVAŞI VE MÜTAREKE DÖNEMİNDE TÜRK POLİSİ.....55

I. Dünya Savaşı Sırasında Polisin Faaliyetleri.....	55
Mondoros Mütarekesi ve Sonrasında Türk Polisi.....	58
İstanbul'un Fiilen İşgali ve Osmanlı Devlet Oteritesinin Çöküşü.....	60
İstanbul'un Resmen İşgali ve Oteritenin İstanbul İşgal Yönetimine ve Ankara'ya Geçişİ.....	66
İstanbul İşgal Yönetimi Tarafından Emniyet Teşkilatında Yapılan Düzenlemeler.....	75
Başkentte Bulunan Zabıta Birimleri.....	76
Osmanlı Polisini Pasifize Etme Çalışmaları.....	78
Polis ve Sağlık İdarelerine El Konulması.....	80
Fransızların Jandarma İdaresini Ele Geçirme Teşebbüsleri.....	82
Osmanlı Polis İdaresine El Konulması.....	80
İtilafçı Polis Yetki Sahası.....	92
İtilaf Polisinin Suistimalleri Karşısında Osmanlı Polisi.....	94
Osmanlı Polisi ile İtilaf Polisinin Yetki Sahalarını Belirleme Çabaları.....	97
İtilaf Polisinin Masrafları.....	112
Sevr Anlaşması'nda Polis.....	118
İtilaf Polis Mahkemeleri.....	119

İşgal Yönetiminin Osmanlı Jandarmasını	
Teşkilatlandırma Faaliyetleri.....	122
Kır Bekçiliği (Polisi) Sisteminin Uygulanması.....	126
İstanbul'da Türk Polisinin Yerine Getirilen Rum ve	
Ermeni Memurlar.....	128
Mudanya Mütarekesi'nin Ardından Refet Paşa'nın	
İstanbul'a Gelişi ve Türk Polisinin	
İtilaf Vesayetinden Çıkarılması.....	134
Ankara Hükümeti ve Polis Teşkilatının	
Yeniden Canlandırılması.....	136
Sivil Polis Teşkilatı (Ayn-Pe).....	138

III. BÖLÜM: POLİSLERİN ANADOLU'DA MİLLİ MÜCADELEYE KATKILARINA

GENEL BİRBAKİŞ.....141

Anadolu'ya Cephane ve Adam Kaçırma.....	142
Milli Mücadeleye İstihbarat Sağlayan Teşkilatlarda	
Polisin Çalışmaları.....	143
Malta'ya Sürgün Edilen Polisler.....	146
Batı Anadolu'da Yunan İşgali Karşısında	
Türk Polisi.....	149
Çayırılıbahçe Polis Karakolu Baskını.....	149
İzmir'in İşgali ve Bölgedeki Polisin Durumu.....	151
Aydın ve Yöresinde Milli Mücadele ve Polisler.....	152
Denizli Milli Müfreze Kumandanı	
Ödemişli Polis Komiseri Hamdi Efendi.....	153

Isparta'da Yunan-Rum Faaliyetlerine Karşı	
Kuva-yı Milliyeci Polisler.....	157
Bir Toplama Merkezi Olarak Konya.....	158
Kurtuluşun Merkezinde Türk Polisi.....	160
Güney Bölgesinde Fransız-Ermeni	
İşbirliği Karşısında Türk Polisi.....	161
Adana'da Fransızların "Ermeni Polis Birliği"	
Kurma Çalışmaları.....	161
Antep İşgali ve Polise Yönelik Baskılar.....	164
Urfa'da On İnkılar Hareketi ve Komiser Şakir Bey.....	166
Maraş'ta Ermeni Faaliyetleri veSerkomiser Arslan Bey	
ile "Polis Fedaisi" Abdullah Bey.....	169
Sivas Kongresi'nde; Güney Cephesinde Yaşananlar ve	
Polisin Milli Yapısının Korunması Konusunda	
Alınan Kararlar.....	170
SONUÇ.....	175
KAYNAKLAR.....	183
EKLER.....	195
DİZİN.....	245

GİRİŞ

Tarihî süreç içerisinde teşekkül eden devletlerinin kendine özgü idare anlayışlarını, kuruldukları döneme ilişkin idari, iktisadi, sosyal ve kültürel özelliklerini, ulaşım ve iletişim koşullarını dikkate almadan ilk Türk devletlerini bugünkü manada merkezî devletlerle ve idari sistemlerle kıyaslamak doğru değildir.

Türk devlet teşkilatını ve bu teşkilatın işleyiş tarzını çözümleyemeyen araştırmaların vardıkları sonuç doğrultusunda, bugünkü manada merkezî ve organize bir teşkilat olmamasından hareketle, Türk tarihinde 1845 yılına kadar bir Emniyet Teşkilatı olmadığını iddia etmek, sosyolojik kuramlara ve tarihî realitelere aykırıdır. Tarihî perspektiften yoksun bir şekilde yapılan bu tespitler, tarihi olayların ve müesseselerin yüzeysel ya da tek taraflı olarak değerlendirilmesinden öte terminolojik değişikliklerin yeterince analiz edilememesinden kaynaklanmaktadır.

Türk devlet teşkilatının tarihî inkişafını, yapısını, müesseselerinin vazifelerini, işleyişlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, merkezle bağlantılarını tam anlamıyla tahlil etmeden yapılan değerlendirmelerin yanlış anlamalara sebebiyet vermesi kaçınılmazdır. Gözden kaçırılmaması gereken diğer bir nokta da müesseselerdeki yapısal değişimlerdir. Takdir edileceği üzere toplumsal ilişkilerin ve dinamiklerin değişmesine paralel olarak Türk müesseseleri muayyen değişimler yaşamışlardır. Bu değişimi Türk devlet teşkilatının her aşamasında görmek mümkündür.

Tarihte bilinen ilk Türk devletleri, toplumu bir arada tutarak toplumsal huzuru ve barışı sağlamaya yönelik asayiş tedbirleri alarak Türk Emniyet Teşkilatı'nın temellerini atmışlardır. İdari, iktisadi, sosyal, kültürel ve demografik özellikler, ulaşım ve iletişim koşulları gereği kurulan teşkilat, mülki, adli ve askerî niteliklere sahipti. Söz konusu koşullarının değişmesiyle birlikte mülki, adli ve askerî hizmetler birbirinden ayrılarak ihtisaslaşmaya gidilmiş, emniyet teşkilatı da buna göre yapılandırılmıştı. Bununla birlikte modern devlet anlayışı hakim oluncaya dek tüm dünyada olduğu gibi Türk Emniyet Teşkilatı da askerî niteliğe sahip olmuştur.

İlk Türk ve ilk Müslüman devletler arasındaki etkileşim Emniyet Teşkilatı'nda da kendisini hissettirmişti. Bu etkileşim neticesinde ilk Türk-İslam devletleri yapısal ve kavramsal değişikliklere giderek Emniyet Teşkilatı'nın ana iskeletini oluşturmuşlardır. Selçuklular ve beylikler döneminde korunan bu iskelet Osmanlı Beyliği'nin devletleşme sürecinde daha sistematik bir yapıya kavuşturulmuştur.

Osmanoğulları Beyliği'nin kurulduğu döneme mahsus koşullar pragmatik çözümler gerektiriyordu. Ancak devletleşme sürecinin layıkıyla tamamlanabilmesi kalıcı çözümlere bağlıydı. Klasik dönemden itibaren Osmanlı Devleti'ne mahsus bir teşkilatlanmaya gidildi. Teşkilat bünyesinde yer alan müesseselerin

tarihî saik ve dinamiklerin katkısıyla değişime uğraması kaçınılmazdı. Osmanlı Emniyet Teşkilatı ve müesseseleri de bu değişimden nasibini alarak geliştiler.

Osmanlı devlet teşkilatı ve müesseselerindeki bozulma çöküşün başlangıcı oldu. Bu bozulmanın Emniyet Teşkilatı'na da sirayet etmesi, asayiş sorunlarını had safhaya çıkardı. Yöneticiler yaşanan sorunları ortadan kaldıracı olmak amacıyla Batıyı model almak zorunda kaldılar. Batılılaşma çabaları çerçevesinde yapılan düzenlemelerle Osmanlı devlet teşkilatı ve müesseseleri yeniden yapılandırıldı. 20 Mart 1845 tarihinde hazırlanarak 10 Nisan 1845'te yürürlüğe konulan Polis Nizamnamesi'ni ve bundan sonra yapılan değişiklikleri de bu bağlamda değerlendirmek gerçeklerin anlaşılabilmesi açısından son derece önemlidir.

1876 yılındaki başarısız Meşrutiyet denemesinin ardından 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyet ile Osmanlı Devleti'nde rejimin değiştiğini de unutmamak gerekir. Uzun süre monarşik bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti bu değişiklikle meşruti bir rejime geçiş yapmıştır. Dolayısıyla Osmanlı müesseselerinin vazifeleri, işleyişleri, birbirleriyle ve merkezle olan ilişkileri neredeyse tamamen değişmiştir.

I. Dünya Savaşı ve hemen akabinde imzalanan Mondros Mütarekesi asayiş meselesine yeni bir süreç başlatmıştır. Mondros Mütarekesi'nin ardından başkent dahil stratejik öneme sahip Osmanlı topraklarının işgal edilmesi, gayrimüslimlerin faaliyetler, devlet otoritesinin çökmesi, ülkeyi anarşi ortamına sürükledi.

İşgalci güçler başkent İstanbul'un asayiş ve emniyetine hakim olabilmek amacıyla İtilafçı¹ Polis Teşkilatı tesis ederek, işgal et-

1 İtilaf Devletleri belgelerde kendilerini müttefik olarak adlandırdıkları için kurdukları örgütleri "müttefiklerarası" örgütler olarak nitelemişlerdir. Türkiye'de bu gurubun adı İtilaf olduğu için biz "müttefiklerarası" kavramı yerine "İtilafçı" kavramını kullanmayı tercih ettik.

tikleri diğerk bölgelerde Türk polisinin birçoğunu görevden uzaklaştırarak, yerlerine gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğı polis kuvvetleri oluşturdular. Hatta görevden aldıkları Türk polisleri bulundukları yerlerde kalırlarsa, işgale karşı direniş oluşturmalarından çekindikleri için birçoğunun görev bölgesinde kalmasına dahi müsaade etmeyerek, Türk polislerini ülkenin değişik yerlerine -hatta bazılarını yurtdışına- sürgün ettiler. Ancak hem görevden aldıkları her polisin yerine hemen istedikleri gibi birini bulamamaktan hem de kimi bölgelerde işi bilen ve kendilerine yardımcı olabilecek kadrolara ihtiyaç duyduklarından, az sayıda Türk polisini de zorunluluktan dolayı görevde tuttular. Aslında işgal güçleri bu endişelerinde haksız değillerdi çünkü işgallere karşı oluşturulan teşkilatların içinde polisler en önlerde yer alıyorlardı. Fakat işgalcilerin bu baskıları da Türk polisinin faaliyetlerini sonlandıramayacak, direnişlerin ön saflarında yine birçok Türk polisi görev yapacaktır.

Türk polisinin Mondros Mütarekesi sonrasındaki ve Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerinin hakkaniyetle tahlil edilebilmesi için “Türk Emniyet Teşkilatı” tarihinin bilinmesi son derece önemlidir.

I. BÖLÜM

TÜRK POLİS TEŞKİLATI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ

İlk Türk Devletlerinde Emniyet Teşkilatı

Toplumu düzen içerisinde tutabilmek ve istenmeyen olayların önüne geçebilmek için ilk Türk devletlerinden itibaren Emniyet Teşkilatı'na gereksinim duyulmuştur. İlk Türk devletlerinde umumi teşkilat içerisinde askerî ve mülki müesseselerin kendine özgü bir işleyiş tarzı vardı. İşlevleri ve faaliyet sahaları nazar-ı dikkate alındığında bu dönemde teşkil edilen müesseselerin askerî vazifelerle birlikte mülki vazifeleri de ifa ettikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle ilk Türk devletlerinde emniyeti sağlamak amacıyla kurulan teşkilat, hem mülki, hem adli hem de askerî bir niteliğe sahipti.

İlk Türk devletlerinde, askerî ve hukuki yetkilere sahip yarganlar (yargucu) maiyetleriyle birlikte emniyeti sağlıyorlardı. Göktürk kitabelerinden ve Uygur metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla yarganlar adaleti sağlama vazifeleriyle birlikte ülke içi emniyeti muhafaza etmekle de yükümlü idiler². Köl Tigin

2 İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, İstanbul 1996, s. 280; Ahmet Çermeli - Halil Atabey, Asayiş ve Kulluk Teşkilatı İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı, Cilt: I, Ankara 2002, s. 85.

yazıtının batı cephesinde yer alan; “Batıda Soğd baş kaldırdı. Küçük kardeşim Kül Tigin... için öle yite işi gücü verdiği için (ölesiye yitesiye hizmet ettiği için?), Türk Bilge Kağanı nezaret etmek üzere küçük kardeşim Kül Tigin’i gözeterek oturdum, İnançu Apa yargan Tarkan adını verdim onu övdürdüm”³ şeklindeki ifadelerde yargan unvanından bahsedilmektedir.

Devlet teşkilatının gelişmesine paralel olarak yapılan düzenlemelerle adaleti temin etme vazifesi yarganlara, emniyeti temin etme vazifesi subaşılar verilmişti. Şu ana kadar elde edilen verilere göre Türk tarihinde ilk subaşı, M.S. 720 yılında dikildiği kabul edilen Tonyukuk Anıtı’nda geçen İnel Kağan’dır. Tonyukuk Kitabesi kuzey cephesinde; günümüz Türkçesiyle; “Hatun yok olmuştu. Ona yas töreni yaptırayım dedi. Ordu, gidin dedi. Altun ormanında oturun dedi. Subaşı İnel Kağan, Tarduş şadı gitsin dedi”⁴ şeklindeki ifadeler incelendiğinde, sevk edilen ordu içerisinde yer alan İnel Kağan’ın subaşı rütbesine sahip olduğu anlaşılmaktadır⁵. O halde tarihi geçerliliği olmayan terminolojik bağlantılı sığ değerlendirmeleri bir kenara bırakarak Türk Emniyet Teşkilatı’nın en az 13 asra varan bir mazisinin olduğunu ve İnel Kağan’ın Türk tarihinin bilinen ilk emniyet müdürü olduğunu kabul etmek gerekir. Bir subaşının varlığı, bir teşkilatın mevcudiyetini ortaya koyaçağı için Türk Emniyet Teşkilatı’nın kuruluş yılı olarak en azından 720 yılını kabul etmek ilmî bir zarurettir.

Moğollarda ve Türkistan’da yaşayan Türklerde inzibat amirini tanımlamak amacıyla daruga kavramı da kullanılmıştı. Uygur

3 Orijinal metinde; “Kurıdn (S)oğud örti. İnim Kül Tigin...üçün öl (ü yitü) işig küçüg Türk Bilge Kağan ayukıka inim Kül Tiging kezedü olurttum. İnançu Apa yargan Tarkan atıg (b)irtim” şeklindedir. (Muharrem Ergin, Orhun Kitabeleri, İstanbul 1996, s. 31, 76).

4 Orijinal metinde; “Katun yok bolmuş erti. Anı yoğlatayın tidi. Sü barıng tidi, Altun yışda olurung tidi. Sü başı İnel Kağan Tarduş şad barzun tidi.” şeklindedir. (Ergin, a.g.e., s. 57, 95).

5 Ergin, a.g.e., s. 57.

metinlerinde hem yargan hem de daruga kavramının kullanıldığı görülmektedir⁶. Devlet teşkilatının ve toplumsal ilişkilerin gelişmesine bağlı sorumlulukları artan daruga ya da yarganların, yükümlülükleri yeniden düzenlenecek askerlik ve asayişle ilgili vazifeleri subaşılar devredilecekti. İslam öncesi Türk devletlerinin hemen hemen tamamında uygulanan bu sistem İslamiyet'in kabulünden sonra yapılan ufak tefek değişikliklerle sürdürülecekti. İslamiyet'in kabulüyle birlikte adli yetkilere sahip yargan kavramının yerini kadı almış, iç güvenliği sağlama yetkisine sahip subaşı kavramı ise değişmeden kullanılmıştır.

İlk Türk-İslam Devletlerinde Emniyet Teşkilatı

İlk Türk-İslam devletlerinde Emniyet Teşkilatı'ndan bahsetmeden evvel ilk Müslüman devletlerde Emniyet Teşkilatı'nın nasıl işlediğini kısaca izah etmekte yarar vardır. Bilindiği üzere ilk dönemlerde İslam toplumu içerisinde hoşgörü hakim olduğundan asayiş noktasında çok ciddi sorunlar yaşanmamaktaydı. Bununla beraber "Hares" adı verilen gönüllü muhafızlar iç emniyeti sağlama vazifesini üstlenmişlerdi. Hz. Ebubekir'in kısa süren halifeliği esnasında da aynı uygulama sürdürülmüştü. İslam devleti topraklarının hızla genişlediği Hz. Ömer döneminde devlet teşkilatında önemli düzenlemeler yapılmış bu arada Emniyet Teşkilatı'nın temelleri atılmıştı. Toplumda asayişi sağlamak amacıyla istihdam edilen görevlilere Ahdas ve Şurta, bunların amirlerine Sahibü'l-ahdas ve Sahibü'l adl unvanları verilmişti. Bu görevliler merkezde halifeye, taşrada en yüksek yetkili olan kadı ve valilere bağlıydılar. Bu yapı Hz. Osman ve Hz. Ali

6 Daruga kavramı bugün Azerbaycan'da çarşı ve pazarların korunmasını üstlenen gece bekçilerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Hüseyin Namık Orkun, "Eski Türklerde Zabıta ve Karakol Sözlerine Dair Bir Araştırma", Polis Dergisi, y. 23, s. 309, sayfa: 3931-3932, EGM Yayını, Ankara, 1994, s. 3933.

ile Emeviler ve Abbasiler devrinde geliştirilmiş ve yapılan küçük değişikliklerle varlığını sürdürmüştü⁷.

Türklerin İslamiyet'i benimsemesinin tabii bir neticesi olarak Türk ve diğer İslam devletleri hemen hemen her alanda birbirlerinden etkilenmişlerdir. Karşılıklı etkileşim yeni düzenlemeleri gerektirmişti. Bu düzenlemeler çerçevesinde Emniyet Teşkilatı'nda da bazı değişiklikler yapılmıştı.

İlk Türk devletlerinde de daha önceki İslam devletlerindeki ne benzer bir yapı söz konusuydu. İslamiyet'in kabulü ile birlikte ilk Türk-İslam devletlerinde yeni askerî ve mülki müesseseler tesis edilmiş; subaşının yetkileri yeniden belirlenmişti. Merkezden atanan subaşılar, emirlerindeki şihnelere (şahne) birlikte kendilerine tahsis edilen mıntıklarda, içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı emniyeti sağlamakla yükümlü kılınmışlardı⁸. Bu noktada kadıyla sürekli koordinasyon içerisinde hareket etmek zorunda olan ve kısmen kadıya bağlı subaşı askerî yetkileri gereği doğrudan merkeze bağlıydı. Zira subaşı, normal zamanlarda bulunduğu mıntıkanın emniyetini sağlarken, savaş zamanlarında maiyetlerinin bir kısmı ile savaşa katılıyor, maiyetlerinin bir kısmını da emniyeti sağlamak maksadıyla sivil halkın yaşadığı mıntıkada bırakıyordu. Bu yönüyle subaşı bugünkü anlamda bulunduğu mıntıkanın Emniyet Müdürü ve Askerî Kumandanı idi. Bu dönemde subaşını Eyalet Emniyet Müdürü olarak da vasıflandırabiliriz.

Selçuklular da başlangıçta emniyet teşkilatlarını ilk Türk-İslam devletlerindeki gibi teşkil etmişlerdi. Subaşılar merkezde ve eyaletlerde istihdam edilmişlerdi. Bu dönemde subaşılar

7 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammet Hanefi Palabıyık, "İslam Devletlerindeki Emniyet Teşkilatı (Asr-ı Saadet, Hulefa-yı Raşidin, Emeviler ve Abbasiler Devri)", Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1991.

8 Halim Alyot, Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durum), Ankara 1947, s. 12-15.

eyaletlere bağılı vilayetlerin mülki ve askerî idarecisi haline gelmişlerdi. Kazalarda ise güvenlik, şahnelerin sorumluluğundaydı⁹. Bu dönem için şahneleri de ilçe emniyet müdürü veya amiri olarak kabul edebiliriz.

Selçukluların hakim olduğı Anadolu’da da uygulanan bu sistem Anadolu Selçuklularının dağılmasından sonra kurulan beylikler döneminde de sürdürölmüşü¹⁰.

Osmanlı Devleti’nde Emniyet Teşkilatı

Klasik Dönem Emniyet Teşkilatı

Osmanoğulları Beyliği kuruluş döneminden itibaren ilk Türk İslam devletlerine benzer bir şekilde kurulduğundan Emniyet Teşkilatı buna göre teşkilatlandırılmışı. Beyliğin kurucusu Osman Bey Karacahisar’ı fethettikten (1288) sonra bu kente yönetici olarak oğlu Orhan Bey’i, subaşı olarak yeğeni Alp Gündüz’ü tayin etmişı. Orhan Bey bu şehrin askerî ve mülki idarecisi, Alp Gündüz de Osmanlı tarihindeki ilk Emniyet amiri olmuşı¹¹. Bu tarih Türkiye’de Emniyet Teşkilatı’nın kuruluş tarihi olarak kabul edilmelidir. Çünkü Osmanlılarda bu teşkilat devamlı değişikliklere uğrasa da 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’ne intikal etmişı.

9 Büyük Selçuklu Devleti’nin kurucusu Selçuk Bey’in de bir ‘subaşı’ olduğunu vurgulamakta yarar vardır. (Ali Sevim - Erdoğan Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi (Siyaset, Teşkilat ve Kültür), Ankara, 1995, s. 15-16).

10 Aşık-Paşa Zade, Tevârih-i Ali Osman, İstanbul 1332, s. 20.

11 Bazı kaynaklarda Alp Gündüz’ün Osman Bey’in kardeşı olduğı iddia edilse de Alp Gündüz, Osman Gazi’nin kardeşı Gündüz Alp değil, kardeşinin oğlu Alp Gündüz’dür. Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde Evranos Bey, Timurtaş Bey, Ayru Bey ve Koca Bey gibi tarihî şahsiyetler de subaşı olarak hizmet vermişlerdir. (Ahmet Çermeli - Halil Atabey, Türk Jandarma Teşkilatı, Asayiş ve Kulluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı, Cilt: I., Ankara 2002, s. 85; Alyot, a.g.e., s. 30-31; Hüseyin Namık Orkun, “Subaşlarına Dair”, Polis Dergisi, y. 26, s. 8/320, Polis Enstitüsü Yayını, Ankara-1946, s. 42).

Orhan Bey ve I. Murat dönemlerinde yapılan düzenlemelerle Osmanlı devlet teşkilatı daha sistemli bir yapıya sahip olmuştu. Bu düzenlemeler çerçevesinde Emniyet Teşkilatı'nda da yeni bir yapılanmaya gidilmişti. Yeni teşkil edilen idari birimlere atanan yetkililer arasındaki ilişkiler düzenlenmiş, bu yetkililer arasında Osmanlı Devleti'ne özgü bir yetki dağılımı yapılmıştı.

Köy, kaza, sancak ve beylerbeyliği şeklinde düzenlenen idari teşkilatta, yetki dağılımı yapmak devlet olmanın gereği idi. Nüfusun yoğun olmadığı köylerde tımarlı sipahiler idari ve askerî vazifeleri ifa ediyor, adli meseleleri ise gerekli tahkikatı yaptıktan sonra kazalarda bulunan kadılara havale ediyorlardı. Nüfusun daha yoğun olduğu kazaların yöneticisi hukuki yetkilere de sahip kadı idi. Kadı, mülki idareci olduğundan; bugünkü anlamda kaymakam, yerel hizmetleri ifa ettiğinden; belediye başkanı, adli yetkileri hasebiyle; hakim, savcı ve avukattı¹². Bunun dışında kadı; noter hizmetleri de yürütüyordu¹³. Bu ağır vazifeleri yürütürken kadılara naipleri yardımcı oluyordu. Kadılar hukuki sahadada bağımsız olmakla birlikte mülki sahada merkeze bağlıydılar. Bu noktada kadılar askerlik ve emniyet ile ilgili meselelerden doğrudan sorumlu değillerdi. Askerî meselelerle merkeze bağlı alaybeyleri, asayişle ilgili meselelerle ise yine askerî yetkilere sahip subaşılar ilgileniyorlardı. Subaşılar askerî meselelerde alaybeyine, emniyetle ilgili meselelerde kadılara bağlı idiler. Bu girift

12 Her duruşmada kazanın doğruluğu ve dürüstlüğü ile tanınmış ileri gelenleri hazır bulunurdu. ("Şuhudü'l hal" denilen heyet) Bunlar, verilen kararların kanuna uygun olup olmadığını takip ederlerdi. Kadılar yeterli donanımına sahip olsalar da mahalli örf ve adetlere yabancı olduklarından dolayı tereddüt edebilirlerdi. Böyle durumlarda bu heyetle müşavere bulunabiliyor, şehrin müftüsünden veya şeyhülislamdan görüş alabiliyordu. Buna karşın duruşmada son söz kadiya ait idi. İtirazlar sadece divana yapılabilirdi. (Necati Gültepe, Mührün Gücü - İlk Türk-İslam Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi, İstanbul 2009, s. 256-259).

13 Metin Kunt, Sancaktan Eyalet, 1550-1650, Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi, İstanbul, 1978, s. 15; Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1991, s. 124-125.

yönetim yapısını çözemeyen bazı araştırmacılar, Türk Emniyet Teşkilatı'nın geçmişini 166 yıla sınırlandırma yanlışlığına veya kolaycılığına düşmektedirler.

Osmanlı Devleti'nde en ücra köşelerinde dahi emniyeti sağlamak amacıyla eyalet ve sancak merkezlerine ve hatta önemli gördüğü köylere subaşılar atanabiliyordu. Devlet merkezinde hizmet veren subaşılar farklı kişi ve makamlara bağlı olabiliyorlardı. Eyalet merkezlerinde, sancak ve kasabalarda istihdam edilen subaşıları genelde vali veya mutasarrıf tarafından atanıyorlardı. Ayrıca, her elli haneli köye subaşı atanabiliyor, elli haneden daha az nüfusa sahip köyler birleştirilerek birkaç tanesi bir köy olarak yapılandırılıyor ve bu köylere subaşı atanıyordu. Subaşılar başlangıçta merkezden atanıyorlardı. Ancak sınırların genişlemesiyle birlikte beylerbeyleri ve sancakbeyleri subaşı tayin edebilme yetkisine sahip olmuşlardı¹⁴.

Osmanlı toplumu ve devlet teşkilatı geliştikçe subaşıların vazife sahaları da değişmeye başlamıştı. Tımarlı sipahiler bölükler halinde sancaklar içerisindeki mıntıkalara taksim edilmiş, her bölüğün başına birer subaşı atanmıştı. Subaşılarının kumandasındaki her on bölük bir alaybeyinin, alaybeyleri sancakbeyinin, sancakbeyleri de beylerbeyinin ya da Çelebi Sultan denilen şehzadelerin kumandasında idi. Barış zamanında emniyeti temin etmekle mükellef subaşılar, savaş zamanında emir komuta zinciri içerisinde savaşa katılıyorlardı. Yalnız subaşıların tamamı savaşlara götürülmüyor, beylerbeyliği hudutları içerisinde bulunan subaşıların ve emirlerindeki tımarlı sipahilerin onda biri korucu ya da yasakçı unvanlarıyla bulundukları mıntikalarda toprağın işletilmesine nezaret etmek, bu mıntikaların muhafazasını ve asayişini temin etmek amacıyla nöbetle memlekette bırakılı-

14 Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Mansur, "Zabıta Tarihi Tetkikatından: Taşra Subaşıları", Polis Dergisi, s. 156, sayfa: 900, 01 Kanûn-ı Evvel 1338, Matbaa-ı Amire, İstanbul-1922.

yorlardı¹⁵. Bu uygulamalarla birlikte subaşıların askerî sorumluluklarının büyük bir kısmı alaybeylerine devredilmişti. Bundan sonra subaşıların öncelikli vazifeleri bulundukları mıntikalarda emniyeti sağlamak olacaktı. Topraklarının genişlemesi ve Yeniçeri Ocağı'nın teşkil edilmesiyle birlikte Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nda yeni düzenlemeler gündeme gelecekti.

Emniyet Teşkilatı İçerisinde Yeniçeri Ocağı'nın Fonksiyonu

Başkentte

Osmanlı ordusunun önemli bir uzvu olan Yeniçeri Ocağı payitahtı dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı muhafaza ederken, bu ocak bünyesinde teşkil edilen birimler farklı muhitleride başkentin asayişini temin etmekle sorumlu tutulmuşlardı. İstanbul'da saray çevresi dışında kalan mıntikalarda emniyeti sağlamak amacıyla kulluklar (kolluk) tesis edilmişti. Kulluklarda istihdam edilen yeniçerilere kullukçu unvanı verilmekteydi. Kullukçular, genellikle yaşlı ve tecrübeli yeniçeriler arasından seçilerek İstanbul'da bulunan subaşıların emrine veriliyorlardı. Tarihi süreç içerisinde Kulluklar; Karakulhane, Karagol ve Karakol, Kullukçular (Kollukçu) ise Karakullukçu adlarını almışlardır¹⁶. Kullukçular, Kumkapı, Ayakapısı, Yahudi Mahallesi, Balat, Fener, Eyüpkapısı, Edirnekapı gibi mıntikaların emniyetini muhafaza etmeye çalışıyorlardı¹⁷.

15 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt: I., Ankara 1994, s. 517.

16 Alyot, a.g.e., s. 45-47.

17 Derviş Okçabol, Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi, Ankara 1940, s. 7-8; Hasan Hüseyin Çelik - Turkut Göksu, Türkiye'de Devlet, Toplum ve Polis, Ankara 2002, s. 21.

Kullukçulara yardım etmek amacıyla başka birimler oluşturulmuştu. Gizli bir polis gibi suçlunun yakalanmasını ve adli makamlara teslim edilmesini sağlayan Böcekbaşı, yine gizli bir şekilde halkın arasında dolaşarak bilgi ve durum incelemesi yapan Baştebdil Ağası, şehirde devriye gezerek suçluları takip eden Salma Çavuşu, İstanbul'da saray dışında Ayasofya, Hocapaşa ve Ahırkapı mıntıkalarının asayişinden sorumlu Cebecibaşı¹⁸, Üsküdar, Eyüp, Kağıthane, Boğaziçi'nin iki yakası, Adalar, Yeşilköy, Kadıköy ve Bostancı Köprüsü mıntıkalarının asayişinden sorumlu olan Bostancıbaşı, Tophane ve Beyoğlu mıntıkalarının asayişinden sorumlu Topçubaşı, padişahın özellikle av sırasında muhafızlığını yapan ve gizli işleriyle meşgul olan Başhaseki, İstanbul'a geliş gidişleri organize eden Çavuşbaşı, kadının icra organı İhtisap Ağası, sadrazamın muhafızı Muhzırağa, şehirlerin gece korunması amacıyla hizmet veren Asesler ve Falakacılar gibi birimlerdi. Bu birimlerin tamamı Yeniçeri Ağası'nın emrindeydi. Yeniçeri ağası sefere çıktığı zaman onun yerine vekaleten Sekbanbaşı bakardı. O da seferde ise onların yerine İstanbul Ağası bakmakla mükellefti. Tersane mıntıkasının emniyetinin muhafazasından ise Kaptanpaşa ve ona bağlı neferler mesuldü¹⁹. İstanbul'da merkezden uzak bölgelerin emniyetini sağlama vazifesi taşrada olduğu gibi subaşılar verilmişti. Ancak subaşıların maiyeti taşradakinden farklı bir şekilde tanzim edilmişti. Merkezden uzak karakullar subaşılar bağlıydı. Bu karakullarda genellikle yaşlı ve tecrübeli yeniçeriler yasakçı unvanıyla istihdam edilmekteydi²⁰.

18 Cebecibaşılar, silah ve harp malzemesi yapımından da sorumluydular.

19 Hikmet Tongur, Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, Ankara 1946, s. 58-59; Yusuf Emek, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrasında Emniyet Teşkilatı'nın Yapılanması ve Gelişimi", Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, s. 11-18; Süleyman Kaynar, "Tarihi Süreç İçerisinde Türk Polis Teşkilatı'nın Kuruluşu, Organizasyonu, Fiziksel Yapılanması, Aday Seçme Şekli, Eğitim Programları ve Eğitim Süreçleri Üzerine Bir Araştırma", Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2002, s. 11-14.

20 Mustafa Çufalı, "Türk Polis Tarihi", Türkiye'de Toplum, Devlet ve Polis, (Editörler; Hasan Hüseyin Çevik - Turkut Göksu), Ankara 2002, s. 21.

Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren taşraya da yasakçılar tayin edilmişti. Yasakçılar kasaba halkının talebi doğrultusunda aidat karşılığında kulkethüdası tarafından dokuz aylığına tayin edilirdiler. Bunların görevlerinin sona ermesi de yine kulkethüdası tarafından kadıya bildirilerek yapıldı²¹.

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti Emniyet Teşkilatı'nı kurarken payitahtta ayrı bir yapı kurmuştur. İlk bakışta karışık gibi görünen bu yapı²² devletin güçlü olduğu dönemlerde sağlanan koordinasyon sayesinde gayet iyi bir şekilde işlemekteydi. Takdir edileceği üzere otoritenin çözülmeye başladığı dönemlerde ayaş açısından sıkıntılar yaşanması kaçınılmaz olacaktı.

Taşrada

Daha önce subaşların taşrada emniyet ile ilgili vazifeleri hakkında izahatta bulunmuştuk. Yeniçeri Ocağı'nın tesis edilmesinden sonra başkent dışındaki idari birimlerde Yeniçeriler istihdam edilmişti. İdari birimlerin önemine binaen Yeniçeri Komutanı, Serdarı ya da zabiti amir olarak atanıyordu. Yeniçeri amirleri maiyetlerindeki yeniçerilerle birlikte başkentteki gibi kulluklarda kalıyorlardı. Taşrada istihdam edilen Yeniçeriler subaşlarla birlikte iç ve dış güvenliği sağlamakla mükellef kılınmışlardı²³. Osmanlı Devleti'nin daha önceki Türk devletlerinden etkilenecek oluşturduğu bir Emniyet Teşkilatı mevcuttu. Tanzimat döneminde batılılaşmaya paralel Emniyet Teşkilatı da Batılı hale dönüştürülmeye başlanmıştı.

21 Mustafa Çufalı, a.g.m., s. 22, Tongur, a.g.e., s. 92-94.

22 Bekri Mustafa'ya atfedilen şu fıkra Emniyet Teşkilatı'ndaki yetki dağılımı ile ilgili sözlü tarihimizden bir örnektir; Bir yaz gecesi devriyeler, Bekri Mustafayı bahçeli bir meyhanede zilzurna olduğundan yakalamak isterler. Bekri Mustafa onları görür görmez derhal kendisini havuza atar ve fiskiyenin yalağına kurulup oturur. Devriyenin:

—Çık bakalım oradan!.. davetine;

—Ben karada değilim, deryadayım. Bundan sonra bana Kaptanpaşa karışır!.. cevabını verir.

23 Emek, a.g.e., s. 19-20.

Batılılaşma Döneminde Emniyet Teşkilatının Yeniden Yapılandırılması

Klasik Dönemden Batılılaşma Dönemine Geçiş

II. Mahmut Döneminde Yaşanan Gelişmeler

II. Mahmut döneminde yoğunlaşan Batılılaşma çabaları çerçevesinde Osmanlı devlet teşkilatında önemli değişikliklere gidilmiştir. Klasik dönem Osmanlı müesseseleri de Batılılaşma hareketleriyle birlikte yeniden yapılandırmışlardır. Bu çerçevede Emniyet Teşkilatı da yeni bir yapıya kavuşturulmuştu. Tımar sisteminin kaldırılması, Yeniçeri Ocağı'nın ilgası ve İhtisap Nezaretî'nin kurulması gibi gelişmeler Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nın yeniden yapılandırılmasını sağlamıştı.

Taşrada

Tımar sistemi kaldırıldıktan sonra taşrada emniyet konusunda yaşanan sorunlar daha da artmıştı. Bu sorunları gidermek ve taşrada asayiş sağlamaya üzere Asakir-i Redife adı verilen bir teşkilat kurulmuştu. Tımarlı sipahiler inzibat görevi yapan bu teşkilata kaydedilmişlerdi. Tanzimat döneminde merkezden tayin edilen zabıtların komutasında zaptiye kıtaları teşkil edilmiş, tımarlı sipahiler bu kez bu teşkilata kaydolmaya başlamışlardı²⁴. Aslında 1844 yılında Tımarlı Sipahilerin kaldırılması üzerine açıkta kalan sipahiler yeni kurulan zaptiye kıtalarına nakledilmişlerdi²⁵. Yani klasik dönem Osmanlı taşrasında asayiş sağlamaya

24 Atabey - Çermeli, a.g.e., s. 131-132; Adem Özçetin, "Osmanlı Devletinde Güvenlik Hizmetleri (1845'e Kadar)", Yayınlanmamış Lisans Üstü Uzmanlık Tezi, TODAİE, Ankara 1987, s. 98.

25 Ali Sönmez, "Polis Meclisi'nin Kuruluşu Ve Kaldırışı (1845-1850)", Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 37, Ankara 2005, s. 261.

görevli sipahiler inzibat teşkilatına dahil edilmişti. Böylece klasik dönemden Batılılaşma dönemine geçiş sağlanmıştı.

Tanzimat döneminde yapılan mülki düzenlemelerle valilere, zaptiyelerin sevk ve idaresi konusunda yetki verilmişti. Zamanla zaptiyeleri seçme yetkisi vilayet meclislerine geçmişti. Meclislerin yerel özellikleri, yapılan tercihlerde doğrudan etkili olmaktaydı. Bir diğer sorun da tımar sisteminin bozulmasından ve ilgasından sonra ortada kalan başıbozuk askerlerin ve hatta eşkıyaların müracaat etmeleri ve bunların zaptiye olarak atanmalarıydı. Bu durum zaptiyelerin teftiş altında olmalarını gerektirdiğinden teftiş amacıyla da zaptiyeler istihdam edilecekti²⁶.

Başkentte

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra başkent muhafazasından ve asayişinden yeni kurulan Asakir-i Mansureyi Muhammediye Ordusu ve bu ordu bünyesinde teşkil edilen birimler mesul tutulmuştu. Buna göre; Üsküdar mıntikasının asayişinden Asakir-i Hassalar, Kasımpaşa ve Eyüp mıntikalarının asayişinden Asakir-i Muntazama-i Bahriye, Galata ve Beyoğlu mıntikalarının asayişinden ise Topçu Ocakları²⁷ sorumlu tutulmuşlardı. Bununla beraber Yeniçeri Ocağı gibi köklü bir teşkilatın bir anda lağvedilmesinden doğan boşluğu yeni teşkil edilen birimlerin doldurması mümkün değildi. Bu nedenle emniyeti muhafazaya yönelik yeni arayışlar sürecekti.

Yeniçeri Ocağı'nın lağvedildiği sıralarda kurulan İhtisap Nezaret'i'ne asayişle ilgili vazifeler verilmişti. Genel olarak belediye

26 Ferdan Ergut, Modern Devlet ve Polis, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği, İstanbul 2004, s. 106-112.

27 Bilindiği üzere bu ocak da yeniçerilerden oluşmasına rağmen, Yeniçeri Ocağı'nın ilgası esnasındaki katkılarından dolayı bu ocak kaldırılmamış, faaliyetine devam etmiştir. 1832 yılında Harbiye Levazım ve Baruthane'nin idaresi de bu ocağın yetki sahasına dahil edilerek, bu ocak, Tophane Müşiriyeti'ne dönüştürülmüştür. (Alyot, a.g.e., s. 70).

işlerini yürütmekle mükellef İhtisap Nezareti'ne bağlı zabıtalara, Asakir-i Mansureyi Muhammediye Ordusu'ndan yapılacak personel takviyesiyle, çarşı, pazar, han ve hamamların bulunduğu mıntikalarda devriye gezerek asayiş sağlayacaklardı²⁸. Ancak beklentileri karşılamamış olacak ki İhtisap Nezareti 1851 yılında lağvedilecek, Zabtiye Müşirliği'nde ihtisap işleriyle uğraşmak üzere Es'ar Meclisi adıyla bir birim oluşturulacaktı²⁹.

20 Mart/10 Nisan 1845 Tarihli Polis Nizamı

Osmanlı merkez ve taşra teşkilatında emniyet mekanizmasının farklı ve birbiriyle koordine olamayan birimler tarafından sağlanması, uygulamada bazı sıkıntılara neden olmaktaydı. Yaşanan bu sıkıntıların önüne geçebilmek maksadıyla 20 Mart 1845 tarihinde Polis Nizamı çıkarılmıştı. 10 Nisan 1845'te yürürlüğe giren ve on yedi maddeden oluşan nizamnamede polis mefhumunun ilk kez kullanılmış olması³⁰ Türk Emniyet Teşkilatı'nın ilk kez bu tarihte kurulduğu şeklinde yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır. Polis mefhumu ilk kez kullanıldığı tarihlerde emniyeti muhafaza eden Emniyet Teşkilatı'nı ifade ediyordu. Şöyle ki; en kötü ihtimalle dahi bu mefhumun kullanıldığı tarihten 1.136 yıl önce Türkler, bir Emniyet Teşkilatı'na sahiplerdi. Söz konusu nizamname, o güne kadar var olmayan bir teşkilat tesis etmeyip, Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nın Polis Teşkilatı adı altında yeniden yapılandırılmasına yönelikti.

28 Atabey - Çermeli, a.g.e., s. 129; Alyot, a.g.e., s. 89.

29 İhtisap Nezareti 1852 yılında yeniden kurulmuşsa da 1855 yılında belediye işleriyle meşgul olmak üzere Şehremaneti'nin teşkil edilmesi üzerine bir kez daha lağvedilmiştir. (Alyot, a.g.e., s. 89).

30 "Bi-lütfihî subhanehû te'ala saye-i muvaffakiyet-vaye-i cenab-ı mülkdarîde istihsal-i hüsn-i zabita-i belde ile mücerred istikmal-i esbab-ı emniyet ehali ve sekene niyet-i hayriyesiyle ba-irade-i seniyye-i hümayûn vaz ve te'sisi mukarrer olan polis tabir olunur..." Polis Nizamnamesi 1 Temmuz 1800 tarihinde hazırlanan Paris Emniyet Müdürü'nün Görevlerini Düzenleyen Kararname'den esinlenilerek hazırlanmıştı. ("Polis Nizamı", Name-i Hümayun Defteri No. 11, sayfa: 361-262; Çevik, Göksu, a.g.e., s. 22-23).

Hazırlanan Nizamname ile polis teşkilatına kendi iç tüzü-
günü hazırlayarak tatbikatını izleme, yabancıların evraklarını
kontrol etme, devlete ait veya tasarrufunda müşterek hukuku
bulunan binaların korumasının sağlama, avcılara ruhsat verme,
dilenciliği önleme, iş bırakarak halkın ve işçilerin çalışmalarını
engellemek maksadıyla kurulan örgütlere engel olma, dilencileri
takip ve bu suretle dilenciliği men etme, dışarıdan gelen kitapla-
rı inceleme, kitapları basımından ve satılmasından önce kontrol
etme, cezaevlerini gözetim altında bulundurma, işi bırakma ey-
lemlerine katılanlarla işini terk eden işçilerin toplantı ve benzeri
hareketlerini önlenme, sefih ve ahlaksızlığa yol açan mekanlar
ile kumarhaneleri teftiş etme, kamu düzenini bozan fitne ve fe-
sat yuvalarını ortadan kaldırma, ahlaka ve kamu terbiyesine zarar
verecek tüm konularda basımevlerine dikkat etme, yurtdışından
gelen yayınları inceleyerek gerekli görülmesi halinde yasaklama
ya da toplatma, bayram günlerine dair kanun ve duyuruları ilgili-
lere haber verme, tiyatro ve sair oyun mahalleriyle meşgul olmak,
gazino ve borsa gibi yerlerde iç düzeni sağlama, tüccarın muame-
le ve müzakerelerine mahsus yerlerin nizamını temin etme, tellal
ve simsarlara tezkere verme, gerektiğinde ölüm ve hastalıkların
sebeplerini araştırma ve bazı meselelerde bilirkişilik yapma gibi
görevler verilmişti³¹.

Polis Nizamı'na göre; ülke dahilinde emniyet ve asayişin ka-
nun çerçevesinde koordinasyondan Tophane Müşiriyeti'ne bağ-
lı teftiş memurları sorumlu olacaktı³². Halihazırda Seraskerliğe
bağlı Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ve Asakir-i Redife'ye
bağlı birimler asayişten sorumlu idiler. Teftiş memurları bir yan-
dan ülke genelinde asayişi sağlamakla yükümlü kılınmış iken di-
ğer yandan Asakir-i Mansure ve Asakir-i Redife'ye bağlı birimler

31 "Polis Nizamı", Name-i Hümayun Defteri No. 11, sayfa: 361-262. Tongur, a.g.e., s. 150-151. Alyot, a.g.e., s. 177.

32 "Polis Nizamı", Name-i Hümayun Defteri No. 11, sayfa: 361-262.

tarafından yapılan uygulamaların kanuna uygun olup olmadığını denetleyeceklerdi. Ki bu yeni teşkil edilen sivil bir birim için ağır bir görev idi.

1845 Nizamnamesi'nin önemli bir özelliği de askerî otorite-nin egemenliğindeki Emniyet Teşkilatı'nın sivil otoriteye devrini amaçlamasıydı³³. Fakat dönemin şartları bu şekilde bir otorite devri için gerekli ortamı yaratamamıştı. Bunun için bir süre daha beklemek gerekecekti. Klasik dönemde olduğu gibi ordu ile em-niyet teşkilatlarının iç içe çalışma usulüne devam edilmişti.

Polis Meclisi

Polis teşkilatını daha sistemli ve organize bir hale kavuştur-mak maksadıyla müracaat edilen müesseselerden bir tanesi de Polis Meclisi idi. “Memleketin iç güvenlik ve asayişine taalluk eden gerekli kanun ve nizamnameleri ittihaz ve bunların icrasına nezaret etmek” üzere teşkil edilen bu meclis³⁴ aynı zamanda “polis teşkilatını merkezileştirme teşebbüslerinden bir tanesi” idi. Polis Meclisi, asayişle ilgili kanun ve nizamı hazırlama vazi-felerinin dışında Galata-Beyoğlu bölgesinin güvenliğinden so-rumlu olacaktı. Meclis toplam yedi kişiden oluşacak ve Tophane Müşirliğine bağlı olarak faaliyetlerini sürdürecekti. Polis Meclisi, çalışma esasları ve yetkileri ile ilgili esasları hazırlayarak, Meclis-i Vala'ya sunacaktı. Meclis-i Vala tarafından incelenecek çalışma esasları ve yetkileri son şeklini aldıktan sonra sadrazama arz edi-lecekti. Son aşamada bu esaslar padişah tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girecekti. Bu prosedür çerçevesinde hazırlanan nizamname 21 Mart 1845 tarihinde sadır olan iradeyle yürürlü-

33 Ergut, a.g.e., s. 106.

34 Kısa bir süre sonra Zaptiye Meclisi'nin yerini Divan-ı Zaptiye (Polis Kurulu) ve Meclis-i Tahkik (Araştırma Meclisi) almıştı. Divan-ı Zaptiye bugünkü anlamda Sulh Ceza Mahkemesi, Meclis-i Tahkik ise sorgu hakimliğine karşılık gelmektedir.

ğe girmişti. Buna göre Polis Meclisi, amme nizam ve asayişinin korunması hususunda karakollarda bulunan nizamiye askerlerini celp ve istihdam etmek yetkisine de sahipti. Bundan başka “memleket içinde seyahat eden Osmanlı veyahut yabancıların gidiş ve gelişlerine nezaret ederek, gereken mürur tezkerelerini vermek, hariçten veya vilayetlerden gelenlerin ellerinde bulunan pasaport veya mürur tezkerelerini saklamak ve yerine birer ikamet tezkeresi vermek, ateşli silah kullanacak avcılara ruhsatname vermek, devlet binalarıyla umumi mahal ve mevkilerin korunmasını sağlamak, çalışabilecek durumda olanların dilenmesine ve halkı rahatsız etmesine mani olmak, fakir, işsiz ve hastaların memleketlerine dönmelerine yardımcı olmak, hapis müddetlerini doldurup hapisneden tahliye edilenlerin memleketlerine gitmeleri hususunda kolaylık göstermek, han, lokanta, otel ve bekar odaları gibi misafir kabul eden yerler için konulan nizamların uygulandığına dikkat etmek, kötü niyetli kimselerin toplandıkları mahallerle kumarhaneleri teftiş ve taharri etme ve bu gibi yerlerin çoğalmasına mani olmak, amelenin iş ve gücünü bırakmaya sevk ve amme asayişini ihlal etmek gayesini güden fitne ve fesat cemiyetlerinin kurulmasını önlemeye çalışmak ve ihtilal vukuunun önlenmesi çarelerine bakmak, ahlak ve umumi edebi ihlal edecek olan yazıların basılmasına veyahut satılmasına mani olmak üzere basın ve kitabevelrine dikkat etmek, hariçten gelen kitap, gazete ve sair basmaların yayınlanmasından evvel gözden geçirilmesi ve gerektiği taktirde toplatılmasını temin etmek, hususi ruhsatla açılan tiyatro gibi eğlence ve oyun mahallerinde seyircilerin her türlü emniyetinin sağlanmasına ve bu gibi yerlerde asayiş ve intizamın muhafazasına dikkat ve itina etmek, bayram ve tatil günlerinde uygulanacak kanun ve tenbihatı ilgililere ihtar etmek, tacirlerin iş gördükleri ve görüştükleri borsa tabir olunan mahallerin dahili nizamına nezaret etmek, simsarlık yapmak isteyenlere mezuniyet tezkeresi vermek ve ruhsatsız olanların çalışmasına mani olmak,

lüzum görülür veya herhangi bir iddia vaki olursa, vefat eden veya hastalanan bir şahsın eceliyle ölüp ölmediğini ya da hangi sebepten dolayı hastalandığını tespit etmek ve gerekirse bunlar ve benzeri hadiselerde ehli hibre olmak üzere birer kimyager, hekim ve cerrah tayin etmek” Polis Meclisi’nin vazifelerinden- di. Hazırlanan nizamname dikkate alındığında; “Galata-Beyoğlu bölgesinin pilot bölge olarak seçildiği, kurulması düşünülen sis- tem açısından model olacağı” izlenimi ortaya çıkmaktadır³⁵.

Polis Meclisi ilk olarak, kırk altı adet polisi istihdam ederek işe başlamıştı. Bu arada çalışmalarını daha iyi yapabilmesi için meclise bir tercüman, bir tabib ve bir yeni üyenin atanmasına karar verilmişti. Galata-Beyoğlu bölgesi güvenlik işlerinin Kap- tan Paşa’ya havalesiyle, Polis Meclisi Tophane-i Amire Müşirli- ği emrinden alınarak Kaptan Paşa’ya bağlanmıştı. Polis Mecli- si’nden, özellikle ticari çevrelerin ve gayrimüslimlerin yaşadığı bölgede asayişin sağlaması bekleniyordu. Fakat meclis kendi- sinden beklenenleri gerçekleştirmedi. Başta İngiltere olmak üzere yabancı sefaretlerden yapılan şikayetler Bab-ı Ali’yi yeni arayışlara itti. Bu şikayetler sonucunda Polis Meclisi, Zaptiye Müşiriyeti’ne³⁶ bağlanmıştı. Bundan kısa bir süre sonra da Polis Meclisi’nde bulunan katip, tercüman ve lüzumu olan memurlar, Zaptiye Meclisine nakledilmiş, Polis Meclisi’nin ıslahatı için gerekli çalışmalara başlanmıştı. Buna karşın gerek meclis üyele- rinin müşiriyete nakli ve gerekse meclisin daha sonraki yıllarda faaliyete geçirilmemesi, meclisin bir daha çalışmadığını ve kal- dırıldığını göstermektedir.”³⁷

35 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sönmez, “Polis Meclisi’nin Kuruluşu Ve Kaldır- dı (1845-1850)”, Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 37, Ankara 2005, s. 259-269.

36 Müşiriyet, Dersaadet, Beşiktaş ve Üsküdar’ın güvenliğinden sorumlu idi. Beyoğlu ve Galata bölgesinin de bağlanması ile bütün İstanbul’un güvenliği bu müşiriyete emanet edilmiş oldu.

37 Sönmez, a.g.m., s. 259-269.

Zaptiye Müşiriyeti (Kaymakamlığı)³⁸

15 Şubat 1846 tarihinde yayınlanan bir genelgeyle Seraskerlikten bağımsız olmak üzere emniyet hizmetlerini yürütmek üzere Zaptiye Müşiriyeti kurulmuştu. Genelgede müşiriyetin kuruluş amacı genel hatlarıyla; eskiden beri Seraskerliğe bağlı olarak hizmet veren emniyet hizmetlerinin bundan böyle doğrudan kendi kural ve yetkileriyle idaresinin daha yerinde olacağı vurgulanıyordu. Dersaadet, Üsküdar ve Boğaziçi bölgelerinin hepsinden sorumlu olacak müşirin, doğrudan vazifesi bu bölgeleri muhafaza etmek olacak ve yine bu bölgelerdeki tüm memurlar da onun hizmetinde olacaklardı³⁹.

Zaptiye Müşiriyeti'nin yetki ve sorumluluklarını düzenleyen mevzuatın müzakeresinin yapılması ve ihtiyaç duyulan konular-

38 Zaptiye Müşiriyeti'nin adı 1851 tarihinden itibaren Zaptiye Kaymakamlığı olarak değiştirilmişti.

39 Genelgede müşiriyetin kuruluş amacı tam olarak şu şekilde izah edilmişti; "Öteden beri Dar'ül-hilafetül-aliye muhafızlığı mesned-i celil-i seraskeriyyeye ilhaken idare olunmakta ise de gerek kaide-i düveliyeye ve gerek usul ve nizamat-ı saltanat-ı seniye iktizasınca muhafaza-i bilad maddesi umur-ı cesima-i mülkiyeden olmak ve bunun hizmet-i askeriyeye ile içtimai memur-ı cunudiyyeyi işgalden ve hizmet-i nizamiyelerine imhalden ibaret ve emri muhafaza ise her yerde şayan-ı itina bir memuriyet bulunmak mülahasesiyle muhafazlık-ı mezkûrun usul-i sıhhiyesine tevfiқан tefrik-i lazımeyle hal ve maslahattan ve buna memur buyurulacak zatın Dersaadet ve Üsküdar ve Boğaziçi ve mevki-i lazımeyle daima gezip dolaşması ve mahall-i merkumda kain muhafaza memurları onun maiyyetinde bulunması ve bu cihetlerle memuriyet-i mezkûreye erbabının intihabı ve icabat-ı umurdan olduğuna ve geçenlerde Musul valisi nasp ve tayin buyurularak memuriyet-i canibine azimet etmek üzere Dersaadet'e gelmiş olan Niş vali-i sabıkı atufetli Hafız Paşa hazretleri müşiran-ı fehami saltanat-ı seniyyeden ve eshab-ı gayret ve besanetten olarak memuriyet-i mezkûreyi layıkıyla idareye muktedit zevattan bulunduğuna binaen müşarunileyh Hafız Paşa hazretlerinin Musul'a azimeti bit-tevkif Zaptiye Müşiri nasp ve tayin ve Babiseraskeri ve Üsküdar Tomruk-ları hademe ve ketebesi maiyetlerinde olmak üzere Bahçekapısı civarında kain Ticaret Konağı her tarafa münasebetli bulunmak cihetiyle orasının dahi zabtiye mahalli tahsisi bit-tensip ol bapta müteallik ve şerefsüdü buyurulan emri ferman isabet-i unvan-ı cenab-ı şehriyarı mantık-i celili üzere iktizası icra ve müşarunileyh hazretleri ber-mucib-i ruhsat-ı seniye mabeyn-i hümayun canib-i sanisine azimetle hak-i pay-i şevket ihtiva-i cenab-ı mülükaneyle naseyaz olarak memuriyetine mahsus nişan-ı zışanhuzur-ı şahanede talik ve ita buyurulmuştur." Alyot, a.g.e., s. 81.

da mevzuat düzenlemesi yapmak üzere bir Zaptiye Meclisi'nin kurulması kararlaştırılmıştı. Kısa bir süre sonra Zaptiye Meclisi lağvedilmiş, yerine Divan-ı Zaptiye ve Meclis-i Tahkik adıyla iki meclis kurulmuştu. Divan-ı Zaptiye; o zamana kadar doğrudan doğruya zaptiye müşirine havale edilen kabahat ve cünha cinsinden olan bazı suçları muhakeme ederek hükme bağlayacak, Meclis-i Tahkik ise sadece divan-ı zaptiyede görülen davaların üstündeki cünha ve cinayetleri tahkik ve muhakeme edecekti⁴⁰. Ancak bu meclislerde kendilerinden beklenenleri gerçekleştirememesi üzerine 23 Şubat 1870 tarihinde "Dersaadet ve Mülhekatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Muhakimi Nizamiyesine Dair Nizamname" yayınlanmıştı. Bu nizamnameyle başkent ve ona bağlı civar kazalarda mülki, zabıta görevlerini yürütme vazifesi 'Zaptiye Müşiriyeti'ne verilmişti. Bu maksatla da dört meclis ve daire kurulmuştu. Buna göre meclis-i idare; mülki ve mali işlere, meclis-i fırka-i zaptiye; 1870 tarihli Asakir-i Zaptiye Nizamnamesi'ne uygun olarak zaptiye subay ve erlerinin intihabına ve asakir-i idareye ait olan hususlara, teftiş dairesi; maiyetindeki teftiş memurları vasıtasıyla müşirlik makamından gelen evrakı tahkik etmek, yangın sırasında gerekli tedbirleri almak, hükümetçe aranan şahısları buldurmak ve meclislerin kararıyla memleketlerine iadesine karar verilen şahısları mahallerine sevk etmek gibi işlerle, hapishane dairesi; hapishane idaresine bakmakla yükümlü kılınmışlardı⁴¹.

Zaptiye teşkilatında istihdam edilecek personel, askerler arasından temin edilecekti. Başlangıçta gönüllü askerler, zaptiye olarak iki yıllık bir süre için seçilmekteyken, taleplerin artması neticesinde muvazzaf askerler arasından kurayla seçilenler zaptiye yapılmışlardı. Yalnız yapılan düzenlemeler isim değişikliğinden öteye gidemediğinden Zaptiye teşkilatından da beklenen sonuç alınamamıştı. 1869 yılından itibaren Zaptiye teşkilatın-

40 Alyot, a.g.e., s. 85.

41 Alyot, a.g.e., s. 90.

da okuma yazma bilenlerle azınlık dillerine vakıf olanlar Teftiş Memuru olarak istihdam edilmişti⁴². Yalnız bu değişiklikler başkentle sınırlı kalmıştı. Taşrada Emniyet Teşkilatı eskiden olduğu gibi seraskerliğe bağlı idi.

Zaptiye Teşkilatı hâlâ zabıtayla ilgili vazifeleriyle birlikte adli ve beledi görevleri de ifa etmekteydi. Divan-ı ahkam-ı adliyenin kurulmasıyla Zaptiye Teşkilatı adli görevler bu kuruma, Şehremanetinin teşkiliyle belediyeye ait işler bu kuruma devredilmişti. Ancak bundan Zaptiye Teşkilatı yalnızca zabıtayla ilgili işleri yürütmekle mükellef olacaktı⁴³. Bu gelişmeler Zaptiye Teşkilatı'nın zabıta işlerinde uzmanlaşmasını sağlayacaktı.

Zaptiye Müşiriyeti'nin görev sahası; Dersaadet, Beyoğlu, Üsküdar, Çekmece mutasarrıflıkları, Galata, Adalar, Kartal, Fatih Eyüp, Yeniköy, Beykoz, Çatalca kaimmakamlıkları ile Küçük Çekmece, Suyolu köyleri, Terkos ve Şile müdürlüklerinden ibaret olacaktı. 14 Haziran 1869 tarihinde hazırlanan "Asakir-i Zaptiye Hakkında Nizamname"; her vilayette süvari ve piyade olmak üzere birer alay, her sancakta birer tabur, her kazada ise birer bölük zabıta askerî bulundurulmasını öngörmekteydi. Zaptiye askerliğinin süresi iki yıl olacak istihdam edilen bir şahıs, bu sürenin dolmasından önce görevden ayrılamayacaktı. İki yıllık müddeti dolduranların istemeleri halinde tekrar görevlendirilmeleri mümkün olacaktı. Zaptiye askeri olmak isteyenlerin 50 yaşından yukarı ve 21 yaşından aşağı olmaması, görevine yerine getirilmesine engel olacak beden noksanlığının bulunmaması, çevrede iyi olarak tanınan insanlardan olması şarttı. Zaptiye askeri olarak istihdam edilecek şahısların, doktor tarafından muayene edilip bir kefil göstermeleri esastı. Ayrıca hiçbir bölükte, 25 yaşından aşağı olan neferlerin adedinin bölük mevcudunun üçte

42 Kaynar, a.g.e., s. 1

43 İbrahim Feridun, Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye, (Yayına Hazırlayanlar: Muhittin Karakaya – Veysel K. Bilgiç), Ankara 2010, s. 173.

birini geçmemesi de esastı. Alaybeyinin bulunduğu vilayet merkezinde, üst rütbedeki zabıtanın oluşmuş bir alay meclisi, tabur ağalarının bulunduğu liva merkezlerinde de üst rütbeli zabıtanın oluşmuş bir tabur meclisi oluşturulacaktı. Her vilayetin zaptiye askerî alayının görevine ilişkin muameleler hakkında kayıt ve zabıt defteri tutulacaktı. Asakir-i zaptiye'nin kol vekilleri, muavinleri, jurnal eminleri, alaybeyleri ve tabur ağalarına kadar olan zabıtanın vilayet valisinin tasdiğiyle atanır ve atama kararları Zaptiye Müşiriyeti'ne gönderilecekti. Gönderilen atama mazbataları zaptiye fırka meclisinde uygun bulunduğu takdirde tasdik edilir, aksi durumda ise değiştirilirdi. Tabur ağalarıyla idare eminlerinin ve alaybeylerinin göreve alınmaları ise zaptiye fırka meclisinde yapılan tetkik sonucunda zaptiye müşiri tarafından onaylandıktan sonra 'ferman-ı alî' ile icra olunurdu. Zaptiye askerinin askerlik müddetini doldurmadan, üç aydan fazla hapis cezasıyla mahkum olanlar, mülki ve askerî görevini yerine getirirken dikkatsizlik ve tedbirsizlik sonucu meydana gelen suçlardan dolayı üçüncü defa olarak bir yıllık hapse mahkum olanlar, zabıtalık sıfatına aykırı fiil ve hareketleri alışkanlık haline getirenler görevden alınır hizmetten dolayı oluşmayan, nizami emeklilik müddetini tamamlayamadan memuriyet görevine yerine getiremeyecek derecede hastalananlar ve istifa edenler görevinden ayrılabilirlerdi⁴⁴.

Zaptiye Nezareti

Tanzimat ve I. Meşrutiyet döneminde yapılan idari düzenlemeler Batı'daki örneklerine benzer müesseseler teşkil etmeyi öngörmekteydi. Bu bağlamda polis teşkilatının da Batı'daki örneklerine benzer şekilde yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmuştu. Bu ihtiyaca binaen 1879 yılında Zaptiye Müşiriyeti, Zaptiye Nezareti'ne dönüştürülmüştü.

44 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Eyüp Şahin, "Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", Polis Dergisi, Sayı: 38. EGM. Yay. Ankara 2004.

Zaptiye Nezareti 1880 yılında Teftiş Memurluğu uygulamasını kaldırarak yerine resmî bir polis heyeti oluşturmakla işe başlamıştı. Bir müddet sonra jandarma çalışanlarına da zaptiye adı verilmişti. Bundan böyle vilayetlerde polis müdürleri ve zaptiyeler bir arada bulunmaya başlamış, başkent; İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu Polis Müdürlükleri ile Beşiktaş Polis Memurluğu olarak dört polis dairesine, her polis dairesi de 'Polis Merkezlerine' ayrılmıştı. Her Polis Müdürlüğü'nde, bir polis müdürü ile bir başkan ve üyeden oluşan bir Polis Meclisi bulunurken, her Polis Merkezi bir serkomiser tarafından yönetilmekteydi. Zamana bağlı olarak meclislerin üye sayısı ile birlikte Polis Merkezlerinin adedi çoğalmıştı. Başkentte, İstanbul Polis Müdürlüğü'nün dışındaki diğer müdürlükler, 1886 tarihi itibarıyla «mutasarrıflık» adını almış, polis müdürlerine de mutasarrıf denilmeye başlanmıştı. Bunu takiben 1893 yılında 15 ilde polis teşkilatı kurulmuş, il polis dairelerinin başına bir serkomiser getirilmişti. Modern polis yapılanmasını bir an önce gerçekleştirmek amacıyla 1898 yılında İstanbul'da sivil polis teşkilatı kurulmuştu. 20. yüzyılın başlarında vilayetlerin çoğunluğunda polis teşkilatı kurulmuştu⁴⁵.

1881 yılında Zaptiye Nezareti'ne bağlı Asakir-i Zaptiye Teşkilatı'nın yerini Polis Teşkilatı almıştı. Bu değişiklikler ilk olarak başkentte tatbik ediliyor, uygun bulunması halinde tedrici olarak taşraya teşmil ediliyordu. Nitekim 1885 yılından itibaren taşrada Polis Teşkilatı'nın tesis edilmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştı. 1897 yılında İstanbul'da süvari polis teşkilatı, 1898'de sivil polis müfettişlileri ve komiserlikleri tesis edilmişti⁴⁶.

Deniz Polisi

1899 yılında sahil vilayetlerinde deniz yoluyla da koruma ve kollama yapılmasını sağlamak maksadıyla deniz polisi tesis edilmişti. Deniz polisinin vazifesini deruhte edebilmesini sağla-

45 Eyüp Şahin, a.g.e., s. 101-120.

46 Çevik, Göksu, a.g.e., s. 23.

mak amacıyla; İzmir, Beyrut, Mersin, Trabzon, Yafa gibi önemli iskeleler için motorbotları, ikinci derecedeki diğer sahil beldele-ri için sandallar tedarik ve tahsis edilmişti. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine denk gelmesi nedeniyle Deniz Polisi gerçek anlamda İstanbul'da teşkilatlandırılmış, diğer sahillerde tam anlamıyla teşkilatlanma sağlanamamıştır. "İstanbul Boğaziçi'nden başlayarak Ambarlı sahiline kadar genel kontrol yapan deniz polisi, Pendik'ten başlayarak Anadolu fenerine kadarki deniz şeridi içerisinde istiap kontrolleri, deniz trafiğinin düzenlenmesinin yanında ülkenin jeolojik yapısı bakımından önem arz eden sahillerinde gerekli kontrolleri yapmasını ülkenin geleceğinin kontrol altına alınması bakımından zorunlu kılmıştır. Deniz polisi, devlet büyüklerinin liman ve sahillerdeki kısa süreli gezilerinde koruma görevi yapar, ülkeye kaçak yollardan ve deniz yoluyla sokulmak istenen her türlü eşyayı yakalar, deniz korsanlarını takip ederek yakalar, çeşitli batıkları izinsiz sökmeye kalkanları yakalar, limanlarda dolmuş yapan büyük küçük bütün motorları, kum ve balıkçı teknelerini, plajların civarında tehlikeli sürat yapan spor deniz motorlarını, su kayağı yapanları takip ve kontrol eder, iç, orta ve dış limanda liman tüzüğüne göre deniz trafiğinin muntazam bir biçimde işlemlerini sağlar, deniz yoluyla taşınan patlayıcı, yanıcı ve yakıcı maddelerin mevzuata göre taşınıp taşınmadığını kontrol ederdi"⁴⁷.

Bu arada Polis Teşkilatı hâlâ 10 Nisan 1845 tarihinde yürürlüğe giren Polis Nizamnamesi'ne göre faaliyetlerini sürdürüyordu. Bundan kaynaklanan eksiklikleri gidermek, polisin yetki sahasını ve vazifelerini belirlemek üzere 6 Aralık 1896 tarihinde "Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olanların Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketine Dair Talimat" yayınlanmıştı. Buna göre polisin vazifeleri; gece ve gündüz kendisine tahsis edilen mıntikalarda devriye gezerek

47 Eyüp Şahin, a.g.e., s. 132-160.

mahalle ve evlere gelip giden şahıslar hakkında bilgi toplamak, han ve dükkanları kontrol etmek, yabancıların mürur tezkereleri ile pasaportlarını incelemek, usulüne uymak kaydıyla evleri ve şahısları aramak, çarşı ve pazarlarda işsiz güçsüzlerin dolaşmalarını engellemek, kilise ve diğer ibadet yerleriyle Müslümanların namazda bulundukları zaman içerisinde cami ve mescit kapılarını kontrol etmek, silahlı karşı koyma durumunda derhal mukabele etmektir. Polisler de Serkomiser, İkinci Komiser, Üçüncü Komiser, Komiser Yardımcısı ve Polis Memuru olmak üzere beş sınıfa ayrılmışlardır⁴⁸.

17 Ağustos 1907 Tarihli Polis Nizamnamesi

17 Ağustos 1907 tarihinde yayınlanan Polis Nizamnamesi ile Zaptiye Nezareti'ne bağlı polisin önleyici, idari, adli ve siyasi vazifeleri daha teferruatlı bir şekilde düzenlenmişti. Merkez ve taşra müesseseleri, Asakir-i Nizamiye ve Jandarma ile polisin yetkileri, polis müfettişlerinin ve Polis Meclisi'nin vazifeleri belirlenmişti. Nizamname polislerin seçimi, özlük hakları gibi konulara da açıklık getirmişti⁴⁹. Zaptiye Nezareti 1879-1909 yılları arasında memlekette emniyetin sağlanabilmesi amacıyla önemli çalışmalar yapmıştı. Fakat Osmanlı Devleti'nin son demlerini yaşadığı bu dönemde iç ve dış dinamiklerin etkisiyle ciddi aksaklıklar meydana gelmişti. Bu aksaklıklar Zaptiye Nezareti'nin yerine yeni bir teşkilatın kurulmasını gündeme getirecekti. Nizamnamenin yürürlüğe girmesinden bir süre önce Zaptiye Nezareti'nin yeniden teşkilatlanmasıyla ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmış ve bunlar kısmen uygulamaya da konulmuştu. Örneğin bundan böyle sivil polisler tarafından yürütülen gözetleme ve tahkikatlar her polis merkezinde bir serkomiser başkanlığın-

48 Alyot, a.g.e., s. 186-187; Tongur, a.g.e., s. 168-169; Çevik - Göksu, a.g.e., s. 23-24.

49 Tongur, a.g.e., s. 206-216.

da oluşturulacak memurlar tarafından yürütülecekti. Şüpheli şahısların ve yurtdışından ülkeye girip çıkan yine şüpheli yabancıların takip ve teftişi ile lüzum görülürse bunların etkisiz hale getirilmesi ya da yurtdışına sürülmesinin sağlanması düzenlemenin ilk hedeflerindendi. Komser ve polisler bu konudaki vazifelerinin mahiyeti detaylı olarak anlatılacaktı⁵⁰.

Buna benzer hazırlıkların ardından polis kuruluşlarının teşkilatlandırılması maksadıyla 19 Nisan 1907 tarihinde Polis Nizamnamesi yayımlandı. Bu nizamnamenin en belirgin özelliği, içerdiği hükümlerin herhangi yabancı bir devlet kanunundan alınmayıp Osmanlı Emniyet Teşkilatı geçmişinden ve tecrübelerinden istifade edilerek hazırlanan özgün bir nizamname olmasıydı. 1907 Nizamnamesi'ne göre genel emniyet ve asayiş sağlamakla mükellef Polis Teşkilatı; idari, mülki ve adli zabıta kısımlarına ayrılmıştı.

Polis bu dönemde, umumi olarak Dahiliye Nezareti'ne, özel olarak da Zaptiye Nezareti'ne bağlı olacaktı. İstanbul polis idaresi, Beyoğlu ve Üsküdar Mutasarrıflıkları ve İstanbul Polis Müdürlüğü adıyla üç daireye ve bunlar da çeşitli Polis Merkezlerine, her merkez de Polis Mevkilerine ayrılacak, polisler bu birimlerde bölük şeklinde hizmet vereceklerdi. Nizamnameye göre; her vilayet ve vilayetlere bağlı olmayıp doğrudan merkeze bağlı olan liva merkezlerinde bir 'polis idaresi' kurulacaktı⁵¹.

Başkentte; Beyoğlu ve Üsküdar mutasarrıflıklarıyla İstanbul Polis Müdürlüğü'nde, başlarında serkomiser olmak üzere bir başkan ile serkomiser veya ikinci komiserlerden olmak üzere dört üyeden müteşekkil bir 'Polis Meclisi' teşkil edilecekti. Aynı şekilde, vilayet ve vilayete bağlı olmayan liva merkezlerinde, komiserlerden birer başkan ile ikinci komiser ve üçüncü komiser-

50 Zaptiye Nezareti'nden Beyoğlu Mutasarrıflığı'na 29 Ağustos 1322 (11 Eylül 1906) tarihli tahrirat; BOA. ZB. nr. 387/110.

51 19 Nisan 1907 Tarihli Polis Nizamnamesi.

lerden oluşan polis meclisleri teşkil edilecekti. Polis meclisleri, mevcut polis müdürünün yükünü azaltacak, işlerin daha verimli ve daha güvenli yürütülmesini sağlayacaktı. Polis meclisleri, bağlı oldukları makamdan emir ve havale olunacak konular üzerinde gerekli işlemleri yerine getirmeye ve genel olarak sanıklar hakkında tanzim edilen evrakla birlikte yakalanan sanıkları da hemen veya yirmi dört saatten üç güne kadar; cinayet gibi ağır ve kabahat gibi hafif suç failleriyle birlikte Ceza Kanununun ilgili maddelerinde hapsi gerektiren kabahat fiillerine ait evrakı Müdde-i Umûmiye göndereceklerdi. Polis meclisleri, bağlı oldukları birimlerde istihdam edilen görevlilerin künye kayıtlarının tutulmasından, polis maaşlarının, silah, elbise ve diğer gerekli eşyanın doğrudan doğruya dağıtılmasından da sorumlu olacaklardı. Polis meclisleri, bağlı merkezlerin kayıt ve diğer işlemlerinin gerektiği gibi yürütülmesini denetlemekle birlikte, her gün karayolu ve denizyoluyla gelecek olan yolcular hakkında, takibat yapacak takibat neticesinde elde edilecek bilgi ve belgeler hakkında merkeze bilgi vereceklerdi⁵².

Ayrıca bu nizamname yayınlanmadan önce komiserliğe terfi etmiş olanların hakları korunacak ve çavuşlara da bundan böyle komiser muavini denilecekti. Taşrada görevli çavuş olmadığı için bu konuyla ilgili daha önce bir karar verilmemişti ancak bundan sonra taşraya da çavuş olarak atanacaklar olursa yine bunlara da komiser muavini denilecekti⁵³.

II. Meşrutiyet Döneminde Polis Teşkilatı

II. Meşrutiyet ile tesis edilen yeni rejim, hak ve özgürlükler anayasayla güvence altına alınmıştı. Demokratik yaşama geçişte önemli bir merhale olan bu yenilikler Emniyet Teşkilatı'nda köklü bir reformu gerekli hale getirmişti. Her ne kadar II. Meş-

52 19 Nisan 1907 Tarihli Polis Nizamnamesi

53 Zabtiye Nezareti'nden Ankara Vilayeti'ne 1 Kanun-ı Evvel 1323 (14 Aralık 1907) tarihli tahrirat; BOA. ZB. nr. 384/17.

rutiyet'in ilanı sırasında ordu başrolü oynamışsa da kurulmak istenen sistemin yaşatılabilmesi ülkede emniyetin sağlanmasıyla mümkün olabilecekti. Bu nedenle daha önceki teşebbüslere rağmen işleyişindeki kusurların giderilemediği Emniyet Teşkilatı'na önemli görevler düşüyordu.

22 Temmuz 1909 tarihinde alınan 10 Eylül 1909 ve Takvim-i Vekayi'de yayınlanan "İstanbul Vilayeti'nin ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin Teşkilatına Dair Kanun" ile Zaptiye Nezareti kaldırılarak yerine Dahiliye Nezareti'ne bağlı ve memleket dahilinde polis işlerini yürütmekle mükellef Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve İstanbul vilayetinin zabıta işlerinin ve vilayet dahilindeki araç ve müesseselerin inzibat ve asayiş hizmetlerinin İstanbul valisinin emir ve idaresi altında olmak üzere İstanbul Vilayeti Polis Müdüriyeti kurulmuştu⁵⁴.

İstanbul Polis Umum Müdürlüğü kuruluşuyla beraber geniş hatlarıyla Zaptiye Nezareti'nin İstanbul'daki polis teşkilatını aşağı yukarı olduğu gibi muhafaza etti. Ancak eski Zaptiye Nezareti'nin yapılanmasının içinde bulunan İstanbul Polis Müdüriyeti ile Beşiktaş Polis Memuriyeti gibi zabıta makamlarını ortadan kaldırdı. İstanbul Polis Müdüriyeti'ne bağlı Polis Merkez Memurlukları doğrudan İstanbul Polis Umum Müdürlüğü'ne, Beşiktaş Memurluğu emrinde bulunanlar da Beyoğlu Polis Müdüriyeti'ne bağlandı⁵⁵.

54 İstanbul Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun.

55 İstanbul Polis Umum Müdürlüğü'nün kadrosu; bir umum müdür, üç polis müfettişi, bir Adli Kısım Müdürü, bir İdari Kısım Müdürü, bir başkatip, bir daktiloskopi memuru, bir tahrirat kalemi ve ser tabip ile beş tabipten oluşan bir sıhhiye heyetinden oluşuyordu. Doğrudan İstanbul Polis Umum Müdürlüğüne bağlı Polis Merkezleri; Muteferrika, Beyazıt, Ayasofya, Kumkapı, Samatya, Aksaray, Eminönü, Kapanıdakik, Fatih, Eyüp, Karagümrük, Şehremini ve Deniz Polis Merkezi. Beyoğlu ve Üsküdar Polis Müdüriyetlerinin merkez yapılanmasında, bir Sıhhiye Heyeti, bir Adli Kısım Reisliği, bir İdari Kısım Reisliği bulunuyordu. Beyoğlu Polis Müdüriyetine bağlı Polis Merkez Memurlukları; Hasköy, Pangaltı, Arnavutköy, Büyükdere, Dolapdere, Kasımpaşa, Galata, Beyoğlu, Beşiktaş ve Taksim Polis Merkezi. Üsküdar Polis Müdüriyetine bağlı Polis Merkez memurlukları; Çinili, Kadıköy, Paşakapısı, Çengelköy, İskele ve Kızıltoprak Polis Merkezi. İstanbul Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun.

Kanunun birinci maddesine göre; birinci sınıftan Beyoğlu, üçüncü sınıftan Üsküdar sancaklarıyla Şehremanetine bağlı olan altı kazandan oluşan ve merkezi İstanbul olmak ve İstanbul vilayeti olarak adlandırılmak üzere ikinci bir sınıftan bir vilayet yapılması oluşturuldu. Bağlı kazalardan ikinci sınıftan olan Kartal, Beykoz Kumburgaz kazalarıyla üçüncü sınıftan Şile kazası Üsküdar sancağına; birinci sınıftan Adalar kazasıyla ikinci sınıftan Çekmece kazası merkez sancağına bağlandı.

Önceleri bağımsız olarak oluşturulan Uzunköprü, Trabzon, Mersin, Yafa, Hankın, Bandırma, Kırkkilise (Kırklareli), Çanak-kale, Canik (Samsun), Erzurum, Gümüşhane, Antalya, İskenderun, Trablusşam, Bağdat, Kerbela, Kudüs pasaport memurlukları Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine bağlandı⁵⁶.

Yapılan önemli değişikliklere karşın Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti yeni bir polis nizamnamesinin düzenlenmesine kadar polis işlerini 1907 tarihli Polis Nizamnamesi hükümlerine göre yürütecekti.

Teşkil edilen Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, İstanbul vilayetinin zabıta işleriyle birlikte memleketin tamamı dahilinde polisin yönetimine hakim olacaktı. Bu yönüyle Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Zaptiye Nezareti'nin yerini almıştı.

22 Mayıs 1911 tarihinde hazırlanan ve 29 Mayıs 1911 tarihinde yayınlanan bir kanun ile memlekette emniyet ve asayişle vilayet polislerinin umumi idaresine ait bilgilerin merkezi olmak üzere Dahiliye Nezareti'nde Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti adıyla bir şube teşkil edilmişti. İstanbul'un inzibat işleriyle meşgul ve yükümlü olmak üzere teşkil edilen İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umumiyesi de Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştı⁵⁷.

56 İstanbul Vilayeti ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Teşkilatına Dair Kanun

57 Takvim-i Vekayi, 29 Mayıs 1911.

Mezkûr nizamnameye göre, Dahiliye Nezareti'ne bağı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti; Emniyet Şubesi, Memurin ve Levazım Şubesi, Muhasebe Şubesi, Tahrirat Şubesi'nden müteşekkildi. Emniyet Şubesi, memleketin genel asayişine ait işleri inceleyecek, Memurin ve Levazım Şubesi, polislerin özlük işlerine bakacak ve levazımını tedarik edecekti⁵⁸.

İlk Emniyet Umumiye Müdürü olarak Hareket Ordusu Kumandanlarından Galip Bey (Pasiner) teşkilatın başına geçirilmişti. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti; Emniyet Şubesi, Memurin ve Levazım Şubesi, Muhasebe Şubesi, Tahrirat Şubesi olmak üzere dairelere ayrılmıştı. Memleketin umumi asayişine ait işlerle doğrudan Emniyet Şubesi ilgilenecekti. Memurin ve Levazım Şubesi, polislerin özlük işleriyle ilgilenerak levazımını tedarik edecek, Tahrirat Şubesi ise gerekli yazışmaları yapacaktı. Sonraki tarihlerde, bu teşkilata yeni şubeler eklenmiştir. Bu şubeler, Heyet-i İstihbariye, Polis Müfettişliği ve Kısmı Siyasi Müdürlüğü idi. Ayrıca siyasi ve idari işlerle ilgilenmek üzere iki Umum Müdür Muavinliği teşkil edilmişti. Siyasi kısımda; birer müdür yönetiminde altı şube ile umumi kalem ve hususi kalemler bulunmaktaydı. Her şubenin kadrosu, birer müdür, iki muavin ve yeterince memurdan oluşuyordu, idari kısım ise, muhasebe, memurin ve müteferrika müstahdemini içermekteydi. 1915 yılı başlarında, bu teşkilat yeniden yapılandırılmış; Seyrüsefer, Ecanip ve Takibat-ı Adliye Müdürlükleri kurulmuştu. Yine aynı yıl içinde, Dahiliye Nezareti'ne bağı olmak üzere Emniyet Müfettişliği adı altında yeni bir memuriyet daha meydana getirilmiştir. Bunlar, hudut kapıları ile demiryolu durak yerlerinde görev yapacaklardı. Yolcu trenlerinde görevli seyyar polis ve komiserler Emniyet Müfettişliği'ne bağı olacaklardı⁵⁹.

58 Takvim-i Vekayi, 29 Mayıs 1911.

59 Kaynar, a.g.e., s. 3-11.

21 Mayıs 1913 Tarihli Polis Nizamnamesi

II. Meşrutiyet döneminde yapılan değişikliklere rağmen emniyet hizmetleri hâlâ monarşik döneme ait 1907 tarihli nizamname ile yürütülüyordu. Bu paradoks yeni bir nizamname hazırlanmasını gerektirmekteydi. Yapılan inceleme ve araştırmalarından sonra, hazırlanan yeni nizamname 2 Mayıs 1913 tarihinde hazırlanarak 12 Mayıs 1913 tarihinde Takvim-i Vekayi'de yayınlandı⁶⁰.

12 Mayıs 1913 tarihli nizamnameyle polisin teşkilatlanması, görev ve yetkileri ile personelin dereceleri, sınıfları, mesleğe giriş, yükselme ve diğer bütün özlük işleri en iyi şekilde ve günün şartlarına uygun olarak yeniden düzenlendi. Bu nizamnameye göre polis; piyade, süvari ve sivil olmak üzere üç sınıfa ayrıldı. Başkent polis teşkilatı diğer illerden ayrı düşünülmüş, rütbe sıraları düzenlenmiş, polisin değişik hizmet yerlerine göre görev yetkileri tam olarak belirlenmişti⁶¹.

Nizamnamenin 8'inci maddesine göre; başkent İstanbul'da özel bir kanunla muayyen bir Polis Müdürü Umumiliği kurularak, Beyoğlu ve Üsküdar Polis Müdürlükleri bu yeni kuruluşa bağlandı. Başkentin mıntıkasında gerektiği kadar merkez memurunun istihdam edileceği, vilayetlerde genel olarak polis müdürlerinin, müstakil livalarda polis müdürlerinin, bağlı livalar ile kazalarda nüfus ve mahalli emniyetine göre polislik olması gereken derecede bir amirin idaresinde lüzumu kadar polis istihdam edileceği karara bağlandı⁶².

Nizamnameye göre İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar Polis müdürlüklerinde ve lüzum görülen vilayetlerde zabıta tabibi görevlendirilmesi hükme bağlandı. Bunlara yardımcı olmak üzere ebe ve hasta bakıcılar görevlendirildi⁶³.

60 Takvim-i Vekayi, 12 Mayıs 1913.

61 Aynı vesika.

62 Aynı vesika.

63 Aynı vesika.

14 Ağustos 1914 tarih ve 507 sayıyla kabul edilip, 22 Ağustos 1914 tarih ve 1925 numaralı Takvim-i Vekayi'de yayınlanan İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi'nde Kısmi Siyasi Müdüriyeti İhdası Hakkındaki Kanun'la, İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi'nde birinci sınıf polis müdürlüğü derecesinde olmak üzere 35 lira maaşlı bir siyasi kısım müdürlüğü oluşturuldu⁶⁴.

Bu teşkilat 1915 yılı başlarında yeniden düzenlenmeye tabi tutularak, çağın ihtiyaçları doğrultusunda Seyrüsefer, Ecanip ve Takibat-ı Adliye müdürlükleri kuruldu. Yine aynı yıl içinde, Dahiliye Nezareti'ne bağlı olmak üzere Emniyet Müfettişliği adı altında yeni bir memuriyet daha meydana getirildi. Bunlar, hudut kapıları ile demiryolu durak yerlerinde görev yapmaktaydılar. Yolcu trenlerinde görevli seyyar polis ve komiserler Emniyet Müfettişliği'ne bağlı idi.

Yeni nizamname ile Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Dahiliye Nezareti'ne bağlanmış, polisin örgütlenmesi, görev ve yetkileri, personel dereceleri, mesleğe giriş, çalışma yöntemleri, kıyafetleri ve davranışları hakkında düzenleme yapılmıştı. Bu nizamnameye göre, polis; piyade, süvari ve sivil olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştı. Başkent polis teşkilatı diğer illerden ayrı düşünülmüş, rütbe sıraları düzenlenmiş, polisin değişik hizmet yerlerine göre görev yetkileri belirlenmişti. Yeni nizamname polis olabilmek için sahip olunması gereken niteliklerde değişiklik yapmıştı. Buna göre; polis okuluna aday olarak girebilmek için; 23 yaşından küçük, 30 yaşından büyük olmamak, okuma, yazma, gramer bilgisine sahip polis mekteplerinde okutulan dersleri anlayabilecek zekaya sahip olmak, 1,64 cm'den kısa boylu olmamak, temiz bir sicile sahip olmak, iyi ahlaka sahip olmak hasta ya da sakat olmamak gerekiyordu⁶⁵. Polis mekteplerine kaydedilen adaylar başarılı olmaları halinde polis memuru olarak atanıyorlardı.

64 Takvim-i Vekayi, 22 Ağustos 1914.

65 Tongur, a.g.e., s. 239-250.

Mektepte geçen süre dahil polis adayı bir yıl boyunca çalıştırılarak, ahlaki, bedensel ve nitelik bakımından mesleğe uygun olup olmadığı tespit edilirdi. Dikkat edileceği üzere II. Meşrutiyet döneminde polis olabilmek için gerekli kriterler değiştirilerek, daha seçici bir yaklaşım tarzı sergilenmişti.

Polis Tahkikatlarına Bir Örnek: Gazete Yayını

Osmanlı kanun ve nizamlarına göre bir gazete veya derginin yayınlanabilmesi için ilk önce ruhsat alınması gerekiyordu. Ruhsat verilebilmesi için de polis tarafından tahkikat yapılması esastı. Söz konusu ruhsatı almak isteyen şahıs veya kurumun, çıkaracağı gazetenin adını, hangi konulardan bahsedeceğini, gazetenin yayınlanacağı zaman dilimini belirterek Dahiliye Nezareti Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü'ne müracaat ederdi. Müracaatın akabinde, Matbuat-ı Dahiliye Müdürü, Dahiliye Nazırı'nı başvurudan haberdar ederek, gazetenin yayınlanması prensip olarak "tasvib olunduğu takdirde" ruhsat isteyen şahıs ve yayın organının ahvalinin tahkiki için Zabtiye Nezareti'ne keyfiyetin havalesi gerektiğini bildirirdi⁶⁶. Ruhsat istenilen bir yayının eğitimle ilgili olması halinde, önce Maarif Nezareti'nden görüş alındıktan sonra Zabtiye Nezareti'nden ruhsat isteyen kişi ve kurum hakkında tahkikat yapılması istenirdi⁶⁷.

Nezaretin ruhsat talebiyle ilgili yaptığı tahkikatın ilk ayağını müracaatı yapan şahıs hakkında yapılan tahkikat oluştururdu. Zabtiye Nezareti kendisine ulaştırılan tahkikat talebini, İstanbul Polis Müdüriyeti'ne havale eder, İstanbul Polis Müdürlüğü de müracaat sahibi hakkındaki kişisel bilgilerden başlayarak tahkikatı sürdürürdü. Şahsın eğitim durumu, daha önce hangi görevler bulunduğ ve kötü bir halinin olup olmadığı öncelikle

66 Ali Arslan, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını, İstanbul 2005, s. 41.

67 Ali Arslan, a.g.e., s. 41.

araştırılan konulardı. Daha sonraki safha, müracaatı yapan kişi ya da kurumun ikamet ve iş yeri konusundaki bilgilerdi. İşyerinin adresi, kendi malı veya kira olup olmadığı ve gazete yayını el-verişli olup olmadığı gibi konuların tahkikinden sonra, herhangi bir probleme rastlanmaz ve talep uygun görülürse, ruhsat talep eden kişi ya da kurum hakkında kefaletname ve şahadetnameler hazırlanır ve ruhsat talebinin yerinde olduğu kararı nezarete bildirilir. İstanbul Polis Müdürlüğü tahkikat evraklarının tamamını bir üst yazı ile Zabtiye Nezareti'ne sunar, Zabtiye Nezareti Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti'ne, müdüriyet de bir müzekkere halinde Dahiliye Nezareti'ne sırasıyla tahkikat sonucunu bildirirlerdi. Dahiliye Nezareti de kendisine ulaşan müzekkereyi leffen Sadaret'e takdim ederek, yapılan işlemler sonucunda ruhsat verilmesi gerektiğini bildirirdi. Sadaret de kendisine ulaşan tüm bu evrakları bir Sadaret tezkiresiyle beraber padişaha arz ederdi. Ayrıca Sadaret kendisine ulaşan evraklarda eksiklik veya ilave tedbirler alınması gereği hissederse, bunları iade ederek eksikliklerin tamamlanmasını talep edebilirdi. Sadaret tarafından arz olunan bilgiler padişah tarafından da uygun görülürse, gazetenin yayınına ruhsat verilmesi hususunda irade çıkar ve gazete-ye izin verilmiş olurdu⁶⁸.

Ruhsat alma sürecinde bazen istisnai durumlar da yaşanabiliyordu. Şöyle ki Osmanlı Devleti'nde gazete çıkarmak isteyen bazı yabancılar, büyükelçilikler vasıtasıyla tahkikat, senet ve kefalet gibi muameleleri beklemeden ruhsat alma şansına sahip olabiliyorlardı. Açıkça Avrupalı devletlere yapılan "iltimasla" sağlanan bu olanaklar basın alanında çeşitli kargaşaların çıkmasına da sebebiyet verebiliyordu⁶⁹. Fakat bu durumun sorumlusu polis değildi. Polis nizamnamelerle belirlenen yetki sahası içerisinde üzerine düşeni yapardı.

68 Ali Arslan, a.g.e., s. 41-45.

69 Ali Arslan, a.g.e., s. 45.

II. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI VE MÜTAREKE DÖNEMİNDE TÜRK POLİSİ

I. Dünya Savaşı Sırasında Polisin Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti sadece dışarıdan gelen tehditlerle muhatap olmamıştı. Devletin dışarıdan gelen tehditlerle meşgul olduğu bir dönemde ülke içi bazı unsurlar da tehdit haline gelmişlerdi. Ülke içi asayişin sağlanması da en az cephe-lerde yürütülen mücadele kadar önem taşımaktaydı. Bu nedenle Emniyet Teşkilatı'nın mesuliyeti savaş sırasında daha da artmıştı.

Çanakkale savaşları esnasında özellikle deniz hareketi önce-sinde düşman donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçme ihtima-line karşın başkent İstanbul'da birtakım askerî ve idari önlemler alınmıştır. Şehrin olağan üstü yönetiminde tüm yetki "vali" sıfatı ile İstanbul Polis Müdürü'ne verilmiştir.

Dahiliye Nezareti, düşman donanmasının bombardımanına maruz kalma tehlikesi bulunan İstanbul'un korunması hususun-da mevcut mahalli teşkilatın yeterli olmadığına işaret ederek, bazı tedbirlerin alınması için 6 Ocak 1915 tarihinde Meclis-i

Vükela'ya başvurmuştur. Konu aynı gün gündeme alınarak İstanbul'un korunmasına yardımcı olmak üzere alınacak genel önlemler kararlaştırılmıştır⁷⁰.

İstanbul vilayetinde asayiş ve emniyeti sağlamak, belediye hizmetlerini görmek ve halkın iâşesini temin etmek için; Dersaadet (merkez İstanbul) Beyoğlu ve Üsküdar mutasarrıfları olmak üzere payitaht üç idari kısma ayrılmıştır. Bu birimlerin başında mutasarrıflar ve İstanbul Polis Müdürü görev yapacaktır. Bu esnada İstanbul Polis Müdürü, vali sıfatıyla olağanüstü durumu yönetecek, muhtemel saldırı esnasında ordu kumandanı, mülki idareci ve diğer yerel yöneticiler valinin emri altında çalışacaklardır. Hazırlık aşamasında ordunun işini kolaylaştırmak için her türlü kolaylık sağlanacaktır. Düşman donanması İstanbul'da görüneceği ana kadar alınacak tertibatlar ve bunların değerlendirmesi Dahiliye Nezareti'ne bildirilecekti. 1915 yılı Ocak ayı içerisinde İstanbul Polis Müdürü Bedri Bey; merkez İstanbul'un idarecisi, Emniyet-i Umumiye Müdürü İsmail Canbolat Bey; Beyoğlu kısmının ve Beyoğlu Mutasarrıfı Kani Bey'in de Üsküdar kısmının idarecisi olarak göreve başlaması kararlaştırılmıştır.

Çanakkale savaşları esnasında yaşanan bu tedirginlikten sonra savaşın sonlarına doğru barış ümidiyle bekleyen halkı korkutan düşman tayyarelerinin İstanbul semalarında dolaştığını görmekteyiz. İstanbul, şehri I. Dünya Savaşı sırasında düşman tayyareleri tarafından bombalanmıştı. Hava saldırıları 1917 ve 1918 ilkbahar, yaz aylarında yoğunlaşmıştır. Ancak bundan önceki yıllarda da İstanbul'a yönelik bazı saldırılar mevcuttur. Osmanlı uçakları da saldırılara karşı koymak için çalışmış ve istihbarat alanında vazife almışlardır. Türk polisi İstanbul halkını korumak için sivil savunma tedbirlerinin temelini oluşturacak bazı önlemler almıştır.

Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'nin Açıkladığı Tedbirler;

70 19 Safer 1333 (06 Ocak 1915) tarihli Meclis-i Vükela kararı; BOA. MV. nr. 195/134.

Polis Müdüriyet-i Umumiyesi 13 Ağustos 1918’de “Tayyarelere Karşı Tedbir-i Tahfiziye-i Ahaliye Vesaya” başlıklı dört maddeden oluşan tedbirleri gazetelerde yayınlamıştır. Bu tedbirlere halkın riayet etmesi istenmiştir. O günlerin güvenlik duygusunu yansıtmaları açısından polisin ilan ettiği tedbirleri aynen vermemiz daha doğru olacaktır.

Polis Müdüriyet-i Umumiyesi’nden;

Düşman tayyarelerine karşı tedbir-i tahfiziye olmak üzere ahalinin mevaddı mutavaat ve riayet etmeleri lüzumu ilan olunur⁷¹.

1. Şehir üzerine gelen düşman tayyarelerine karşı silah istimal edenler kanunen muayyen ceza ile cezalandırılacaklardır.

2. Düşman tayyarelerine tarafından bomba ve makineli tüfengin mermiyatından ma’da müdafaa kıtaatından endahat edilecek top ve makineli tüfeng mermiyatı parçaları dahi nüfuzca zaiyatı mucib olabileceğinden tayyarelerin takarrubunun haber alınmasını mütaakib ahalinin sokaklarda dolaşmayarak en yakın binaların alt katlarına iltica etmeleri lazımdır, tayyareleri temaşa etmek üzere toplanmak caiz değildir.

3. Tiyatro ve sinemalardaki ahalinin zabıta tarafından vukuu bulacak ihtar üzerine derhal buradan çıkarak en yakın ve münasip mahallere girmeleri lazımdır.

4. Tayyarelerin gece vürudu halinde hane ve dükkanlardaki ışıklar bilaistisna derhal söndürülecektir. Bu ihtarata muğayyir harekatta bulunanlar polis tarafından men olunacaktır. Polisin emri ve tembihine mutavaat etmeyenler hakkında “Polis Nizamnamesi”ne zeyl edilen mevadd-ı kanuniyeye tevfiikan takibatı kanuniye icra edilecektir.

Bu ilan halka tebliğ edildikten dört gün sonra, 17 Ağustos 1918 tarihinde, Emniyet-i Umumiye tarafından emniyet müfet-

71 İkdam, 13 Ağustos 1918.

tişlerine hitaben de bir genelge yayınlanmıştır. Bu yazıda artan düşman saldırıları ve bu saldırıların amacının önemli hedeflerin vurulması olmasından dolayı ülke içerisinde düşmana bilgi sızdıran casuslara karşı dikkatli olunması ve bu konuda ilgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi istenmiştir. Askerî alanlar hakkında bilgisi olan ve düşman hesabına çalışanlar hakkında “mütebassır ve müterassıd” yani gözü açık ve dikkatli olunması ve ilgililerin uyarılması vurgulanmıştır⁷². Askerî kurumların bulunduğu Beyazıt, Yeşilköy, Kasımpaşa, Üsküdar gibi yerlerin her saldırıda vurulması da yukarıdaki uyarıyı doğrulamaktadır. Yine İstanbul polisi 3 Eylül 1918’de Şehremaneti’nden saldırılarda yaralananların ilkyardımları hususunda destek istemiş. Yaralıların ve ölülerin taşınması için gerekli sedye ve araçların İstanbul’un belirli semtlerinde geceli gündüzlü hazır bulundurulması istenmiştir⁷³. Bombardımanlarda sadece Şehremaneti değil Hilal-i Ahmer Cemiyeti mensuplarının da özellikle kadınların yararlı hizmetleri olmuştur.

Mondoros Mütarekesi ve Sonrasında Türk Polisi

I. Dünya Savaşı sonunda yalnız kalan Osmanlı Devleti, İtilaf devletlerine mütareke teklifinde bulunmuştu. Bu teklife, savaş sırasındaki kayıplarını telafi etmeyi ve savaşın uzamasına neden olan Osmanlı Devletini cezalandırmayı tasarlayan İtilaf devletleri tarafından olumlu cevap verilmiş ve müzakereler için uzlaşmaya varılmıştı. Doğal olarak yapılacak müzakerelerden olabildiğince az hasarla çıkmayı amaçlayan Osmanlı Hükümeti tarafından Mondros’ta yapılacak müzakerelere katılacak heyete verilen sekiz maddelik talimatnamenin dördüncü maddesinde; gerek içte ve gerek karasularında emniyet ve asayişin muhafazasının hükümet tarafından sağlanıp, hükümetin idaresine hiçbir suretle müdahale

72 BOA. DH.EUM.SSM. nr. 27/30.

73 Dahiliye Nezareti, Polis Müdüriyeti’nin bu isteğini 9 Eylül’de Şehremaneti’ne bildirir. Bkz. BOA. DH.UMVM nr. 96/19.

edilmemesinin, memleketin hiçbir noktasına askerî kuvvet çıkarılmamasının⁷⁴ esas olduğu önemle belirtilmişti. Fakat bilindiği üzere Osmanlı Heyeti, Mondros'ta yapılan müzakerelerde İtilaf devletlerini temsil eden Calthorpe tarafından sunulan şartları masa üstünde bulmuş ve 30 Ekim 1918 tarihinde yapılan dayatma sonucu mütarekeyi imzalamak zorunda kalmıştı.

Mütarekeyi imzalayan Rauf Bey İstanbul'a döndüğünde yaptığı açıklamada "mütareke şartlarının tatbiki günlerinde sükûn ve asayiş korumaya son derece dikkat edilmesi gerektiğini" ve "hükümetin olanca gücüyle bunu sağlamaya çalışacağını" vurgulayarak gazetecilerden azınlıkları incitmeyen, çatışmalardan uzak ve hükümete yardımcı bir pozisyon almalarını rica etmişti⁷⁵. Hiç kuşku yok ki Rauf Bey, bu açıklamalarıyla en yetkili şahıs olarak imzasını koyduğu Mondros Mütarekesi'nde yer alan yoruma açık maddelerin, özellikle 7. ve 24. maddelerin uygulanmasını gerektirecek koşulların ortaya çıkmasını önlemeye çalışıyordu. Ancak bu çabalar sonuç vermeyecek, İtilaf devletleri mütarekenin üzerinden saatler geçmeden uydurdıkları gerekçelerle stratejik öneme sahip Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlayacaklardı.

3 Kasım 1918'de Musul'un, 9 Kasım 1918'de de İskenderun'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi ve buralardaki mülki idarelere son verilmesi, mütareke sonrasında elde kalan toprakların korunabileceğine dair kuşkuları arttırmıştı⁷⁶. İtilaf devletleri ilk işgallerini 7. maddede belirtilen koşulların oluştuğunu, yani asayişin Osmanlı inzibat kuvvetleri tarafından gereği gibi sağlanamadığını ve İtilaf devletlerinin güvenliğini tehdit edecek şeraitin yaşandığını iddia ederek gerçekleştirmişlerdi.

74 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali I*, İstanbul 2004, s. 43-44.

75 "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Yakın Tarihimiz*, Cilt: II, Sayı: 16, s. 81-82.

76 Ali Arslan, "Ülkenin Kurtarılmasında Kuva-yı Milliye'nin Görüşü ve Yalnız Siyaseten Müdafaa'nın İflası (1918-1920)", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, Sayı: 36, İstanbul 2000, s. 7.

Mondros Mütarekesi'ne aykırı bu işgallerin gerçekleştiği sırada iktidarda bulunan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti, işgallere karşı ciddi bir tepki gösterememişti. Bu atmosfer içerisinde yaşanan siyasi buhran sonucu, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti 8 Kasım 1918 tarihinde görevden çekilmiş, hükümeti kurma görevi Ahmet Tevfik Paşa'ya verilmişti⁷⁷. İstanbul'un karadan ve denizden işgal tehdidi altında olduğu bir dönemde yaşanan hükümet değişikliği, İtilaf devletlerine karşı izlenecek politikaların ve sergilenecek tavrın belirlenmesinde zafiyet yaratmıştı. Bu zafiyet İstanbul Boğazı'ndaki tahkimatları işgal etmek üzere başkente gelen İtilaf kuvvetlerinin, 13 Kasım 1918 tarihinde, İstanbul'u fiilen işgal etmeleriyle sonuçlanmıştı.

İstanbul'un Fiilen İşgali ve

Osmanlı Devlet Otoritesinin Çöküşü

İtilaf Devletleri Mondros Mütareke'sinde Çanakkale Savaşları sonucunda geçit vermeyen Çanakkale ve İstanbul boğazlarının açılmasını şart koşmuşlardı. Boğazları kendi denetimleri altına almak isteyen İtilaf devletleri mütarekeye boğazlardaki tahkimatları işgal edeceklerine dair bir maddeyi de eklemeyi başarmışlardı. Bununla birlikte Mondros Mütarekesi'nde İstanbul'u işgal edileceğine dair bir hüküm yer almamaktaydı. İtilaf devletleri adına müzakereleri yürüten Calthorpe, Rauf Bey'e mütareke şartlarına riayet edeceklerine ve İstanbul'un işgal etmeyeceklerine dair sözlü teminatta bulunmuştu⁷⁸. Fakat İtilaf devletleri imzaladıkları ahde⁷⁹ ve verdikleri sözlere riayet etmeyip stratejik öneme sahip Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamışlardı.

77 Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, (Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay), İstanbul 1980, s. 257; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, İstanbul 1993, s. 30-39.

78 Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni – Siyasi Hatıralarım-*, C.I, İstanbul, Emre Yayınları, 1993, s. 146-147.

79 Mondros Mütarekesi'nin meşhur 7. Maddesi dahi İtilaf devletlerinin güvenliklerini tehdit edecek bir vaziyetin ortaya çıkması halinde işgallere müsaade ediyordu.

31 Ekim 1918 öğleden itibaren yürürlüğe giren Mondros Mütarekesi'nin üzerinden henüz 24 saat geçmeden bölgede bulunan İtilaf donanması Boğazlar bölgesine doğru harekete geçmişti. 2 Kasım 1918'de İtilaf devletleri subayları Gelibolu Yarımadası'na vararak tahkimatların işgali ve mayın tarlalarının temizlenmesi için gerekli hazırlıkları yapmaya başlamışlardı⁸⁰. Mütareke, İstanbul ve Çanakkale boğazlarındaki tahkimatların işgaline izin verdiğinden bu hareket mütareke şartlarının bir tezahürü gibi gelişmekteydi. Ancak birkaç gün içerisinde İtilaf devletlerinin gerçek niyeti anlaşılacaktı.

Öncü birliklerin hazırlıklarını sürdürdüğü sıralarda Çanakkale'ye gelen İngiliz Heyeti Başkanı General Fuller ile Müstahkem Mevki Komutanı Albay Selahattin Adil Paşa arasında, istihkamların boşaltılmasına dair bir protokol hazırlanmış, 7 Kasım 1918 tarihinde küçük bir itilaf⁸¹ donanması mayın temizleme gerekçeyle Çanakkale Boğazı'ndan içeri girerek, İstanbul'a doğru ilerlemeye başlamıştı. Bir gün sonra "Aryan" isimli bir torpil taharri gemisi İstanbul'a gelip Çinili Köşk civarına yanaşmış, dört gemiden inen dört Fransız subayı yaya oldukları halde Galata'ya, oradan da Beyoğlu'na doğru hareket etmişlerdi. Beyoğlu'nda gayrimüslimler gelen işgal askerlerini coşku içerisinde karşılamış, Rumlar "zito" sayhaları atarak ev ve işyerlerine Fransız bayrakları asmışlardı. Dahiliye Nazırı Fethi Bey'in gerekli tedbirleri alması sayesinde olaylar daha fazla büyümemişti⁸².

Bu arada aynı gün akşama doğru "Basra" adlı torpido İstanbul'a yönelmiş Albay Murphy, Binbaşı Chilton, Yüzbaşı Hoylet ve Teğmen Dveyk'ten oluşan bir İngiliz Heyeti İstanbul'a gelerek

80 Bkz. Abdurrahman Bozkurt, "İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 9-12.

81 İtilaf kavramı ile İstanbul'u işgal eden İngiltere, Fransa ve İtalya kastedilmektedir.

82 TİH I, s. 170-179; Galip Kemalî Söylemezoğlu, Başımıza Gelenler, İstanbul, Kaanat Kitabevi, 1939, s. 21-22.

tersaneye el koymuştu. Gayrimüslimler bu heyetin gelişini de haber almış ve daha onlar karaya çıkar çıkmaz ellerinde bayraklarla “Yaşasın İtilaf Devletleri” sedalarıyla gelenleri coşkulu bir şekilde karşılamışlardı. Hükümet de gönderdiği bazı memurlar aracılığıyla bu heyeti karşılamış, heyet için Pera ve Tokatlıyan otellerinde 80 oda ayrılmıştı. Heyet adına basına bir demeç veren Albay Murphy, İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında bir ihtilaf kalmadığını ve Türklerle dost kalmak istediklerini dile getirmişti⁸³. Bundan sonra donanmaya katılmak üzere yeni gemiler Çanakkale Boğazı’ndan içeri girmeye başlamışlardı. 12 Kasım 1918 tarihinde Yunan gemisi Averof zırhlı kruvazörü, beraberinde üç Yunan torpido muhribi⁸⁴ olduğu halde Çanakkale’den Marmara Denizi’ne girmişti⁸⁵.

Murphy’nin ilk işi esirlerin serbest bırakılması için Harbiye Nezareti ile temasa geçmek olmuştu⁸⁶. Mütarekeye uygun bu teşebbüs İstanbul’da, İtilaf kuvvetlerinin mütarekeyi uygulamaya geldiklerine dair bir yanlışlığın ortaya çıkmasına neden olacaktı.

İngiliz ve Fransızlar adeta birbirleriyle yarışarcasına İstanbul’a geliyorlardı. 10 Kasım 1918’de İngiliz generallerinden Gory ve Vaugh ile Fransız Generali Brunoust İstanbul’a gelmişti⁸⁷.

83 Sabah, 8, 9 Kasım 1918.

84 Calthorpe, Rauf Bey’e, İstanbul’a gönderilecek donanma içerisinde Yunan gemilerinin bulunmayacağına dair söz vermiş değildi. O sadece bu konuda hükümeti nezdinde teşebbüslerde bulunacağına dair teminat vermişti. Mütarekenin imzalanmasından sonraki gün Calthorpe Hükümeti’ne, Türk temsilcilerinin mütarekenin 7. maddesinde öngörülen koşullar gerçekleşmedikçe, Yunan askerlerinin İstanbul ve İzmir’e girmelerine izin verilmemesini ve İstanbul’un işgalinin mevzubahis olmamasını rica ettiklerini bildirmekle yetinmişti. İtilaf devletlerinin Osmanlı temsilcilerinin bu ricasını kabul etmeleri için zorlayıcı bir neden yoktu. Bu nedenle Yunan gemilerinin arka saflarda olmak koşuluyla İtilaf Devletleri Donanması arasında yer almasına karar vermişlerdi (Orbay, a.g.e., C. I, s. 12; Selahattin Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, C. I, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1973, s. 32-38).

85 TİH I, s. 21.

86 “Türkiye ile yapılan mütarekenin uygulanması”, 30 Ekim-30 Kasım 1918, WO, 106/1578, 12.a.

87 TİH I, s. 179.

10 Kasım 1918'de Harbiye Nezareti 13,500 Alman ve 1,500 civarında Avusturya vatandaşını Nikolaiev ve Trieste'ye göndermeyi teklif ederek⁸⁸, İtilaf devletlerinin taleplerine gerek kalmadan mütarekeyi uygulama niyetinde olduğunu göstermişti.

İngilizlerin deniz yoluyla İstanbul'a gelmek için hazırlık yapıtları sıralarda Selanik'te bulunan Fransız birlikleri Uzunköprü'ye doğru karadan ilerlemişlerdi. 7 Kasım 1918'de Uzunköprü'ye gelen bir Fransız mühendisi, demiryolu hattını muayene etmeyi talep etmiş, ertesi gün bir Fransız müfrezesinin hattı işgal etmek üzere Uzunköprü'ye geleceğini bildirmişti⁸⁹. Aynı gün Uzunköprü'ye gelen Fransız Miralay Fah, buradan İstanbul'a hareket edeceklerini bildirmiş, fakat esas niyetleri hakkında malumat vermemişti. 20 Kasım 1918'de Wilson, Harbiye Nazırı'na bir mektup göndererek, emrinde bulunan 122. Fransız Fırkası'nın bir kısmının Yeşilköy'e yerleştirileceğini, kara yoluyla İstanbul'a gelen bakiyesinin de onlara katılacağını bildirmişti. 23 Kasım 1918 tarihinde Franchet d'Esperey İstanbul'a gelerek bu birliklerin kumandasını üstlenmişti⁹⁰. Gelen Fransız birliklerinin ilk faaliyetlerinden biri bölgedeki polisi sindirmeye çalışmaktı. Aynı tarihlerde Makriköy (Bakırköy)'de Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Birinci Şube, Birinci Kısım serkomiserlerinden Cevad Efendi'nin evini basan Fransız askerleri, komiserin evi derhal boşaltmasını istemişlerdi. Evin kapısına dikilen süngülü Fransız

88 "Türkiye ile yapılan mütarekenin uygulanması, 30 Ekim-30 Kasım 1918", WO, 106/1578, 12.b.

89 Hudut müfettişliği bu kuvvetlerden pasaport talep ediliş edilmeyeceğini sormuş, Dahiliye Nezareti pasaporta gerek olmadığını bildirmişti. "Hududu Emniyet Müfettişliği'nden Dahiliye Nezareti'ne 7 Teşrinisani 1334 (7 Kasım 1918) tarihli Şifre Dahiliye Nezareti'nin aynı tarihli cevabı", BOA. DH.EUM. SSM, nr. 35/35 lef 1-3.

90 Gelişmelerden haberdar edilen Rauf Bey, Mondros'ta bulunan Kıdemli Yüzbaşı Şevket Bey'den Calthorpe'a müracaat ederek Fransızların emelleri hakkında malumat istemesini emretmişti. Calthorpe malumat verinceye kadar, Fransız birliklerinin İstanbul'a gelişine izin verilemeyecekti. Bu teşebbüsten bir netice alınamamış, İstanbul karadan ve denizden işgal edilmişti. Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları, Cilt: I, İstanbul 1975, s. 70-71.

askerleri, ev boşaltılana kadar evi gözetim altında tutacaklardı. Eve el koymayı hedefleyen Fransızlar, aynı zamanda komiserin kendilerine yakacak odun ve kömür tedarik etmesini de istemişlerdi. Evini tahliyeden kurtarmaya çalışan Cevad Efendi, o anda tedarik edebildiği bir miktar odun ve kömürü Fransız askerlerine teslim etmek zorunda kaldı⁹¹.

Fransızlar Uzunköprü Müfreze Komutanı Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey'den de 10 Kasım 1918'de gelecek üç bölük⁹² için konaklayacak yer, yetmiş kadar oda ve yiyecek temin etmesini talep etmişlerdi. Konaklama için ücret ödemeyecek olan Fransızlar yiyecekleri satın alacaklardı. Fransızlar, Osmanlı topraklarına girerken Osmanlı Hükümeti'ni bilgilendirmeye dahi gerek duymamış, yüksek rütbeli sayılmayacak bir subayı muhatap almışlardı. Yapılan talepleri karşılama yetkisi olmayan Hüseyin Hüsnü Bey durumu derhal merkeze bildirmiş, buna karşılık Sadrazam Ahmet İzzet Paşa işgal için bir sebep olmadığını, bununla birlikte Fransızların kuvvet kullanmaları halinde karşılık verilmemesini ve protestoyla yetinilmesini emretmişti. Tarihler 10 Kasım 1918'i gösterdiğinde, Fransız 45. Piyade Alayı'ndan 100 kişi Uzunköprü'ye gelmişti⁹³. Burada birkaç gün kalan müfreze Hüsnü Bey'in protestosuna aldırmadan demiryolu vasıtasıyla İstanbul'a hareket etmişti.

12 Kasım 1918 günü Uzunköprü'den İstanbul'a gelen Fransız müfrezesinden birkaç subay bir gün sonra savaş sırasında Osmanlı Devleti tarafından ganimet olarak ele geçirilmiş olan M. Ojier'e ait üç römorköre zorla Fransız bayrağı çekmişlerdi⁹⁴.

91 Polis Müdüriyeti'nin Dahiliye Nezareti'ne 24 Teşrinisani 1334 (24 Kasım 1918) tarihli tahrirati; BOA. DHEUM. 6. Şb. nr. 45/32.

92 Toplam 70 subay, 3000 askerden oluşuyordu.

93 Himmetoğlu, a.g.e., s. 68-69; Nurcan Fidan, "İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali (16 Mart 1920)", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 20; TİH I, s. 120.

94 Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919), İstanbul 2004, Cilt: I, s. 83.

Osmanlı Hükümeti ve Genelkurmayı buna tepki gösterememişti. Çünkü bir sonraki gün büyük bir İtilaf donanmasının geleceği haber verilmişti.

13 Kasım 1918 tarihinde, yerel saatle sabah sekizde, öncü 4 İngiliz torpidosunun ardından Donanma Komutanı Calthorpe'un içinde bulunduğu "Superb Dretnotu" ve onları takiben 61 parçadan oluşan büyük bir İtilaf donanması Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçerek İstanbul'a demir atmıştı. Kabataş, Ortaköy, Beşiktaş, Kadıköy, Haydarpaşa, Fenerbahçe açıkları bir anda düşman gemileriyle dolup taşmıştı. İstanbul'a gelen bu donanmayı İtilaf devletlerine ait iki uçak havadan desteklemişti. Osmanlı Genelkurmayı'na göre bu donanmada 15 muharebe gemisi, 11 kruvazör, 29 muhrip ve 6 denizaltı bulunmaktaydı. Yine dönemin kaynaklarına göre bu donanma 22 İngiliz, 18 Fransız, 17 İtalyan ve 4 Yunan gemisinden ibaretti. Aynı gün gemi sayısı 73'ü bulmuştu. Birkaç gün içerisinde gemi sayısı 167 olmuştu⁹⁵. 13 Kasım 1918'de karaya 2,616 İngiliz, 540 Fransız, 470 İtalyan olmak üzere toplam 3,626 asker, General F. M. Wilson'un kumandasında çıkarılmıştı. Wilson bu birliklerin işgal tasavvuruyla değil askerî hareket için İstanbul'a geldiklerini bildirmişse de işgal kuvvetleri İstanbul'un farklı noktalarına dağıtılmışlardı. İngiliz birlikleri Beyoğlu'nu ve Haliç'in kuzeyinden itibaren Karadeniz Boğazı'nın Rumeli tarafını, İtalyan birlikleri ise İstanbul'un Anadolu yakası ile Marmara Adalarını Fransız birlikleri İstanbul-Çekmece hattı ile bu bölgeden itibaren Marmara Denizi'nin Rumeli tarafını işgal etmişlerdi⁹⁶. Böylece İstanbul fiilen işgal edilmişti.

95 Sabah, 14 Kasım 1918; TİH I, s. 170. Zekeriya Türkmen, "Ateşkes Antlaşması Döneminde (1918-1923) Ordu, Ateşkes Antlaşması Döneminden Milli Mücadele'ye Geçişte Ordunun Yeniden Yapılanması", Askerî Tarih Bülteni, Ankara 1996, S. 41, S. 332-333.

96 Himmetoğlu, a.g.e., s. 73-75; Mehmet Temel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Ankara 1998, s. 11.

İstanbul'un Resmen İşgali ve Otoritenin

İstanbul İşgal Yönetimine ve Ankara'ya Geçişi

İstanbul'u ve stratejik öneme sahip Osmanlı topraklarını işgal eden İtilaf devletleri taleplerinin tamamını Türk milletine kabul ettirebileceklerini düşünüyorlardı. Fakat bekledikleri gibi olmamış, işgallere karşı milli bir direniş başlamıştı. Misak-ı Milli, İtilaf devletlerinin bu direnişin ciddiyetini anlamalarını sağlamıştı. İtilaf devletleri bu direnişi yok etmek, Türk milletini sindirerek itaat altına almak ve taleplerinin tamamını kabul ettirebilmek amacıyla İstanbul'u resmen işgal etmeye karar vermişlerdi.

İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki yüksek komiserleri 15 Mart 1920 tarihinde düzenledikleri toplantıda, İstanbul'un resmen işgali hakkındaki kararı tatbik etmeye karar vermişlerdi. 16 Mart 1920 sabahı, saat 10,00'da, askerî yetkililer tarafından gerekli tedbirler alındıktan sonra; Osmanlı Harbiye ve Bahriye Nezaretleri işgal edilmiş, polis denetim altına alınmış, posta, telefon ve telgraf idareleri işgal edilmişti⁹⁷.

İstanbul'un işgali sırasında yaşanabilecek olası direnişe karşı gerekli tedbirler alınmıştı. Trakya'daki Yunan Dördüncü Adalar Alayı, Hadımköy'e; Konya'daki İtalyan 136. Alayı, Eskişehir'deki İngiliz bölüğü hariç Anadolu demiryolu hattındaki tüm İngiliz ve Fransız askerleri, Haydarpaşa'ya nakledilmişti. Öyle ki İstanbul'da kurulması planlanan yeni işgal yönetiminin güvenceye alınabilmesi uğruna Anadolu Demiryolu hattındaki işgal birliklerinin neredeyse tamamı çekilmişti. Kuva-yı Milliye'nin, Anadolu Demiryolu'nu ele geçirmesi an meselesiydi. Bunun gerçekleşmesi halinde İstanbul'un iâşesinin sağlanmasında ciddi sıkıntılar yaşanacaktı⁹⁸. İtilaf devletleri, Anadolu Demiryolu'nun denetiminin

97 "15 Mart 1920 tarihinde yüksek komiserler tarafından alınan karar", FO, 371/5045, E 2781.

98 Bu sıralarda İstanbul'un 19 günlük un ve tahıl gereksinimini karşılayabilecek kadar stok bulunmaktaydı. Deniz yoluyla dışarıdan gelmek üzere olan 10 günlük iâşe de eklendiğinde, şehrin en fazla bir aylık ihtiyacı karşılanabilecek durumdaydı; "İngiliz Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın 16 Mart 1920 tarihli raporu", WO, 33/1000, 5805.

kaybedilmesini ve şehrin iaşesinin karşılanamamasını göze alarak İstanbul'daki birliklerini takviye etmişlerdi. İstanbul'un resmen işgali İtilaflar açısından öncelikli bir mesele haline gelmişti.

16 Mart 1920 sabahı, saat 05.45'te, Şehzadebaşı Direkleri arasındaki 10. Kafkas Tümeni Karargah Binası olarak kullanılan Mızıka Karakolu olarak da bilinen Şehzadebaşı Karakolu'nu basan 100 kadar İngiliz askeri, kapıda silahsız olarak nöbet tutan askerin uyarılarına aldırmadan içeride uyumakta olan 61 erin üzerine ateş açmışlardı. Türk askerlerinin karşılık vermesi sonucunda çıkan çatışmada Türk tarafından 5 er şehit olmuş, 9 er yaralanmıştı, İngiliz tarafında ise 1 er öldürülmüş, 1 er yaralanmıştı⁹⁹. İtilaf devletleri yaptıkları baskın ve başlattıkları çatışma ile Harbiye Nezareti'ne en yakın noktada oluşabilecek muhtemel bir silahlı direnişi önlemeyi ve Türk halkına gözdağı vermeyi amaçlamışlardı. Bunu da başarmışlar, sabah saatlerindeki bu çatışmadan sonra kolay bir şekilde İstanbul'u resmî işgal altına almışlardı.

Şehzadebaşı Karakolu'na gelen İngiliz 95. Russel piyadelerinin amacı 10. Kafkas Tümeni Kumandanı Yarbay Çolak Kemal Bey'i tutuklamaktı. Bu esnada çıkan çatışmada karakoldaki Türk birliklerine destek amacıyla çevredeki evlerden ateş açılması¹⁰⁰, İngiliz askerlerinin daha da ileri gidememelerine neden olmuştu.

Beyoğlu, Galata, Beşiktaş, Şişli, Kasımpaşa, Kadıköy, Üsküdar gibi mahallerde cadde ve sokaklarda işgal kuvvetleri üçerli dörderli mangalar halinde ve ağır silahlarla devriye gezmişlerdi. Bazı cadde ve sokakları yaya ve araç geçişine kapatan işgal güçleri şüphelendikleri bütün şahısları arıyorlardı.

99 Yaralanan Türk askerlerinden bir tanesi daha sonra şehit olmuş, şehit sayısı altıya yükselmişti. "Robeck'ten Curzon'a 16 Mart 1920 tarihli telgraf", FO, 371/5043, E 1693. İstanbul İstilaat Memurluğu'ndan İstanbul Emniyet Müfettişliği Huzuru Aliyyesi'ne 16 Mart 1336 (1920) tarihli tezkire, BOA. DH.EUM.SSM. nr. 40/26 İef 2.

100 "İngiliz Kuvvetleri Başkumandanlığı'nın 16 Mart 1920 tarihli raporu", WO, 33/1000, 5806.

Görevli olmadıkça askerlerin kışlarından çıkmaları yasaklanmış, işgal sırasında yaşanabilecek olumsuzluklara karşı İtilaf devletleri İstanbul'un stratejik noktalarına makineli tüfekler ve obüs topları yerleştirmişlerdi. İtilaf devletleri donanması da denizde üzerine düşeni yapmıştı¹⁰¹.

İtilaf Devletleri İstanbul'un işgal edileceğini Osmanlı Devleti'ne işgal başladıktan yaklaşık dört saat sonra bildirmişlerdi. Saat 09:25'te, Sadrazam Salih Paşa'nın evine giden İngiliz Yüksek Komiserliği baş tercümanı ve siyasi temsilcisi Ryan, saat 09:40'da, yaşananları kısaca özetledikten sonra, İstanbul'un işgali hakkında yüksek komiserler tarafından hazırlanan notayı sadrazama vermişti. Ryan işgalin, barış konferansı kararlarını direnişle karşılayan hareketin sonucu olduğunu ifade etmişti. Ryan son zamanlarda Kilikya'da yaşanan olaylardan da bahsetmiş, yüksek komiserlerin basit taleplerinin dahi karşılanmamasını işgalin gerekçesi olarak göstermeye çalışmıştı. Bunun üzerine sadrazam, Hükümetin Milli Hareket üzerinde herhangi bir güce sahip olmadığını ifade edince, Ryan, İtilaf devletlerinin "barış konferansı kararlarına saygı gösterilmesini sağlamak" için İstanbul'daki durumlarını güçlendirmeye çalıştıklarını ileri sürmüştü. Ryan her şeyin sükûnet içerisinde gelişmesini istediklerini, direnişle karşılaşmak istemediklerini özellikle vurgulamış, Salih Paşa direnişin söz konusu olmadığını bildirmişti¹⁰².

Fransız Yüksek Komiserliği siyasi temsilcisi M. Ledoulx da Padişah Vahdettin'e yüksek komiserlerin notasını vermek üzere saat 10:15'te, Yıldız Sarayı'na varmıştı. M. Ledoulx, yüksek komiserler tarafından hazırlanan notayı padişaha arz edilmek üzere Başmabeyinci Fuad Bey'e vermiş, o da bu notayı padişaha takdim etmişti. Yarım saat kadar sonra padişah, Fuad Bey aracılığıyla cevabını iletmişti. İtilaf devletleriyle yakın ilişki kurmak isteğini

101 Fidan, a.g.t., s. 80.

102 "Andrew Ryan'ın 16 Mart 1920 tarihinde sadrazamla yaptığı görüşme hakkında", FO, 371/5045, E 2781; F.C. R.E. A, Part IV; 1920, no.161 ek. 6, FO, 406/43.

tekrarlayan padişah, yaşananlardan dolayı üzüntüsünü dile getirerek daha sonra bir açıklama yapacağını bildirmişti¹⁰³.

Verilen notalarda Kilikya ve muhtelif yerlerde yaşanan hadiselerin önlenmesi bu hadiselerin sorumlusu olarak gösterilen Mustafa Kemal Paşa ile rüfekasının icraatının hükümet tarafından tanınmaması ve Müslüman halkın direnişine engel olunması talep edilmişti. Verilen notaların satır aralarında; istenenlerin yapılmaması halinde barış şartlarının ağırlaştırılacağı ve Osmanlı Devleti ile yapılacak antlaşma yürürlüğe girene kadar İstanbul'un işgal altında kalacağı şeklinde tehditler yer almıştı. Salih Paşa ilk etapta belki de yaşananların şokuyla işgale tepki gösterememiş hatta istenenlerin yapılacağına dair teminat vermişti¹⁰⁴.

Yüksek Komiserlik temsilcileri tarafından işgal gerekçesi olarak açıklanan hususlar 16 Mart 1920 öğleden sonra yüksek komiserler tarafından yayınlanan ve vilayetlere telgrafla gönderilen bildirilerde de tekrar edilmişti. Bu bildirilerde; beş buçuk yıl önce Türkiye'nin kaderini elinde bulunduran İttihatçıların, Almanya'nın emellerini gerçekleştirmelerine izin verdikleri ve Osmanlı Devleti'nin savaşa katılmasına neden oldukları, bu "sakat politikanın" sonuçlarının malum olduğu ve halkın yaşadığı felaketlerden sonra İTC liderlerinin ülkeyi terk ettikleri etraflıca izah edildikten sonra, İtilaf devletlerinin ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin halkın sosyal ve ekonomik mutluluğunu ve gelişmesini sağlayacak bir barışın tesis edilmesini hedefledikleri ileri sürülmüştü. Bu izahattan sonra "İTC liderlerinin fikrini temsil

103 "A. Ledoulx'un 16 Mart 1920 tarihinde Yıldız Sarayı'nı ziyareti hakkında" F.C. R.E. A, Part IV; 1920, no.161 ek. 7, FO, 406/43.

104 "Yüksek Komiserler adına Ryan tarafından Sadrazam Salih Paşa'ya verilen 16 Mart 1920 tarihli Nota", FO, 371/5045, E 2781; F.C. R.E. A, Part IV; 1920, no.161 ek. 6, FO, 406/43. "Amiral J. De Robeck'ten Earl Curzon'a 16 Mart 1920 tarihli telgraf", F.C. R.E. A, Part IV; 1920124. FO, 406/43. Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II, Son Meşrutiyet (1919-1920), İstanbul 2004, C. II, s. 407-408.

eden şahıslar tarafından organize edilen milliyetçi hareketin”, savaştan bitip tükenen insanları zorla askere aldığı, halktan zorla bağış topladığı, her yerde anlaşmazlıkların artmasına neden olarak, yeni bir husumet dönemi açmaya çalıştığı iddia edilmişti. Vilayetlerdeki Hıristiyanların tehlikeden arındırılması, İtilaf devletlerine ve işbirlikilerine karşı yapılan saldırıların sona erdirilmesi şartıyla, konferansın Osmanlı vatandaşlarını rahat ettirmeye çalıştığı, İstanbul’u Türk idaresinde bırakmayı tasarladığı, merkezi hükümetin iyi niyetli çalışmalarına rağmen “sözde” milliyetçi hareketin buna engel olmaya çalıştığı ve Milliyetçilerin merkezî hükümeti kendi hareketlerine dahil etmeye çalıştığı da ileri sürülmüştü. Bu değerlendirme ve iddialardan sonra İtilaf devletlerinin yakın gelecekte kabul edilecek barış şartlarının uygulanabilmesi için gerekli tedbirleri almaya mecbur oldukları, bunun bir vasıtasının da İstanbul’un geçici olarak işgal edilmesi olduğu beyan edilmişti. Ayrıca şu hususlar da halkın bilgisine sunulmuştu;

1. *İşgalin geçici olduğu;*

2. *İtilaf devletlerinin padişahın otoritesini yok etmek niyetinde olmadıkları, bilakis Türk idaresi altında kalan her yerde onun otoritesini güçlendirmek istedikleri;*

3. *İtilaf devletlerinin, Türkleri İstanbul’dan mahrum etmek niyetinde olmadıkları ancak huzursuzluğun yaygınlaşması veya katliam yapılması halinde bu kararın büyük ihtimalle değiştirileceği;*

4. *Böyle kritik zamanda herkesin düzenli olarak işine bakması, kamu düzeninin sürmesine katkıda bulunması, padişah tarafından çıkarılan talimatlara itaat etmesi;*

5. *Yukarıda bahsedilen olaylara karışan ve halkı tahrik eden bazı şahısların tutuklandıkları, bunlardan gelecekte yaptıklarının hesabını verecekleri*¹⁰⁵.

105 “16 Mart 1920 tarihinde yüksek komiserler tarafından yayınlanan ve vilayetlere telgrafla gönderilen bildiri”, FO, 371/5044, E 1993. FO, 371/5045, E 2781. F.C.R.E. A, Part IV; 1920, no.161 ek. 4, FO, 406/43; BOA, DH.EUM.SSM, 40/26, 3.

Yüksek Komiserler tarafından hazırlanan bildiride; Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine sebep olarak gösterilen İttihatçıların yenilgiye uğratıldıkları öncelikle vurgulanmış, "İttihatçı zihniyetine sahip Milli Mücadele Hareketi'nin" yeni bir husumet yaratmaya çalıştığı ileri sürülmüştü. Bununla birlikte taleplerinin karşılanması halinde, İstanbul'u Türklere bırakabileceklerini de vurgulayan İtilaf devletleri halkı sükûnete ve padişaha bağlı olmaya davet etmişlerdi. Diğer bir husus da işgal yönetiminin aleni bir şekilde padişah üzerinden politika yapmasıydı.

İtilaf Kuvvetler Kumandanı H.F.M. Wilson yayınladığı bildiride; İstanbul'da hukuka saygı gösterilmesini ve düzeni sağlamak üzere şehrin kuşatma altına alındığını izah ettikten sonra; İtilaf devletleri asker ve subayları ile İtilaf devletleri ve tarafsız devletler diplomatik personeli dışında hiçbir şahsın evi dışında silah taşıyamayacağını bildirmişti. Her türlü ateşli silah ve 8 cm.'den uzun ağızlı bıçak, kama ya da kılıç, silah olarak kabul edilecekti. Bu emirlere karşı çıkanlar Divan-ı Harb'i Örfilere verilmek suretiyle yargılanacak ve mahkemenin karar vermesi halinde idam cezasına ya da farklı cezalara çarptırılacaklardı. Bildiride her tür toplantı ve gösterinin şiddetle yasaklandığı, bu tür toplantıları düzenleyenler hakkında da aynı prosedürün uygulanacağı ilan edilmişti¹⁰⁶. Aslında daha önce gönderilen talimatlarda yanlış anlaşılmalara mahal verilmemesi için herhangi bir bildiri yayınlanmaması istenmişti. Robeck'in onayıyla, Wilson tarafından yayınlanan bildiriyle mezkûr talimat ihlal edilmişti. İngiliz Hükûmeti de İstanbul'da neden bildiri yayınlandığını merak etmişti¹⁰⁷. Sonunda Robeck, "Hristiyanlara karşı tehlikenin azalması amacıyla" kısa bir bildiri yayınladıklarını, bu bildirinin Türkiye'de mü-

106 "16 Mart 1920 tarihinde H.F.M. Wilson tarafından yayınlanan bildiri", FO, 371/5045, E 2781; F.C. R.E. A, Part IV; 1920, no.161 ek. 3, FO, 406/43; Söylemezoğlu, a.g.e, s. 200-201; Akşin, a.g.e, C. II. s. 409.

107 "Dışişlerinden Robeck'e 19 Mart 1920 tarihli telgraf", FO, 371/5043, E1693.

kemmel bir etki yarattığını iddia etmişti¹⁰⁸. Dahilde Hristiyanlara karşı herhangi bir tehlike olmamakla birlikte talimatı çiğneyen Robeck böyle bir bahaneye sığınmıştı.

Aynı gün Wilson tarafından yayınlanan ve şehre dağıtılan başka bir bildiride de İstanbul'daki İtilaf kuvvetlerin korunması için bu bildiriye hazırlamanın gerekli olduğu vurgulanmış, halkın vazifesinin tamamen barışçı bir tutum sergilemek ve mümkün olduğunca olağan işlerini sürdürmek olduğu ifade edilmişti. İtilaf kuvvetlerine karşı düşmanca hareketlerden kaçınıldığı takdirde, halka müdahale edilmeyeceği, halkın yaşamının tehlike altında olmayacağı, bireysel özgürlüklerine ve mallarına saygı gösterileceği de bildiride belirtilmişti. Bildirinin bundan sonraki kısmı tehditlerle doluydu. Her kim yayınlanan talimatlara aykırı suç işler veya suça teşebbüs ederse, İtilaf kuvvetlerine düşmanca hareket eder veya incitirse, karşılık çıkarırsa, onların düşmanlarına yardım ederse, demiryolları, yollar, köprüler, telgraf, telefon, su, elektrik, askerî depolar vesairenin herhangi birine hasar verirse ya da bu bildirinin herhangi bir şartına uymazsa askerî mahkemede yargılanacak ve gerekli görülmesi halinde idam veya bundan biraz daha az cezaya çarptırılacaktı¹⁰⁹. İtilaf devletlerinin Milli Mücadele yanlılarını korkutmak ve sindirmek maksadıyla verdikleri notalar ve yayınladıkları bildiriler kamuoyunda tam aksi bir etki yaratacaktı.

Osmanlı Hükümeti işgalin ilk şokunu atlattıktan sonra, 17 Mart 1920 tarihinde, İtilaf devletleri temsilcilerine bir nota vererek, İtilaf devletlerinin emniyetini tehdit edecek bir durum olmadığından işgali gerektirecek bir neden olmadığını, Anadolu'daki olayların ise Yunanlıların haksız bir şekilde Aydın vilayetini işgal ederek bölgede yaşayan ahaliye zulmetmesiyle başladığını vurgulamıştı. Notada; Maraş ve Anadolu'daki diğer olayların müsebbibinin ise

108 "Robeck'ten Curzon'a 21 Mart 1920 tarihli telgraf", FO, 371/5044, E 1951

109 "16 Mart 1920 tarihinde H.F. M. Wilson tarafından yayınlanan bildiri", FO, 371/5046, E 3238.

Karadeniz’de bağımsız bir Rum Devleti, doğu illerinde bağımsız bir Ermenistan Devleti kurma düşüncesiyle hareket eden çeteler olduğu etraflıca izah edilmiş ve işgal protesto edilmişti¹¹⁰.

Sadrazam Salih Paşa, Ryan ile ikinci görüşmesinde de uyku-
da olan Türk askerlerine ateş edilmesine, Şehzade Tevfik ve Ha-
nımının tutuklanmasa atıfta bulunarak işgali protesto edilmişti.
Sadrazam Salih Paşa, Kilikya olaylarını araştırmak üzere karma
bir komisyon kurulmasını da önermişti¹¹¹. Ancak İtilaf devletleri-
nin hakikati ortaya çıkarmak gibi bir kaygıları yoktu.

İşgal gerçekleştirilmeden önce Meclis-i Mebusan Reisi Cela-
lettin Arif Bey ve bazı mebusların 16 Mart 1920 tarihinde padişah-
la görüşmeleri kararlaştırılmıştı. Görüşme günü İtilaf devletleri İs-
tanbul’u işgal ettiklerinden Celalettin Arif Bey Anadolu’ya geçmek
üzere ortalardan kaybolmuştu¹¹². Bu durumda Meclis İkinci Baş-
kan Vekili ve Balıkesir Mebusu Abdülaziz Mecdi Bey, mebuslardan
Rauf ve Hoca Vehbi Beyler saraya giderek padişahla uzun bir süre
görüşmüşlerdi. Yaşanan olayların nereye varacağı tam anlamıyla
kestirilemediğinden bir durum değerlendirmesi yapılmış, padişah,
mebusların meclisteki sözlerine dikkat etmeleri için uyarılarda bu-
lunmuş, heyet ise padişaha bu konuda teminat vermişti¹¹³.

Meclise dönen heyetin padişahla yapılan görüşme hakkında
mebuslara malumat verdiği sıralarda Meclis Muhafız Komutanı
içeri girerek bir İngiliz müfrezesinin kapıda olduğunu ve Rauf
Bey ile Kara Vasıf Bey’i teslim almaya geldiklerini bildirmişti.
Bazı mebuslar silahla mukabele edilmesini önermişse de Rauf

110 “Osmanlı Hükümeti tarafından yüksek komiserlere verilen 17 Mart 1920 ta-
rihli nota”, FO, 371/5045, E 2790.

111 “Amiral J. De Robeck’ten Earl Curzon’a 18 Mart 1920 tarihli telgraf”, FO,
371/5044, 1743, F.C. R.E. A, Part IV; 1920131. FO, 406/43; Tansel, a.g.e, C. III, s. 47.

112 İşgal kuvvetleri Celaleddin Arif Bey’in hanesini ve hususi yazıhanesini bas-
mış fakat onu bulamamışlardı. Bunun üzerine işgal kuvvetleri buldukları ev-
rakı alıp gitmişlerdi”, “İstanbul Emniyet Müfettişi’nden Dahiliye Nezareti’ne
16 Mart 1336 (1920) tarihli tezkire, BOA. DH.EUM.SSM. nr. 40/26, 3.

113 Ali Fuad Türk geldi, Görüp İştiktikirim, Ankara 1951, s. 259.

Bey'in önerisiyle İngilizlerden bir tutuklama müzekkeresi alındıktan sonra Rauf ve Vasıf Beyler İngilizler tarafından tutuklanmışlardı. 18 Mart 1920 tarihinde, on yedi mebusun verdiği bir önergeyle meclisin "kutsal vazifesini güvenlik içinde yapabileceği bir zamana kadar toplantılarına ara vermesi" teklif edilmiş, bu teklif kabul edilmişti. Aynı gün mebuslardan Rıza Nur ve Tunalı Hilmi Beyler işgalin protesto edilmesi amacıyla bir toplantı yapılmasını önermişler, meclis işgali protesto ettikten sonra tatil edilmişti¹¹⁴. Son Osmanlı Mebusan Meclisi adına yayınlanan bildiride; Kanun-i Esasi'ye göre barış, ticaret, toprakların eklenmesi veya çıkarılması ile ilgili anlaşmaların ve devletin önemli harcamalarını kapsayan konuların meclisin onaylaması koşuluna bağlı olduğu vurgulanmış, temsilcilerin vazifelerini deruhte etmekten mahrum bırakıldıkları ve meclisin "acı tarihî görevini" tamamladığı ilan edilmişti¹¹⁵. Aslında bildiri bundan ibaret değildi basında yayınlanmak üzere hazırlanan bildiride; "Tarihimizin önemli bir devrini yaşıyoruz. Bu millet şimdiye kadar böyle bir felaketle karşı karşıya kalmamıştır. Osmanlı başkenti halifelüğün merkezi, bugün yabancı kuvvetlerin askerî işgali altındadır. Böyle bir olayın olması için bize göre bir neden var değildir. Osmanlı Meclisi böyle bir saldırganlıkla karşılaşmıştır. Arkadaşlarımızın arasından Rauf, Vasıf, Şeref ve Numan Beyler meclisten zorla çıkarılmışlar ve işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmışlardır. Bu milletin haklarına ve prensiplerine aykırıdır. Milletın temsilcileri görüldüğü gibi hareketlerinde özgür değillerdir ve fikirlerine izin verilmeyecektir. Bu protestonun, daha önce tarihlerinde böyle bir kayda rastlanmayan İngiliz, Fransız ve İtalyan parlamentolarının kulaklarına erişmesini bekliyoruz. Milletın fikirlerinin temsilcileri iken elimizden en fazla bu gelmektedir", şeklinde bir girizgahta bulunmaktaydı. Ancak "İtilafçı Matbuat Sansür Komisyonu" tarafından bu kısım yayınlanacak bildiriden çıkarılmıştı¹¹⁶.

114 Tansel, a.g.e, C. III, s. 79-80

115 "Meclisi Mebusan Bildirisi", FO, 371/5045, E 2811.

116 "Meclisi Mebusan Bildirisi için hazırlanan önerenin İtilafçı Matbuat Sansür Komisyonu tarafından Vakit ve Tasvir-i Efkar gazetelerinden çıkarılan kısmı" 19 Mart 1920, FO, 371/5045, E 2811

İstanbul Hükümeti Rauf ve Vasıf Beylerin Mebusan Meclisi'nden alınarak tutuklanmalarını da meclis üyelerinin dokunulmazlığı olduğunu vurgulayarak protesto etmişti¹¹⁷.

Salih Paşa Hükümeti İstanbul'un resmen işgalini ve yapılanları protesto ederek görevine devam etmişse de İtilaf devletleri temsilcileri devamlı surette hükümeti, Milli Mücadele aleyhine faaliyette bulunmaya davet etmişti. Yapılan baskılar her geçen gün daha da artmış, sonunda Salih Paşa Hükümeti dayanamayarak istifa etmişti¹¹⁸.

İstanbul İşgal Yönetimi Tarafından

Emniyet Teşkilatında Yapılan Düzenlemeler

Mütareke imzalandığı sırada "Türk Polis Teşkilatı" Dahiliye Nezareti bünyesindeki Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne bağlı olarak görev yapıyordu. Yalnızca İstanbul polisi bunun dışındaydı. İstanbul'daki polis işlerini İstanbul Polis Müdüriyeti yürütüyordu ve bu müdüriyet de Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne değil, doğrudan Dahiliye Nezareti'ne bağlı idi. 22 Temmuz 1909'da kurulan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Dahiliye Nezareti'ne bağlı ve ülke sathında polise ait işlerin yürütülmesinden sorumlu bir müdürlüktü. Ancak 1911 yılında, İstanbul'un polis işlerine ait görevler Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden alınarak doğrudan Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak teşkil edilen İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umumiliği'ne verilmişti¹¹⁹.

Savaş sırasında polis ve jandarmayı rahatça kullanabilen askerî kanat mütareke döneminde aynı tür girişimlerde bulunduğu bu giderek tepkiye sebep olmuştur. Mütareke döneminde

117 Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul; 1918-1923*, İstanbul 1993, s. 103.

118 Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. I, Ankara 1973, s. 467; Türkgeledi, a.g.e, s. 260.

119 Necat Özdemiroğlu, "Dünden Bugüne Türkler'de Zabıta Hizmetleri (Cumhuriyete Kadar)". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, s. 96-97.

genel olarak bu kuvvetlerin aralarındaki ilişki şu şekildeydi; Polis şehir ve kasabaların, jandarma ise kır ve köylerin asayişinden sorumlu idi. Şehir içinde de jandarma kuvveti bulunduruluyordu ve bunlar herhalükarda talep gelsin gelmesin polise yardım etmek ve olaylara müdahale etmekle mükelleftiler. Ama polisin de müdahil olduğu ortamlarda jandarma kuvvetleri yine polisin tayin edeceği tarzda hareket etmek durumundaydı. Askerî inzibat ise geçici de olsa jandarmayı kendi emrinde kullanma yetkisine sahip bulunmayıp şehrin asayişinden doğrudan doğruya sorumlu olan polisten yardım talep edebilirdi¹²⁰.

Stratejik öneme sahip Osmanlı topraklarının ve İstanbul'un fiilen işgali genel olarak Türk tarihi, konumuz itibarıyla Türk Emniyet Teşkilatı açısından yeni bir merhale idi. İstanbul'un fiilen işgal edilmesiyle, Umum Jandarma Komutanlığı, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ve İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesi İtilaf devletlerin tazyikleri altında kalmıştı. Bundan sonra kurulan işgal müesseseleri özellikle "İtilafçı Polis Komisyonu" ile Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nın merkez yönetimi ve taşrada işgal edilen mıntikalarda bulunan emniyet müesseseleri İtilaf devletlerinin kontrolü altına girmişti. İşgal edilmeyen mıntikalarda bulunan emniyet müesseseleri işgal edilenlere oranla daha serbest hareket edebilecek durumda olmalarına karşın tazyik altındaki merkezden gönderilecek talimatlarla zor durumda kalmışlardı. İşgal kuvvetleri Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nı, asli vazifelerini dahi ifa edemeyecek hale getirmişlerdi.

Başkentte Bulunan Zabıta Birimleri

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da asayişini sağlamak üzere; İstanbul Polisi, Jandarma, Zabıta (Belediye Polisi), Reji Polisi, Gümrük Polisi Askerî Polis (İnzibat) ve Gece Bekçileri bulunmaktaydı.

120 Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne 12 Eylül 1338 (12 Eylül 1922) tarihli arıza; BOA. DH.KMS. nr. 62/44 lef 5.

İstanbul Polisi doğrudan Dahiliye Nazırı'nın emri altındaki Umumi Müdür'ün kontrolü altındaki şehrin polis gücü idi. İstanbul Polisi¹²¹, Boğazlardan Büyükdere'yi ve Beykoz'u, güneyden Yeşilköy ve Bostancı'yı kapsayacak şekilde geniş bir alanda hizmet vermektedir.

Jandarma Anadolu yakası ile Avrupa yakasının tamamında uzanan bir kuvvet idi. Umumi Müdür Kemal Bey'in kumandası altındaydı. Aslında İstanbul'da jandarma resmen olmasa da fiilen Fransız Kumandan De la Place'nun emri altına girmişti. Jandarma normalde şehirde bir polis vazifesi yürütmemekte kırsal alanlarda vazife yapmakta idi. Yine de jandarma, gerektiğinde polisi desteklemek için el altında tutulmaktaydı.

Zabıta Belediye Polisi, aslen valinin emri altında olup asıl vazifeleri belediye cezalarını toplamak idi. "İtilafçı Polis Komisyonu"nun teklifi ile Belediye Polisi, belediye kanunlarının yürütülmesinden sorumlu hale getirilen İstanbul Polisi'nin emri altına girmişti.

Reji Polisi; doğrudan Türk Rejisi tarafından kontrol ve idare edilmekteydi. Bunlar daha çok koruma görevi yapmaktaydı.

Gümrük Polisi; Maliye Nazırı'nın emri altında olan sahil muhafaza görevlilerinden ibaretti. Bunlar, kaçakçılığı önlemek ve her şeyin gümrük dairesinden geçmesini sağlamakla mükelleftiler.

Askerî Polis (İnzibat); şehirde İstanbul Polisi ile çok benzer şekilde çeşitli noktalara yerleştirilmişlerdi. Görevleri sadece Türk askerî kuvvetleriyle temas kurmaktı. Fakat onlar sürekli olarak şehrin asayişiyile de uğraşmaktaydı. Bunlar da De la Place'nun emri altındadır.

121 İstanbul şehri polis bölgelerine ayrılmıştı. İstanbul'un Asya yakasında; Üsküdar, Kadıköy, Kızıltoprak, Çengelköy, Çinili, İskele, Avrupa yakasında ise; Beyazıt, Unkapanı, Deniz, Dolapdere, Ayasofya, Fatih, Pera, Taksim, Kumkapı, Fener, Hasköy, Pangaltı, Samatya, Eyüp, Beşiktaş, Arnavutköy, Aksaray, Karagümrük, Galata, Büyükdere, Eminönü, Şehmini ve Kasımpaşa polis merkezleri vardı. (William Whwwlock Peet, Kent Yönetimi, İstanbul 1920, s. 102).

Gece bekçileri, geceleri şehrin iki yakasını dolaşan bu bekçilerin ücretleri bölge halkı tarafından ödenmekteydi¹²². İşgal kuvvetlerinin İstanbul'a gelmesinden sonra yapılan müdahalelerle devlet otoritesi azalmış buna bağlı olarak Osmanlı zabıtası görevini tam manasıyla ifa edemez hale gelmişti.

Osmanlı Polisini Pasifize Etme Çalışmaları

19 Aralık 1918 tarihinde düzenlenen İtilaf Yüksek Komiserler toplantısında, Fransız Yüksek Komiserliği tam yetkili temsilcisi Foucquers Duparc, Osmanlı polisi hakkında yapılan şikayetlere atıfta bulunarak, özellikle Rumların Osmanlı polisinden memnun olmaması nedeniyle İtilafçı bir polis teşkilatı kurulmasını önermişti. Ancak İtalyan ve İngilizler bu teklife sıcak bakmadıklarını ifade ederek, maaşlarının yükselmesi halinde Osmanlı polisinin geliştirebileceğini ileri sürmüşlerdi. Yine de yapılan öneriler doğrultusunda tahkikat yapmak üzere İtilafçı bir tahkikat komisyonu kurulmasına karar verilmişti. Bu komisyona, Fransızlar; Albay Foulon'u, İtalyanlar; Kumandan Seresole'ı tayin etmişler, İngilizler ise adını sonradan verecekleri bir İngiliz subayı tayin edeceklerini taahhüt etmişlerdi. Bu komisyon, bir yandan Osmanlı polisini denetlerken diğer yandan polis hakkında tahkikat yapacak ve gerekli gördüğü takdirde Duparc'ın önerdiği bir teşkilat kurulması hakkında görüş bildirecekti¹²³.

İtilafçı Polis Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla Osmanlı polisi denetim altına alınmışsa da İtilaf devletleri bunu yeterli görmemişlerdi. İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe, polis ve sağlık idarelerinden başlayarak İstanbul'da yönetime el koymak için mantıklı gerekçeler bulunması gerektiği kanaatin-

122 "Karadeniz Başkumandanlığı'ndan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 15 Ekim 1919 tarihli muhtıra", FO, 371/4165, 141445.

123 Bozkurt, a.g.t., s. 480-503; "19 Aralık 1918 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4155, 3407.

deydi. Calthorpe idareye el koymak için erken olduğunu düşünse de ilk olarak savaş döneminde esirlere karşı “zalimce” davranan suçluların ve sözde “Ermeni katliamından” sorumlu tutulanların kendilerine teslim edilmesini isteyecekti. Bu şahısların teslim edilmemesi halinde Osmanlı Hükümeti’ne şehri işgal edeceğini bildirecekti. Calthorpe’un istekleri bu kadarla bitmiyordu. Calthorpe, öncelikle Osmanlı Hükümeti’nden Ermenistan’ın geleceği için Kafkasya’daki kıtaların tahliyesini talep edecek, bu talebin kabul edilmemesi halinde Karadeniz sahillerinin işgal edileceğine dair bir tehditte bulunarak Osmanlı Hükümeti’ni yola getirecekti. İngilizler Kafkasya’daki kıtaların tahliyesini Harbiye Nazırı’nın kasıtlı olarak geciktirmekte olduğuna ve verdiği tahliye emirlerinin kesin olmadığına dair bir kanaate sahipti. Milne de Calthorpe gibi, Türklerin “çok şiddetli bir derse” ihtiyacı olduğu kanısındaydı. Milne’nin uyarısıyla yüksek komiserler, Osmanlı Hükümeti’ne müracaat ederek Kars ve çevresinin hızla tahliye edilmesini istemişlerdi. Yüksek komiserler buna uyulmadığı takdirde Çanakkale tahkimatlarının tahrip edileceğini ve İstanbul’un askerî işgal altına alınacağını Osmanlı Hükümeti’ne bildirmişlerdi¹²⁴. Bundan sonraki süreçte yüksek komiserler taleplerinin karşılanması amacıyla sık sık bu tehdide müracaat edeceklerdi.

Osmanlı Hükümeti’nin İstanbul’un işgaliyle tehdit edildiği sıralarda Calthorpe, mütareke koşullarına direnen şahısları yargılayacak bir mahkeme kuruluna kadar bu şahısların Malta’da gözetim altında tutulmasını hükümetine önermişti. Calthorpe’un bir diğer önerisi ise; Osmanlı polis idaresine el koyulması idi. Calthorpe, meslektaşlarına bu planlardan bahsetmemişti¹²⁵. Böylece yönetime el koyarak devleti cezalandırma fikrinin yerini mütarekeye karşı direnen şahısları gözetim altında tutarak cezalandır-

124 “Milne’den Savaş Bakanlığı’na 12 Ocak 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4164, 9211.

125 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Hükümeti’ne 15 Ocak 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4164, 8531.

ma fikri almıştı. İngilizler bu fikrin hayata geçirilebilmesinin Osmanlı polis teşkilatına hakim olmaktan geçtiğini biliyorlardı. Bir süre sonra polis teşkilatına hakim olmanın da tek başına yeterli olmayacağını düşünen İngilizler İstanbul'un sağlık teşkilatına da el koymak üzere planlar yapacaklardı.

Polis ve Sağlık İdarelerine El Konulması

İngilizler polis ve sağlık idarelerine el koymayla ilgili bütün planlarını tamamladıktan sonra Osmanlı Hükümeti'ne işgale dair bir nota göndermişler, İtilafçılara da yalnızca bilgilendirme amaçlı olarak haber vermişlerdi¹²⁶. Bunu da mecburiyetlerinden yapmışlardı. Çünkü kullanacakları İtilaf kuvvetleri İngiliz, Fransız ve İtalyan kuvvetlerinden oluşmaktaydı.

Polis ve sağlık idarelerine el koymayı planlayan İngilizler, Osmanlı Hükümeti'ne gönderdikleri notada; asayiş ve sağlık hizmetlerinin İtilaf memurların işbirliği ile İtilaf subaylarının denetiminde yürütüleceğini bildirmişlerdi. 23 Ocak 1919 tarihinde bu taleplerin müzakere edildiği Meclis-i Vükela'da; sağlık denetimi ile İtilaf devletlerinin Osmanlı hastanelerinde eksikliği hissedilen ilaçları tamamlayarak hastaların en iyi şekilde tedavi edilmesini, polis denetimi ile polis muamelesinin hüsnü tensik ve itmamının hedefledikleri sık sık dile getirilmişti. Müzakerelerin sonunda İngiliz talebi kabul edilmiş ve bu yönde bir karar alınmıştı¹²⁷. Bundan sonra İngiliz Yüksek Komiserliği'ne bir nota veren Osmanlı Hükümeti, polis ve sağlık idareleri konusundaki talepleri "seve seve" kabul ettiğini bildirmişti¹²⁸. Hükümet, İngilizlerin dile

126 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 3 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 23456.

127 23 Kanûn-ı Sanî 1335 (1919) Tarihli Meclis-i Vükela Mazbatası; BOA. MV. nr. 214/29.

128 FO, 371/4164, 23456.

getirmiş oldukları hedeflerin altında yatan gerçekleri anlamamış ya da anlamak istememişti. Zira İngilizler polis teşkilatına hakim olarak, istedikleri şahısları hemen tutuklamayı, sağlık teşkilatına hakim olarak İstanbul'a gelip gidecek şahısları kontrol altına almayı planlıyorlardı.

El koyma planlarını İngiliz Savaş Bakanlığı ile General Milne yapmıştı. İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri'nin dahi bu konuda bir bilgisi yoktu. İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe, İşgali Osmanlı Hükümeti'ne bildirmesi gerektiğini Milne'den öğrendiğinde şaşkınlığını gizleyememiş, Dışişleri Bakanlığı'ndan bu konuda açıklama istemişti. Calthorpe, merkezden bir talimat verilinceye kadar yapılacak hareketin askıya alınmasını istemişti. Milne bu konuda kesin talimat aldığını ileri sürerek daha fazla bekleyemeyeceğini ifade etmişti. Bundan sonra İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Yüksek Komiserine, alınacak tedbirlerin "polis ve sağlık idarelerinin kontrolü ile sınırlandırıldığını", daha ileri gidilmeyeceğini iletmişti¹²⁹.

İngilizler bu planları yaparken Fransızlar başka hesaplar peşindeydi. İstanbul Fransız Yüksek Komiseri Amet, Türkiye'de kamu güvenliğini sağlamak üzere ülkesinden polis memuru gönderilmesi için çalışmalar yürütüyordu. İstanbul'a hakim olmak isteyen İngilizler, Fransızların sadece kendi denetimine verilen Doğu Trakya'da bunu yapabileceğini İstanbul ve Anadolu için polis getiremeyeceklerini ileri sürmüşlerdi.¹³⁰ Fransızlar ise bunun aksini düşünüyordu. Onlara göre Londra Antlaşması'nda Türkiye'deki İtilaf kuvvetlerinin yüksek kumandası Fransız başkumandanına verilmişti. Dolayısıyla İtilaf kuvvetlerinin kullanılması yalnızca F. d'Esperey'in rızasıyla mümkün olabi-

129 "İngiliz Hükümeti'nden İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 31 Ocak 1919 tarihli şifre telgraf" FO, 371/4164, 14659.

130 "İngiliz Hükümeti'nden İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 31 Ocak 1919 tarihli şifre telgraf" FO, 371/4164, 14659.

lirdi. İngilizlerin bunu ihlal ettiğini savunan Fransızlar, bir adım daha atarak İstanbul'a polis olarak hizmet verecek askerler sevk etmeye başlamışlardı. Bu tavır elbette İngilizleri rahatsız etmişti¹³¹. Bütün olanlara rağmen İngiliz yetkililer, Fransızların eski kararlara göre hareket ettiklerini, Londra'da alınan son kararlara göre Trakya'nın F. d'Esperey'in, Kafkasya'nın General Milne'in kumandasına bırakıldığını öne sürmüşlerdi¹³². General Wilson'un İstanbul'un güvenliğinden sorumlu olduğunu iddia eden İngilizler, Wilson'un bu amaç için kimseden talimat almadan gerekli tedbirleri alabileceğini ve disiplini sağlamaya hakkı olduğunu iddialarına eklemişlerdi. İngilizler alacakları tedbirlerle müşterek İtilaf çıkarlarını muhafaza edeceklerini de ileri sürerek İtilafçıları ikna etmeye çalışıyorlardı¹³³.

Fransızların Jandarma İdaresini Ele Geçirme Teşebbüsleri

İngilizlerin polis teşkilatıyla ilgili çalışmalarını yakından takip eden Fransızlar, jandarma idaresini kontrollerine almak için sürdürdükleri faaliyetlere hız vermişlerdi. Selanik'te bulunan d'Esperey İstanbul'un güvenliğine yardım etmek üzere, 1 subay ve 79 jandarma göndermiş, 2 subay ve 119 jandarma daha göndermek için hazırlıklar yapmıştı¹³⁴. İngilizlerin Osmanlı polis idaresine hakim olmak istemesinden Fransızlar nasıl rahatsız olmuşlarsa, Fransızların Osmanlı Jandarması'nın kontrolünü ele geçirmesinden de İngilizler rahatsız olmuşlardı¹³⁵.

131 "İngiltere'nin Fransa Büyükelçisi Lord Derby'den Dışişleri Bakanlığı'na 28 Ocak 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 16150.

132 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 3 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 18990.

133 "Paris Konferansı İngiliz Heyeti'nden İngiltere'nin Fransa Elçisi Lord Derby'ye 5 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 20791.

134 "Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na 3 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 19185.

135 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 25 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 25902.

İstanbul'a bir imparator gibi giriş yapan d'Esperey kendisinden üstte bir yetkili tanımadığı gibi politik işleri takip etme yetkisi alan yüksek komiserleri de dikkate almıyor, "diktatörce" bir tavır sergiliyordu. Onun bu tavrı işlerin daha da kötüleşeceğini düşünen İstanbul'daki İngiliz yetkililerini rahatsız etmekte ve şikayetlere neden olmaktaydı¹³⁶.

Karşılıklı suçlamalar Fransız Hükümeti'nin verdiği bir nota ile gerginliği daha da arttırmıştı. Fransızlar, İstanbul'da bulunan İngiliz yetkililerinin kendilerine danışmadan polis, bankacılık ve demiryolları ile ilgili girişimlerde bulunduklarını, bu girişimlerin müşterek çıkarlara ters düştüğünü ileri sürmüşlerdi. Fransız Hükümeti, İngiliz yetkililer tarafından İstanbul'da alınan tedbirlerin Fransız kamuoyunu rahatsız ettiğini de vurgulamıştı. İşgalde başrolün kendilerine verilmeyeceğini kavrayan Fransızlar son bir çabayla işgale ortak olmak istemişlerdi. Bunun için de Fransız Hükümeti, İngiliz ve Fransız temsilcilerinden oluşacak bir komisyon kurulmasını ve bu komisyonun Paris'te yaşanan antlaşmazlıkları çözüme kavuşturmasını teklif etmişti¹³⁷. Ancak İngiliz Hükümeti antlaşmazlıkları daha da arttırabileceği ve barış konferansının uyum içindeki müzakerelerine zarar verebileceğini ileri sürerek bu teklifi kabul etmemişti¹³⁸.

Aslında sorun İtilaf devletlerinin İstanbul'a gelişleri sırasında ve işgalin gerçekleşmesi halinde uygulanacak politikaları tespit etmemiş olmalarından kaynaklanıyordu. Kendi aralarındaki en küçük problem büyük krizlere neden oluyordu. Polis ve sağlık idarelerine el koymayı tasarlayan İngilizlerden önce davranan Fransızlar, Osmanlı Jandarması'nı "kontrol etme ve yeniden

136 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 15 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 25903.

137 "İngiltere'nin Fransa Büyükelçisi Lord Derby'den Dışişleri Bakanlığı'na 17 Şubat 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4164, 25904.

138 "Dışişleri Bakanlığı'ndan Lord Derby'e 22 Şubat 1919 tarihli şifre telgraf", FO, 371/4164, 25904.

organize etme” kisvesi altında bir komisyon kurarak, Osmanlı Jandarma idaresine el koymuşlardı¹³⁹. Komisyonun yetkileri, Fransızların kontrol ettiği bölgeyle sınırlandırılmış, Jandarma Komisyonu’na başkanlık edecek olan Fransız Albay Foulon’un emri altındaki jandarma uzmanlarından mürekkep İtilaf kuvvetleriyle icra edeceği açıklanmışsa da bu hareket İngilizleri rahatsız etmişti. Duydukları rahatsızlığın bir tezahürü olarak, İngilizler bu amaçla uzman personel veremeyeceklerini ve bu işe müdahil olmayacaklarını bildirmişlerdi¹⁴⁰. İngilizler, Fransızların etkisinde olan Jandarma idaresine katılmayı reddederek, polis ve sağlık idarelerini ellerinde tutmayı hedefliyorlardı.

Fransızların bu hamlesiyle eş zamanlı olarak İngiliz askerî yetkilileri polis ve sağlık idarelerini kontrol edeceklerini açıklamışlardı. Böylece Osmanlı jandarma idaresine Fransızlar, polis ve sağlık idarelerine de İngilizler el koymuşlardı. Buna karşılık olarak F. d’Esperey kendi sağlık servisini kurmakla yetinmişti¹⁴¹. Franchet d’Esperey Osmanlı Sağlık İdaresi üzerinde de etkinliğini arttırmak istemekteydi. Bu amaçla İstanbul’da tıp eğitimi veren kuruluşları denetlemek üzere 15 Fransız doktor, bir müdür ve bir direktörün görevlendirilmesini talep eden bir taslağı imzalaması için Osmanlı Maarif Nezareti’ne sunmuştu. Maarif Nazırı taslağı incelemeyen önce İngiliz Yüksek Komiserliği temsilcilerine bu taslağın kim tarafından hazırlandığını ve bu taslağa nasıl bir cevap verilmesi gerektiği sormuştu. İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe bu tasarının gayriresmi olabileceğini iddia edince Maarif Nazırı tasarının önüne geldiğinde tasarının resmî olup olmadığını sorduğunu, kendisine resmî olduğu yönünde cevap verildi-

139 Fransız Jandarma Kontrol Komisyonu karargah olarak Büyükdere’deki Rus elçiliğine, ikametgah olarak da Enver Paşa’nın Arnavutköy’deki yalısına el koymuştu.

140 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Hükümeti’ne 18 Şubat 1919 tarihli telgraf” FO, 371/4164, 38705.

141 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Hükümeti’ne 8 Mart 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 48118.

ğini açıklamıştı¹⁴². Buna rağmen Calthorpe temsilcisi vasıtasıyla Maarif Nazırı'na müracaatın resmi olup olmadığını araştırmasını tavsiye etmişti. Bunun sonucunda Maarif Nazırı bu konuda bir icraatta bulunmayı reddetmişti¹⁴³. Maarif Nazırı, Fransızların, İngilizlerden habersiz bu tasarımı hazırladığını anladığı için tasarımı imzalamamış, yapılan talebi İngiliz temsilcilerine haber vermişti. Bu durum Fransızların sağlık işlerine müdahalesini kısa bir süreliğine geciktirmeye yaramıştı.

Fransızların sağlıkla ilgili bu çalışmalarından başka İtalyanların da devreye girmesiyle işlerin daha da karışacağı aşıkardı. İşte bu nedenle polis, sağlık, jandarma, bankacılık, demiryolları gibi idareleri kontrol edecek olan İtilafçı komisyonlar kurulmasına karar verilecekti.

Osmanlı Polis İdaresine El Konulması

13 Kasım 1918 tarihinden itibaren İstanbul'a gelen İtilaf Yüksek Komiserleri Osmanlı Hükümeti'ne baskı uygulayarak, yetkililere istedikleri her şeyi yaptırabileceklerini düşünmüşlerdi. Yüksek komiserler verdikleri sert notalar ve talimatlarla bazı durumlarda bunu başarmış olsalar da zaman zaman Türk yetkililerin oyalama taktikleriyle karşılaşmışlardı. Osmanlı egemenliğine ve itibarına aykırı kimi vakalarda ise yüksek komiserler engellemeler ve direnmelerle karşılaşmışlardı. Akıllarına gelen her şeyi zor kullanarak yaptıracaklarından emin olan işgal kuvvetleri elbette bunlara tahammül edecek durumda değillerdi.

İşgal kuvvetleri İstanbul'a geldikten sonra, mütarekeye dayalı olmayan haksız taleplerinin yerine getirilmesi amacıyla Tevfik

142 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 21 Mart 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4215, 48128.

143 "İstanbul'da Tıp Mekteplerinin Denetimi hakkında 22 Mart 1919 tarihli rapor", FO, 371/4215, 48128.

Paşa Hükümeti nezdinde teşebbüste bulunmuşlardı. Hükümet, mütareke hükümlerine aykırı talepler karşısında İtilaf devletleri temsilcilerinden açıklama istemişti. İtilaf devletleri özellikle de İngilizler, hükümetin bu tavrını “pasif direniş” olarak değerlendiriyorlardı. Bu direnişin Türkleri cesaretlendirmesinden endişelenen İngiliz Savaş Bakanlığı, 1919 yılı Ocak ayı başında, General Milne’e bir talimat vererek, bu konuda ödün vermemesini, gerekli görmesi halinde İstanbul’un işgaline ön hazırlık olmak üzere; polis ve sağlık idareleri ile yerel idareye el koyma yetkisi vermişti¹⁴⁴. Hemen harekete geçen Milne, İngiliz Yüksek Komiseri Calthorpe’a müracaat ederek, birlikte yapacakları düzenlemelerle polis ve sağlık idarelerine el koymayı önermişti¹⁴⁵. İngiliz Dışişleri Bakanlığı da Yüksek Komiseri’ne verdiği talimatta, polis ve sağlık idareleri ile yerel idarenin fiili olarak işgalinin İstanbul’un resmî işgali anlamına gelmediğine dikkat çekmiş, bununla hali hazırda kurulan “gayriresmî” işgali etkin hale getirmek üzere yapılan bir teşebbüsten ibaret olduğunu bildirmişti¹⁴⁶.

Savaş Bakanlığı’ndan polis ve sağlık idarelerine el koyabilme yetkisini alan Milne öncelikle Polis ve Jandarma idarelerine vermişti. Milne birden bire Türk polis ve jandarma idaresine el koymak yerine Türk polis ve jandarmasını kontrol altına almayı düşünmüştü¹⁴⁷. 15 Ocak 1919 tarihinde Milne, “İstanbul İtilaf Kuvvetler Kumandanı” H.F.M. Wilson’a bir talimat vererek, çalışmalarını zorlaştıran yerel idarenin kaotik koşullarını gerekçe göstermiş, İtilaf devletlerinin prestijine zarar veren ve Türkleri pasif direnişe sevk eden vakalardan dolayı İstanbul’da şartların giderek ağırlaştığını ileri sürmüştü, İstanbul’da sağlık ve polis teşki-

144 “Savaş Bakanlığı’ndan İtilaf Kuvvetler Başkumandanı General Milne’e gönderilen 10 Ocak 1919 tarihli talimat”, FO, 371/4164, 6737.

145 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 15 Ocak 1919 tarihli çok acil telgraf”, FO, 371/4172, 21128.

146 “İngiliz Hükümeti’nden İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri’ne 15 Ocak 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/3420, 206799, 205182, 213614.

147 “Polis komisyonu hakkında muhtıra”, WO, 158/778.

latının idari kontrolünü mümkün olan en kısa sürede üstlenmesini emretmişti¹⁴⁸. İngiliz Hükümeti bu düzenlemeleri yaparken İtilafçıları hesaba katmamıştı. Fransız ve İtalyan hükümetlerinin vereceği tepkiler olayı farklı bir mecraya taşıyacaktı.

İtilafçı Polis Komisyonunun Teşkili

1918 yılı sonlarında Osmanlı Polis Teşkilatı hakkında tahkikat yapmak ve Osmanlı polisini denetlemek maksadıyla “İtilafçı” bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyonun etkili olmaması nedeniyle İngilizler polis teşkilatıyla birlikte sağlık teşkilatına el koymayı planlamışlardı. Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri buna izin vermemiş, 17 Ocak 1919 tarihinde “İtilafçı Polis Komisyonu” kurulmuştu. General Fuller’in başkanlığındaki bu komisyona asayiş sağlama, İtilaf birliklerinin güvenliğini muhafaza, Osmanlı polis ve Jandarması’nı denetleme gibi yetkiler verilmişti. Komisyona bu yetkilere ilaveten hukuki yetkiler de verilmişti. Bu komisyonun kurulduğu gün Osmanlı Harbiye Nezareti’ne bir nota gönderen İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı Wilson; “idare-i mahalliye’nin memnuniyet (veren) şerait dahilinde bulunmamasından dolayı İtilaf menafiinin derece-i kafiye muhafazası için Osmanlı zabıtasının fiilen teftişini deruhte eylemeye memur olduğumu arz eylerim” şeklindeki açıklamasıyla Osmanlı zabıtasının kontrolünü üstüne aldığını bildirmişti¹⁴⁹. Notasında yerel yönetimden memnun olmadığını dile getiren Wilson, İtilaf kuvvetlerinin güvenliğinin sağlanabilmesi için Osmanlı Zabıtası’nın kontrolünü üstlendiğini, “İtilafçı Polis Komisyonu” başkanlığına da General Fuller’i tayin ettiğini bil-

148 “Selanik İngiliz Kuvvetleri Başkumandanı G.F. Milne tarafından Trakya İtilaf Kuvvetler Kumandanı H.F.M. Wilson’a verilen 15 Ocak 1919 tarihli talimat”, FO, 371/6571, E 12101.

149 “İtilafçı Polis Komisyonu’nun Vazife ve Çalışmaları hakkında Tüzüğü”, FO, 371/6571, E 12101, TİH I, s. 126, 186; Jaeschke, a.g.e., s. 30.

dirmişti. “İtilafçı Polis Komisyonu” görünürde, çağın zabıta usullerini inceleyerek, Wilson’un talimatları doğrultusunda gereken tedbirleri alacaktı. Wilson Osmanlı Harbiye Nazırı’ndan “İtilafçı Polis Komisyonu” tarafından gönderilecek talimatların, polis ve jandarma amirleri tarafından uygulanması için gerekli emirleri vermesini de rica etmişti¹⁵⁰. Böylece İstanbul’da asayiş sağlama görevine Osmanlı zabıtası ile birlikte “İtilafçı Polis Komisyonu” da ortak olmuştu. Bunun da ötesinde “İtilafçı Polis Komisyonu”, Osmanlı polis ve jandarmasının üzerinde denetim yetkisine sahip bir otorite haline gelmişti. Bu da yetmemiş, İtilaf polisine Osmanlı polisinden daha fazla yetki verilerek, belli durumlarda hukuki müeyyide uygulama hakkı tanınmıştı.

Osmanlı Polisinin Vesayet Altına Alınması

“İtilafçı Polis Komisyonu”na bir başkan ile birlikte İngiltere, Fransa ve İtalya’dan birer üye atanacaktı. Bu komisyonunun görev ve yükümlülükleri bir tüzük halinde belirlenmişti

“İtilafçı Polis Komisyonu”na; İstanbul ve yakın çevresinde olan Osmanlı polisini teşkilatlandırma ve denetleme, standartlarını yükseltme, görevleri konusunda eğitime görevi verilmişti. Bu komisyon, İtilaf polisinin ve askerî kontrolünün çekilmesine kadar Osmanlı polisini Avrupa prensiplerine bağlı iyi eğitilmiş bir kuvvet haline getirmekle mükellef olacaktı¹⁵¹. Bu yetkilerle, “İtilafçı Polis Komisyonu”, polis üzerinde tek yetkili güç haline gelecek, Osmanlı Hükümeti’nin polisin maaşını vermek dışında bir fonksiyonu kalmayacaktı.

150 TİH I, s. 185-186; Mehmet Okur, “İngiliz Belgelerine Göre Padişah Vahidettin-İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck Görüşmesi”, Atatürk Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 3, Ankara 2003. s. 139-140.

151 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 1”, FO, 371/6571, E 12101.

Osmanlı polisinin yiyecek, kıyafet, ekipman, umumi moralleri, karakolların bakımı gibi konularda eksikleri, “İtilafçı Polis Komisyonu” tarafından İtilaf Orduları Başkumandanlığı’na bildirilecekti¹⁵².

“İtilafçı Polis Komisyonu”nun veya Osmanlı polisinin vazifelerini icra etmeleri esnasında, Osmanlı yetkililerinin müdahalede bulunmaya hakkı olmayacaktı. Osmanlı yetkilileri tarafından yapılacak müdahaleler “İtilafçı Polis Komisyonu” tarafından İtilaf Orduları Başkumandanlığı’na bildirilecekti¹⁵³.

“İtilafçı Polis Komisyonu”, Osmanlı polisinin tutuklama yetkisine veya Osmanlı Mahkemelerinin yargılama yetkisine sahip olmadığı yabancı vatandaşlarla ilgilenerek Osmanlı polisine yardımcı olacaktı¹⁵⁴. Mütarekeden sonra fiili olarak İtilaf devletlerine mensup vatandaşlar hakkında işlem yapamayan Osmanlı polisi bundan sonra suçüstü yakalansa bile İtilaf devletleri vatandaşları hakkında hiçbir işlem yapamayacaktı.

“İtilafçı Polis Komisyonu”, Osmanlı polis ile birlikte, İtilaf yetkilileri tarafından verilen talimatların uygulanmasına yardımcı olacaktı¹⁵⁵. Böylece, Osmanlı polisi işgal yönetiminin bir alt birimi haline getirilecekti.

Osmanlı Mahkemelerine tabi olmayan zanlılarla ilgilenecek “İtilafçı Polis Komisyonu”, bu tür zanlıları ilgili İtilaf kumandanları tarafından kurulacak mahkemelere sevk edecekti¹⁵⁶. Bu madde, işgal yönetimini oluşturan üç İtilaf devleti dışında kalan yan-

152 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 2”, FO, 371/6571, E 12101.

153 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 3”, FO, 371/6571, E 12101.

154 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 5”, FO, 371/6571, E 12101.

155 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 6”, FO, 371/6571, E 12101.

156 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7”, FO, 371/6571, E 12101.

daş ve işbirlikçi devlet vatandaşlarının Osmanlı polisinin yetki sahasından çıkarmaya yönelikti.

“İtilafçı Polis Komisyonu”nun yetkileri sadece bunlar değildi. “İtilafçı Polis Komisyonu”na diğer komisyon ve oluşumlarla ilgili görevler de verilmişti.

İtilafçı Polis Komisyonunun

Diğer İşgal Müesseseleriyle İlişkileri

Osmanlı hukukunun ve belediye kanunlarının uygulanmasıyla bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”na yetki verilmişti. Mevcut kanunların adil olmadığı fikrinden hareketle, “İtilafçı Polis Komisyonu”, adil olmak ve Osmanlı olmayanları da korumak şartıyla belediye kanunlarının uygulanmasında Osmanlı Mahkemelerine yardımcı olacaktı. Yalnız yardım etmeden önce “İtilafçı Polis Komisyonu” başkanının onayı alınacaktı¹⁵⁷. Kısacası Osmanlı Hukuku ve Belediye kanunları, İtilaf devletleri temsilcilerinin takdir ettiği şekilde uygulanacaktı. Alınan kararların adil olup olmadığına Osmanlı olmayanları koruyup korumadığına İtilaf yetkilileri karar verecekti.

Osmanlı liman ve gümrük yetkilileri ile bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; Osmanlı veya İtilafçı liman kontrolü tarafından konulan kanunların uygulanmasına yardım etmektir. Osmanlı veya Osmanlı olmayanların müdahil olduğu bütün davalar için bu geçerli idi¹⁵⁸. Bu maddeden hareketle İtilaf Polis Komisyonu denizlerde güvenliği sağlamak üzere sahil güvenlik teşkilatı kuracaktı.

157 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.b”, FO, 371/6571, E 12101.

158 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.c”, FO, 371/6571, E 12101.

İtilaf Yüksek Komiserleri ve konsolosları ile bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; şahısların milliyetleri, bina ve arazilerin kime ait olduğu gibi konularda yüksek komiserler adına tahkikat yapmak, İtilaf konsolosluklarının verdikleri hükümleri uygulamalarında yardım etmekte¹⁵⁹.

İtilaf ordu ve donanması ile bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; İstanbul’da kanun ve düzenin korunmasında, bu tüzükte bahsedilen vazifelerle beraber verilen özel vazifelerde üzerine düşeni yapmak, İtilaf devletleri vatandaşları ve Osmanlı olmayanların güvenliğini sağlamak, İstanbul işgal kuvvetlerine zarar vermeyi amaçlayanları engellemek. “İtilafçı Polis Komisyonu” aynı zamanda İtilaf ordu ve donanması tarafından tutuklanan şahısları teslim almak için düzenleme yapacaktı¹⁶⁰.

“İtilafçı” kent sağlık ve deniz aşırı sağlık komiteleri ve iaşe komitesi ile bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; onlar tarafından konulan kanunların uygulanmasını sağlamaktı¹⁶¹.

“İtilafçı El Koyma Komitesi” ile bağlantılı olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; malvarlıkları, bina ve malzemelere el konulması hakkında alınan kararları şahıslara iletmek gerekli olduğu takdirde bu kararların uygulanmasını sağlamaktı¹⁶².

“İtilafçı Pasaport Bürosu”na yardımcı olmak amacıyla “İtilafçı Polis Komisyonu”nun vazifeleri; “İtilafçı Pasaport Bürosu” tarafından alınan kararların uygulanmasına yardım etmekte¹⁶³.

159 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.d”, FO, 371/6571, E 12101.

160 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.e”, FO, 371/6571, E 12101.

161 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.f”, FO, 371/6571, E 12101.

162 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.g”, FO, 371/6571, E 12101.

163 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.h”, FO, 371/6571, E 12101.

Maliye Komisyonu ve Düyun-u Umumiye'ye yardımcı olmak amacıyla "İtilafçı Polis Komisyonu"nın vazifeleri; belirlenen vergilerin Osmanlı olmayanlardan tahsilinde yardım etme¹⁶⁴.

İtilaf Polisinin Yetki Sahası

İtilaf polisi hazırlanan tüzüğe, Osmanlı ceza kanunlarına ve düzenlemelerine İtilaf askerî yetkililerin kanunlarına göre suç işleyenleri, şüphelileri tutuklama, gözaltında tutma hakkına sahipti. İtilaf polisine bu şahısları mahkemeye çıkarma, yargılamanın ardından gözaltında tutma, kesilen cezaları toplama veya haczetme yetkisi de verilmişti. Bu amaçlarla İtilaf polisi, suçluları; Osmanlı, İtilaf veya diğer milletler hapis hanelerine teslim edilebilecek, daha sonra teftiş edebilecek ve gerekli görmesi halinde yetkililere tavsiyede bulunabilecekti¹⁶⁵.

İtilaf Polisi, işgal yönetimi kanunlarına ve bildirilerine karşı suç işleyenler ayrı kalmak üzere Osmanlı vatandaşlarının sivil davalarında ve tartışmalarına müdahalede bulunma yetkisine sahip değildi¹⁶⁶.

Komisyonun faaliyet sahası, Osmanlı kanunlarıyla belirlenen İstanbul ve yakın çevresi idi¹⁶⁷.

Komisyon, daha etkili olabilmek adına üç İtilaf kuvvet arasında paylaşılan bölgelerdeki alt bölüm ve şubelerle birlikte çalışacaktı. Her bölgenin kumandanı, "İtilafçı Polis Komisyonu" başkanı kabul edilebilecek ve komisyon ondan talimat alabilecekti¹⁶⁸.

164 "İtilafçı Polis Komisyonu"nın Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 7.i, FO, 371/6571, E 12101.

165 "İtilafçı Polis Komisyonu"nın Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 8, FO, 371/6571, E 12101.

166 "İtilafçı Polis Komisyonu"nın Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 9, FO, 371/6571, E 12101.

167 "İtilafçı Polis Komisyonu"nın Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 10, FO, 371/6571, E 12101.

168 "İtilafçı Polis Komisyonu"nın Vazife ve Çalışmaları Hakkında Tüzüğü, md. 11, FO, 371/6571, E 12101.

Mali koşullar hakkında “İtilafçı Polis Komisyonu” Başkanı Maliye Komisyonu ile temas halinde olacaktı. Her bir bölüm masrafları ile kendi bölgesinin kumandanı ilgilenecek ve hesaplar Maliye Komisyonu ile birlikte belirlenecekti¹⁶⁹.

Hazırlanan tüzükle İtilaf polisine, işgal yönetiminin kararlarını uygulamada çok önemli görevler verilmişti. İşgal yönetiminin belirlediği Osmanlı yönetim sahası içerisinde Osmanlı polisi, İtilaf polisinin rehberliğinde ve denetiminde yetki sahibi olabilecekti. İtilaf devletlerinin işgal sahası içerisinde ise Osmanlı polisine görev verilmiş fakat yetki verilmemişti. Bu yönüyle Osmanlı polisi, İtilaf polisine bağlı hale getirilmişti.

21 Ocak 1919 tarihinde İngiliz temsilcisi Vilyard ve İstanbul Polis Müdür-i Umumisi Halil Bey, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa’nın makamında bir araya gelerek İtilaf Zabıtası’nın Osmanlı Zabıtası üzerindeki teftiş vazifesini yerine getirebilmesi için Polis Müdüriyeti Dairesi’nde üç odanın tahsis edilmesini kararlaştırdılar¹⁷⁰. Bu arada Meclis-i Vükela 23 Ocak 1919 tarihinde, meseleyi görüştü ve ‘İtilaf temsilcilerinin taleplerinin dayandığı gerekçeler göz önüne alındığında bunlara itiraz edilemeyeceğine’ hükmetti. Buna göre ‘İtilaf güçlerinin sağlık işleri hakkındaki kontrol talepleri ilaç, çamaşır gibi noksanların tamamlanıp hastaların gereği gibi tedavi edilmesi, polise ait işlerin kontrolüne yönelik talepleri de bu işlerin yoluna konup eksiklerin giderilmesi maksatlarına dayanıyordu ve yapılan teklifin şekline de mevcut durumda bir şey denemezdi.’ Böylece ‘gereğinin taleplere uygun bir şekilde yerine getirilmesinin Hariciye ve Dahiliye Nezaretleri’ne tebliği’ karara bağlandı.

169 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun Vazife ve Çalışmaları Takında Tüzüğü, md. 12”, FO, 371/6571, E 12101.

170 Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, Cilt: II, s. 635.

İtilaf Polisinin Suistimalleri Karşısında Osmanlı Polisi

İstanbul'da asayişin bozulmasına sebep olan işgal kuvvetleriydi ama şikayet eden yine kendileriydi. İstanbul sokaklarında dolaşan İtilaf askerleri, sağa sola sataşmakta, kadın, yaşlı, çocuk demeden yoldan geçenlere laf atmakta, "Fatma'yı isteriz, bize Fatma'yı getirin" şeklinde haykırmakta, kadınların başörtülerini yırtmakta, hanelere tecavüz ederek değerli eşyaları gasp etmekteydi. Sokak ortasında güpegündüz her türlü rezilliği yapan bu askerler, daha da ileri giderek kadınlara tecavüze kalkışmaktaydılar. İstanbul'un hemen her köşesinde bu ve benzeri hadiseler yaşanmaktaydı¹⁷¹. Bu hadiselerin müsebbibi olan İtilaf devletleri, Osmanlı Hükümeti'ni sorumlu tutarak işin içinden sıyrılmak ve bu vesileyle Osmanlı Polis Teşkilatı'na tamamen hakim olmak istemektedirler.

Wilson'un 17 Ocak 1919 tarihli tebliğinde ve Meclis-i Vükelâ kararında İtilaf güçlerinin inzibat işlerine fiili müdahalesi söz konusu edilmemekteydi. Söz konusu edilen şey bir üst kontrol ve yöntemlere dair karar mekanizmasıydı. Ama Şubat ayı başında, Üsküdar Polis Müdüriyeti'ne gelen biri binbaşı olmak üzere birkaç İngiliz subay ve bir miktar İngiliz polis memuru kendiliklerinden birtakım faaliyetlere başlamışlardı¹⁷². İngilizler 10 Şubat 1919 günü Kızıltoprak'taki cephane deposunun kapısını kırarak inceleme yapmışlar¹⁷³ yine aynı gün civardaki Abdülatif Bey'in evini de zorla aramışlardı. 12 Şubat günü ise Kadıköy İngiliz polis yüzbaşısı tarafından gönderilen beş İngiliz neferi Üsküdar İnziбат Mıntika Kumandanlığı önünde duran binek otomobili tehdit ve zorla almışlar, üç gün kullandıktan sonra da vuku bulan teşebbüsler üzerine iç ve dış lastikleri kullanılamaz bir hale getirilmiş

171 "Dahiliye Nezareti'nin 4 Recep 1337 (5 Nisan 1919) tarihli raporu", BOA. DH/KMS. nr. 49-2/10; Dahiliye Nezareti 4173 nolu dosya, 9 Sefer 1338 (3 Kasım 1919) BOA. DH/KMS. nr. 56-2/11.

172 ATASE. İSH. K:78 G:74, b:74-5.

173 ATASE. İSH. K:78 G:74, b:74-6.

olan otomobili geri getirmişlerdi. Yine Moda'da pek çok eve silah aramak amacıyla girdiklerine dair ihbarlar gelmekteydi¹⁷⁴.

Sarhoş İtilaf askerleri sadece Müslüman ahali ile değil, zaman zaman kendi aralarında da kavga etmekte, halkın sükûn içerisinde yaşadığı mahallerde huzurun ve sükûnetin bozulmasına sebep olmaktaydılar¹⁷⁵.

Bütün bunlar olurken İtilaf kuvvetleri bir adım daha atarak zabıta işlerine fiili müdahalelerini meşruiyet kılıfına sokmak için fırsat kollamaktaydılar. Şüphesiz ki bu amacı gerçekleştirmenin en makul yolu “müdahale” gibi sevimsiz bir ifade yerine “yardım” gibi mutedil bir ifadeden yola çıkmaktı. 15 Şubat 1919 günü jandarma ve polisin Karaköy’de asker vesikası araması yapmaktalar iken Ermeni ve Rumlar tarafından maruz kaldıkları hakaretler İngilizleri harekete geçirdi ve 16 Şubat’ta Osmanlı zabıtasına yardım edeceklerini ilan ettiler¹⁷⁶.

Osmanlı Zabıta Kuvvetleri zaman zaman işgal kuvvetlerinin ağır tazyiki altında kalmaktaydı. Mesela, Taksim’de nöbet esnasında Sırp asıllı bir İngiliz jandarmasının saldırısına karşı nefsi müdafaada bulunan Polis Memuru Hasan Fehmi Efendi, İngiliz Divan-ı Harbi’nde yargılandıktan sonra kürek cezasına mahkûm edilmişti. İngiliz temsilcilerinin uyarısıyla Hasan Fehmi Efendi’nin maaşı da kesilmişti. Böylece hükümet İngiliz Divan-ı Harbi tarafından verilen kararı kabul etmişti. Hükümet bu hatasını kısa zamanda anladığından Hasan Fehmi Efendi’nin maaşının yeniden ödenmesine karar vererek¹⁷⁷ hatasını telafi etmeye çalışmıştı.

174 ATASE. İSH. K:78 G:74, b:74-5.

175 Dahiliye Nezareti’nden 4121 nolu 28 Muharrem 1338 (23 Ekim 1919) tarihli dosya, BOA, DH/KMS nr. 56-2/11.

176 Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, cilt II, s. 638.

177 BOA. MV. nr. 219/106, 13 Şevval 1338 (30 Haziran 1920). Hasan Fehmi Efendi’nin yargılanması ile ilgili yazışmalar; BOA. HR.HMŞ.İŞO. nr. 125/19.

“İtilafçı Polis Komisyonu” suçu ne olursa olsun Osmanlı polisi tarafından tutuklanan İtilaf vatandaşlarını bazen olay yerine giderek bazen karakola sevk edilirken bazen de doğrudan Osmanlı karakollarına giderek Osmanlı polisinden teslim almaktaydı. “İtilafçı Polis Komisyonu” Başkanlığı’na getirilen F.S. Fuller teslim alınan İtilaf vatandaşları hakkında soruşturma yapamadıklarını gerekçe göstererek hazırlanan dava dosyalarını Osmanlı zabıtasından ve mahkemelerinden talep etmekteydi. Herhangi bir olay yaşanmaması için İtilaf vatandaşlarını teslim etmek zorunda kalan Osmanlı zabıta ve mahkemeleri bu dosyaları “İtilafçı Polis Komisyonu”na vermeyi reddediyordu. Neticede F.S. Fuller’in önerisi¹⁷⁸ ve yüksek komiserlerin onayı¹⁷⁹ ile 13 Kasım 1919 tarihinde İtilaf Yüksek Komiserleri teslim alınan İtilaf vatandaşları hakkında hazırlanan dava dosyalarının “İtilafçı Polis Komisyonu”na teslim edilmesi için Osmanlı Hükümeti’ne müşterek bir nota vermişlerdi¹⁸⁰. Mondros Mütarekesi’nde savaş sırasında yaşanan olaylar nedeniyle tutuklanan İtilaf vatandaşlarının serbest bırakılmasına dair bir hüküm bulunuyordu. Savaştan sonra işlenecek suçlar ve tutuklanacak şahıslar hakkında ise herhangi bir hüküm bulunmuyordu. Buna rağmen İtilaf devletleri temsilcileri bir müstemlekeyi idare eder gibi hareket ederek, tutuklanan şahısları Osmanlı zabıta kuvvetlerinden teslim almışlar, Osmanlı zabıta kuvvetleri ve mahkemeleri üzerinde yetkiye sahip bir makam gibi davranarak, dava dosyalarını dahi istemişlerdi.

178 “İtilafçı Polis Komisyonu” Başkanı ve Avrupa’daki İtilaf Kolordu Kumandanı Korgeneral F.S. Fuller tarafından İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’ne gönderilen 4 Kasım 1919 tarihli mektup”, FO, 371/4240, 156724.

179 “13 Kasım 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından”, FO, 371/4156, 156726.

180 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Hükümeti’ne 17 Kasım 1919 Tarihli telgraf”, FO, 371/4240, 156724.

Osmanlı Polisi ile İtilaf Polisinin

Yetki Sahalarını Belirleme Çabaları

İstanbul'da yaşanan asayiş sorunları nedeniyle İtilaf polisi ile Osmanlı zabıtasının sık sık karşı karşıya gelmesi; Osmanlı ve İtilaf zabıta kuvvetleri arasında ne gibi bir hiyerarşi ve koordinasyon olacağının yeni bir düzenlemeyle açıklığa kavuşturulmasını zorunlu hale getirmişti. Bu yeni düzenleme İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi ve İtilaf devletleri temsilcileri arasında yapılan 26 Şubat 1919 tarihli bir anlaşmayla ortaya çıktı. Söz konusu anlaşma metni 14 maddeden ibaretti. Bu yeni düzenlemede İstanbul üç ana cihete ayrılıyordu; Beyoğlu, İstanbul ve Üsküdar. Her cihet için Osmanlı memurlarından birer müfettiş ve İtilaf subaylarından birer kumandan tayin ediliyordu. Buna göre Beyoğlu cihetinin kumandanı İngiliz, İstanbul cihetinin kumandanı Fransız ve Üsküdar cihetinin kumandanı da İtalyan olarak tespit edilmişti. Bu üç cihet de yine kendi aralarında ikişer mıntıka bölünerek toplam altı mıntıka oluşturuluyordu ki her bir mıntıka onar adet İngiliz, Fransız ve İtalyan polisi ile yine bu devletlere mensup birer adet subaydan oluşan bir zabıta heyeti teşkil ediliyordu. Her bir heyet için de Osmanlı memurlarından birer irtibat komiseri tayin edilmişti¹⁸¹. Buna göre Üsküdar cihetinin kumandanı İtalyan Miralay Kaprini olacaktı. Yine Üsküdar cihetinin birinci mıntıkası Kadıköy, Kızıltoprak ve Haydarpaşa polis merkezlerini kapsıyordu ki irtibat komiseri Kadıköy Başkomiseri Nafiz Efendi idi. İkinci mıntıka ise Üsküdar, İskele, Çinili, Çengelköy ve Beykoz polis merkezlerini kapsamakta olup bu mıntıkanın irtibat komiseri de Üsküdar İskele Merkezi Başkomiseri Necip Efendi olarak belirlenmişti. Her iki mıntıkanın teftişinden de Müfettiş Ra'di Bey sorumluydu. Bu taksimat ve görevlendirmeler dışında genel hükümler şöyleydi:

181 BOA. DH.EUM.AYŞ. 1/49 İef 2/1, 2/2.

- İtilaf Heyeti İnzibat Kuvveti Genel Kumandanı General Fuller'dir.

- Bütün inzibat kuvvetlerinin amiri ve resmî mercii Polis Müdür-i Umumi'si'dir.

- Merkezler resmî ve günlük muamelelere eskisi gibi devam edecek ve vazifelerini bütün kudret ve mevcudiyetleri ile yerine getirerek müsamahakar bir tavırla ihmal göstermeyeceklerdir.

- Ağır cezayı gerektiren katl, hırsızlık vb. suçlar ile siyasi suçlar meydana geldiği takdirde bunlar vakit geçirilmeksizin telefonla Müdüriyet-i Umumi'nin nöbetçi müdürüne, mensup olunan irtibat komiserine ve polis müfettişine bildirilecek, bir rapor hazırlanmak suretiyle de suçun mahiyeti, şahıslar ve olay teferruatlı ve açık bir şekilde ortaya konacaktır.

- İrtibat komiserleri sorumlulukları dahilindeki merkezlerden öğrendikleri vakaları telefonla mensup oldukları polis müfettişi ile İtilaf heyeti subaylarına ve ayrıca her gün en geç sabah saat sekize kadar merkezlerinde meydana gelen olayları raporla müfettişe bildireceklerdir. İrtibat komiserleri İtilaf Heyeti subayları ile temasa dayalı istişari bir vazife yapmakta olup merkezlerle İtilaf Heyeti arasındaki bilgi akışına vasıta dırlar. İrtibat komiserlerinin birer muavini bulunacak ve bu muavinler muamelatı öğrenmek için haftada en az iki gün komiserle temasta bulunacaklardır.

- Müfettişler memur oldukları mıntika kumandanlığına önemli olayları raporla bildirecekleri gibi Müdüriyet-i Umumi'ye de tafsilatlı bilgi vereceklerdir.

- İtilaf Heyeti Zabıtası, Osmanlı Zabıtası'nın yardımcısıdır. Muamelat yürürlükteki hükümler çerçevesinde yapılacak, gerekirse mevcut durumun meydana getireceği zorlukları aşmak için yardımları talep edilecektir.

- İrtibat komiserleri merkezlerin genel muamelatına müdahale ve polislerin mevkilerinin değiştirilmesini talep edemezler. Muamelattan mesul olan merkez memurlarının icratlarına karışamaz ve belirlenmiş vazifeleri dışında merkezlerle hiçbir tebligatta bulunamazlar.

- Adalar eskiden olduğu gibi Müdüriyet-i Umumi'ye bağlı olup bu teşkilata dahil değildir.

- Payitahtın halihazırdaki ehemmiyeti sebebiyle bütün memurların vazifelerini kendilerini vererek cansiperane bir gayretle yapmaları şiddetle talep olunur¹⁸².

Gerek İstanbul Emniyet Müdür-i Umumisi ve gerek Dahiliye Nazırı konuyla ilgili yaptıkları yazışmalarda 'payitahtın asayiş ve düzeninin tam olarak sağlanmasına' yönelik olduğunu ifade ettikleri bu anlaşmada 'İtilaf kuvvetlerinin yegane fonksiyonunun Osmanlı zabıtasının ihtiyaç duyduğu noktalarda bir yardımcı kuvvet olmak ve lüzumunda zabitanın vazifesini kolaylaştırmaktan ibaret' bulunduğunun altını çizmek ihtiyacını hissediyorlardı¹⁸³.

Ne var ki 1919 Nisan ayının başında Polis Müdür-ü Umumi Halil Bey'in görevden alınmasıyla ortaya çıkan durum İtilaf kuvvetlerinin inzibata dair her konuda hatta memur tayini meselesinde bile son sözün kendilerine ait bulunduğunu gösteren çarpıcı bir örnektir. 4 Mart 1919'da teşekkül eden Damat Ferit Paşa kabinesinin Dahiliye Nazırı Cemal Bey İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi'nin başındaki Halil Bey'i görevinden alıp Çatalca Mutasarrıflığı'na atamış, yerine de 31 Mart 1919'da İkdam gazetesinde idare memuru olan Hürriyet ve İtilafçı Nurettin Bey'i getirmişti¹⁸⁴. Hürriyet ve İtilafçılar bu atamayla polisin artık

182 BOA. DH.EUM.AYŞ. 1/49 lef 2/2.

183 BOA. DH.EUM.AYŞ. 1/49 lef 1/1, 2/1.

184 Akşin, a.g.e., s. 238-239; Refik Halit Karay, Minelbab İlelmihrab, İstanbul 1964, s. 85.

doğrudan doğruya ellerine geçmiş olduğunu düşünüyorlardı¹⁸⁵. Ne var ki İngiliz askerî makamları kendilerine haber verilmeden gerçekleştirilen bu atamaya şiddetle karşı çıktılar. Hükümet bu durum karşısında istifa etmeyi düşünmüş ancak padişahın görev ve devam etmeleri yönündeki tavrı neticesinde bundan vazgeçmişlerdi. Neticede Halil Bey görevine iade edildi ve İngilizler de “Halil Bey’e kat’i emir vererek hükümete karşı hürmetle mükellef bulunduğunu söyleyeceklerini ve bu hususta şayet bir kusuru görülürse azline muvafakat edeceklerini” bildirerek hükümetin gönlünü alma yoluna gittiler. Dahiliye Nazırı Cemal Bey ise birkaç gün geçmeden istifasını sunacaktı. Böylece İtilaf kuvvetleriyle iyi münasebet kurma iddiasıyla kurulan hükümet büyük bir darbe alıyordu. Damat Ferit Paşa kabinesinde Posta ve Telgraf ve Telefon Müdürlüğü de yapmış bulunan Refik Halit (Karay) bu sarsıntıyı şöyle ifade etmektedir: “Kabine İngilizlerin ilk şamarını yemiş bulundu ve bu şamarın ürkekliği de zıfak gecesi karısını korkutan herifin hikayesinde olduğu gibi ömrümüz oldukça devam edip gitti!”¹⁸⁶. Ancak birkaç gün devam edebilen Polis Müdürlüğü vazifesini bırakmak zorunda kalan Nurettin Bey ise Üsküdar Mutasarrıfı olarak atandı¹⁸⁷.

Rüşumat Muhafaza Başmüfettişi Nuri Bey ve bazı arkadaşları daha sonra, Nurettin Bey’in kendilerini Kuva-yı Milliye lehine propaganda yaptıkları gerekçesiyle tutuklattığı gerekçesiyle hakkında şikayette bulunmuşlardı¹⁸⁸.

İtilaf polisi; İtilaf kuvvetlerine karşı direniş, silah taşıma ve açık toplantılar hakkında kanuni düzenlemeler yapmıştı. Ayrıca; kahve ve kumarhanelerin kapatılması, trafik kontrolü, sağlık, belediye işleri, iâşe kontrolü, pasaport, gümrük, vergi, liman kon-

185 Karay, a.g.e., s. 85.

186 Karay, a.g.e., s. 84-88; Akşin, a.g.e., s. 239.

187 Akşin, a.g.e., s. 240.

188 Dahiliye Nezareti’nden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ne 26 Haziran 1337 (26 Haziran 1921) tarihli tahrirat; BOA. DH.EUM.AYŞ. nr. 54/49.

trolü ve kaçakçılık gibi konularda da İtilaf polisi düzenlemeler yapmıştı. Sevr Anlaşması'nın onaylanmasından sonra İtilaf polisinin devam ettirilmesi düşünülmekteydi. Buna göre İngilizlerin, 13 subay 50 asker, Fransızların 10 asker 50 polis, İtalyanların 10 subay 50 asker vermesi ile İtilaf polisi oluşturulacaktı¹⁸⁹. Sevr Anlaşması'nda İstanbul için böyle bir kuvvetin varlığından bahsedilmemişti. Ama İtilaf devletleri bu sistemi Sevr'den sonra Boğazlar bölgesinde devam ettirmeyi amaçlıyorlardı.

İtilaf polis bölgesi; komisyonun İngiliz üyeleri tarafından idare edilen Pera, Fransız üyeleri tarafından idare edilen İstanbul ve İtalyan üyeleri tarafından idare edilen Üsküdar olmak üzere üç bölünmüştü¹⁹⁰. "İtilafçı Polis Komisyonu" şehirde, İtilafçı polis noktaları tesis etmek ve yerleştirmek, nüfusun değişik unsurlarının-Türk-Hıristiyan- yaşadığı bölgelerde rahatsızlık çıkabilecek alanları izlemek için kurulmuştu. İlk olarak altı nokta tesis edilmişti. Polis noktaları, Pera (Beyoğlu), Galata, Sisli, İstanbul bölgesi I (Ayasofya), İstanbul bölgesi II (Beyazıt) ve Üsküdar olarak tespit edilmiş, bunların sayıları tedrici olarak arttırılmıştı¹⁹¹. Komisyonunda üç İtilaf kuvveti aşağı yukarı aynı sayıda temsil edilmişti. İtalyanlar kendi kotalarından daha fazlasına sahip olmak için müracaat etmişler, bundan sonra İtilaf polisi içerisinde yer alan İtalyanların sayısı giderek artmıştı. 1919 yılı sonlarına doğru "İtilafçı Polis Komisyonu"nda bulunan personel sayısının yaklaşık 2/3'ü İtalyanlardan oluşmaktaydı¹⁹².

189 "1920 Türkiye Yıllık Raporu, md. 63-64", FO, 371/6469, E 5233.

190 "1920 Türkiye Yıllık Raporu, md. 90", FO, 371/6469, E 5233.

191 "İtilafçı Polis Komisyonu'nun merkez bürosu Kroecker Oteli idi. Merkez büro dışında Galata bölgesinde Arap Hanı'nda, İstanbul bölgesinde Düyun-u Umumiye Binası karşısında polis karakolları kurulmuştu. Üsküdar bölgesinde de üç İtilaf karakolu vardı. 1921 yılı ortalarında Pera'da; 24 İngiliz, 27 Fransız, 17 İtalyan, Galata'da; 27 İngiliz, 12 Fransız, Şişli'de; 17 İtalyan, İstanbul I. Bölgede; 9 İngiliz, 46 Fransız, 8 İtalyan, İstanbul II. Bölgede; 14 Fransız, 10 İtalyan, Üsküdar'da, 7 İngiliz, 41 İtalyan olmak üzere toplam 259 polis şefi ve polis memuru görev yapmaktaydı."

192 "İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 2", FO, 371/4165, 141445.

İtilafçı Polis Komisyonu'nun merkezi Crocker Hotel idi. İtilaf devletlerine bağlı kuvvetler genellikle birlikte çalışmasına rağmen İtilaf polisi şehrin değişik bölgelerine dağılmışlardı. İngiliz Polis Merkezi Taksim Şişli Sokak'ta idi. İngiliz Polisi Beyoğlu bölgesini kontrol ediyordu. Fransız Polis Merkezi Cağaloğlu'nda "Kırmızı Ev" idi. Fransız Polisi sur içerisinde kalan eski İstanbul'dan sorumlu idi. İtalyan polis merkezi ise Beyoğlu Tomtom Sokak'ta idi. Ancak İtalyan polisi Anadolu yakası ve Adalardan sorumlu idi. Bu şekilde ayrı polis noktaları tesis edilmesine rağmen İtilaf polisi sık sık İngiliz, Fransız ve İtalyan Polisinden oluşan birleşik gruplar halinde devriye geziyordu. Boğaziçi ve Karadeniz için İtilaf donanmasından ayrı bir polis teşkilatı tesis edilmişti. Sahil Güvenlik görevi yapan İtilaf deniz polisinin merkezi Galata Rıhtımı idi. İtilaf Deniz Polisi İtilaf donanmasından personel, malzeme, araç gereç ve mühimmat desteği almıştı. Deniz polisi boğaziçi ve Karadeniz'de küçük botlarla devriye görevi yapıyordu. İngilizlerin İtilaf polisi üzerinde hakim duruma gelmesinden sonra İngiliz General Fuller, İstanbul polisinin kumandanı haline gelmişti¹⁹³.

İtilaf polisi sadece karada değil, kurulduktan bir süre sonra limanlarda da etkinliğini arttırmıştı. Bu amaçla Galata'da İtilaf polisine bağlı bir liman kontrol bölümü tesis edilmişti. Bu bölümün görevi Galata Limanı'nın emniyetini sağlamak, gemilerde ve fenerlerde yaşanan hırsızlık vakalarını önlemek, Pasaport Bürosu'nun vazifesini etkili bir şekilde yapmasını temin etmek amacıyla gemilerin gelişi ve gidişi esnasında inceleme yapmaktı. Liman kontrol bölümüne silah kaçakçılığı konusunda dikkatli olmasına dair talimat verilmişti. Denizlerde dolaşan gemilerdeki kaçakçılık vakaları bunlardan ayrı tutulmuş bu tür vakalarla İtilaf donanmasının ilgilenmesine karar verilmişti. Bu amaçla iki deniz motoru ve altı bot, komisyon hizmetine verilmişti¹⁹⁴.

193 Karay, a.g.e., s. 87; Tansel, a.g.e., s. 63-64; TİH I, s. 126-127.

194 "İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 3", FO, 371/4165, 141445.

İtilaf Devletleri tarafından kurulan polis kontrolünün sloganı; polisin maddi koşullarını geliştirmek ve manevi değerlerini yükseltmekti. İtilaf devletleri kontrollerine geçtikten sonraki dönemde polisin özlük, iâşe ve barınma gibi sorunları hakkında bazı başarılar elde ettiklerini, buna bağlı olarak polisin manevi değerlerinin yükseltildiğini iddia etmişlerdi¹⁹⁵. Ancak bununla ilgili somut veriler sunamamışlardı.

İtilaf Devletleri, Osmanlı polisinin İtilaf polisi denetiminde olmasını da yeterli görmemiş, gelecekte Türk ve İtilaf polisinden mürekkep birleşik bir polis kuvveti oluşturmak üzere hazırlıklara başlamışlardı. Buna göre her karakolda bir İtilaf polis noktası tesis edilecekti¹⁹⁶. Ancak İtilaf polisi istediği Osmanlı polis karakoluna girme hakkına sahip olduğundan buna gerek kalmamıştı.

İşgal döneminde İtilaf devletleri vatandaşları üzerinde Osmanlı Mahkemelerinin yargılama yetkisini kabul etmemişlerdi. İtilaf devletleri vatandaşlarını ilgilendiren vakalarda bir İtilaf mahkemesi olmadığından İtilaf polisine hukuki yetkiler verilmiş, “İtilafçı Polis Komisyonu”na bağlı Polis Mahkemeleri kurulmuştu. İtilaf devletleri kendilerini şu şekilde savunmaktaydı; “tartışmalı vakalarda taraflar İtilaf polisine müracaat etmektedir. Biz onlara İtilaf polisinin bu tür vakalarla ilgilenme yetkisinin olmadığını söylersek o zaman onlar şehirde hukuki bir boşluk olduğunu düşünecekler ve şehirde çok büyük bir kaos yaşanacaktır...” Bu düşünceden hareketle İtilaf polisine tartışmalı meselelerde hukuki yetkiler verilmişti. Özellikle Rumların müdahil olduğu meselelerde tartışmalar uzayıp gidiyordu. Rumlar Osmanlı Mahkemelerine tabi oldukları halde, olaylara müdahil olan Rumlar Yunan tebaası olduklarını iddia etmekte, Yunan yetkililer de kapitülasyonlardan

195 “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 4.i.”, FO, 371/4165, 141445.

196 “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 5”, FO, 371/4165, 141445.

istifade ettiklerini ileri sürerek bu şahısların Osmanlı Mahkemelerinde yargılanmasına karşı çıkmaktaydılar. İşte bu noktada İtilaf polisi devreye girmekteydi¹⁹⁷. Onlarında Yunanlıları yargılama yetkisi bulunmadığından tutuklanan Yunan vatandaşları ve Osmanlı Devleti'ne tabii Rumlar serbest bırakılıyorlardı.

İstanbul'da bulunan Yunan askerleri, suç ayrımı yapmaksızın Osmanlı polisinin ve hatta İtilaf polisinin Rumları tutukladığı vakalara müdahale etmekteydi. Yunan askerleri bazen tutukluları polisin elinden kurtarıp olay yerinde, bazen de onları birkaç gün gözaltında tuttuktan sonra serbest bırakmakta ya da onların firar ettiklerini iddia etmekteydiler. Bu tür vakaların artması ve Osmanlı Hükümeti'nin uyarıları üzerine yüksek komiserler, Yunan yüksek komiserine müşterek bir nota vererek, İstanbul'da bulunan Yunan askerlerinin Osmanlı polisinin işlerine müdahale etmemesini talep etmeyi kararlaştırmışlardı¹⁹⁸. Ancak bir süre sonra bu karardan vazgeçilmiş, bu konuda Yunan yüksek komiserine nota yerine bir mektup gönderilmişti¹⁹⁹. Yunan yetkililerin nota yerine daha yumuşak bir şekilde uyarılması nedeniyle Yunan askerlerinin müdahaleleri engellenememişti.

Yüksek Komiserlerin sıradan ikazları Yunan askerlerini durdurmamış, Yunan askerleri Sirkeci istasyonunda Osmanlı polisi ile yaşadıkları bir tartışma esnasında Polis Memuru Hüsnü Efendi'yi halkın gözü önünde şehit etmeye cüret etmişlerdi²⁰⁰.

İstanbul'un merkezden uzak kısımları da dolaşan Rum çeteleri Osmanlı polisine saldırmakta, polisin vazifesini ifa etmesine engel olmaktaydı. Osmanlı hükümetlerinin sükun ve asayişini sağlamak için aldığı tedbirler ise işe yaramamaktaydı²⁰¹.

197 "İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 6", FO, 371/4165, 141445.

198 "6 Mart 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4155, 47772.

199 "13 Mart 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4155, 52444.

200 Gökbilgin, a.g.e., C. I, s. 33.

201 Gökbilgin, a.g.e., C. I, s. 60-62.

İtilaf polisi haklı haksız ayırt etmeden Rum ve Ermenilerden yana bir tutum sergiliyordu. 1919 yılı Haziran ayında sarhoş bir Yunan denizcisi sokak ortasında güpe gündüz bir Türk kadına tecavüz etmeye kalkışmış, araya girmek isteyen başka bir kadın İtilaf polisi tarafından vurularak öldürülmüştü. Olaya karışan İtilaf polisleri ellerini kollarını sallayarak olay mahallinden ayrılmışlardı²⁰². Bu ve benzeri olaylarla İstanbul'un hemen her köşesinde karşılaşmak mümkündü. Bu nedenle Müslüman kız ve kadınlar sokaklara çıkamaz hale gelmişlerdi.

Sadece Osmanlı polisinin değil İtilaf polisinin hazırladığı raporlarda da Pera ve Galata'da nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Rumların kasıtlı olarak Osmanlı polisinin talimatlarını yerine getirmeyi reddettikleri belirtilmiş, bunun beklenen başarının sağlanmasında etkili olmadığı ileri sürülmüştü. Osmanlı polisinin otoritesini kullanması gereken her olayda, Rumların tavrı nedeniyle Osmanlı polisi, İtilaf devletlerinin yardımını istemek zorunda kalmaktaydı²⁰³. Bu acizlik hissiyle Osmanlı polisini bir kenarda durmaya zorlamış, Osmanlı polisi tarafından yapılması gereken işler İtilaf polisi tarafından yapılmıştı.

İstanbul'a gelen Rusların sayısında artış yaşanması her geçen gün yeni vakaların yaşanmasına neden olmaktaydı. Osmanlı polisi bu tür vakalarla ilgilenmeye devam ediyordu. Ancak yüksek komiserler, himayelerinde bulunan Rusların davalarına İtilaf polisinin müdahale etmesine karar vermişlerdi²⁰⁴. Osmanlı polisinin üç İtilaf devlet vatandaşlarından sonra, Yunan ve Rus göçmenler üzerinde bir yetkisi kalmamıştı.

202 "Sadrazamın 816 nolu 11 Haziran 1919 tarihli Tezkire-i Samisi", BOA, BEO, 343329; Gökbilgin C. I, a.g.e., s. 85.

203 "İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 4", FO, 371/4165, 141445.

204 "13 Kasım 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4156, 156726.

İtilaf polisi dışında, İtilaf kıtalarına bağlı bir askerî polis ya da inzibat kuvveti vardı. İtilaf polisinin kurulmasından önce bunlar tartışmalı meselelerle ilgilenmeye çalışmışlardı. İtilaf polisi kurulduktan sonra İtilaf askerî polis ya da inzibat kuvvetlerinin sadece İtilaf kuvvetlerini ilgilendiren vakalarda devreye girmesi kararlaştırılmıştı. Bununla birlikte askerî polis ile İtilaf polisi eşgüdüm halinde çalışmaktaydı. Misal olarak; askerî polis trafiğin düzenlenmesinde İtilaf polisine yardımcı oluyor, İtilaf polisi de İtilaf askerlerinin disiplini ile ilgili meselelerde askerî polise yardımcı oluyordu²⁰⁵.

Belediye kanunlarının uygulanması ve belediye vergilerinin toplanabilmesi amacıyla on beş müfettiş görevlendirilmişti. Osmanlı polisi bu müfettişlere yardım etmekle mükellefi. İtilaf polis noktalarının kurulmasından sonra kanunlarının uygulanması ve belediye vergilerinin toplanmasıyla ilgili meselelerden İtilaf polisi de mesul tutulmuştu. Bu amaçla belediye kanunları İngilizce, Fransızca ve İtalyanca'ya çevrilerek polis noktalarına dağıtılmıştı²⁰⁶.

“İtilafçı Sağlık Komisyonu” tarafından alınan kararların uygulanmasından da İtilaf polisi sorumlu tutulmuş, gerekli durumlarda Sağlık Komisyonu'na yardım etmişti²⁰⁷.

İşgal İstanbul'unda hırsızlık olayları artmaya başlamış, Osmanlı polis kuvvetinin yeterli olmaması nedeniyle bunlarla başa çıkmak zorlaşmıştı. Bu dönemde özellikle genelevlerin ve şarap dükkanlarının sayısında artış yaşanmaktaydı. Sonuçta kontrol edilmelerinde bazı başarılar sağlanmışsa da son kontrollerde bunun kolay olmadığı anlaşılmıştı. Genelev olarak kullanıldığı bili-

205 “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 8”, FO, 371/4165, 141445.

206 “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 9”, FO, 371/4165, 141445.

207 “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 9”, FO, 371/4165, 141445.

nen kayıtsız evlerde, kadınların milliyetinden dolayı Osmanlı polisinin durumuyla ilgilenmesi zorluklar çıkarmaktaydı. Bu vakalarda sahipleri tarafından evlerin kayıtlarının verilmesine veya İtilaf polis bölgesi dışında kurulduklarında camlarına bildiri yapıştırılmalarına karar verilmişti. Şarap dükkanlarıyla ilgili, şarap kalitesi, satışı ve alkol miktarı hakkında kanun düzenlenmişti. Belirli kanun ihlallerine göre ceza miktarı tespit edilmişti. Bu tedbirler etkili olmuş, daha fazla şarap ve bira dükkanı açılmamasına karar verilmişti, zira sayıları anormal derecede artmıştı²⁰⁸.

İtilaf polisi, Osmanlı polisinin işine karıştığı ve olaylara müdahale ettiği halde Osmanlı polisinin, İtilaf polisinin el koyduğu veya el koymaya teşebbüs ettiği olaylara müdahalede bulunması mümkün değildi. İngiliz polisi kısa bir süre sonra Osmanlı polisinin gece devriye gezmesini de yasaklamış, gece asayişini sağlama vazifesi İtilaf polisine verilmişti²⁰⁹.

İtilafçı Polis Komisyonu sadece asayişle ilgilenmemiş, İstanbul'da henüz iptidai bir seviyede bulunan trafik meselesiyle de ilgilenmişti. Komisyon askerî gerekçelerle İstanbul'da bulunan otomobillere numara (plaka) verilmesi için çalışmalar yapmış yüksek komiserlerden bu konuda yetki almıştı²¹⁰.

Süratli araba kullanmak ve hız sınırını geçmek yasaklanmıştı. 1920 yılında hız sınırını aşan sürücülere 2,000 lira gibi büyük bir para cezası kesiliyordu²¹¹.

Otomobillerdeki korna ve zillerin kaldırılması konusunda da yüksek komiserler "polisiye bir tedbir" olduğu gerekçesiyle İtilaf polisine yetki vermişlerdi²¹². Oysa bu karar polisiye olmaktan çok idari bir tedbir idi.

208 "İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan 17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 12", FO, 371/4165, 141445.

209 "Dahiliye Nezareti'nden 22 Zilhicce 1337 (18 Eylül 1919) tarihli dosya", BOA, DH/İUM, Dosya No:19/8, Vesika no.1/78.

210 2 Ekim 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4156, 144274.

211 William Peet, Kent Yönetimi, İstanbul 1920, s. 103.

212 "8 Nisan 1921 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/6494, E 4607.

İtilafçı Polis Komisyonu'na aslı astarı olmayan o kadar çok şikayet yapıliyordu ki Fransız Yüksek Komiseri Defrance sahte şikayette bulunanların cezalandırılmasına dair bir bildiri hazırlamak mecburiyetinde kalmıştı²¹³.

İşgal döneminde kapitülasyonlar yanlış bir şekilde yorumlanmış Osmanlı polisinin İtilaf vatandaşları üzerinde bir yetkisi kalmamıştı. Konsolosluk Mahkemelerinin yokluğunda İtilaf polisi bu vazifeyi yapmaya başlamış ve böylece İtilaf polisi adli vazifelere de sahip olmuştu²¹⁴.

Sevr Anlaşması'ndan sonra İtilaf ve tarafsız devletler vatandaşlarının Osmanlı polisinin sorumlu olduğu bölgelerde gelişen olaylarda ifade vermekten ve delil sunmaktan dahi imtina etmeleri İstanbul'da çok ciddi asayiş sorunları yaşanmasına neden olmuştu. Bu sorunlar Wilson'u çaresiz bırakmıştı. Wilson'un tavsiyeleri doğrultusunda İtilaf ve tarafsız devletler vatandaşlarının düzenin sağlanması konusunda Osmanlı polisine yardımcı olmalarına yönelik talimat hazırlanmıştı²¹⁵. Ancak bu talimattan beklenen netice elde edilememişti.

İstanbul'un işgalinden ve Sevr Anlaşması'nın imzalanmasından sonra İtilafçı Polis İtilaf, Devletleri açısından Harington'a göre "paha biçilmez çalışmalar" yapmıştı. Sayı bakımından az olsa da²¹⁶ İtilaf polisi karşısında Osmanlı polisi, faaliyet sahası sınırlı, sembolik bir zabıta kuvveti haline gelmişti. Sevr Anlaşması'nın

213 "30 Aralık 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4156, 174125.

214 "1920 Türkiye Yıllık Raporu, md. 90", FO, 371/6469, E 5233.

215 "İngiliz Karadeniz Ordusu Kumandanı H.F.M Wilson'dan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 6 Eylül 1920 tarihli mektup", İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 13 Eylül 1920 tarihli mektup, FO, 371/5287, E 12225.

216 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 14 Ağustos 1920 tarihli telgraf", FO, 371/5241, E 10255; "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'dan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 7 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3769.

170. ve 200. maddesi ile Boğazlarla ilgili 46. maddesi Osmanlı polisi ile beraber İtilaf devletleri polisine izin vermekte idi. Harington İtilaf polisinin Boğazlar Komisyonu'na bağlı olarak çalışmalarını sürdürmesinden yanaydı²¹⁷. Daha önce niyet edilmemesine rağmen Konsolosluk Mahkemeleri sürekli ve verimli olarak çalışmadıklarından İtilaf polisi, Konsolosluk Mahkemelerinin işlerini üstlenmek ve yapmak durumunda kalmıştı. "İtilafçı Polis Komisyonu", Polis Mahkemeleri vasıtasıyla yargı görevlerini de üstlenmiş ve yüksek komiserlerle sürekli temas halinde olmuştu. "İtilafçı Polis Komisyonu" rüşveti kaldırmak, şehirde temizliği geliştirmek, şehrin ahlakını yükseltmek, düzeni sağlamak gibi iyi çalışmalar yaptığını iddia ediyordu. İstanbul'da düzeni sağlamak amacıyla İtilaf polisi kanun niteliğinde kararlar almıştı. İtilaf kuvvetlere karşı işlenen suçlar, kamu mitingleri ve silah taşıma hakkında kanunların yanında; kafelerin katılması, kumar oynatan kuruluşların denetimi, trafik kontrolü, sağlık, belediye işleri, iase kontrolü, pasaport, gümrük, vergiler, liman kontrolü, kaçakçılığın önlenmesi gibi konularda "İtilafçı Polis Komisyonu" kararlar almıştı²¹⁸. İstanbul'un işgalinden sonra yetkileri daha da arttırılan İtilafçı Polis, Osmanlı polisi üzerinde egemen bir güç haline gelmişti²¹⁹. Osmanlı polisinin otoritesi kalmadığından İstanbul'da İtilaf polisinin sözü geçmeye başlamıştı.

İtilaf Devletlerinin diğer bir düşüncesi de Sevr Anlaşması'ndan sonra Osmanlı polisini İtilafçı Polisin rehberliğinde yeniden yapılandırmaktı²²⁰. İtalyan ve Fransız Yüksek Komiserleri bunun yolunu açmak amacıyla askerî yetkililer denetiminde olan İtilafçı polisin sivil yetkililerin denetimine bırakılmasını öner-

217 "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'dan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 7 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3769.

218 "İtilafçı Polis Komisyonu" tarafından hazırlanan Muhtıra", FO, 371/6571, E 4366.

219 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na 7 Mart 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3030.

220 "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C. H. Harington'dan İngiliz Savaş Bakanlığı'na 23 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3030.

mişlerdi²²¹. Harington ise ancak antlaşma yürürlüğe girdikten sonra İtilaf polisinin sivil yetkililerin emrine girmesi gerektiğini savunmaktaydı. Hatta Harington daha da ileri giderek antlaşma onaylansa bile savaş halinin devam edebileceğini ve İstanbul'un askerî idare altında kalabileceğini, kanun ve düzeninin sürdürülmesi için bir mekanizma gerekebileceğini iddia ediyordu²²². Harington'un bu iddialarının nedeni TBMM ordularının Yunanlılar karşısında elde ettiği başarılar olmalıydı. Ancak İtilafçıların aksine İngilizler savaş halinin devam ettiği fikrinden hareketle İtilafçı Polisin denetimini Sevr Anlaşması'nın yürürlüğe geçirilmesinden sonra Türklere bırakmayı planlıyorlardı²²³. İngilizlerin planlarına göre İtilaf devletleri hükümetleri tarafından atanacak polis müdürleri Osmanlı Dahiliye Nezareti bünyesinde istihdam edilecek, statü bakımından Osmanlı polis müdüriyetinin üzerinde yer alacaklardı²²⁴. İngilizler, İstanbul'un askerî işgal altında olduğunu ve savaş halinin devam ettiğini ileri sürdüklerinden, Fransızlar ve İtalyanlar uzun süre ısrar etmelerine karşın istediklerini gerçekleştirememişlerdi. İtilaf polisi yüksek komiserlere bağlanmamış askerî yetkililere bağlı kalmaya devam etmişti.²²⁵ Bu tartışmaların Osmanlı Devleti açısından pek önemi yoktu. Fransa ve

221 "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'dan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 7 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3769; "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 23 Mart 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6571, E 3769.

222 "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'dan İngiliz Savaş Bakanlığı'na 28 Ekim 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 12101.

223 "Savaş Bakanlığı'ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 2 Nisan 1921 tarihli mektup", İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 4 Nisan 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6571, E 3769.

224 "İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Savaş Bakanlığı'na 21 Aralık 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3030.

225 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 1 Kasım 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6571, E 12230; "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'a 14 Kasım 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 12806; "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 10 Aralık 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6571, E 13901.

İtalya hemen, İngiltere ise antlaşmanın tatbikatı esnasında polisi sivil yetkililere devretmek için çalışıyorlardı. Üç İtilaf antlaşma-
dan sonra İtilaf polisinin devamı konusunda hemfikirdi. Milli
Mücadele'nin başarıya ulaşması onlara bu imkanı vermeyecekti.

Milne İtilaf polisinin, Osmanlı polisini kontrol ve organize
etme, standartlarını yükseltme, görevlerini yapabilmeleri için
onları eğitme ve işgal kuvvetleri çekildiğinde Avrupa prensiple-
rine uygun disiplinli, iyi eğitilmiş²²⁶ bir polis bırakma hedeflerinin
olduğunu açıklamıştı²²⁷. Zamanla bunların gerçeği yansıtmadığı
İtilaf polisinin şehri kontrol etmekle beraber idareyi de kontrol
ettiği anlaşılmıştı²²⁸. İtilaf polisi İstanbul'daki yetkililerin başında
“demoklesin kılıcı” haline gelmişti.

Osmanlı polisine yardımcı olması gereken İtilafçı polis, Os-
manlı Mahkemeleri tarafından alınan kararların uygulanmasına
mani olmaktaydı. Dahiliye Nezareti vilayetlere gönderdiği tamim-
de bu husun altını çizerek, Osmanlı polisinin mükellefiyetlerini
icra etmesi gerektiğini bildirmişti²²⁹. Ancak, İtilaf polisinin müda-
haleleri gün geçtikçe artmıştı. Osmanlı Mahkemelerinde alınan
kararların büyük bir kısmı uygulanamaz hale gelmişti²³⁰. 25 Ekim
1919'da yüksek komiserlere bir nota veren Osmanlı Hükümeti,
İtilaf polisinin bu engelleyici tutumuna son verilmesini talep et-
mişti. Robeck bu yetki kavgasının mütarekenin belirsiz bir şekilde
uzamasından kaynaklandığını vurgulayarak, bu süre zarfında İti-

226 İstanbul'da İtalyan Albay Carabinieri'nin gözetiminde polis için bir idman
okulu açılmıştı. Fiziksel idmanlar bir İngiliz müfettişin gözetiminde yürütül-
müştü. “İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı tarafından hazırlanan
17 Eylül 1919 tarihli rapor, md. 4.ii.”, FO, 371/4165, 141445.

227 “İtilafçı Polis Komisyonu’nun Vazife ve Çalışmaları hakkında Tüzüğü”, “İtilaf
Polisi’nin geçmişi hakkında”, FO, 371/6571, E 12101.

228 “İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington’dan İngiliz Savaş
Bakanlığı’na 28 Ekim 1921 tarihli mektup”, FO, 371/6571, E 12101.

229 “Dahiliye Nezareti’nden bütün vilayetlere 15 Eylül 1335 (1919) tarihli tamim”,
DH.EUM.AYŞ, 24/89, 4.

230 “Dahiliye Nezareti’nden Hariciye Nezareti’ne 27 Eylül ve 20 Ekim 1335 (1919)
tarihli tezkireler”, DH.EUM.AYŞ, 24/89, 1-3.

laf devletlerinin Türk idari hizmetlerine çok fazla müdahalede bulunduklarını ve işlerin daha karışık hale geldiğini²³¹ itiraf etmişti.

İtilaf Devletleri temsilcileri tarafından alınan kararları Osmanlı polisinin uygulamasını isteyen yüksek komiserler, İtilaf kuvvetlerinden temin ettikleri subay ve askerlerle İstanbul'da İtilaf Polis teşkilatını kurmayı başarmışlardı. Teşkilattaki personel sayısı işgalin ilerleyen safhalarında sürekli arttırılmıştı. İşgal kuvvetleri arasında en az kuvveti bulunan İtalya İtilaf Polis Teşkilatı'na en fazla personeli veren devlet olmuştu²³². Diğer konularda İtilafları ile rekabet edemeyen İtalyanlar polis üzerinde hakimiyet kurmayı düşünüyorlardı. İtalyanlar büyük bir olasılıkla, işgal politikaları gereği, toplumsal bir işlevi olan İtilaf polis teşkilatı ile halkla daha yakından temasa geçmeyi planlıyorlardı. Fakat bunu sadece İtilaf polisi içerisinde görev yapan personel sayısı ile sağlamak mümkün değildi. Mali ve siyasi güç doğrultusunda belirlenecek politikalar, hakimiyetin tesisinde daha etkili oluyordu. Bunu da en iyi yapan İngilizlerdi.

İtilaf Polisinin Masrafları

“İtilafçı Polis Komisyonu” ile ilgili diğer bir mesele de bu komisyon tarafından yapılan masrafların kim tarafından karşılanacağı idi. “İtilafçı Polis Komisyonu”na ait 13 polis merkez binası için kira bedeli, elektrik, gaz, su, kırtasiye, baskı, ofis gereçleri,

231 İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 2 Kasım 1919 tarihli mektup", FO, 371/4238, 152010.

232 1920 yılı ortalarında İngiliz C.R. Ballard'ın şefi olduğu; İtilafçı Polis Teşkilatında; 11 subay 45'i asker olmak üzere 56 İngiliz, 4'u subay 38'i asker olmak üzere 42 Fransız, 10'u subay 168'i asker olmak üzere 178 İtalyan, toplam 276 personel bulunurken, 1921 yılı başlarında 13 subay 48'i asker olmak üzere 61 İngiliz, 10'u subay 115'i asker olmak üzere 125 Fransız, 10'u subay 122'si asker olmak üzere 132 İtalyan, toplam 318 personel bulunuyordu. İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 14 Ağustos 1920 tarihli telgraf", FO, 371/5241, E 10255; "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington'dan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 7 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3769.

otomobil, motorlar, yakıt, tercümanlar, sivil memurların maaşları ve bunların istihkakı için ilk günlerde aylık olarak 1,500 pound civarında masraf yapıyordu. Personel sayısının artması ile birlikte harcamalar artmış ve aylık 5,000 pounda yaklaşmıştı. Buna ek olarak “İtilafçı Polis Komisyonu”nda görevli İngiliz personelin maaş ve istihkakı 1,000 pound civarında idi. İtalyan ve Fransızlar kendi personellerinin maaş ve istihkaklarını karşılamaktaydılar. Bu arada “İtilafçı Polis Komisyonu”na para cezası kesme yetkisi de verilmişti. Cezalardan başlangıçta aylık olarak ortalama 20-25 pound toplanabilirken kesilen cezalar arttırılmış, bu miktar aylık olarak 1,500 pounda yaklaşmıştı. Toplanan bu para yapılan masraflardan düşülüyordu²³³. İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği yapılan ödemeler konusunda oldukça hassastı. “İtilafçı Polis Komisyonu”nda bulunan İngiliz, Fransız ve İtalyan üyelerin masrafları ayrı ayrı hesaplanıyor, yapılan ortak masraflar ise üçe bölünerek her bir devletin payına düşen miktar tespit ediliyordu. Yapılan ödemeler ve ödenecek faturalar İngilizler tarafından aylık olarak belirleniyor, daha sonra bunlar üçe bölünerek İtalyan ve Fransız yetkililerden tahsil ediliyordu. Çoğu zaman İngiliz yetkililer ödeme yaptıkları halde, Fransızlar eksik ödeme yapıyor ya da geri ödemeleri geciktirebiliyorlardı²³⁴. Bu durum İngilizlerin aleyhine gibi görünse de İngilizler finansmanı sağladığından “İti-

233 “İtilafçı Polis Komisyonu”nun aylık tahmini masrafları”, FO, 371/4165, 133640; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 14 Ağustos 1920 tarihli telgraf”, FO, 371/5241, E 10255; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 24 Eylül 1920 tarihli telgraf”, FO, 371/5241, E 12259; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 30 Ekim 1920 tarihli telgraf”, FO, 371/5241, E 14262; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 11 Ocak 1921 tarihli telgraf”, FO, 371/6564, E 1291; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 8 Nisan 1921 tarihli telgraf”, FO, 371/6564, E 4226; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 11 Mayıs 1921 tarihli telgraf”, FO, 371/6564, E 5918; İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 19 Temmuz 1921 tarihli telgraf”, FO, 371/6564, E 8504.

234 “İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden İngiliz Hükümeti’ne 22 Eylül 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 137565.

İtilafçı Polis Komisyonu”nda baskın bir role sahip olmuşlardı. İtilaf devletleri yaptıkları bu masrafları işgal masrafı olarak Osmanlı Devleti’nden tahsil edeceklerdi. Ancak Osmanlı Devleti’nin mali durumunun kötü olması buna izin vermemekteydi. Yüksek komiserlerin çeşitli tarihlerdeki taleplerine karşılık Osmanlı Hükümetleri ödeme yapmanın mümkün olmadığını bildirmişlerdi²³⁵. Bu nedenle masrafların Osmanlı Hükümeti’ne borç olarak kaydedilmesine karar verilmişti.

Komisyonun kurulduğu ilk günlerden itibaren İngiliz ordu fonlarından “İtilafçı Polis Komisyonu”na ödeme yapılması İngiliz Savaş Bakanlığı’nın şikayetine neden olmaktaydı²³⁶. Hazine Bakanlığı İstanbul’da “İtilafçı Polis Komisyonu” tarafından yapılan masrafların üç İtilaf devlet arasında bölünmesine ve hemen tahsil edilmesine yönelik bir teklifte bulunmuştu. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, yapılan masrafları ileride İstanbul ve Boğazlar bölgesinde manda idaresi kuracak devletten tahsil edilebileceğini düşünüyordu²³⁷. İngiliz vergi mükelleflerinin ödedikleri vergilerden bu masrafların karşılanmasına itiraz eden İngiliz Hazine Bakanlığı, İstanbul’da manda idaresi kurmanın uzun zaman alacağını, manda idaresi kurulsa bile bu masrafları manda idaresini kuran devletten tahsil etmenin çok düşük bir ihtimal olduğunu ileri sürmüştü²³⁸. Sonunda İngiliz Dışişleri Bakanlığı, yapılan masrafları Fransızların ve İtalyanların paylaşmaları konusunda İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb’in fikrine müracaat etmişti²³⁹.

“İtilafçı Polis Komisyonu”nda görevli Fransız ve İtalyan üyelerin maaşları ve diğer özel harcamaları kendi kumandanları tarafından karşılanmaktaydı. Yalnız, bu komisyona ait olan ve aylık olarak

235 BOA, MV, 215/66, 15 Recep 1337 (16 Nisan 1919).

236 “İngiliz Savaş Bakanlığı’ndan İngiliz Hazinesi’ne 25 Nisan 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 73768.

237 “İngiliz Hazine Bakanlığı’ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 14 Mayıs 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 73768.

238 “İngiliz Hazine Bakanlığı’ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 8 Ağustos 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 113951.

239 “İngiliz Dışişleri Bakanlığı’ndan İngiliz Yüksek Komiserliğine 19 Ağustos 1919 tarihli telgraf”, FO, 371/4165, 113951.

yaklaşık 2,500 pound değerindeki diğer bütün masraflar İngiliz ordu fonlarından karşılanmaktaydı. İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb de bu masrafların üç İtilaf ordu arasında bölünmesinden yanaydı. Webb ayrıca "İtilafçı Polis Komisyonu"nun aldığı tedbirlerden Türklerin büyük yarar sağladıklarını, dolayısıyla yapılan masrafların Osmanlı Hükümeti'nden tahsil edilmesini önermişti²⁴⁰. Karadeniz Ordusu Başkumandanı Milne de aynı fikirde idi. Milne, Osmanlı Hükümeti'nin ödeme yapacak durumda olmadığını bildiğinden ileride masrafların faizlerinin de hesaplanarak Osmanlı Hükümeti'nden tahsil edilmesini tavsiye etmişti²⁴¹. "İtilafçı Polis Komisyonu"nun kurulması ile asıl yarar sağlayanlar hırsızlıktan, cinayete, gasptan tecavüze kadar her türlü suçu işleyen İtilaf devletlerine mensup suçlulardı. Osmanlı Hükümeti'nin itibarı sarsılmış, özellikle İtilaf devlet vatandaşları ve gayrimüslimler üzerindeki otoritesi çökmüştü. Bütün bunlara rağmen İtilaf devletleri masrafları Osmanlı Devleti'nden tahsil etmeye çalışıyorlardı.

Masrafların İngiliz ordu fonlarından ödenmesine başlangıçta itiraz eden İngiliz Savaş Bakanlığı, idari kontrolün İngiliz askerî yetkililerinin elinde kalması şartıyla yapılan masrafları ödeyebileceklerine dair yeni bir öneride bulunmuştu.²⁴² Bu sayede işgal idaresinin önemli bir uzvu tamamen İngilizlerin denetimine girmiş olacaktı. İngiliz Dışişleri, Savaş ve Hazine Bakanlıkları ile yapılan yazışmalar neticesinde maddi konularda en etkili kurum olan Hazine Bakanlığı 30 Eylül 1919 tarihine kadar yapılan masrafların İtilaf hükümetlerinden talep edilmesini ve gelecekte maruz kalınacak masrafların ödenmesi için kısa aralıklarla benzer taleplerde bulunulmasını önermişti²⁴³. Bu görüşler doğrultusunda İngiliz

240 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 22 Ağustos 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 123325.

241 "Karadeniz Ordusu Başkumandanlığı'ndan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 15 Ağustos 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 137565.

242 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 25 Eylül 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 133640.

243 "İngiliz Hazine Bakanlığı'ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 25 Eylül 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 135164.

Hükümeti yapılan masrafların önce İtilaf Hükümetlerinden daha sonra da Osmanlı Hükümeti'nden tahsili için harekete geçmişti²⁴⁴.

İtalyan ve Fransız Hükümetleri, "İtilafçı Polis Komisyonu" tarafından yapılan masrafları ödemeyi kabullenecek gibi bir yaklaşım sergilemişlerse de bunun için herhangi bir adım atmamışlardı²⁴⁵. İngiliz Hükümeti geçmişte ve gelecekte yapılan harcamaları İtilaf devletlerinden tahsil edilebilmesi için İstanbul'da bulunan yetkililerine talimat vermişti²⁴⁶.

İtilaf polisinin ortak harcamalarından kendi payına düşeni ödemeyen Fransızlar para cezalarından topladıkları hasılatı kendi ülkelerine göndermeye başlamışlardı. Bu durum İngiliz Yüksek Komiseri Rumbold tarafından tenkit edilmişti. Fransız Yüksek Komiseri Defrance'ın bu tenkitlere karşılık vermemesi²⁴⁷ duyumların doğru olduğuna dair inancı arttırmıştı.

İngilizlerin baskıları sonucunda Fransız ve İtalyan yetkililer İtilaf Polis Teşkilatı'nın maruz kaldığı harcamalardan payına düşenin yaklaşık olarak yarısını ödüyor, İngilizlerin ısrarlarına rağmen tamamını ödemiyorlardı²⁴⁸. Ödemelerin büyük kısmının İngiliz Savaş Bakanlığı fonlarından yapılması İngiltere'nin tepkisine neden oluyordu. İngilizler zamanla ödedikleri miktarı tahsil edeceklerine olan inançlarını kaybetmeye başlamışlardı²⁴⁹. İtalyan ve Fransızlar ise çeşitli konularda yapılan masrafları inceleyerek İngiliz yetkilileri

244 "İngiliz Hükümeti'nden İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 11 Ekim 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 137565.

245 "İngiliz Hazine Bakanlığı'ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 28 Ekim 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 146462.

246 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan Karadeniz Ordusu Başkumandanlığı'na 26 Kasım 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 157625.

247 "14 Ocak 1921 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/6494, E 1300.

248 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 11 Mayıs 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6564, E 5918

249 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na 22 Haziran 1921 tarihli mektup", "İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan Savaş Bakanlığı'na 6 Temmuz 1921 tarihli mektup", FO, 371/6564, E 7270.

töhmets altında bırakmışlardı²⁵⁰. Bu da uygun bir çözüme varılması-
nı zorlaştırmış, taraflar arasında güvensizlik yaşanmıştı.

İngiliz Hükümeti, “İtilafçı Polis Komisyonu” masraflarını
Paris ve Roma’da bulunan büyükelçileri vasıtasıyla tahsil etmek
üzere baskı yapmışsa²⁵¹ da bundan bir netice alınamamıştı.

İngiliz Savaş Bakanlığı adına Polis Komisyonu masraflarını
ödeyen Harington, durumun karışık bir vaziyet aldığını vurgu-
lamış ve yapılan masrafların iadesi için Osmanlı Hükümeti’ne
başvurmayı önermiş²⁵², ödeme yapılması konusunda İtilaf dev-
letlerinden umudunu kesmişti.

Fransız ve İtalyan yetkililerine yapılan mükerrer müracaat-
ların netice vermemesi üzerine İngiliz Hükümeti Harington’un
önerisini kabul ederek, 1922 Ağustos’unda, bir kez daha Osman-
lı Hükümeti’ne müracaat etme kararı almıştı²⁵³. Ancak bu çabalar
da sonuç vermemişti.

Bir diğer maddi mesele de “İtilafçı Polis Komisyonu”nda gö-
revli Osmanlı vatandaşlarına ödeme yapılması idi. Aylık olarak
yaklaşık 450 lira civarında olan bu ödemeleri yüksek komiserler
avans olarak vermeyi gündemlerine almışlardı. İtilaf devletleri
tarafından verilecek kredilerle bu avans için ödemenin yapılması
düşünülmüşse de neticede İtilaf polisi tarafından kesilen para ce-
zalarından bu meblağın ödenmesine karar verilmişti²⁵⁴. Bu karar
biraz da Fransızların cezalardan topladıkları hasılatı kendi ülkele-
rine göndermelerini önlemek amacıyla alınmıştı.

250 “İtilafçı Polis Komisyonu”nın maruz kaldığı harcamalar hakkında 24 Mayıs
1921 tarihinde İngiliz Yüksek Komiserliği’nde yapılan toplantı”, FO, 371/6564,
E 8492

251 “İngiliz Dışişleri Bakanlığı tarafından İngiltere’nin Paris ve Roma Büyükelçile-
rine 2 Ağustos 1921 tarihli mektuplar”, FO, 371/6565, E 8505.

252 “İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington’dan İngiliz Yüksek
Komiserliği’ne 7 Eylül 1921 tarihli mektup”, FO, 371/6565, E 10495.

253 “İngiliz Dışişleri Bakanlığı’ndan Savaş Bakanlığı’na 28 Ağustos 1922 tarihli
mektup”, FO, 371/7932, E 8358.

254 “14 Ocak 1921 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından”, FO, 371/6494, E 1300.

Sevr Anlaşması'nda Polis

Sevr Anlaşması'na göre; polis ve jandarma üzerinde kurulan idare, İtilafçı askerî organizasyon ve kontrol komisyonu tarafından devam ettirilecekti²⁵⁵. Adeta ayrı bir devlet statüsü verilen Boğazlar bölgesi ise kendine mahsus bir yapıya kavuşturulmuştu. Boğazlar bölgesine hakim olacak Boğazlar Komisyonu görevlerini yerine getirmek için hususi zabıta teşkilatı kurma hakkına sahip olacaktı. Bu güvenlik kuvvetleri, Limni, İmroz, Semendirek, Bozcaada ve Midilli adaları dışında, Boğazlar Bölgesi mahalli ahalisinden seçilecek ve yabancı polis zabitanın kumandası altına verilecekti. Osmanlı ve Yunan jandarmaları İtilafçı İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı emrinde olacaktı. Ticarî gemilere mensup olanların denizde ve karada yapmış oldukları cinayet, cünha veya kabahatten dolayı tutuklanmaları gerekirse, bu tür kişiler Komisyon Zabıtası tarafından yetkili adliye dairesine çıkarılacaktı. Zanlılar komisyon zabıtasından başka kimseler tarafından tutuklanırsa, derhal Komisyon Zabıtası'na teslim edilecekti²⁵⁶.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'da İtilafçı Polis Teşkilatı kurulmuştu. Bu teşkilat içerisinde Boğazlarda görev yapmak üzere deniz polisi de oluşturulmuştu. Sevr Anlaşması'nda İtilafçı polisten bahsedilmemekle birlikte Boğazlar bölgesinde, deniz polisi kurulacağı belirtilmişti. Dolayısıyla "İtilafçı Polis Komisyonu"na bağlı deniz polisinin varlığı yeni formatıyla devam edecekti. Ancak İstanbul'da "İtilafçı Polis Komisyonu"nın görevi sona erecekti. "İtilafçı Polis Komisyonu" Başkanı Ballard, İtilaf polisinin aniden çekilmesi halinde şehirde kaos yaşanabileceğine, düzeni sağlamak için Osmanlı polisinin yeterli olmayacağına dair bir rapor hazırlamıştı. Ballard, antlaşmanın yürürlüğe

255 "İstanbul İngiliz Daimi Komitesi'nin 26 Ağustos 1920 tarihinde düzenlenen ilk toplantısından", FO, 371/5273, E 12246.

256 Ali Arslan, "Sevr Anlaşması'na Göre Boğazların Statüsü", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Denizcilik Semineri, (17-18 Mayıs 2004), İstanbul 2006, s. 165-172.

girmesi halinde dahi merkezî hükümet ile Anadolu arasında fiili savaş durumunun devam edeceğini göz önünde bulundurarak böyle bir rapor hazırlamıştı. Bu raporu dikkate alacak olan Askerî Komisyon başkanının, yani İtilaf İşgal Kuvvetleri Başkumandanı'nın takdiri ile Türki'yede işler normale dönünceye kadar "İtilafçı Polis Komisyonu" varlığını sürdürecekti²⁵⁷.

İtilaf Polis Mahkemeleri

İşgal İstanbul'unda, İtilaf polisi tarafından tutuklanan yabancı şahıslarla ilgilenecek mahkeme olmadığından bu şahıslar hakkında farklı kararlar verilebiliyordu. İstanbul'un muhtelif mahallerinde kalpazanlık, dolandırıcılık, sahtekarlık, silah taşıma gibi suçlardan dolayı tutuklanan yabancı uyruklu şahıslar hakkında herhangi bir hukuki muamele yapılamıyordu. Bu şahıslar İtilaf polisinin takdirine göre, kapasitesi sınırlı olan İtilafçı Polisin hapishanelerinde bekletiliyorlar, yine İtilaf polisinin takdirine uygun bir şekilde tahliye ediliyorlardı. Karadeniz İtilaf Orduları Başkumandanlığı bu kategoriye giren şahısların mensup oldukları ülkelere iadelerine karar vermişti²⁵⁸. Kısacası, Osmanlı Mahkemelerinden bu şahıslar üzerinde de yargı yetkisi kalmamıştı.

Farklı kategorideki davalarla hangi mahkemenin ilgileneceğinin tartışıldığı sıralarda kurulan "İtilafçı Polis Komisyonu" bu meseleye yeni bir boyut kazandırmıştı. 17 Ocak 1919 tarihinde kurulan "İtilafçı Polis Komisyonu"na asayiş sağlama dışında yargılamaya dair bazı yetkiler verilmişti. Bu yetkiler İstanbul'da yaşanan hukuki tartışmaları içinden çıkılamaz bir hale getirmişti. "İtilafçı Polis Komisyonu"na; işgal kuvvetlerine karşı yapılan

257 "İstanbul İngiliz Daimi Komitesi'nin 30 Ağustos 1920 tarihinde düzenlenen ikinci toplantısından", FO, 371/5273, E 12246.

258 "Karadeniz İtilaf Orduları Başkumandanlığı'ndan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 4 Şubat 1921 tarihli mektup", FO, 371/6571, E 3326.

hareketlerde, kamu düzenini ve sükûneti bozma ve belediye kanunlarına muhalefet gibi konularda yargı yetkisi verilmişti.

İtilaf kıtalarına alkollü ürün satmak, İtilaf kıtalarının sağlığını tehlikeye atmak, İtilaf kıtaları arasında fuhuş yapmak, İtilaf üniforması kullanmak, İtilaf polisine karşı gelmek işgal kuvvetlerine karşı yapılan hareketler arasındaydı.

Ateşli silah kullanmak, silah satmak, halkı kışkırtmak, İtilaf çıkarlarına aykırı propaganda yapmak birinci dereceden, saldırı, yankesicilik, kumar oynatmak, motorlu taşıtlarla tehlike yaratmak, sahte pasaport taşımak ve ayyaş dolaşmak, ikinci dereceden kamu düzenini ve sükuneti bozucu davranışlar olarak kabul edilecekti.

Kaçakçılık, istenen saatlerde kahvelerin kapatılmaması, şehrin sağlığını tehdit, iaşeyle ilgili kanunlara muhalefet ve vergilerin ödenmesini engellemek belediye kanunlarına muhalefet olarak kabul edilmişti.

Bu konularda “İtilafçı Polis Komisyonu”na yargılama yetkisi verilmişti. Cezai müeyyide olarak komisyona 50 Türk Lirası para veya 28 gün hapis cezası verebilme hakkı tanınmıştı. Bu müeyyide daha sonra 3 ay ve 100 lira olmuş ve en son 6 ay ve 400 liraya kadar çıkarılmıştı²⁵⁹.

Polis Komisyonu’nda bir subayın yer aldığı “Magisterial Courts” ve bir ya da iki subayın bulunduğu “Provost Courts” olmak üzere iki Polis Mahkemesi kurulmuştu. Magisterial Courts hafif denebilecek suç işleyenlerle, suça karışmış olan şahısların davaları ile ilgilenerek, çalışma yükümlülüğünün olduğu veya olmadığı 28 gün hapis cezası ya da 50 TL para cezası verebilme yetkisine sahipti²⁶⁰. “Provost Courts” ise; daha ağır suçları işle-

259 “Polis komisyonu hakkında muhtıra”, WO, 158/778.

260 1920 yılında bıçak taşıyanlara 10 lira, ateşli silah taşıyanlara 50 lira ceza kesilmekteydi (Peet, a.g.e., s 103).

yen şahısların davalarıyla ilgilenerek, çalışma yükümlülüğünün olduğu veya olmadığı 6 ay hapis cezası ya da 400 TL para cezası verebilme yetkisine sahipti²⁶¹. Bunlardan daha ağır suçlarla İtilaf devletleri Divan-ı Harbleri ilgilenmekteydi.

Kurucu devletlerin yasalarıyla, Osmanlı ceza yasalarının tatbik edildiği Polis Mahkemeleri, İtilaf devletlerinin İstanbul'daki vatandaşları, kapitülasyonlardan istifade edemeyen ve Kapitülasyon Mahkemesi bulunmayan bütün tarafsız devletler vatandaşları, "İtilafçı Polis Komisyonu" kararlarını çiğneyen bütün Osmanlı vatandaşları ile İtilaf devletleri vatandaşları üzerinde yargılama yetkisine sahipti. Yalnız uygulama bu şekilde olmamış, İtilaf devletleri menfaatlerine zarar verdiği ileri sürülen Osmanlı vatandaşları ve "ayrıcalıklı" gayrimüslimler²⁶² de İtilaf devletleri

261 "İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C.H. Harington tarafından hazırlanan 22 Eylül 1921 tarihli bildiri", "İstanbul Fransız İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Charpy tarafından hazırlanan 10 Ekim 1921 tarihli bildiri" ve "İstanbul İtalyan İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Ernesto Mombelli tarafından hazırlanan 13 Ekim 1921 tarihli bildiri", FO, 371/6553, 12221, WO, 93/34, WO, 158/778.

262 Bu durumdaki şahısların yargılamaları hakkında Torlakyan Davası'na bakılabilir. İşgal döneminde İstanbul'da bir otelde kalan Azerbaycan eski Dahiliye Nazırı Behbud Han Cevanşir, hanımı ve iki kardeşi ile birlikte Beyoğlu'nda kaldığı otele dönerken yolda Ermeni asıllı Misak Torlakyan tarafından öldürülmüş, Cevanşir'in hanımı ve kardeşi tarafından yakalanan katil, silah sesini duyarak olay mahalline gelen Osmanlı polisi Ali Efendi tarafından tutuklanmıştı. Nasıl bir tesadüf eseri ise; katil anında bölgeye gelen İngiliz polisleri tarafından teslim alınarak İngiliz Divan-ı Harbi'ne teslim edilmişti. Bundan sonra İngiliz Divan-ı Harbi'nde yapılan yargılama tam bir komediye dönüşmüştü. Bulunan sahte şahitler, Cevanşir'in Ermenilerin katledilmesinden sorumlu olduğunu ileri sürerek katili mazur göstermeye çalışmışlardı. Cinayetin Misak Torlakyan tarafından işlendiğinin anlaşılması üzerine başka bir taktiğe müracaat edilmiş, bu kez katilin sara hastası olduğu ve cinayeti bilinci dışında işlediği iddia edilmişti. Dönemin ruh ve sinir sağlığı konusunda uzmanı Mazhar Osman ve İtilaf devletleri doktorları tarafından yapılan muayenede katilin böyle bir hastalığının bulunmadığına dair raporlar hazırlanmışa da İngiliz Divan-ı Harbi Misak Torlakyan'ın "şuuru yerinde olmadığı halde cinayeti işlediğine" hükmederek katili serbest bırakmıştı. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Cemaleddin (Saraçoğlu), Torlakyan Davası Behbud Han Cevanşir'in Katli, Arap alfabesinden Latin alfabesine aktaran Azad Agayef, Yom Yayınları, Azerbaycan, 2007.

yetkilileri tarafından Osmanlı zabıtasından alınarak Polis Mahkemelerinde ve Divan-ı Harblerde yargılanmışlardı. Bu mahkemelerin bir özelliği de mahkemelerin izni dışındaki durumlarda temyize gitme imkanının olmamasıydı. Yine bu mahkemelerden İngiliz bölgesinde bulunanların, Fransız ve İtalyan, Fransız bölgesinde bulunanların İtalyan ve İngiliz, İtalyan bölgesinde bulunanların ise İngiliz ve Fransızlar üzerinde yargılama yetkisi yoktu²⁶³.

İşgal Yönetiminin Osmanlı Jandarmasını

Teşkilatlandırma Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'ndan çok kısa bir süre önce Türk Jandarma Teşkilatı'nda köklü değişiklikler yapılması gündeme gelmiş, Fransa ile kurulan temas neticede bu konuda tahkikat yapmak üzere Fransız Albay Foulon İstanbul'a gelerek çalışmalara başlamıştı. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte bu çalışmalar askıya alınmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan Fransız Yüksek Komiserliği Osmanlı jandarması üzerinde tahkikat yapmak ve jandarma üzerinde gerekli denetimi kurabilmek amacıyla Albay Foulon'u İstanbul'a davet etmişti. Diğer İtilaf devletleri ve Sadrazam Tevfik Paşa'ya Foulon'un sadece jandarma hakkında tahkikat yapmak üzere İstanbul'a geldiğini bildiren Fransızların²⁶⁴ asıl amacı jandarma ve polis teşkilatı üzerinde hakimiyet kurmaktı. Tevfik Paşa, Fransızlar tarafından yapılan teklifi olumlu karşılamış, Foulon Osmanlı Jandarması Umumi Müfettişi olmuştu²⁶⁵. Fransızlar bu şekilde jandarma ve polis teşkilatları üze-

263 Charpy, Mombelli ve Harington tarafından yayınlanan talimatlar, WO, 158/778.

264 "20 Kasım 1918'de trenle İstanbul'a gelen Foulon'un jandarma ıslahına memur olduğu istihbar kılınmıştı. "Polis Müdüriyeti Umumiyesi Dördüncü Şube'den Dahiliye Nezareti'ne 20 Kasım 1918 tarihli tezkire"; BOA, DH.EUM.SSM, 47/35. "19 Aralık 1918 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4155, 3407.

265 "İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 13 Aralık 1918 tarihli telgraf", FO, 371/3420, 205182,

rinde kontrol sağlayarak diğer devlet kurumlarındaki etkilerini arttırmayı tasarlıyorlardı. İngilizlerin de aynı hedeflere sahip olması İstanbul işgal yönetiminde İngiliz Fransız rekabetini bariz bir şekilde ortaya çıkaracaktı.

İstanbul'a geldikten çok kısa bir süre sonra Foulon, İtilafçılardan habersiz bir şekilde Osmanlı Jandarması Umumi Müfettişi unvanını kullanmaya başlamıştı²⁶⁶. Foulon'un yaptığı düzenlemelerden sonra Fransız Yüksek Komiserliği, Osmanlı jandarmasının İtilafçı bir komisyon tarafından kontrol ve ıslah edileceği bildirilerek İtilafçılarından bu komisyona birer temsilci atamalarını talep etmişti. Ancak Fransız ve İtalyanlar bu komisyona temsilci atadıkları halde İngilizler temsilci atamamışlardı²⁶⁷. İngilizlerin kurulan komisyona temsilci atamaması bu komisyonun bir işgal müessesesi haline gelmesine mani olmuştu.

Fransızların jandarma ile ilgili çalışmaları sürerken diğer yandan Hükümet gönüllü jandarma toplayabilmek amacıyla harekete geçmişti. Fakat İtilaf temsilcileri mütarekeye muhalif olduğu gerekçesiyle bunun uygulanmasına müsaade etmiyorlardı²⁶⁸. Osmanlı Jandarmasını bir zabıta kuvveti olarak değil de bir askerî güç olarak değerlendiren İtilaf devletleri asayişin sağlanmasına yönelik bu teşebbüse mani olmuşlardı.

15 Mart 1919 tarihinde yapılan bir düzenlemeyle jandarma idaresi Harbiye Nezareti'nden alınarak Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştı²⁶⁹. Hükümet bu değişiklikle jandarmanın askerî bir güç olmadığını İtilaf devletlerine göstermiş oluyordu. Bundan

266 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 13 Aralık 1918 tarihli telgraf", FO, 371/3420, 205182.

267 "Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne 27 Teşrin evvel 1337 (27 Ekim 1921) tarihli tezkire", BOA, DH.KMS, nr. 61-2/49.

268 "Jandarma Umum Kumandanlığı'ndan muhtelif vilayet ve mutasarrıflıklara 11 Sefer 1337/16 Kasım 1918 tarihli şifre telgraflar", BOA, DH/ŞFR, nr. 93-174.

269 "Jandarma kumandasının Harbiye Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne geçmesi hakkında talimat", 27 Cemaziyyülahir 1337/30 Mart 1919, BOA, DH/IUM, Dosya no.E/50, vesika no.18.

sonra Dahiliye Nezareti'ne bağı jandarma mevcudunun arttırılmasına yönelik çalışmalar hız kazanacak, İtilaf devletlerinin tepkileri azalacaktı.

Osmanlı Hükümeti, jandarma mevcudunu arttırdıktan sonra jandarma idaresini yeniden Harbiye Nezareti'ne bağlamak üzere harekete geçmişti. Ancak yüksek komiserler, mütarekeye aykırı olacağını ileri sürerek buna müsaade etmemişlerdi. Yüksek komiserler Jandarma İdaresinin Harbiye Nezareti'ne bağlanması halinde jandarma birliklerinin orduya kaydırılmasından endişe ediyorlardı. Bu nedenle mevcut statünün devam etmesine karar verilmişti²⁷⁰.

İngiliz ve İtalyan Yüksek Komiserleri yapacakları bir itirazın işgal yönetimi içerisinde ihtilaflara neden olacağını düşünerek Fransızların jandarma teşkilatına yönelik çalışmalara tepki göstermemişlerdi²⁷¹. Bu noktada İngiliz Hükümeti devreye girmiş, daha önce yapılan kumanda paylaşımı ilkelerine uygun olarak Fransızların, Boğazların Avrupa yakasında jandarma konusunda yapacakları uygulamaları kabul edeceğini açıklamıştı²⁷². Bu açıklama Fransızların, Osmanlı jandarmasıyla ilgili çalışmalarını sınırlandırmaya yönelik ilk teşebbüstü. İngilizler, Fransızların işgalleri altında kalan bölgede jandarmasıyla ilgili lokal faaliyetlerde bulunabileceklerini ancak jandarma teşkilatına yönelik umumi çalışmalara müsaade etmeyeceklerini de göstermişlerdi.

İngilizlerin tutumu nedeniyle hareket kabiliyeti azalan Fransızlar jandarma üzerinde tam bir denetim kuramamışlardı. 1920 yılında Foulon'un ölümünün ardından dahiliye nazırı 10

270 21 Ağustos 1919 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/4156, 124445.

271 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan İngiliz Hükümeti'ne 31 Mart 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 50584.

272 "İngiliz Hükümeti'nden İngiliz Savaş Bakanlığı'na 31 Mart 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4165, 50585.

Aralık 1920 tarihinde yaptığı açıklamada, Sevr Anlaşması'nda öngörülen organizasyon komisyonları kurulana kadar İtalyan Albay Caprini'nin jandarma müfettişi olarak atandığını ilan etmişti²⁷³. Bu atamayla Ali Rıza Paşa Hükümeti, İtilaf devletlerinin jandarma konusundaki ihtilafını fark ederek Fransızların jandarma üzerindeki nüfuzunu kırmak istemişti. Fakat Fransızlar iddialarından vazgeçmemiş Foulon'un yerine Yarbay Viet'i atadıklarını açıklamışlardı. Osmanlı Hükümeti bu kararı tanımamış olsa da Viet jandarma hakkında emirler yayınlamaya devam etmişti²⁷⁴. Bununla birlikte Fransızlar jandarma konusundaki emellerine ulaşamamışlar, jandarma hakkındaki kararları da yüksek komiserler almışlardı.

Osmanlı Hükümeti, İstanbul içerisinde bir bölgeye jandarma göndermek istediği zaman yüksek komiserlerden izin almak zorundaydı. 1921 yılı başlarında Şile ve çevresinde yaşanan asiyeşsizlik nedeniyle hükümet, bölgeye jandarma gönderebilmek için yüksek komiserlere müracaat etmişti. Bu meseleyi bir askerî mesele olarak değerlendiren yüksek komiserler meseleyi Başkumandan Harington'a havale etmişlerdi²⁷⁵. Ancak Harington bu konuda herhangi bir adım atmamış, hükümet de bölgeye jandarma gönderememişti.

Çatalca ve çevresinde faaliyet gösteren Türk jandarmasının eskiyen tüfeklerinin değiştirilmesi çalışmaları da yüksek komiserler tarafından engellenmişti²⁷⁶. İşgal döneminde Fransızların teşebbüslerine rağmen, jandarma hakkındaki idari kararlar yüksek komiserler tarafından alınmış ve uygulanmıştı.

273 "Harington'dan Savaş Bakanlığı'na 19 Şubat 1921 tarihli telgraf", FO, 371/6482, E 2328

274 "Sevr Anlaşması'na göre Jandarma hakkında hazırlanan muhtıra", FO, 371/6482, E 9109.

275 "8 Nisan 1921 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/6494, E 4607.

276 "29 Nisan 1921 tarihli Yüksek Komiserler Toplantısından", FO, 371/6495, E5443.

Kır Bekçiliği (Polisi) Sisteminin Uygulanması

İşgal sürecinde haber kaynağı olarak genellikle Rum ve Ermenileri kullanan İtilaf devletleri istihbarat görevlileri İstanbul, Marmara Denizi ve yakın çevresindeki halkın Türk zabıta kuvvetlerine itimat etmediğine dair raporlar hazırlamışlardı. İstanbul'da kent merkezine hakim olarak Osmanlı polisi üzerinde bir İtilaf polisi oluşturan işgal yönetimi, kırsal bölgelerde görev yapan jandarmanın yerine o bölgelerde yaşayan ahaliden oluşacak kır bekçilerinin görevlendirilmesi için bir çalışma başlatmıştı. Bazı köylerde ahalinin çabalarıyla bekçiler istihdam edilmiş, bu bekçilerin maaş ve masrafları ahali tarafından karşılanmıştı. Bu şekilde Ermeni köylerinde Ermeni, Rum köylerine Rum, Türk köylerinde Türk bekçiler vazife yapmaktaydı. Bekçilerin maaş ve masraflarının ahali tarafından karşılanması²⁷⁷ nedeniyle maliyeye yük binmiyordu. Bu yönüyle olumlu gibi görünen sistem sivil toplumun hızla silahlanmasına neden oluyordu.

İstanbul İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb özellikle İstanbul ve İzmit civarındaki köylerde Hristiyanlarla Türkler arasında yaşanan sorunların kır bekçiliği sisteminin yeniden tesis edilmesiyle çözülebileceğini düşünüyordu²⁷⁸. Fakat çözüm olması beklenen bu sistem tam tersi bir etki yaratabilir, Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki sorunları daha da arttırabilirdi.

25 Nisan 1919 tarihinde sadrazamla yaptığı görüşmede Webb, kır bekçiliği sistemiyle kırsal kesimlerde yaşanan asayiş sorunlarının azalacağını ileri sürmüştü. Sadrazamla yaptığı görüşme hakkında hükümete bilgi veren Webb; köylülerin istihdam edecekleri bekçileri silahlandırılacaklarını ifade ettikten sonra, kafasında özellikle Hristiyan köylerinin bulunduğunu itiraf

277 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 9 Kasım 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4160, 154462.

278 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 9 Kasım 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 177624.

etmişti. Sadrazamın bu sisteme sıcak bakmadığını sezen Webb, kır bekçilerinin bölge jandarma kumandanının emrine verilmesini önermişti. Kendilerine hükümet tarafından üniforma sağlanacak olan kır bekçileri köylerin ileri gelenlerine danışarak görevlerini yapacaklardı. Sadrazamın da yeşil ışık yaktığı anlaşılan²⁷⁹ bu öneri jandarma teşkilatının yapısında da değişikliğe yol açacaktı. Webb'in sözlerinden anlaşılacağı üzere esas amaç; Rum ve Ermenileri meşru yollardan, üstelik hükümet eliyle silahlandırmaktı.

Webb'in, sadrazamla görüşmesinden sonra kır bekçiliği sessiz sedasız yaygınlaşmaya başlamıştı²⁸⁰. Sadrazamla varılan uzlaşma gereği kır bekçilerine Osmanlı Hükümeti tarafından üniforma veriliyor, silah dağıtılıyordu. Bu durum özellikle Hristiyanları silahlandırmak isteyen İtilaf devletlerinin işine gelmemişti. Çünkü Hükümet Müslüman bekçilere de silah dağıtıyordu. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra işgal yönetimi, Türk yetkililer tarafından silah dağıtılmasının mütarekeyle bağdaşmadığını savunmaya başlamışlardı. İtilaf Karadeniz Orduları Başkumandanı Milne, 31 Temmuz 1919 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne bir nota vererek, daha fazla silah dağıtılmamasını bildirmişti. Oysa kendi önerdikleri sisteme göre silah dağıtılıyordu. İstanbul ve çevresinde yaşayan Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki sorunlar giderek artıyordu. Bu durum işgal kuvvetlerinin yeterli korumayı sağlamadığına dair izlenim yaratmaktaydı. Bu nedenle Karadeniz İtilaf Orduları Başkumandanlığı kır bekçiliği sisteminin yürürlükten kaldırılmasını önermişti. Bu öneriye karşın Türk jandarmasının "lisanslı eşkiyadan başka bir şey olmadığını" düşünen Webb'in bu konudaki kararı değişmemişti²⁸¹.

279 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 25 Nisan 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 72741.

280 "İtilaf Karadeniz Ordusu Başkumandanlığı'ndan İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 29 Eylül 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 72741.

281 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne 13 Ekim 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 144386.

İngiliz Hükümeti de askerî açıdan çok önemli bir sorun yaratmadıkça kır bekçiliği sisteminin devamından yanaydı²⁸². Milne, kır bekçilerine dağıtılacağı gerekçesiyle Osmanlı Hükümeti'ne teslim edilen silahların, hükümet tarafından Rum ve Ermenilerden daha çok Müslümanlara dağıtıldığını iddia etmekteydi. Milne, Müslümanlara dağıtılan silahların Kuva-yı Milliye'nin eline geçmesinden endişe ediyordu. Bu nedenle Milne kır bekçiliği yerine jandarmanın teşkilatlandırılmasının daha yararlı olacağını düşünüyordu²⁸³. İngiliz Savaş Bakanlığı da Milne ile aynı görüşte idi²⁸⁴. Osmanlı Hükümeti'nin silahları dağıtma vazifesini üstlenmesi nedeniyle hedeflerine ulaşamayan İtilaf devletleri kır bekçiliği sistemine sırt çevirmişlerdi.

Sevr Anlaşması'nda kır bekçileri meselesi, gümrük muhafaza, yerel kent polisi ve orman bekçileri meselesiyle birlikte ele alınmış, bunların sayısının savaş öncesinde Türkiye sınırları içerisinde çalışanların sayısını geçmemesine karar verilmişti²⁸⁵. Böylece İtilaf devletleri kır bekçiliği sistemini yaygınlaştırmaktan vazgeçmişlerdi.

İstanbul'da Türk Polisinin Yerine Getirilen

Rum ve Ermeni Memurlar

Daha İtilaf Donanması'nın İstanbul'a gelişinin beklendiği günlerde polis, gayr-ı Müslimlerin İtilaf subay ve askerleriyle nasıl bir ilişki içerisine girmeyi tasarladıklarına dair önemli istihbarata sahipti. Bu istihbarata göre bazı gayr-ı Müslimler İtilaf Donanması'nın İstanbul'a gelişini devlete karşı olan hukuki

282 "İngiliz Hükümeti'nden İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'ne 12 Ekim 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 155753.

283 "Karadeniz İtilaf Ordusu Başkumandanlığı'ndan İngiliz Savaş Bakanlığı'na 18 Ekim 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 155753.

284 "İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan İngiliz Hükümeti'ne 25 Kasım 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4162, 155753.

285 Sevr Anlaşması, md. 170.

bağlarından kurtulup daha serbest hareket etmek için tarihi bir fırsat olarak görmekte, ruhani ve milli liderlerinin tahrikleriyle bazı teşebbüsler içerisinde bulunmaktaydılar²⁸⁶. Polis, aldığı bir istihbarat üzerine 9 Kasım günü Ayasofya civarındaki Orhaniye matbaasını basarak, İtilaf Donanması'nın karşılanacağı gün takılmak üzere basılan çok miktarda rozet ele geçirmişti. Ne var ki zaten halihazırda Yunan bandıra ve kokartları Beyoğlu'nda alenen satılmaktaydı. Polis ele geçirdiği rozetlerin numunelerini Dahiliye Nezareti'ne gönderirken kimi gazetelerin İtilaf Donanması ile beraber Yunan gemilerinin de şehre giriş yapacağını duyurması üzerine Rumlarda görülen olağanüstü memnuniyete de dikkat çekiyor ve sağlam olduğunu ifade ettiği istihbarata dayanarak da Rumların İtilaf subay ve askerleri ile ilgili uygulayacakları planlardan bahsediyordu. Bu planlara göre İtilaf Donanması mürettebatı şehre çıktığı günlerde Rumlar onları evlerine ve kiliselerine götürerek şahsi ilişkiler içerisine girmeye çalışacak ve himaye edilmelerini talep edeceklerdi. Rumların İtilaf askerleri için uygulamayı düşündükleri planlar ise ilginç denebilecek detaylar içermektedir. Buna göre Rumlar bu askerlerin uğradığı meyhane ve gazinolarda onlardan para almayıp bol bol içki içirerek sarhoş edecek, mekanlarını da zabıtaca belirlenmiş saatte kapamayarak yabancı askerlerle Osmanlı zabıta memurlarının karşı karşıya gelmelerini temin edeceklerdi. Yine Müslümanların dinî hislerini rencide edecek eylemler yaparak olaylara sebebiyet verecek, bu vesileyle de şehirde emniyetin olmadığını ispat ederek İtilaf askerlerinin şehre çıkmasını sağlamaya çalışacaklardı. Yine polise göre Fener'de Patrikhane'ye yakın Rum Mektebi Kebir'inde karşılama merasiminde kimlerin ön planda olacağını tayin etmek için toplantılar düzenlenmekteydi²⁸⁷. Bu istihbaratın sağlam olduğu ileride gerçekleşecek olaylarla ortaya çıkacak-

286 İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumisi Birinci Şube'den Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 13 Teşrin-i Sanî 1334 (13 Kasım 1918) tarihli tezkire; BOA. DH.KMS. nr. 49-1/34 lef 3.

287 Aynı vesika.

tır. Gayr-ı Müslimlerin İtilaf mensuplarını, Osmanlı Hükümeti ve Müslümanlar aleyhine kışkırttıkları ve onların himayesini talep ettikleri sayısız vaka mevcuttur. Mesela İtilaf askerlerinin şehrin çeşitli bölgelerine yerleştiği günlerde Haydarpaşa İstasyonu'na konuşlandırılan bir Fransız birliğinin yanına gelen Rum ve Ermeni gençlerin bunlara Osmanlı Hükümeti aleyhinde propaganda yapmaya başladıkları ve 15 Kasım'da istasyona getirilen Vahan Çetesi mensuplarını göstererek "İşte bunlar Ermeni'dir, katledilmek üzere İzmit'e sevk ediliyorlar, Türkler kema-fi-s-sabık hakkımızda mezalim icrasında ber-devamdırlar" mealinde sözler söyledikleri polis tarafından tespit edilmişti. Yine Rum ve Ermeniler işledikleri fiillerden dolayı polis tarafından karakola götürüldüklerinde bu Fransız subaylara ve askerlere polise müdahale etmeleri için haber verilip karakola götürülüyorlardı²⁸⁸.

İtilaf kuvvetlerinin zamanla, özellikle istihbarat alanında istihdam ettikleri Rum ve Ermeni memurlar meselesi mütareke döneminde gerek Osmanlı Hristiyanları ve gerekse İtilaf kuvvetleri ile Müslüman ahali arasındaki ilişkinin daha da gerginleşmesine sebep olan bir unsurdur. İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'da kurmak istedikleri etkili kontrolün bir ayağını da istihbarat ve inzibati kontrol faaliyetleri oluşturuyordu. Kendi askerî istihbarat elemanları dışında Osmanlı toplumunun yapısına aşina, Türkçeyi ve İngilizce başta olmak üzere İtilaf kuvvetlerinin dillerini de bilen ve tüm bunların yanı sıra güvenebilecekleri elemanlara ihtiyaç duyuyorlardı. Bunlar tabii ki Osmanlı uyruğu Rum ve Ermenilerdi. Böylece İstanbul sokakları zamanla kamu güvenliği ve istihbaratla görevli polisler olarak İtilaf güçlerinin üniformalarını, özellikle de İngiliz üniformasını taşıyan Rum ve Ermenilerle doldu²⁸⁹. Doğal olarak Rum ve Ermeni tercüman ve yardımcılar İtilaf

288 İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmîsi'nden Dahiliye Nezareti'ne 17 Teşrîn-i Sanî 1334 (17 Kasım 1918) tarihli tezkire; BOA. DH.EUM. 6. Şube. nr. 46/24 lef 1.

289 Criss, a.g.e., s. 104.

yetkililerinin Türklere karşı olan tutumlarını da önemli ölçüde etkiliyorlardı. Bunun sonucu olarak da Türkler, İtilaf Devletleri Polis Komisyonu'nun özellikle İngiliz Şubesi'ne karşı büyük bir kin duymaya başlayacaktır.²⁹⁰ "Polis Müdüriyet-i Umumisi'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 3 Haziran 1919 tarihli ve 'gayet mahrem' ibareli yazısında Rum ve Ermeni patrikhanelerince bu gençlerin İngiliz ve Fransız polisi olarak kaydedilmesinin teşvik edildiği ve sayılarının da binleri bulduğu ifade edilerek söz konusu gençlerin 'kendilerine telkin edilen Türk düşmanlığı fikri sevgiyle ve amirleri olan Fransız ve İngiliz subaylarının mahalli vaziyetin hakikatini ve halkın mizacıyla adetlerini bilmemelerinden faydalanıp her fırsatta Müslüman ve Türklere karşı sebepsiz takibat ve tutuklamalar yaptıkları ve bundan maksadın da Müslümanları heyecana sevk ederek İtilaf makamlarında memlekette anarşi olduğu fikrini uyandırmak olduğu' ifade ediliyordu. Yazıya göre Ermeni ve Rum gençlerinin bu şekilde istihdamının ve Müslümanlara karşı kışkırtıcı uygulamalar yapmalarının malum çevrelerce teşvik edilmesi, bu çevrelerin 'payitahtta yaşayan Hristiyanların hayatlarının tehlikede olup zulme ve baskıya maruz kaldıklarına dair Avrupa kamuoyunda bir fikir oluşturmak maksadıyla programlı olarak yaptıkları tahrik faaliyetlerinin en önemli kısmıydı'. Polis kayıtlarına göre aralarında pek çok sabıkalı ve mahkûmiyet almış kimselerin de bulunduğu bu kişiler, polise gelen çok miktarda şikayete bakılırsa Müslümanlara karşı şu faaliyetlerde bulunmaktaydılar:

- Şantaj ve tehditle para istemek.
- Ruhani mercilerinden aldıkları talimat gereği sebepsiz tutuklama ve baskıda bulunmak.
- Dinî ve mahalli adetlere yönelik haysiyet kırıcı davranışlarla Müslüman ahaliyi tahrik ederek karışıklık çıkartmaya çalışmak.

290 Hülya Toker, Mütareke Döneminde İstanbul Rumları, Ankara 2006, s. 108.

Polis Müdüriyet-i Umumisi, Hariciye Nezareti'ne 'İtilaf kuvvetlerine ait askerî elbiseler giymeleri sebebiyle polisin müdahalesinden korunan' bu kişilerin faaliyetlerini durdurmak için İngiliz ve Fransız devletleri nezdinde girişimlerde bulunularak şu esasların sağlanması gerektiğini ortaya koyuyordu:

- Aralarında birçok sabıkalı ve mahkûm kişiler bulunup eskiden yan yana suç işledikleri arkadaşlarının katl ve hırsızlık vs. gibi fiillerine göz yummakta ve hatta teşvik etmekte olan bu kişilerin payitahtın inzibat işlerinde istihdam edilmelerinin önlenmesi ve payitahttan uzaklaştırılmaları.

- Hiç olmazsa İngiliz ve Fransız zabıta hizmetine alınacak yerli Rum ve Ermenilerin namuslu ve hukuk-ı medeniyesine sahip kişiler arasından seçilmesine dikkat edilerek siyasi ihtiras ve kişisel gazez ile hareket etmelerini tamamen önleyecek tedbirlerin alınması.

Osmanlı tebası olan kişilerin yabancıların askerî hizmetine alınıp yine Osmanlı memleketinde bu şekilde istihdam edilmesinin devletler hukukuna, genel kanunlara ve siyasi nezakete ne dereceye kadar uygun olduğunun da düşünülmesi gerektiğini hatırlatan Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'nin getirdiği yukarıdaki önerilerin, mevcut durum dahilinde fazla iyimser olduğu görülmektedir²⁹¹.

İngiliz ve Fransız birliklerinin zabıta işlerini artık yerli azınlıklarla ortak yürütmeye başlamaları doğal olarak başta Ermeni komitecileri olmak üzere birçok terör grubunun faaliyetlerini yeniden aleni olarak yürütmeye başlamalarına neden olacaktır. Bu dönemde özellikle Ermeni komitecileri, 1915 yılında bazı Ermenilerin ülkenin belli yerlerinden uzaklaştırılmalarından sorumlu

291 Polis Müdür-i Umûmisi'nin Dahiliye Nezareti'ne 3 Haziran 1335 (3 Haziran 1919) tarihli tahriratı; BOA. DH.KMS. 49-2/25 İef 2-3'den naklen Murat Aydoğdu, "Mütareke Döneminde (1918-1922) İstanbul'un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s. 34-36.

tuttukları kimi kişilere karşı –ki aralarında birçok emniyet mensubu da bulunmaktadır– suikastlar tertip edeceklerdir²⁹². 1915 yılında Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nde “Ermeni Masası Şefi” olarak görev yapan Ali Rıza (Öge) Bey bu suikastlara uğrayan polisler bir örnektir. Ermeni terör gruplarıyla mücadele eden emniyet biriminin başındaki polis olan Ali Rıza Bey, teröristlerin amansız düşmanı olmuştur. Bu yüzden mütareke döneminde Taşnak teröristlerince suikast tertip edilen Ali Rıza Bey’den Ermeni terörist Arşavir Şıracıyan da hatıralarında bahseder. Ali Rıza Bey’in terör gruplarının en amansız düşmanlarından birisi olduğunu anlatan Şıracıyan, özellikle taşnak teröristlerin kendisini “baş belası” olarak gördüklerini ve Ali Rıza Bey’in millete zarar verenlere karşı gaddarlaştırmaktan çekinmediğini söyler²⁹³.

Bunun yanında işgal İstanbul’unda İngilizlerin baskılarıyla, güya Ermeni sevkıyatı sırasında suç işleyen devlet görevlilerini yargılamak maksadıyla oluşturulan divan-ı harb mahkemelerinde de birçok polis, Ermenilere zarar verdikleri gerekçesiyle yargılanacaktır. Yargılanan bu polisler İngiliz baskısıyla çeşitli cezalara çarptırılacaklar ve bir kısmı da daha önce de değindiğimiz gibi, Mal-

292 Ali Rıza Öge, Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları, Bursa 1982, (Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri), s. 267 vd. İstanbul Polis Müdüriyeti 2. Şube memurlarından olan Ali Rıza Öge’nin hatıraları gerek bu konuda gerekse de dönemin Emniyet Teşkilatı hakkında ilginç bilgiler vermektedir. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’nin 2. Şubesi, Emniyet Teşkilatı içinde Ermeni olaylarıyla ilgilenen birimdir. Başkomiser rütbesiyle bu birimde “Ermeni Masası Şefliği” de yapmış olan Ali Rıza Öge, 1915 yılındaki Ermeni sevkıyatı sırasında da birimdeki görevine devam etmiştir. Mütarekenin ardından, Ermenilerin katledilmesine sebep olduğu gerekçesiyle komiteci Ermenilerin suikastına hedef olan Öge, aldığı ağır yaraya rağmen tedavi edilerek kurtarılmış ancak bu yara kendisinde yaşamı boyunca devam edecek ciddi sağlık sorunlarına sebep olmuştur. Buna rağmen çalışmaya devam eden Öge, Milli Mücadele sırasında Anadolu’ya geçerek Kuva-yı Milliye’ye de destek vermiştir. Vefatından evvel hazırladığı anılarına şu anda piyasada ulaşabilmek pek mümkün değildir. Bu önemli eserin yeniden basılarak okuyucuya sunulması, günümüz emniyet mensupları için olduğu kadar dönem araştırmacıları için de son derece faydalı olacaktır.

293 Arşavir Şıracıyan, Bir Ermeni Teröristin İtirafı, (Türkçesi: Dr. Kadri Mustafa Orağlı), İstanbul 2006, s. 70, 76-82.

ta'ya sürgün edileceklerdir. Bu mahkemelerde yargılanmış polis-
lere örnek olarak Ankara polis komiserleri İbrahim ve Giritli Zeki,
Kırşehir Polis Komiseri Hami, Ankara polis memurlarından Kara
Ali ve Sivrihisarlı polis memuru Hasan Efendiler zikredilebilir²⁹⁴.

Mudanya Mütarekesi'nin Ardından Refet Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Türk Polisinin İtilaf Vesayetinden Çıkarılması

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasının ardından imzalanan
Mudanya Mütarekesi ile İtilaf devletleri İstanbul'u TBMM yöne-
timine teslim etmeyi kabul etmişlerdi. Ancak İstanbul İşgal Yö-
netimi sulh antlaşması imzalanıncaya kadar Türk kuvvetlerinin
İstanbul ve Trakya'ya geçişine izin vermeme kararı aldı. TBMM
temsilcisi Refet Paşa bu karara rağmen İstanbul'a doğru ilerledi.
Çatışmayı göze almayan İtilaf temsilcileri Refet Paşa'nın İstan-
bul'a girişine izin vermek zorunda kaldılar²⁹⁵.

Refet Paşa 19 Ekim 1922 tarihinde Müslüman halkın sevinç
gösterileri içerisinde İstanbul'a girdi. 5 Kasım 1922'de İtilaf Yük-
sek Komiserlerine iki nota veren Refet Paşa İtilaf kuvvetlerinin
İstanbul'dan çekilmesini talep etti. Notalarında; "şahsi egemen-
liğin sona erdirilmesinden ve İstanbul halkının isteğinden do-
layı" TBMM'nin yönetimi devraldığını vurgulayan Refet Paşa
bundan böyle İstanbul'da kanun ve düzenin sağlanmasından
ve İstanbul vilayetiyle ilgili resmî işlerden kendisinin sorumlu
olduğunu bu nedenle müttefik kuvvetlerin İstanbul'da bulun-
masının gereksiz olduğunu bildirdi. Buna karşılık İtilaf Yüksek
Komiserleri Mudanya Ateşkes Antlaşması'na aykırı olduğu ile-
ri sürerek Refet Paşa'nın taleplerini reddettiler. Bunun üzerine

294 Dahiliye Nezareti'nden Ankara Vilayeti'ne 29 Kanûn-ı Evvel 1334 (29 Aralık
1918) tarihli tahrirat; BOA. DH.EUM. 2. Şb. nr. 66/21 lef 1.

295 "İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan 1922 Yılı Raporu, md. 105",
FO, 371/9176, E 10937.

TBMM yaptığı açıklamayla sulh antlaşması tatbikata geçirilene kadar İtilaf kontrolünün devam edeceğini fakat başkentini idaresinin fiilen TBMM'ye geçtiğini ilan etti²⁹⁶.

İstanbul'daki Türk polisinin idaresini üzerine alan Refet Paşa İtilafçı Polis Komisyonu'nun yetkilerini sınırlandırmak için harekete geçti. 9 Kasım 1922 tarihinde İtilaf temsilcileri ile görüşen Refet Paşa İstanbul'da bulundukları müddetçe İtilaf kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak amacıyla bir komisyonun varlığını kabul edebileceklerini fakat asayişle ilgili meselelerin doğrudan Türk Hükümeti'ne bırakılmasını talep etti. Refet Paşa bu talebin kabul edilmesi halinde karşılıklı olarak istihdam edilecek irtibat subaylarının müşterek meselelerde taraflar arasında irtibatı sağlayabileceğini ve böylece gerekli tedbirlerin alınabileceğini bildirdi. Hatta Refet Paşa, taleplerinin kabul edilebilmesi için anlaşma imzalanıncaya değin asker - sivil ayrımı gözetilmeksizin işlediği suçtan dolayı tevkif edilen İtilaf vatandaşlarının yargılanmak üzere İtilafçı Polis Komisyonu'na teslim edilebileceğini de ifade etti. Fakat İtilaf temsilcileri, "İtilafçı Polis Komisyonu'nun ortadan kaldırılması anlamına gelen" bu talebi kabul etme salahiyetine sahip olmadıklarını ileri sürerek Refet Paşa'nın talebini reddettiler. Refet Paşa da İtilaf kuvvetleri İstanbul'da bulunduğu müddetçe talebinin kabul edilmeyeceğini biliyordu²⁹⁷. Fakat Paşa bu tavrı ile İstanbul'a egemen olduğunu göstermek istemişti.

İtilaf temsilcileri kabul etmese de Refet Paşa ilk icraat olmak üzere Türk polisinin idaresini üzerine aldı. Bundan sonra İtilafçı Polis Komisyonu sadece işgal kuvvetlerinin güvenliğini sağlamak üzere varlığını sürdürecekti, İstanbul'un umumi asayişinden Türk Hükümeti sorumlu olacaktı. Böylelikle Türk polisi İtilafçı Polis Komisyonu'nun vesayetinden çıkarılmış oldu²⁹⁸.

296 Bozkurt, a.g.t., s. 945.

297 Refet Paşa'dan Heyet-i Vükela Riyaseti'ne 10 Kasım 1922 Tarihli Tezkire; BCA. Fon Kodu: 30.,10.0.0 Yer No: 204.392.39.

298 Bozkurt, a.g.t., s. 945.

Ankara Hükümeti ve Polis Teşkilatının Yeniden Canlandırılması

Sivil Polis Teşkilatı

İstanbul'da siyasi otoritenin çökmesi Ankara'da TBMM'nin (23 Nisan 1920) ve hükümetin (3 Mayıs 1920) kuruluşu ile neticelenmişti. Bu safhadan sonra memleket İstanbul ve Ankara olmak üzere iki merkezden idare edilecekti.

TBMM'nin açılmasından yaklaşık iki ay sonra TBMM'ye bağlı Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (Milli Polis Teşkilatı) faaliyete geçti (24 Haziran 1920). Böylece bu tarihten itibaren, birisi İstanbul'da Osmanlı Hükümeti'ne bağlı diğeri Ankara'da Milli Hükümete bağlı iki ayrı Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü görev yapmıştır. Durum böyle olunca Emniyet Teşkilatı iki yıl boyunca iki elden yürütülmüştür. Ancak bundan sonraki süreçte, Merkezi İstanbul'da olan Polis Teşkilatı'nın görev alanı ve etkinliği gittikçe azalmış, İstanbul ve çevresi ile sınırlı kalmıştır. Milli Polis Teşkilatı ise Kurtuluş Savaşı boyunca geniş bir bölgede görev yapmış, dar bir kadro ve kısıtlı imkanlarla Misak-ı Milli sınırları içinde faaliyet göstermiştir. Ankara Hükümeti'ne bağlı olan bu Milli Polis Teşkilatı'nın teşkilatlanma çalışmaları için Erzurum Mebusu Durak Bey görevlendirilmişti. Kısa süre içinde küçük bir merkez teşkilatı oluşturularak Anadolu'daki polis işlerini yürütmek için çalışmalara başlayan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin Anadolu'da asayişini sağlamak için aldığı tedbirlerin başında, ülke içinde dolaşacak herkes için seyahat varakası alınması zorunluluğu getirilmesi geliyordu. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nin 7 Ekim 1920 tarihli talimatnamesiyle alınan bu karara göre; İstanbul veya ecnebi memleketlere gitmek isteyenler nerede olurlarsa olsunlar hüviyetleri ve seyahat sebepleri Ankara'daki Emniyet Umum Müdürlüğü'ne bildirilecekti. Müdüriyetçe yapılacak so-

ruşturmadan sonra engel bir hal yoksa İçişleri Bakanlığı'nca seyahate izin verilecekti. Böylelikle Anadolu'da seyahat eden şahısların ve özellikle yabancıların seyahatleri kontrol altına alınmış olacak ve Milli Mücadele sürdürülürken ülkenin kontrol mekanizması da bir ölçüde sağlanmış olacaktı.

Milli Hükümetin ilk Emniyet-i Umumiyesi; bir umum müdür ve bir umum müdür muavini, bir emniyet, bir seyrüsefer ve bir memurin şube müdürü, bunlara hizmet eden bir mümeyyiz, bir dosya, bir evrak katibi ile altı kişilik teftiş kurulundan ibaret küçük kadro ile fedakarca çalışmaya başlamıştır. Büyük bir yokluk içinde görevini sürdürmeye çalışan bu teşkilatın şube teşkilatı mevcut değildi ve bütün dosyalar İstanbul Hükümeti'nin kontrolünde olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nde kalmıştı. Ancak İttihat Terakki Cemiyeti tarafından kurulan polisin örgütsel yapısının Milli Mücadele devam ederken esaslı bir şekilde değişikliğe uğramadığı görülmektedir. Bu durum, savaşın getirdiği olumsuz koşulların yanı sıra Ankara Hükümeti'nin böyle bir değişikliği istememesinden kaynaklanmıştır. Bunun bir sonucu olarak, 1907 ve 1913 tarihli Polis Nizamnameleri, Milli Mücadele süresince ve Cumhuriyet'in ilanından sonra uzun süre yürürlükte kalmıştır²⁹⁹.

TBMM'yi meşrulaştıran ve otoritesini arttıran memleketin hem iç hem de dış kaynaklı tehditlerle karşı karşıya kalması idi. Memleketin işgal altında olduğu bir dönemde dış güvenlikten önce iç güvenliğe el atan Ankara Hükümeti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti çatısı altında bir polis teşkilatı kurarak, işgal altında olmayan ve İstanbul Hükümeti'nin egemenliğini tanımayan mıntikalarda asayiş sağlamaya çalışacaktı. Bu amaçla Ankara Hükü-

299 Konuyla ilgili olarak bkz. İhsan Birinci, "Cumhuriyet Devrinde Türk Polisi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 10, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, Ocak 1974, s. 26-30; Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü'nün aşağıdaki internet sitesindeki bilgilere de bakılabilir: "Osmanlılarda Polis (1908-1918 Dönemi)", <http://www.egm.gov.tr/tar.osmanli1908-1918.asp>; "Kurtuluş Savaşında Polis (30 Ekim 1918 – 29 Ekim 1923)", <http://www.egm.gov.tr/tar.kurtulussavaspolis.asp>

meti 24 Haziran 1920 tarihinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ni kurmuştu. Bu müdüriyet, TBMM'nin otoritesini kabul eden mıntikalarda teşkilatını güçlendirmeye çalışacaktı. Ancak Ankara Hükümeti, sadece iç değil dış tehditlerin de yol açtığı güvenlik sorunlarını ortadan kaldıracılabilmek amacıyla Askerî Polis Teşkilatı'nı kurmaya karar vermişti.

Askerî Polis Teşkilatı (Ayn-Pe)

Mondros Mütarekesi'nin ardından başlayan işgaller karşısında halkın ve ordunun direnişini kırmak isteyen İtilaf devletleri yoğun faaliyetlerde bulunuyorlardı. Bu faaliyetlerin sadece sivil Polis Teşkilatı ile durdurulamayacağını kavrayan Ankara Hükümeti, 1920 yılı Temmuz ayı ortalarında³⁰⁰ Askerî Polis Teşkilatı'nı kurmuştu. Bir çeşit istihbarat örgütü olan Askerî Polis Teşkilatı, suçluları yakalayacak, İstanbul'da bulunan gizli gurupların güvenilir diye gönderdikleri şahısların vesikalarını kontrol edecek ve casusluk faaliyetlerini önleyecekti. Bu teşkilatın diğere bir görevi de Anadolu'ya gönderilen silah ve cephaneyi kontrol ettikten sonra ülke içerisine sevk etmektir. Askerî Polis Teşkilatı, işgal altındaki bölgelere göndereceğı casuslar vasıtasıyla düşmanlar hakkında bilgi toplayacak, düşman propagandasına karşı propaganda yaparak halkın Milli Mücadele'ye desteğini arttıracaktı. Bu teşkilat ordu içerisinde karışıklık çıkaranları veya çıkarmaya çalışanları, asker kaçaklarını yakalayıarak mahkemelere teslim edecekti³⁰¹.

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'nın talimatıyla kurulan Askerî Polis Teşkilatı, mahalli polis teşkilatı ile koordinasyon içerisinde çalışıyordu. Şu farkla ki Askerî Polis

300 Bazı kaynaklarda Askerî Polis Teşkilatı'nın 1920 yılı Kasım ya da Aralık aylarında kurulduğı ileri sürülmüşse de yaptığı araştırmalar ve ulaştığı vesikalardan hareketle Hamit Pehlivanlı, bu teşkilatın 1920 yılı ortalarında kurulduğunu beyan etmektedir. (Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı, Ankara 1992, s. 15-16).

301 Pehlivanlı, a.g.e., s. 1-19.

Şubeleri, kendi vazifeleri ile birlikte Emniyet-i Umumiye'nin vazifelerinden de doğrudan sorumluydular. Mahalli polis tarafından düzenlenen raporlar Askerî Polis Şubelerine gönderiliyor, bu raporlar onaylanarak ya da yeniden tanzim edilerek işleme konuluyordu. Askerî Polis'in, şüpheli bir durumda Emniyet-i Umumiye'ye bağlı polisleri takip ve arama yetkileri dahi vardı³⁰². Bu yönüyle Askerî Polis Teşkilatı bir yandan ülkede emniyetin muhafazasına hizmet ederken diğer yandan Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulunmuştu. Örneğin teşkilatın mahalli birimlerle de ortak çalışmaları sayesinde Samsun ve yöresinde önemli faaliyetler gerçekleştirilmişti. Teşkilatın çalışmalarıyla bölgedeki Pontusçuların İstanbul ve diğer yerlere rahat bir şekilde gidip gelmeleri engellenmiş ve onları besleyen çeşitli kaynaklardan mahrum bırakılmışlardı. Teşkilat mensupları bölgede tabir yerindeyse kuş uçurtmuyor, böylece de Samsun kapısının güvenliği sağlanmış oluyordu³⁰³.

Bunun diğer bir önemli yanıysa İstanbul'dan kaçarak Milli Mücadele'ye destek için Anadolu'ya gelenlerin güvenliği de sağlanmış oluyordu. Anadolu'ya kaçışları organize eden önemli bir güç olan Askerî Polis Teşkilatı, bu faaliyetini de büyük oranda Samsun üzerinden yapıyordu ve bölgedeki mahalli polislerden de bu konuda önemli destekler alıyordu³⁰⁴.

302 Pehlivanlı, a.g.e., s. 18-19.

303 Bünyamin Kocaoğlu, Milli Mücadele Yıllarında Samsun – 15. Fırka'nın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921), Samsun 2008, s. 82.

304 Kocaoğlu, a.g.e., s. 82.

III. BÖLÜM

POLİSLERİN ANADOLU’DA MİLLİ MÜCADELEYE KATKILARINA GENEL BİR BAKIŞ

I. Dünya Savaşı’nın ardından, 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi’nden sonra başta İstanbul olmak üzere Anadolu’nun çeşitli yerleri işgale uğramaya başlamıştı. İşgallere karşı verilen Milli Mücadele içinde polisler de etkin olarak faaliyetlerde bulundu. Genel hatlarıyla Türk polisinin Milli Mücadele’ye olan katkısını beş ana başlık altında toplamak mümkündür:

1. *Bilfiil cephede savaşa katılma*
2. *Milli-Manevi değerlerle birlikte halkı koruma*
3. *Halkı Kurtuluş Savaşı’na katılma hususunda teşkilatlandırma*
4. *Milli Mücadele’nin ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile İstanbul’daki üst yöneticileri Ankara’ya gönderme*

5. Milli Mücadele'ye yönelik casusluk ve diğer yıkıcı faaliyetleri önleme³⁰⁵

Anadolu'da oluşturulan Kuva-yı Milliye teşkilatlarının büyük çoğunluğunun kurucu ve idarecileri arasında bölgede görevli polisler ve diğer Emniyet Teşkilatı mensupları da bulunuyordu.

Anadolu'ya Cephane ve Adam Kaçırma

Görevlerine devam eden polisler Anadolu'da sürdürülen mücadeleye bütün güç ve kuvvetleriyle destek oldular ve savaşın kazanılması için her türlü bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırma yolunda fedakarca çalıştılar. Özellikle İstanbul Polisi Umumi-si'nin Kısım-ı Siyasi Şubesi'ndeki görevliler işgalcilerin her türlü baskısına rağmen gerekli bilgi ve yardımları Ankara'ya ulaştırmak için çalışmışlar, savaşın kazanılması için büyük gayretler sarf etmişlerdir. Anadolu'dan verilen emirler doğrultusunda istenilen işleri başarmak amacıyla milli ve gizli gruplar oluşturmuşlar, bazı kişilerin ve mütarekeyi takiben esaretten dönen Türk subayların Anadolu'ya kaçırılmasını, işgal altındaki depo ve ambarlardan silah ve cephanelerin gizlice Anadolu'ya gönderilmesini sağlamışlardır. Anadolu'ya kaçmak isteyenlere seyahat belgelerini veren İstanbul Polis Müdüriyeti 4. Şube memurları, Milli Mücadele'ye katılacak subaylara sahte evrak düzenleyerek kaçışlarında büyük kolaylıklar sağlamışlardır. Teşkilat, Anadolu'ya geçecek kişilere sahte hüviyet kazandırırken; fındık, tütün ve yağ tüccarı gibi isimler altında seyahat belgeleri temin ederek giden kişilerin

305 Eyüp Şahin, "Kurtuluş Savaşında Türk Polisi", Polis Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 47, Ankara, Ocak-Şubat-Mart 2006, s. 45. Türk polisinin Milli Mücadele'ye katkısıyla ilgili bu sınıflama ilk olarak, Türk Polis Tarihi ile ilgili çalışmalarıyla da tanınan Emniyet Müdürlerinden (şu anda Emniyet Genel Müdür Yardımcısı) Sayın Eyüp Şahin tarafından yapılmıştır. Biz de polisin faaliyetlerini genel hatlarıyla bu şekilde özetlemenin doğru olduğu kanaatindeyiz.

İngiliz kontrolünden geçişini kolaylaştırmıştır³⁰⁶. Polisler ayrıca sadece insanların Anadolu'ya kaçışını sağlamakla yetinmemiş, birçok polis de bizzat Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye fiilen iştirak etmişlerdir. Bekir Sami ve Hamdullah Suphi Beylerle birlikte 6 Nisan 1920 günü Anadolu'ya geçen Polis Müdürü Halil Bey ile 19 Mart 1920 günü İsmet İnönü ve beraberindekiler ile birlikte İstanbul'dan Ankara'ya kaçan Polis Müdürü Manastırlı Nuri Beyler en başta zikredilebilir. Nuri Bey'in Anadolu'ya geçişi üzerine Dersaadet (İstanbul) Harp Divanı tarafından Nuri Bey'in idamına karar verilmiş, ayrıca İstanbul Hükümeti tarafından kendisine bağlanan mazuliyet maaşı da Zabtiye Müdüriyetince iptal edilmiştir³⁰⁷.

TBMM hükümeti tarafından 1920 yılı içinde Hüdavendigâr (Bursa) Emniyet Müdürü olarak atanan Nuri Bey, Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine 8 Temmuz 1920 tarihinde Bursa'daki hükümet ileri gelenleri ve maiyetindeki polis kuvvetleriyle birlikte doğrudan Kuva-yı Milliye'ye katılmak üzere Bursa'dan Eskişehir'e gelmiştir. Daha sonra da yine TBMM'nin emriyle, 4 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1921 tarihinde, Eskişehir'den Ankara'ya gelmiştir³⁰⁸.

Milli Mücadeleye İstihbarat Sağlayan Teşkilatlarda

Polisin Çalışmaları

Polisler Anadolu'ya adam kaçırma görevinin yanı sıra Karakol Cemiyeti, Teşkilat-ı Mahsusa, Mim Mim Grubu (MM) ve Müsel-

306 Bu konu hakkında bkz. İhsan Aksoley, "İstanbul'daki Milli Mücadele (Seri) - Moltke Grubunun Faaliyeti -", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı: 9, İstanbul, Ekim 1989, s. 28-29. Anadolu'da Milli Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan Anadolu'ya geçen aydınlar için ayrıca bkz. Yücel Özkaya, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: V, Sayı: 13, Ankara, Kasım 1988, s. 127-144.

307 Dikici, a.g.m., s. 363.

308 Eyüp Şahin, Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler, Ankara 2004, s. 89.

lah Müdafaa-i Milliyye Teşkilatı gibi gruplar içerisinde de görev olarak yapılan propaganda, istihbarat³⁰⁹, silah ve cephane sevkiyatı gibi çalışmalarda önemli roller üstleniyorlardı. Örneğin Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunda ve çalışmalarında önemli görevler üstlenen polisler cemiyetin önemli bir bölümünü oluştuyordu³¹⁰. Bu teşkilatta görev alan polisler arasında Topkapı Polis Merkezi çalışanları göze çarpmaktadır. Benzer şekilde Müsellah Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın ilk görevi olan istihbaratı temin hususunda da polisler etkin görevler üstlenmişlerdir. Bu grupta ilk görev alanlar Polis Müdürü Esad Bey ile bazı sivil polis memurlarıdır³¹¹.

İstanbul polisinin hemen hemen tamamının görev aldığı diğer bir önemli teşkilat da Mim Mim Grubu idi. Emniyet mensuplarının çok büyük bir kısmının desteğini alan grubun en faal elemanlarını şu şekilde sıralayabiliriz. "İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürü Mazhar Bey; aynı şubenin Müdür Muavini Edip Bey; aynı şubenin Siyasi Kısım Reisi Türkçü Ziya Bey; Şube Müdürü Üsküdarlı Sadi Bey; Merkez Memuru Cemil Bey; Serkomiser Yanyalı Mazlum Bey; Komiser Erzincanlı Salih Bey; Serezli Ahmet Niyazi Bey; Gözlüklü Cemal Bey; Arap Sait Bey; Tevfik Bey; Katip Lütfi Bey; Serezli Galip Bey; Polis Müfettişi Serezli Muhip Bey; Polis Müdürü Mehmet Ali Bey (Hidayet Demircan); İkinci Şube Şefi Edip Bey; Hüseyin Rıza Bey; Mazhar Bey; Komiser Arnavut Tayyip Bey; Saip Bey; Halit Bey; Sarı Kazım Bey; Serkomiser Arnavut Cafer Bey; Komiser Besim Bey; Polis Memuru Boşnak Haşim Bey; Merkez Memurları Cemi ve Şevket Şakir Beyler; Diyarbakırlı Komiser

309 Milli Mücadele döneminde istihbarat faaliyetleri ağırlıklı olarak askerin kontrolündeydi. Özellikle İstanbul'dan Anadolu'ya geçişler A.P. (Aydın – Pe) denilen Askeri Polis Teşkilatı'nın sorumluluk alanındaydı.

310 Konuyla ilgili olarak bkz. Bülent Çukurova, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: II, Sayı: 5, Ankara, Mart 1986, s. 519-526.

311 Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, (Hatıraları Yayına Hazırlayan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul 1996, s. 470.

Şakir Bey; Erzincanlı Komiser Şakir Bey; Polis Memuru Sadık Baba; Kel Nasip Bey ile Şileli Ali Beyler.”³¹² Bir müddet sonra ikiye ayrılacak olan Mim Mim Grubu’nda polisler etkin olarak görev almaya devam etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa’nın bilgisi dahilinde yapılan bu görevlendirmeler, oluşturulan teşkilatların hem istihbarî hem de silahlı faaliyetlerinde oldukça etkin faaliyetler yürütmelerini sağlamıştır³¹³.

Sonraları yine İstanbul polis merkezlerindeki polis memurlarının katılımıyla İstanbul’da; çulhacılar, dokumacılar, mavnacılar, gümrük hamalları, arabacılar, bahçıvanlar, motorcular, sandalcılar, mobilyacılar, esnaflar, tulumbacılar, sakalar, inzibat zabıtları ve jandarma kıtalarındaki subaylardan oluşan silahlı bir gizli teşkilat daha kurulmuştur³¹⁴.

Türk polisi işgal güçlerinin küstah tavırları ve her işlerine karışmaları karşısında gerektiğinde tepkisini ağır bir şekilde ortaya koyuyordu. 1919 yılı Mart ayı içerisinde Galata polis memurlarından Hasan Efendi, civarda bulunan İngiliz askerlerine “teşhir-i silah ettiği” gerekçesiyle İngiliz birlikleri tarafından tutuklandı. Hasan Efendi İngilizlere silahını göstererek bir anlamda onları tehdit etmekle suçlanıyordu. 15 günden fazla tutuklu kalan Hasan Efendi daha sonra serbest bırakıldı³¹⁵. 31 Ağustos 1919 günü Gülhane Parkı’nın önünde bir Türk kadınına sarkıntılık yapan üç sarhoş Fransız işgal askerine müdahale eden Polis Memuru Cemil Bey de (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 4. Şube memurlarındandır), bir askeri öldürüp, ikisini de ağır yaraladı. Ancak işgal askerleri tarafından yakalanan Cemil Bey, harp divanı tarafından ömür boyu kürek mahkûmiyetine çarptırılarak, Güney

312 İhsan Birinci, “Milli Mücadele’nin Kahraman Polisleri”, Hayat – Tarih Mecmuası, Yıl: 7, Cilt: 1, Sayı: 2, İstanbul, Mart 1971, s. 68. Ayrıca bkz. Şahin, a.g.m., s. 56-57.

313 İki Devrin Perde Arkası, s. 482.

314 İki Devrin Perde Arkası, s. 486.

315 Polis Müdüriyeti’nden Dahiliye Nezareti’ne 17 Mart 1335 (17 Mart 1919) tarihli tahrirat; BOA. DH.EUM. 5. Şb. nr. 79/9 lef 4.

Amerika'nın ünlü Şeytan Adalarında bulunan Fransız sömürgesi Guyan'daki Fransız hapishanesine gönderildi. Buradaki insanlık dışı muameleye dayanamayan Cemil Bey buradan kaçtı. Ancak yakalanarak tekrar hapse kondu³¹⁶. Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk hükümetlerinin serbest bırakılmasını sağlamak için uzun zaman uğraştıkları Cemil Bey³¹⁷, Atatürk'ün girişimiyle 1 Nisan 1929 tarihinde serbest kalarak yurda döndü³¹⁸.

Malta'ya Sürgün Edilen Polisler

İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi'ni çiğneyerek Osmanlı topraklarını işgal ettikleri halde haksız uygulamalara direnen mülki ve askerî yetkilileri hedef göstererek Osmanlı Devleti'nin mütarekeye uymadığını ileri sürüyorlardı. İlk günlerde İngilizler sorunların kaynağı olarak gördükleri şahısları Osmanlı hükümetleri aracılığıyla cezalandırmaya çalışıyorlardı. Ancak 23 Ocak 1919 tarihinde İngiliz Hükümeti, İstanbul'daki Yüksek Komiseri Calthorpe'a, mütarekeye uymayanları, mütareke koşullarını uygulamayı geciktirenleri, İngiliz kumandanlarına ve görevlilerine terbiyesizlik yapanları, esirlere kötü muamele edenleri, Ermenilere ve hem Türkiye hem de Transkafkasya'daki diğer ırklara zulüm yapanları, yağmaya katılanları, gayrimüslimlere ait mallara zarar verenleri, kanun veya savaş kanunlarını ihlal edenlerin tutuklanması için talimat verdi. Bundan sonra İngiliz temsilcileri Osmanlı Hükümeti'ne müracaat ederek istedikleri şahısların tutuklanmasını talep ettiler. O sıralarda işbaşında bulunan I. Tevfik Paşa Hükümeti bir taraftan mütarekeye aykırı olduğu gerekçesiyle bu talebi reddederken diğer taraftan verdiği cevapla çelişerek tutuklamalara başladı. Tutuklamalar gece gündüz demeden de-

316 Birinci, a.g.m., s. 64-65; Şahin, a.g.m., s. 46-47.

317 Guyan'da zor işlerde çalıştırılan Polis Memuru Cemil Tahir Efendi'nin kurtarılmasına dair Bolu Mebusu Mehmet Vasfi Bey'in TBMM'ye sunduğu 22 Şubat 1926 tarihli önerge için bkz. BCA. Fon Kodu: 30..10.0.0 Yer No: 8.44..5.

318 Birinci, a.g.m., s. 65; Şahin, a.g.m., s. 47.

vam etti. Calthorpe dahi tutuklamalar sonucunda Osmanlı Hükümeti'ni takdir etmekten kendini alamamıştı. 1919 Ocak ayı sonunda kadar İtilaf devletlerinin talepleri doğrultusunda çok sayıda şahıs tutuklanarak İtilaf kuvvetlerinin gözetimi altındaki hapishanelere konuldu. Tutuklananlar arasında Cahit, Mithat, Rahmi, Karasu Efendi gibi şahıslar bulunuyordu³¹⁹.

İlerleyen süreçte İstanbul'da bulunan İngiliz temsilcileri Osmanlı Hükümeti'ne müracaat ederek tutuklanan şahısların İngiliz askerî yetkililerine teslimini talep ettiler. Tevfik Paşa Hükümeti bu talepleri Osmanlı hakimiyet anlayışına tamamen zıt olduğu, mütareke ve devletlerarası hukukla bağdaşmadığını vurgulayarak reddetti. Tutuklanan şahıslar aleyhinde delil ve bilgilerin gönderilmesi halinde Osmanlı mahkemelerinin gerekenin yapılacağını da bildirdi³²⁰. İngilizlerin tutuklama taleplerini karşılayan Tevfik Paşa Hükümeti, tutuklanan şahısların İngilizlere teslim edilmesi yönündeki müracaatı geri çevirmişti.

Zaten İtilaf yetkilileri işgal ettikleri bölgelerde menfaatlerine aykırı faaliyette bulunduğunu düşündükleri şahısları tutuklamakta ve hatta kurdukları divan-ı harplerde yargılamakta herhangi bir sakınca görmüyorlardı. Ocak-Nisan 1919 tarihleri arasında görev yapan Tevfik Paşa ve Damat Ferit Paşa hükümetleri İtilaf devletlerinin talepleri doğrultusunda 107 şahsı tutukladılar³²¹. İzmir'in işgalinden sonra bu şahısların serbest bırakılması amacıyla yapılan talepler artmış, firar vakaları görülmeye başlanmıştı. Kemal Bey'in idamından sonra oluşan tepkiler de buna eklenince Milne askerî cezaevini kendi denetimine alarak burada bulunan tutukluları Malta adasına göndermek üzere hazırlıklarına başladı³²².

319 "İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne gönderilen 31 Ocak 1919 tarihli şifre telgraf", FO, 371/4172, 17682.

320 Hariciye Nazırı Reşit Paşa'dan Calthorpe'a 16 Şubat 1919 tarihli nota", FO, 371/4172, 38724.

321 "Askerî cezaevinde bulunan tutuklu listesi", FO, 371/4173, 62442.

322 "Amiral Webb'den Dışişleri Bakanlığı'na 19 Mayıs 1919 tarihli telgraf, FO, 371/4173, 76582.

Bu arada Osmanlı karakol ve hapishanelerine giden İngilizler talep ettikleri listelerde yer alan şahısları gayri kanuni yollardan güç kullanarak alabiliyorlardı. Feyzi ve Zülfü Beylerle, Nuri Paşa hakkında açılan davanın uzun sürmesi ve Mazlum Bey'e verilen cezanın az olduğu gerekçesiyle hapishanelere giden İngilizler bu şahısları Osmanlı yetkililerinden cebir yoluyla almışlardı³²³.

İzmir'in işgalinden sonra Webb, olacakları önceden görmüş, aldığı istihbarat raporlarından yola çıkarak vatanseverlerin bir direniş vücuda getirmek ve tutukluları serbest bırakmak amacıyla teşebbüslerde bulunacaklarına dair duyumlar almıştı³²⁴. Webb, Londra'ya malumat verdikten birkaç gün sonra Osmanlı Hükümeti aralarında Yunus Nadi ve Köprülüzade Fuat Bey'in bulunduğu 23 vatansever tutuklunun tahliyesine karar vermiş, Kütahta'ya sürgüne gönderilen Ahmet Emin'in ise İstanbul'a dönmesine izin verilmişti³²⁵. 22 Mayıs 1919 tarihli gazeteler tahliye edilenlerin sayısının 41'e ulaştığını yazmışlardı³²⁶.

İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb 28 Mayıs 1919 tarihinde Bekirağa Bölüğü'nde bulunan 67 tutukluyu alarak bunların 12'sini Mondros'a geriye kalanları ise Malta Adası'na gönderdi. Bunların dışında, Kars Şurası çalışmalarına katılan 11 şahsın daha gemiye nakledilmesiyle sayı 78'e ulaştı. Bundan sonra da İngilizler kendi menfaatlerine aykırı davranan şahısları Malta'ya sürgüne göndermeye devam ettiler³²⁷.

Bunların dışında İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edilen kişiler arasında da birçok polis ve emniyet görevlisi bulunuyordu. Siyasi Polis Müdürü Tevfik Hadi Bey, İstanbul Polisi Siyasi Kısım Müdürlerinden Mehmet Muammer Bey ve Mustafa Reşat Bey-

323 FO, 371/3420, 202996, Akşin, a.g.e., s. 161.

324 "Amiral Webb'den Dışişleri Bakanlığı'na 19 Mayıs 1919 tarihli telgraf", FO, 371/4173, 76582.

325 Türkgeldi, a.g.e., s. 214-215.

326 "Tümgeneral J. Duncan'dan Webb'e 22 Mayıs 1919 tarihli mektup", FO, 371/4174, 102588.

327 Bozkurt, a.g.t., s. 90-110.

ler, Kars Polisi Müdürü Musa Bey Salahov ve Kars Emniyet Müdürü Tauchitgin Memlejeff sürgün edilen polislerin önde gelenleridir³²⁸. Kars Şurası'ndan görev aldıklarından dolayı Malta'ya sürülen kişilerden olan Polis Komiseri Musa Bey, Kars Valisi Revanlı Mehmet Bey, Kazanlı Polis Mamilof Muhiddin ile birlikte Kağızman Mutasarrıflığı'nda Ermeniler tarafından şehit edilen Arslan Beylerin aileleri maddi olarak çok zor durumda kalmışlardı. 1922 yılında, sürgünde olan bu kişilerle beraber şehit edilen Arslan Bey'in aileleri için Büyük Millet Meclisi tarafından maaş bağlanması talep edilmiş ancak henüz bitmeyen savaş şartları yüzünden bu talep yerine getirilememiştir³²⁹. İlerleyen kısımlarda daha ayrıntılı görüleceği üzere birçok Türk polisi de Milli Mücadele sırasında vazifesi başında şehit edilmiştir³³⁰.

Batı Anadolu'da Yunan İşgali Karşısında Türk Polisi

Çayırlihahçe Polis Karakolu Baskını

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından İzmir ve yöresinde yaşayan Hristiyan ahalî Müslüman halk ve yerel memurlara karşı sürekli taşkınlıklar yapmaya başlamışlardı. Bu taşkınlıklar içinde en ciddi olay, bölgenin Yunan ordusu tarafından işgalinden yaklaşık 2,5 ay önce, 23 Şubat 1919 günü, Aydın'ın Çayırlihahçe kazasında yaşandı. 23 Şubat günü kazada Hristiyanların kutladıkları bir karnaval dolayısıyla Hristiyan ahalî so-

328 İngilizler tarafından Malta'ya sürgün edilenlerin tam listesi için bkz. Bilal N. Şimşir, *Malta Sürgünleri*, Ankara 1985, s. 415-421. Sürgünler hakkında ayrıca bkz. Mehmet Akif Bal, *Sürgün Türkler – Milli Mücadele Döneminde Malta Sürgünleri*, İstanbul 2007, Gahura Kitabevi.

329 15 Mayıs 1338 (15 Mayıs 1922) tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi; BCA. Fon Kodu: 30..18.1.1 Yer No: 3.20..9.

330 Milli Mücadele sırasında vazifesi başında şehit edilen Türk polislerine örnek bir liste için bkz. Şenöz, a.g.t., s. 73-79.

kaklarda ve meyhanelerde eğlenceler düzenlemişlerdi. Mütarekenin ardından her zaman olduğu gibi bir araya gelen Hıristiyanlar, olayı yine Müslüman halkı tehdit etme şekline dönüştürdüler. Bir Türk polis ekibi eğlence düzenlenen ve aralarında Yunan ve Fransız bahriye askerlerinin de bulunduğu bir Rum meyhanesinin önünden geçerken Rumlardan bazıları polisler “be adamlar hâlâ burada mı gezeceksiniz” diyerek saldırmış ve polislerin silahlarını almaya teşebbüs etmişlerdi. Polislerin karşı koymasıyla önce kısa süreli bir arbeye yaşanmış, daha sonra yetişen diğer polis ve askerî birlikleri ortamı sakinleştirmişti. Ancak Hıristiyan ahalî tekrar toplanarak Çayırılıbahçe Polis Karakolu’nun çevresini sarmış ve bıçak ve satırlarla polisler saldırmışlardı. İçerdeki polisler ek olarak çevreden de yetişen asker ve polis ahalîyi dağıtmak için uğraşmış ancak saldırı sırasında Polis Memuru Hamza Efendi başından aldığı bıçak darbesiyle şehit olmuş, iki asker de benzer şekilde yaralanmıştı³³¹. Bu olay İzmir ve yöresinde işgal öncesi yaşanan en ciddi olaydı. Bu hadisenin ardından Müslüman ahalî de artık tek vücut olarak hareket etmeye başlayacaktır. Kimi ihtilaflar dolayısıyla bölgede ayrı gruplarca temsil edilen Müslümanlar bu olayın ardından artık hep birlikte hareket etmeye başlayacaklardır. Hamza Efendi’nin cenazesi bu birliktelik için ilk adımı oluşturmuş, cenaze töreninde Müslüman halkın tüm temsilcileri yan yana yer alarak birlik mesajı vermişlerdir³³².

Aynı dönemde bölgedeki Türk idareciler elde yeteri kadar kuvvet bulunmadığı için bölgedeki azınlıklar ve işgal güçlerine karşı gerekli tedbirlerin alınmadığını belirtmiş ve jandarma ve polisin askerle takviyesini istemişlerdi. Ancak mevcut şartlar itibariyle böyle bir takviyeye imkan bulunmamaktaydı³³³.

331 Aydın Vilayeti Polis Müdüriyeti’nden Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti’ne 9 Mart 1335 (9 Mart 1919) tarihli tahrirat. BOA. DH.EUM.AYŞ. nr. 1/11.

332 Dikici, a.g.m., s. 348.

333 Adnan Sofuoğlu, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: X, Sayı: 28, Ankara, Mart 1994, s. 223.

İzmir'in İşgali ve Bölgedeki Polisin Durumu

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından resmen işgal edilmesinden sonra da burada görevli olan Türk polislerinin büyük bir çoğunluğu görevden alındı ve işgalciler tarafından bu polislerin İzmir ve yöresinde bulunmalarına da müsaade edilmeyerek, polisler başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerine sürgün edildiler³³⁴. İşgalin hemen ertesi günü Yunan Komiseri Albay Zafirio şehirde örfî idare ilan etti, mahalli basın üzerindeki sansüre resmiyet kazandırdı ve gazetelerde gayr-ı resmî bildiri yayınlanmasını yasakladı. 'Şehirdeki farklı uyrukların milli onurlarının rencide edilmemesi' gerekçesiyle yapılan bu uygulamaların asıl amacı tabii ki şehirdeki gerçek durumun duyulmasını engellemekti. Tüm bunlara bağlı olarak işgal bölgesinin tamamında Türk kanun ve mahkemeleri devre dışı bırakıldı. Görevden alınanlar haricindeki Türk polisinin yetkileri son derece kısıtlandı³³⁵.

İşgal sırasında Türk polislerine Yunanlılar tarafından birçok saldırı yapılmış hatta tutuklanan kimi polisler yüzleri Yunan bayraklarıyla örtülerek işgalciler tarafından sokaklarda dolaştırılmışlardır³³⁶.

Celal Bayar da hatıralarında o günlerde İzmir'de yaşananlardan şöyle bahseder: "Yunanlılar İzmir'den askeri kuvvetlerimizi uzaklaştırmayı; mülki idareyi kendilerine bağlı ve her emirlerini yerine getirecek vasıfta olmakla beraber, şeklen mevcut imiş gibi

334 İstanbul'a sürgün edilen polislerden bazılarının Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne verdikleri ifade örnekleri için bkz. BOA. DH.EUM.MEM. nr. 120/50; nr. 120/69; nr. 120/74.

335 Selçuk Ural, Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Sonrası, Erzurum 2005, s. 41.

336 Falih Rifkî Atay, polise yapılan bu saldırılarla ilgili şahit olduğu bir olayı ve işgalcilerin polise karşı tavrını şöyle anlatır: "Bir gün, hiç unutmam bir polisin yüzünü Yunan bayrağı ile kapadılar. Deneyebilir ki Yunanlılar için bizi kızdırmak İzmir'i işgal etmekten; polisi tahkir edebilmek Trakya'yı fethetmekten daha yüksek bir gayedir." (Falih Rifkî Atay, Akşam (11 Eylül 1919)'dan aktaran, Dikici, a.g.m., s. 348.)

göstermeyi – bu sırada – menfaatlerine uygun buluyorlar ve böyle bir politika takip ediyorlardı ... Mülki idareye gelince; İzmir’de hakimiyetimizin ve hükümetin ismi var, cismi yoktu. Valinin, polis müdürünün, jandarma kumandanının yetki ve yönetiminin sınırı, masalarının başından ileri geçemiyordu. Polis ve jandarma da dağılmıştı. Bütün karakollar doğrudan doğruya Yunanlıların elinde ve idaresinde bulunuyordu ... Osmanlı polis ve jandarmasının silahları, subayların kılıçları alınmıştı ...”³³⁷

İzmir’e ilk çıkan Yunan müfrezelerinin bir kısmı Pasaport Polis Karakolu’nu işgal ederek, polisleri merkeze aldılar³³⁸. Rumlar tarafından o gün yakalanan polis ve jandarmalar da öldürüldü. Polis Komiseri Sabri Bey ilk şehit edilen polislerdendi³³⁹. Urla Polis Komiseri (Giritli) Hüseyin Efendi Ziraat Bankası önünde katledildi. Polis memurlarından Refik Efendi, Halil Efendi ve emekli Polis Memuru Ahmet Efendi de bıçaklanarak öldürüldüler. Ayrıca Giritli İhsan, Limnili M. Fahri, İzmirli H. Avni, Nazmi Kemal, Yahya Şerif işgal sırasında İzmir’de, görevleri başında şehit edilen diğer polis memurlarıdır³⁴⁰. Yine bu olaylardan yaklaşık on beş gün sonra, şehit edilerek denize atılan birçok Müslüman cesediyle birlikte; boğazlarından zincirle birbirine bağlanarak denize atılmaları sebebiyle boğularak şehit olmuş üç polisin cesedi de denizden çıkarılmıştır³⁴¹.

Aydın ve Yöresinde Milli Mücadele ve Polisler

Batı Anadolu bölgesindeki karışıklıkların en yoğun yaşandığı yerlerin başında Aydın ili geliyordu. İzmir’in işgali öncesi bölgede yaşanan en ciddi olayın da yine Aydın’ın Çayırılıbahçe kazasında

337 Celal Bayar, Ben de Yazdım – Milli Mücadele’ye Giriş, Cilt: 6, İstanbul 1997, s. 58.

338 Bülent Çukurova, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: III, Sayı: 8, Ankara, Mart 1987, s. 462.

339 Mustafa Turan, Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923), Ankara 1999, s. 85.

340 Dikici, a.g.m., s. 348-349; Turan, a.g.e., s. 85-86.

341 Çukurova, a.g.m., 465; Turan, a.g.e., s. 86.

meydana geldiği yukarıda belirtilmişti. Ülkenin yabancı işgaline uğrayacağından anlaşılmasından itibaren Aydın’da gayr-ı Müslim azınlıklar – özellikle Rumlar – bulundukları her yerde kargaşa çıkarmaya başlamışlardı. Rumlar vilayette asayiş bozmak için ellerinden geleni yaptıkları gibi, bölgenin fiilen Yunanistan’a ilhakını hedefleyen faaliyetler içerisinde girecekleri de jandarma ve polisin araştırmalarından anlaşılmıştı. İlk zamanlar hükümet bu faaliyetlerin önüne geçebilmek maksadıyla Aydın’daki polis ve jandarma sayısını artırarak kolluk kuvvetlerinin gücünü arttırmayı denemiş³⁴² ancak bu önlemlerle kargaşaları sonlandırabilmek mümkün olamamıştı.

Denizli Milli Müfreze Kumandanı

Ödemişli Polis Komiseri Hamdi Efendi

İzmir ve Aydın şehirlerinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin ardından Denizli’de doğabilecek aynı tehlike için tedbirler alınmaya başlanmıştır. Topçu Binbaşı İsmail Hakkı Bey Sarayköy’de cephe kurmak üzere hazırlık yapmaya ve kendi emrinde bulunan askerler dışında gönüllü birlikler oluşturmaya başlamıştır. Gönüllü birliklerin önderliğini Müftü Hulusi Efendi ile daha sonra “Denizli Milli Müfreze Kumandanı” unvanını alacak olan Polis Komiseri Hamdi Efendi yapmaktadır. Bölgedeki birçok yetkili de Hamdi Efendi’nin maddi-manevi destekçileri olmuşlardır. Hamdi Bey’in bölgedeki çalışmaları her şeyden önce bölgedeki yerli Rumların taşkınlıklarını önlemiştir.

Yunanlıların bölgede en toplu ve güçlü oldukları yer Aydın’dı. Aydın, Denizli ve Muğla vilayetleri civarında Milli Müdafaa teşkilatları teşkil edildikten ve bölgeye yerleşen Yunan karakollarına çeşitli saldırılar yapıldıktan sonra, Aydın’daki bu güçlü düşman

342 Konuyla ilgili Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti ile İzmir ve Aydın vilayetleri arasındaki yazışmalar için bkz. BOA. DH.EUM. 5. Şb. nr. 79/19 (1337.C.29-1 Nisan 1919)

birliklerine karşı da bir hücum tasarlandı. Polis Komiseri Hamdi Efendi de teşkilatıyla bu hücumla katılacak birlikler arasındaydı³⁴³. Aydın'a yapılacak hücumdan önce, Hamdi Efendi ve müfrezesi, Yörük Ali Efe ve birliklerinin Nazilli'ye hakim olması üzerine Nazilli'ye gitmişti. Hamdi Efendi Nazilli'ye girince, Nazilli'nin yanmış ve yıkılmış olduğunu görmüş, Nazilli'den Denizli Müftüsü Hulusi Efendi ve Denizli mutasarrıfına çektiği telgrafta "Nazilli açtır. Ekmek ve un yetiştirin" diyerek ilçeye gerekli yardımın ulaştırılmasını sağlamıştı. Ayrıca ilçede asayişin tekrar sağlanabilmesi için de uğraşmıştı³⁴⁴.

Daha sonra bölgedeki milis kuvvetlerinin toplu saldırısıyla Aydın'dan kısa bir süre de olsa Yunanlılar uzaklaştırılmıştı. 30 Haziran 1919 günü şehre Kuva-yı Milliye hakim olmuştu. Ancak Yunanlılar da Aydın'ı terk etmek niyetinde değildiler ve civardaki diğer kuvvetleriyle birleşerek birkaç gün sonra Aydın'a yeni bir saldırı yaparak – 4 Temmuz 1919 günü - şehri yeniden işgale muvaffak olacaklardır. Buna rağmen, kısa bir süre de olsa milli kuvvetlerin Aydın'a girmeyi başarması önemli bir gelişmeydi³⁴⁵. Bu gelişmeler

343 Aydın'ı düşman işgalinden kurtarmak için yapılan bu savaşa iştirak eden milis kuvvetlerinin başlarında bulunanlar şunlardır:

Yörük Ali Efe ve Killioğlu Hüseyin Efe

Denizli Polis Komiseri Ödemişli Hamdi Efendi (Denizli'den)

Denizli Yedek Subayları

Tavaslı Ömer Ağa

Dokuzun Mehmet Efe

Duacılı Molla İbrahim

Ortakcılı Mehmet Efe

Mesutlulu Mestan Efe

Danışmentli İsmail Efe

Teğmen Kadri Bey

Emekli Yüzbaşı İbrahim

Muğla, Çine, Koçarlı ve civarından gelen gönüllüler

Sarayköy Müfrezesi

Giritli Cafer Ağa (Caferaki)

Savaşa iştirak eden birlikler ve savaş hazırlıkları için bkz. Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 6, s. 159-160.

344 Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 6, s. 148-149.

345 Olayların tafsilatı için bkz. Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 6, s. 161-173; Cilt: 7, s. 1-9.

sırasında Aydın'da görevli komiser ve polisler de milis kuvvetlere ellerinden gelen desteği vermeye devam ediyorlardı³⁴⁶.

Celal Bayar hatıralarında bu olaylardan ve Polis Komiseri Hamdi Efendi'den de bahseder.

Aydın'a milli kuvvetler hakim olduktan sonra Albay Şefik Bey ve yanında bulunan Celal Bayar Aydın'ın içinde, caddelerde dolaşmakta ve telgrafhanenin nerede olduğunu soracakları birini aramaktadırlar. Kahvehanenin birisinde Gümülcinelî Hoca Esat Efendi ve Avukat Reşit Bey ile karşılaşır. Aniden karşılaşan eski dostlar sarmaş dolaş olurlar, bir süre konuşur dertleşirler. Avukat Reşit Bey, Celal Bayar'a; "Sen benim misafirimsin" diyerek, hasret gidermek için onu ısrarla evine götürmüştür. Hepsî de İttihatçı olan bu üç eski arkadaş, savaşı unutup evde eski günlerden koyu bir sohbete dalmışlardır. Bir ara Reşit Bey, Denizli Polis Komiseri Hamdi Bey'den bahsetmeye başlar. Olayın devamını Celal Bayar şöyle anlatır:

"... Hamdi Bey'i İzmir'den tanırdım. Halk kendisini İttihatçı bilirdi. Hatta bazılarına göre 'koyu itttihatçı' idi. Müfrezesiyle Aydın savaşına katıldığını biliyordum. Fakat henüz buluşmamıştık. (Reşit Bey) polis komiserinin beni görmek isteyeceğini, kendisine haber göndereceğini söyledi. Reşit Bey'in Topyatağı yakınlarındaki evine gelmiştik. Henüz soyunmaya, temizlenmeye vakit bulamamıştım, kapı çalındı. Polis komiserinin geldiği anlaşıldı, kendisini karşıladım. Bana beni sordu.

- Celal Bey nerede?

Cevap vermeye vakit bulamadan arkamdan bir ses yükseldi:

- Karşında!.. Karşında!..

Bu kuvvetli adam, karşısında olduğumu anlayınca hıçkırığa, hıçkırığa ağlamaya başladı:

346 Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 7, s. 6.

- Ne hale gelmişsin?.. diyordu. Kahramanımızı içeri aldık. Ben böyle sözlere alışmıştım. Fakat o konuşmıyordu, ağlaması devam ediyordu. İtiraf edeyim ve söyleyeyim ki o anda Hamdi Bey samimi idi...”³⁴⁷

Aydın’ın üç gün süreyle de olsa düşman işgalinden kurtarılmasında büyük emeği olan Komiser Hamdi Bey sonra tekrar Denizli’ye dönerek oradaki görevine devam etmiştir. Ancak bu sırada bölgede hem halk hem de Kuva-yı Milliyeciler arasında kimi görüş ayrılıkları belirgin olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Sivas Kongresi’nden sonra halk bir tarafta Anadolu hareketini destekleyenler diğer tarafta İstanbul Hükümeti’ne bağlı kalmak isteyenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Aynı şekilde bölgedeki idareciler arasında da İttihat ve Terakkici ya da Hürriyet ve İtilafçı çekişmesi yoğunlaşmıştır. Denizli’deki iktidar gücünün İttihat ve Terakki’den Hürriyet ve İtilafçılar lehine değişmesi üzerine, Hürriyet ve İtilafçılar o sırada “Aydın ve Havalisi Umum Kuva-yı Milliye Kumandanı” unvanını alan Demirci Mehmet Efe’yi de etkilerine alarak Celal Bayar’ı bölgeden uzaklaştırmayı denemişler ve bu iş için görevlendirdikleri kişi de Polis Komiseri Hamdi Bey olmuştur³⁴⁸. Yine Celal Bayar hatıralarında bu olayı da şöyle anlatır:

“... Denizli’den bir haber geldi:

‘Liva Polis Komiseri Nazilli’ye gelecek, sizinle görüşecek ve hemen dönecek. Nazilli’de bulunmanız rica olunur.’

Komiser, Ödemişli Hamdi Bey, Faik Öztrak’ın deyimiyle ‘koyu İttihatçı’ sayılıyordu. Geldi, başı önde, donuk bir hali vardı. İçinden gelmediği bir şeyi başkalarının zoruyla yapan bir adamın huzursuzluğu içinde idi. ‘Koyu İttihatçı’ polis komiseri tamamen

347 Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 6, s. 168-169.

348 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 7, s. 128-138; Asaf Gökbek, Milli Mücadele’de Aydın, Aydın 1964, s. 171; Ahmet Akif Tütenk, Milli Mücadele’de Denizli, İzmir 1949, s. 16-17.

değişmişti. Şimdi o ‘emir kulu’ bir polisti. Sanki beni Aydın’da gören Hamdi Bey, o Hamdi Bey değildi. Bana; “Burada bulunmanızda hayatınız için tehlike vardır.” dedi. Sordum; “Bu sizin fikriniz midir? Yoksa...” Sözümlü bitirmemi beklemedi, cevap verdi. “Beni Mutasarrıf Bey gönderdi.” Bu kadarı her şeyi anlamama kafi gelmişti... Kesin cevap verdim: “Yapacağım bir şey yoktur. Tuttuğum yolda yürüyeceğim.” Hamdi Bey kimseye görünmek istemiyordu, hemen ayrıldı, kaybolup gitti...”³⁴⁹

Isparta’da Yunan-Rum Faaliyetlerine Karşı

Kuva-yı Milliyeci Polisler

Mondros Mütarekesi’nden sonra toplanan Paris Barış Konferansı’nda Avrupalı devletler tarafından Yunanistan’a Balıkesir, Aydın ve İzmir vilayetlerinin vaat edildiğinin duyulmasıyla, birçok yerde olduğu gibi Isparta’da da işgale karşı mücadele için hazırlıklar yapılmaya ve bazı cemiyetler kurulmaya başlanmıştır. Gidişatın farkında olanlar işgallerin giderek memleketin her tarafına yayılacağını da hissediyorlardı. Isparta’da “Cemiyet-i İlmiyye” adıyla kurulan Milli Teşkilat aynı zamanda “Isparta Milli Müdafaa-i Vataniye Heyeti” idi ve ileride kurulacak olan “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”nin de temelini oluşturmuştu. Faaliyetlerini sürekli olarak Mustafa Kemal Paşa’ya bildiren cemiyet, Mustafa Kemal Paşa’dan gelen emirlere göre icraatlarını yürütüyordu. Isparta’daki teşkilat içinde de polisler etkin olarak yer alıyorlardı. 30 Kasım 1919’da Osmanlı Mebusan Meclisi seçimleri tamamlanmış ve cemiyetin de desteğiyle Isparta’dan Polis Müdürü Ispartalı Seyfullah Efendi ile babası Ispartalı olan Harbiye Nazırı Küçük Cemal Paşa mebus seçilmişlerdi. 16 Mart 1920’de İstanbul resmen işgal edildiğinde Küçük Cemal Paşa da birçok Türk devlet adamı ve aydını gibi İngilizler tarafından Malta’ya

349 Celal Bayar, a.g.e., Cilt: 7, s. 137-138.

sürgün edilecektir³⁵⁰. Cemiyet bölgedeki Yunan mezalimine ve Rum azınlığın faaliyetlerine karşı askerî ve siyasi tedbirlere başvurmakta gecikmedi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin ardından, Isparta'daki bazı Rum gençlerinin ve tüccarlarının her hafta İtalyan otomobilleriyle önce Antalya'ya oradan da İzmir'e gittikleri ve Yunan ordusuna kaydoldukları Isparta polis makamlarınca tespit edilmişti. Durum Harbiye Nezareti'ne bildirilerek bu konuda önlem alınması sağlandı ve Isparta polisi de bu yönde tespit ettiği faaliyetleri engelledi. Örneğin şehirde Yunan propagandası yapan Kara Yorgi isimli Rum ve arkadaşları Isparta polisi tarafından yakalanarak, Konya'ya sevk edildiler³⁵¹.

Bir Toplama Merkezi Olarak Konya

Bu dönemde bölgede polis tarafından ele geçirilen tutuklu ya da kaçakların tutulma merkezlerinden biri, daha güvenli olan ve idarenin Türklerde bulunmaya devam ettiği Konya şehri idi. Konya'da asayiş ve kontrol de büyük oranda polislerdeydi. Mütareke yıllarında Konya askerî olarak son derece zayıf bir vaziyetteydi. Şehirde ne ordu ne de bir orduya bağlı kolordular bulunuyordu. Sadece Ahz-ı Asker (Askerlik Şubesi) ve Mevki Kumandanlığı vardı. Bir de bunlara şehirdeki polis kuvvetleri yardımcı olmaya uğraşıyorlardı. Ancak Fransızların, Anadolu'nun güneyini işgal etmeleri üzerine II. ve VII. Ordular Konya'ya nakledileceklerdir³⁵².

350 Nuri Köstüklü, Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları, Ankara 1999, s. 65-98; Nuri Köstüklü, "Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında 'Kuva-yı Milliye' Fikri Üzerine İlk Çalışmalar", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: V, Sayı: 14, Ankara, Mart 1989, s. 479-485; Nuri Köstüklü, "Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VI, Sayı: 18, Ankara, Temmuz 1990, s. 601-615.

351 Nuri Köstüklü, "Milli Mücadele'de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: V, Sayı: 15, Ankara, Temmuz 1989, s. 665-690; Köstüklü, a.g.e., s. 58, 170.

352 Ahmet Avanas, Milli Mücadele'de Konya, Ankara 1998, s. 54-57.

Güvenli bir bölge olması hasebiyle Emniyet Teşkilatı'nın çeşitli bölgelerden uzaklaştırdığı tutukluların toplandığı bir yer olmasının yanında Konya, savaş bölgelerinden göç eden Türk muhacirlerinin de toplandığı bir yerdi. Ateşkes döneminde batı bölgelerinden gelen muhacirlerle beraber Konya daha I. Dünya Savaşı'nın başlarından beri aslında işgale uğrayan eoğu bölgele- rinden gelen Türk ve Müslüman ahali için de bir iskan bölgesiydi. Türk muhacirleri için bir "sığınak" vazifesi gören vilayet hem I. Dünya Savaşı hem de Milli Mücadele boyunca bu işlevini sürdür- meye devam edecektir³⁵³. Mondros Mütarekesi'nden sonra baş- layan işgaller – özellikle de Edirne ve Trakya'nın işgali – üzerine, işgal edilen birçok yerdeki Türk ve Müslüman ahali de memle- ketlerini terk ederek Anadolu içlerine, Konya ve civarına sığın- mışlardı. Konya'ya yerleşen bu Türk muhacirlerine destek olmak için Konya halkı elinden gelen yardımı yapmıştı. Merkezleri Konya'da olan birçok cemiyet ve yardım vakfı kurulmuş ve mu- hacirlere maddi-manevi destek sağlayabilmek için uğraşmışlardı. "Edirne ve Trakya Yurdu", "İzmir Yurdu", "Müslüman Gençler Derneği", "Hitan Cemiyeti" ve "Türk Cemiyet-i Hayriyyesi – Türkleri Yükseltme Cemiyeti" bu cemiyetlerden en önemlileri- dir. Bu cemiyetlerin kuruluş, faaliyet ve yardım organizasyonla- rında Konya'daki polisler aktif roller almışlardır. Örneğin "Türk Cemiyet-i Hayriyyesi"nin kurucularının önde gelenlerinden biri Polis Müdürü Necib Bey'dir. Yine bu cemiyetin özel olarak kurduğu yardım komisyonunun ilk azalarından biri de yine bir Polis Müdürü olan Cemil Bey'dir³⁵⁴. Konya şehri savaş sırasında cephede yaralanan gaziler için de bir tedavi ve toplanma merke- ziydi. Sakarya savaşında da birçok yaralı Konya'ya gönderilmişti. Gelen yaralıların barınma ve tedavilerinin sağlanmalarıyla ilk il- gilenenler Polis Müdürü Cemil Bey'le beraber "Türk Cemiyet-i Hayriyyesi"nin yardım komisyonuydu³⁵⁵.

353 Erol Kaya, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Türk Mültecileri – Vilayet-i Şar- kiye ve Aydın Vilayeti Mültecileri (1915-1923), Ankara 2007, s. 58-61.

354 Avanas, a.g.e., s. 222-228.

355 Avanas, a.g.e., s. 237.

Kurtuluşun Merkezinde Türk Polisi

Konya şehri gibi Ankara da Milli Mücadele sırasında tutukluların toplanma merkezlerinden biriydi. Maddi sıkıntılara rağmen Ankara'daki güvenlik güçleri tutukluları kontrol altında tutmakla beraber, her türlü işlerini de karşılıyorlardı. Tutuklandıkları bölgelerin yetkili makamlarınca Ankara Polis Müdüriyeti'ne teslim edilen tutukluların işlerinin hapishaneler ta'yinatından sarf edilmesi kararlaştırılmıştı³⁵⁶.

Zaten Ankara'nın stratejik konumuyla birlikte güvenilirliği Heyet-i Temsiliye'nin de Ankara'yı merkez olarak seçmesinde etkili olmuştu. Milli kurtuluşun merkezi olan şehir bu özelliklerinin yanında, Anadolu'nun her tarafına uzanan telgraf hatları ve İstanbul ve diğer şehirlerle olan irtibat kolaylığı dolayısıyla da tercih edilen bir merkezdi³⁵⁷.

Sayıları çok olmamakla beraber işgal edilmediği için şehirdeki asayişin doğrudan Türk polisine bağlı olması önemli bir kazançtı. Tam ateşkes dönemi başladığı sıralarda, 1918 yılı Eylül ve Ekim aylarında, Ankara vilayeti genelindeki polisin toplam sayısı aşağıdaki gibiydi³⁵⁸:

<i>1918 yılı Eylül ayında Ankara Vilayeti genelinde polis memuru sayısı</i>		
Liva Merkezi	Polis Memuru	Takviye Neferi
Ankara	55	177
Kırşehir	7	20
Yozgat	11	6
Çorum	12	12
Toplam	85	215

356 29 Haziran 1337 (1921) tarihli kararname; BCA. Fon Kodu: 30..18.1.1 Yer No: 3.27..7.

357 M. Cemil Özgül, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919 – 23 Nisan 1920), Ankara 1989, s. 35-36.

358 Hicrî 1316 (Miladî 1918) yılı Eylül ve Ekim (Teşrin-i Evvel) aylarında Ankara Vilayeti polis kadrosunu gösterir cedvel; BOA. DH.EUM. 5. Şb. nr. 51/1.

1918 yılı Ekim ayında Ankara Vilayeti genelinde polis memuru sayısı		
Liva Merkezi	Polis Memuru	Takviye Neferi
Ankara	53	190
Kırşehir	8	20
Yozgat	11	6
Çorum	13	12
Toplam	85	228

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra, Ankara Vilayeti'ne bağlı olan Ankara Polis Müdüriyeti, şehrin bundan böyle taşıdığı özel önem ve kesbettiği ehemmiyet dolayısıyla, idari ve adli işlerdeki mercii eskiden olduğu gibi vilayet olmakla beraber siyasi meseleler ve özel bazı durumlarda doğrudan doğruya Dahiliye Vekaleti'ne bağlandı³⁵⁹.

Güney Bölgesinde

Fransız -Ermeni

İşbirliği Karşısında Türk Polisi

Adana'da Fransızların "Ermeni Polis Birliği"

Kurma Çalışmaları

Anadolu'yu işgal eden İtilaf güçlerinin faaliyetlerinin en başında, işgal ettikleri bölgedeki Türk polislerini görevden alarak yerlerine Hıristiyan azınlıklardan –Rum ya da Ermeni– oluşan yeni polis birlikleri kurmak geliyordu. Örneğin Adana'yı işgal eden Fransız birliklerinin; "Ermenileri gizlice silahlandırmak,

359 15 Mayıs 1337 (1921) tarihli talimatname; BCA. Fon Kodu: 30..18.1.1 Yer No: 3.19..18.

polislerin büyük kısmını yüksek maaşlarla Hristiyanlardan oluşturmak, noksan jandarma kadrosunu Hristiyanlarla tamamlamak, yeni görevler icat ederek Hristiyan memur sayısını artırmak, işgal edilen bölgeye dışarıdan Ermeni göçmenleri getirerek Ermeni nüfusunu çoğaltmak, bekçilerin maaşlarını yükselterek çoğunluğunu Hristiyanlardan oluşturmak” gibi hedeflerinin olduğu daha işgalin başında anlaşılmıştı³⁶⁰.

Adana İşgal Kuvvetleri komutanlarından Albay Bremond 3 Mart 1919 tarihinde Adana valisine bir mektup göndererek, özellikle polis ve jandarmanın güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiş ve bu bağlamda çeşitli taleplerde bulunmuştu. Bu talepler şunlardan oluşuyordu:

“Gönüllü askerlerin silah altına alınması, gönüllü askerlerin Adana’daki farklı etnik gruplar arasından seçilmesi, her topluluğun polisinin aynı topluluğa ait jandarma ve görevlilerden oluşması, gönüllü askerlerin giriş sınavlarında Türkçe gibi Arapça ve Ermenicenin de kullanılmasının kabul edilmesi, ihtiyaç hissedilebilecek yerlerde görevliler tarafından tercüman makamlarının kurulması.”

Bu taleplerin temel hedefinin de yine ülkedeki kolluk kuvvetlerinin azınlıklara teslim edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü gönüllü askerlerin giriş sınavlarında Türkçenin dışında bir dilin kullanılması hem devletin resmî dilinin Türkçe olduğunu öngören Osmanlı Anayasası’nın 18. maddesi hükümlerine hem de işgal öncesinde ülkede yürürlükte olan tüm yasa ve yönetmeliklere dokunulmayacağına söylendiği 27 Ocak 1919 tarihli Fransız kumandanının günlük emirlerinin 2. maddesine aykırıdır. Ayrıca Adana’da yaşayan farklı etnik gruplardaki insanların güvenliğinin ait oldukları topluluğun jandarma ve polisi tarafından sağlan-

360 BOA. HR.SYS. 2555-3/55,56’dan naklen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, Cilt: II, Ankara 2002, s. 45-46.

ması imkansızdır. Böyle bir uygulama kamu düzenine ve huzura katkıda bulunmak yerine daha çok ayrıştırıcı fikirlere yol açacak ve toplumlar arasında kargaşanın artmasına sebep olacaktır. Bu gerçeklere rağmen Fransız kumandanları; Anadolu'nun tümünde polisin belediyelere bağlı olacağını ve yukarıdaki talimatlara aykırı olan ne kadar yasa ve yönetmelik varsa tamamının yürürlükten kaldırılacağını belirtmişlerdir³⁶¹.

İlerleyen dönemde Adana'da işgali genişleten Fransızlar, tamamen hakim olabildikleri bölgelerde Osmanlı polis ve jandarmasının kıyafetlerini dahi değiştirecek, kalpaklarda Türklüğün simgesi olarak bulundurulmuş "ay" kaldırılacaktır. Fransız kumandanlar ısrarla bölgede Osmanlı kanunlarının tamamen yürürlükten kaldırılacağını vurgulamaya devam edeceklerdir³⁶².

İşgalin yayılmasıyla beraber Fransızlar şehirde Türk bayrağı asılmasını yasaklayacak, her taraf Fransız, Ermeni ve Yunan bayraklarıyla donatılacaktır. Her daireye azınlıklardan memur ve tercümanlar yerleştirildiği gibi, Ermeni polis ve jandarmaları da şehrin her yayında dolaştırılacaklardır³⁶³. Fransa'nın işgal boyunca uyguladığı en temel strateji şehirde Türk polisinin etkisini hiçe saymaya yönelik olacaktır. Bu açıdan, 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşmasıyla Fransa'nın Anadolu'yu terk etmeyi kabul etmesinden hemen sonra, TBMM'nin ilk faaliyetlerinden birisi Adana'daki polis kadrosunun kuvvetlendirilerek, milli polis teşkilatını yeniden kuvvetli bir şekilde tesis etmeye uğraşmak olacaktır³⁶⁴.

361 BOA. HR.SYS. 2555-4/12, 15'den naklen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, Cilt: II, Ankara 2002, s. 71-74.

362 Kasım Ener, Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Ankara 1996, s. 8; Kemal Çelik, Milli Mücadele'de Adana ve Havalisi (1918-1922), Ankara 1999, s. 70-71.

363 Kasım Ener, a.g.e., s. 20-21.

364 1 Teşrin-i Sanî 1337 (1 Kasım 1921) tarihli layiha-i kanûniyye; BCA. Fon Kodu: 30..18.1.1 Yer No: 3.34..19.

İşgallerle beraber Mersin’de de Adana’dakine benzer faaliyetler yürüten Fransızlar; Mersin polis ve jandarma dairelerine doğrudan doğruya kendi güvendikleri Ermeni memurlarını yerleştirerek, polis mevcudunu da dört-beş katına çıkarmışlardır³⁶⁵. Büyük çoğunluğunu Taşnak ve Hınçak gibi Ermeni komitelerine mensup Ermeni gençlerinin oluşturduğu ‘Mersin Ermeni Gönüllü Alayı’ da Fransızların şehirdeki bu faaliyetlerinde en büyük destekçi ve öncü olmuştur³⁶⁶.

Bölgedeki durumdan haberdar olan Mustafa Kemal Paşa, bölgedeki Kuva-yı Milliye’nin örgütlenmesinden sonra polisin bu durumuna karşı da önlemler almaya uğraşacaktır. Kuva-yı Milliye taraftarı paşalar ve yetkililer Mustafa Kemal Paşa’dan aldıkları talimatlar doğrultusunda Mersin ve yöresinde; jandarma kadrosunu düzenlemeye, subay, er, silah ve cephane ikmaline çalışmış, işgaller karşısında bazı önemli mevkilerde direniş yuvaları hazırlatmaya uğraşmış, ordunun elindeki silah ve mühimmatı düşmana kaptırmamak için Torosların kuzeyine nakletmeye çalışmış ve güvenliği sağlayabilmek için polis kadrosundaki boşluğu, gerekli şartları sağlayan polis ve onbaşı gönüllülerle kapatmak için mücadele etmişlerdir³⁶⁷.

Antep’in İşgali ve Polise Yönelik Baskılar

Fransız ordusu Antep’e yerleşir yerleşmez, 5 Kasım 1919 günü, Fransız birlikleri Akyol Polis Karakolu’ndaki Türk bayrağını indirmeye teşebbüs etti. Polislerin mukavemetine rağmen muhasarrıfın emriyle bayrağın indirilmesi üzerine şehirde infial yaşandı ve halk galeyana geldi. Bayrağı zorla indirmiş olmasından

365 BOA. HR.SYS. 2555-4/79-82’den naklen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, Cilt: II, Ankara 2002, s. 112.

366 Kemal Çelik, a.g.e., s. 58-59.

367 Kemal Çelik, Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele’de Mut, Ankara 2001, s. 96.

dolayı kendini sorumlu hisseden Polis Memuru Mehmet Hamdi Bey ertesi gün tekrar Türk bayrağını göndere çekti. Olayı haber alan işgal güçleri bir manga askerle karakolu bastı ve Mehmet Hamdi Bey'le işgal güçleri arasında çatışma yaşandı. Mermisi tükenen Mehmet Hamdi Bey teslim olmamak için karakolun en üst katından kendini atarak vefat etti.

Bu olaydan birkaç gün sonra, 10 Kasım 1919 günü, yoldan geçen bir Türk kadını Ermeni askerlerin tecavüzüne uğradı. Olaya müdahale eden ve Ermeni askerlere karşı koyan Türk polisleri işgal güçleri tarafından tehdit edildi³⁶⁸. Aynı ayın sonlarında, 30 Kasım günü de Antep Fransız İşgal Kumandanlığı tarafından, Türk polis ve jandarmasının doğrudan doğruya Fransız memurlarının emrine gireceği bildirildi. Doğrudan doğruya kendi askerleri ya da Ermeniler tarafından asayişi bozduran Fransızlar böylece düzenin bozuk olduğunu iddia ederek kendilerine haklılık payı çıkarmaya uğraşıyorlardı. Bu sıralarda bir Fransız askeri ve iki Ermeni yine karakollardaki Türk bayrağını indirmeye kalkmışlar, halkın tepkisi ve memurların yardımıyla bayrak yine yerine çekilmişti. Ancak Fransızlara yapılan müracaatlarda Fransızlar, mahalli polis ve jandarma kuvvetlerini tenkit ederek, güvenliğe ait işlerin Osmanlı Hükümeti'nin elinden çıkması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca üç Ermeni, Antep çarşısını yakmak üzereyken suçüstü yakalanmış ancak bunların iki tanesi Fransızların ısrarlı talep ve baskıları üzerine kefaletle serbest bırakılmışlardır³⁶⁹.

Bütün bunların ardından Fransızlar, bir süre sonra; işgalleri altında bulunan Antep, Urfa ve Maraş gibi yerlerde bundan sonra Türk bayrağının hiçbir resmî yere çekilemeyeceğini bildirdiler, daha sonra da bütün resmî makamlara Fransız bayrağı çekilmesini emredip, halka zorla Fransız bayrağı dağıtarak, binalara bu

368 Ramazan Erhan Güllü, Antep Ermenileri (Sosyal, Siyasi ve Kültürel Hayat), İstanbul 2010, s. 337.

369 BOA. HR.SYS. 2543-5/7'den naklen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, Cilt: II, Ankara 2002, s. 217-218.

bayrakları asmaları için zorlamaya başladılar³⁷⁰. Gerek İstanbul Hükümeti'nin gerekse yerel yöneticilerin işgal kuvvetlerine resmî şikayet ve protestolarından hiçbir sonuç alınamıyordu. Ermenilerin, Müslüman halka karşı yaptıkları cinayet ve katliamlar da artarak devam ediyordu³⁷¹.

Bütün bu faaliyetler halkı canından usandıracak ve Fransızlara karşı başlatılan mücadeleyle Antep'in kurtuluşu sağlanacaktır. Bununla beraber işgalin ilk dönemlerinden itibaren Antep'te yeterli sayıda polis kuvveti bulunmuyordu. 1919 yılı sonları itibarıyla Antep'teki Türk polis kadrosu; 1 komiser, 4 komiser muavini, 21 de polis memuru olmak üzere toplamda sadece 26 kişiden ibaretti³⁷². İşgalci Fransız birlikleri bu az sayıdaki Türk polisini de etkisiz hale getirmek için ellerinden geleni yapacaklardır. Buna rağmen – az ileride görüleceği üzere – Sivas Kongresi'nde alınan kararlar çerçevesinde görevde bulunan bu az sayıdaki polis, Milli Mücadele'nin sonuna kadar çok önemli hizmetlerde bulunacaklardır. Daha önce de işaret edildiği gibi, Anadolu'nun birçok yerinde bu sıralarda benzer bir durum söz konusudur.

Urfa'da On İki Hareketi ve Komiser Şakir Bey

1919 yılının başlarında Antep ve Maraş ile birlikte önce İngiliz işgaline giren Urfa'da, daha işgal öncesinde milli direniş hazırlıkları başlatılmıştı. Hatta şehrin önde gelenlerinden Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey, Hacı Kamilzade Hacı Mustafa ve Hacı Mustafa Reşit'in öncülüğünde ve yine şehrin ileri gelenlerinin de desteğiyle olası bir çatışmaya karşı sayısı 600 kişiye yaklaşan bir milis kuvveti oluşturulmuştu³⁷³. İngiliz işgaliy-

370 Dahiliye Nezareti'nden Maraş, Urfa ve Ayıntab Mutasarrıflıkları'na 13 Kanûn-ı Evvel 1335 (13 Aralık 1919) tarihli şifre; BOA. DH.ŞFR. nr. 105/101.

371 BOA. HR.SYS. 2543-9/14-17'den naklen, Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız ilişkileri, Cilt: III, Ankara 2004, s. 16-17.

372 Antep'teki polisin durumuyla ilgili Ayıntab Mutasarrıflığı ve Dahiliye Nezareti arasındaki yazışmalar; BOA. DH.EUM.ECB. nr. 35/18 (1338.S.17)

373 İsmail Özçelik, Milli Mücadele'de Güney Cephesi – Urfa (30 Ekim 1918 – 11 Temmuz 1920), Ankara 2003, s. 123.

le beraber Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey'in öncülüğünde bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurma girişimleri de hızlandırıldı ve 4/5 Eylül 1919 gecesi Urfa'nın Kale mahallesinde Güllüzade Osman Efendi'nin evinde Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Bu toplantıya katılarak Urfa Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuranlar, eşraf ve aydınlardan oluşan toplam 12 kişiydi ve bu kişiler daha sonraları halk arasında "On İnkiler" olarak adlandırılacaklardır. Bu 12 kişinin isimleri şöyledir; ³⁷⁴

1. Belediye Reisi Hacıkamilzade Hacı Mustafa Efendi

(Büyük Hacı Mustafa)

2. Barutçuzade Hacı İmam Efendi

3. Eşraftan Tüccar Hacıkamilzade Hacı

Mustafa Reşit Efendi

4. Mollazade Mahmud Efendi

5. Polis Komiserliğinden müstaî Arabikatibizade

Şakir Efendi

6. Güllüzade Osman Efendi

7. Esnaftan Şellizade Ali Ağa

8. Tüccardan Nebozade Hacı İmam Efendi

9. Eşraftan Hacı Bedirağazade Halil Ağa

10. Jandarma Tabur mülhakı

İzmirli Adil Hulusi Efendi

11. Takım kumandanlarından

Mülazım-ı Evvel Hüseyin Pertev Efendi

12. Jandarma Çavuşu Sofizade Hacı Mustafa Çavuş

374 Müslüm Akalın, Milli Mücadele'de Urfa (Anılar-Belgeler), Şanlıurfa 2007, s. 10-20.

Heyetin başkanı Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey, başkan yardımcısı Hacıkamalzade Hacı Mustafa Efendi ve katibi de Jandarma Tabur mülhaka Adil Hulusi Efendi idiler³⁷⁵.

Cemiyet kuruluşunu Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya da bildirdi ve işgale karşı çalışmalarını hızlandırdı. Özellikle Fransız işgaliyle birlikte gerek protestolarla gerekse de halkı işgale karşı bilinçlendirmekle işgalcilerin tepkisini çekmeye başlayan cemiyet Fransızlar için ciddi bir tehdit oluşturmuştu. Cemiyetle uzaktan yakından ilgili herkes Fransızlar tarafından tehdit unsuru olarak görülüyordu³⁷⁶. Fransız yetkililer kısa süre sonra yerel idareyi denetimlerine aldıkları gibi, yerli Ermenilerin de tahrik ve teşvikleriyle "On İkiler" hareketinin başındaki Binbaşı Ali Rıza Bey'i bazı arkadaşlarıyla birlikte görevinden alarak, Urfa'dan uzaklaştırdılar³⁷⁷.

On İkiler hareketinde yer alan cemiyetin en aktif elemanlarından birisi de eski Polis Komiseri Şakir Efendi idi. Şakir Efendi de Ali Rıza Bey'le birlikte Urfa'dan sürgün edildi. 1876 yılında Urfa'da doğan Şakir Efendi 1895 yılında İstanbul'da polislik mesleğine başlamıştı. Çeşitli aralıklarla mesleğinden ayrılrsa da Şakir Efendi uzun müddet Bursa, Beyrut, Sivas ve Adana gibi yerlerde görevini sürdürdü. 1913 yılında memleketi Urfa'ya tayin oldu ve burada komiserliğe atandı. Memleketinde görev yaptığı sırada 1915 yılında görevini suiistimal ettiği gerekçesiyle azledilerek, polislik mesleğinden uzaklaştırıldı. Ancak memleketinde yaşamaya devam eden Şakir Bey, Milli Mücadele'de de etkin görevler aldı. Kumandan Ali Rıza Bey'le birlikte Fransızlar tarafından Urfa'dan sürgün edilmesinden sonra İstanbul'a giden Şakir Bey İstanbul'un işgali üzerine burada da işgale karşı mücadeleye katılacak ve Karakol Cemiyeti'ndeki arkadaşlarıyla birlikte işgalcilerle mücadele edecektir. Şakir Bey'in İstanbul'daki en önemli faaliyeti Karakol Cemiyeti ve Milli Müdafaa Grubu ile birlikte İngiliz

375 Özçelik, a.g.e., s. 126.

376 Kerim Fırat, Urfa Savaşından Yapraklar, Gaziantep 1940, s. 15.

377 Özçelik, a.g.e., s. 135-140.

yanlısı Sait Molla'nın etkisiz hale getirilmesinde aldığı görevler olmuştur³⁷⁸. Ülkenin kurtuluşundan sonra tekrar memleketi Urfa'ya dönecek olan Şakir Bey polislik mesleğine tekrar dönmek için müracaat edecek ve müracaatı kabul edilerek önce Antalya sonra da Rize'de serkomiser olarak görev yapacaktır³⁷⁹.

Fransızlar da Urfa'daki hedeflerine ulaşamayacaklar ve Ali Rıza Bey'den sonra Urfa Kuva-yı Milliye Kumandanı olan Ali Saib (Ursavaş) Bey³⁸⁰ ve şehirdeki milli güçlerin mücadelesiyle başarısız olacaklardır. Yapılan mücadeleler sonunda 11 Nisan 1920 günü Urfa şehrini ardından da kısa süre içinde civarını boşaltmak zorunda kalacaklardır³⁸¹.

Maraş'ta Ermeni Faaliyetleri ve

Serkomiser Arslan Bey İle "Polis Fedaisi" Abdullah Bey

Diğer yerlerde olduğu gibi Maraş'ta da Fransız işgalinin başlamasıyla, Fransız ordusuyla birlikte yerli Ermeniler, Türk ve Müslüman halka karşı hakaret ve saldırılarını arttırmaya başlamışlardı. Özellikle Türk polis ve jandarmasına yönelik hareketler daha ilk günlerden yoğun bir şekilde başlatılmıştı³⁸².

Fransızlar tarafından silahlandırılan Ermenilerin taşkınlıkları sebebiyle Türklerde emniyet duygusu kalmamıştı. Hatta Türk depolarından çaldıkları silahları Ermenilere dağıtan Fransızlar, bu hareketlerini gören bir polis memurunu şehit etmişlerdi. Maraş'ta da direnişin ön safında yine birçok polis yer alıyordu. Maraş'ta Kuva-yı Milliye teşkilatını kurarak milli kuvvetlerin komutanlığını üstlenen Arslan Bey 'serkomiser' rütbesinde bir polisti. Beyrut Polis Mektebi'nde öğretmenlik yapmakta iken, bölgenin

378 Fettullah Eraslan - İsmail Metin, Türk Polis Tarihi I, Ankara 1984, s. 196–200.

379 Şahin, a.g.m., s. 59.

380 Ali Saib Ursavaş, Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu, (Günümüz Türkçesine Çeviren: Mehmet Ali Akidil), İstanbul 1988, s. 49 vd.

381 Özçelik, a.g.e., s. 226.

382 Yaşar Akbıyık, Milli Mücadele'de Güney Cephesi – Maraş, Ankara 1999, s. 123.

işgale uğraması üzerine Maraş'a dönen Arslan Bey'in Maraş direnişine önemli katkıları olmuştur³⁸³. Yine Arslan Bey'in yanında görev yapan bir diğer polis memuru, işgal sırasında Çarşı Karakolu'nda görevli olan Abdullah Bey'dir. İşgalin ardından, bir gün beş Fransız askeriyle devriye görevi yapan Abdullah Bey, bu beş Fransız askerini esir alarak Maraş Kuva-yı Milliye Teşkilatı'na teslim etmiş ve bunun ardından kendisi de Fransızlara karşı verilen mücadeleye fiilen katılmıştır. Direniş sırasında, özellikle 21 gün boyunca yoğun çatışmaların yaşandığı Katolik ve Meryem Ana kiliseleri civarındaki mücadelelerde büyük yararlılıkları görülmüş ancak bu sırada ayağından yaralanmıştır. Maraş Milli Mücadelesi'nin kazanılmasındaki katkılarından dolayı Abdullah Bey daha sonra "Polis Fedaisi" olarak adlandırılmış ve Maraş Kuva-yı Milliye teşkilatı tarafından takdirnameyle ödüllendirilmiştir³⁸⁴.

Sivas Kongresi'nde; Güney Cephesinde Yaşananlar ve Polisin Milli Yapısının Korunması Konusunda Alınan Kararlar

Mustafa Kemal Paşa başkanlığında Anadolu'daki işgallere karşı toplanan Sivas Kongresinde de Anadolu'nun güneyinde Fransız işgaliyle birlikte başlayan Ermeni faaliyetleri ve yerel idarelere yapılan müdahaleler gündeme gelmiş ve Fransız-Ermeni saldırılarına karşı bazı önlemler alınmaya çalışılmıştı. Kongrenin tespit ettiğine göre bölgede yapılan saldırılar şunlardı:

- Fransız ve İngiliz memurları ile bunlar tarafından teşvik ve yardım gören Ermeni komitelerinin ve Türklerin haysiye-

383 Yalçın Özalp, Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey, Ankara (Tarih-siz), s. 4-9; Şenöz, a.g.t., s. 57-59. Maraş'ın kurtuluşundan sonra TBMM açılınca Arslan Bey Maraş Milletvekili olarak meclise gönderildi. Ancak fiili mücadeleye devam etmek isteyen Arslan Bey TBMM tarafından izinli sayılarak Adana Cephesi'ne geldi ve buradaki direnişe destek verdi. Bir ara Antep ve İslahiye cephelelerinde teftişlerde bulundu. Arslan Bey, Milli Mücadele'nin ardından direniş sırasında gösterdiği üstün hizmetlerden dolayı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirildi.

384 Şahin, a.g.m., s. 48; Dikici, a.g.m., s. 347.

tini kırmaktan çekinmeyen ve hatta bundan zevk alan Ermeni halkının saldırıları.

- Türk vatanının diğer yerlerinde ve özellikle Diyarbakır yönleriyle Halep, Suriye bölgelerinde bulunan Ermenilerin göçlerini sağlayarak, kolaylaştırarak bu dolaylarda Ermeni nüfusunun çoğunluk haline getirilmesi.

- Yabancı ve özellikle Fransız üniformasıyla Ermeni kıtalarının bölgeye gönderilmesi ve buradaki Ermenilerin yabancı kitalara katılması suretiyle takviye edilmesi.

- Siyasi, sosyal, ekonomik ve her türlü baskılarla İslamların müşkül duruma düşürülmesi ve sosyal üstünlüğü yok edilerek yavaş yavaş halkın göç etmeye zorlanması.

- Halk arasında birçok ayırıcı olaylar çıkararak birlik ve beraberliğin bozulması çabası ve yabancı himayesinin zorla kabul ettirilmesi.³⁸⁵

Kongre ülkenin tamamında Rumluk ve Ermenilik faaliyetlerine karşı önlemler almaya çalışırken, özellikle Maraş ve Antep bölgelerine (özet olarak) şu direktifler verildi:

“Göç yasaktır. Arazi ve emlak ancak Türklere satılacaktır ve yabancılarla Hristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir. Halk arasında gayet samimi bir birlik ve beraberlik kurulmasına çalışılacak, herkes birbirine ve milli maksatlar uğruna mal ve beden bakımından yardım etmekle görevli tutulacaktır... Türk olmayan elemanlar hakkında sıkı bir boykot tatbik olunarak alışveriş Türkler arasında yapılacaktır. *Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ve her türlü kurulda kolculuk gibi hizmetlerde Türklerin kullanılması sağlanacaktır...*”³⁸⁶ Ayrıca teşkilat başkanlarının ve personelin güvenle çalışması için gerekli polisiye tedbirler alınmalı ve bu kişilerin kişisel güvenlikleri de sağlanmalıdır³⁸⁷.

385 T.İ.H. IV., s. 63.

386 T.İ.H. IV., s. 66.

387 Yalçın Özalp, Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, Kahramanmaraş 1984, s. 85.

Bölgede oluşturulmuş olan Kuva-yı Milliye birlikleri bu direktiflere harfiyen uydular. Antep'in Fransızlar tarafından işgali sırasında *"hükümet-i muvakkatanın ekser jandarması, polisleri hep Antepli Türklerden. Bunlar geceleri gizli gizli, saklanmış silahları, cephaneleri, hep şehir dışında bulunan milli Türk kuvvetlerine kaçırmaya devam ediyorlardı."*³⁸⁸ Antep'teki Türk polis memurları savunmanın sonuna kadar Milli hareketin içinde bizzat yer almaya devam ettiler. Görevden uzaklaştırılanlar doğrudan Kuva-yı Milliye birliklerine katılıyorlardı. Mesela Serkomiser Körükçü Fevzi Bey "Kıvılcım" isimli direniş örgütünü kurmuş ve silahlı olarak Antep direnişine katılmıştı³⁸⁹. Ülkenin işgalden kurtuluşunun ardından Milli Mücadele'ye katkılarından dolayı İstiklal Madalyası verilen ülke genelindeki altmış altı polis memurundan³⁹⁰ yirmisi Antep'te görevli polislerdir³⁹¹.

Sivas Kongresi'yle birlikte tamamen sistemli faaliyetlere yönelme azminde olan Anadolu'daki yeni oluşumun bu dönemde başlıca iki ana hedefi vardı. Birincisi; Yönetimi altındaki bölgeler-

388 Mustafa Güzelhan, "Gaziantep Savaşından Notlar", Gaziantep Kültür Dergisi, Sayı: 68.

389 Birinci, a.g.m., s. 68.

390 Milli Mücadele sırasındaki hizmetlerinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından madalya ile ödüllendirilen Türk polislerinin listesi için bkz. Şenöz, a.g.t., s. 79-92.

391 İbrahim Şenöz bu sayıyı 18 olarak verir. Ancak Eyüp Şahin'in polislerin özlük dosyalarına dayanarak yaptığı çalışma bu sayının 20 kişi olduğunu göstermektedir. Bu polislerin isimleri şöyledir: Serkomiser İbrahim Hakkı Efendi, Serkomiser Halil İbrahim Bey, Komiser Muavini İbrahim Ethem Erdoğan, Komiser Muavini Mehmet Rifat Efendi, Birinci Komiser Mustafa Sami Efendi, Başkomiser Mustafa Nuri Yurt (Körükçü Feyzi), Üniformalı Üçüncü Komiser Mustafa Saffet Güner, Taharri Komiseri İbrahim Hakkı Efendi, Komiser Muavini Mehmet Fehmi Dinçer, Komiser Muavini Ahmet Tevfik Efendi, Üniformalı Üçüncü Komiser Mehmet Şakir Çinkılıç, Komiser Harun Aydemir, Birinci Sınıf Emniyet Amiri Mahmut Celalettin (Celal) Erkan, Polis Memuru Mehmet Tahir Sacır, Polis Memuru Mehmet Şevki Efendi, Polis Memuru Musa Kazım Efendi, Polis Memuru Cafer Tayyar Sadık İyigören, Polis Memuru Mehmet Şevket Eldemir, Polis Memuru Abdullah Dövücü, Polis Memuru Bekir Sıtkı Balkan. Eyüp Şahin Bey'in İstiklal Madalyalı bu polislerin meslek hayatları ve biyografilerini incelediği müstakil bir çalışması bulunmaktadır. Eyüp Şahin, Gaziantep'in İstiklal Madalyalı Polisleri, Ankara 2010, Gaziantep Emniyet Müdürlüğü Yayını.

de ikili iktidar durumuna son vermek için halkın rızasını kazanmak. İkincisi; İşgal ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde iç güvenliği sağlamak. Her iki görevin de polisin göreviyle doğrudan bağlantılı olduğunu bilen idareciler önlemlerini de bu çerçevede almaya gayret ediyorlardı³⁹².

Ankara hükümeti polisin milli yapısını korumak için savaşın sonuna kadar mücadele etti. Güney bölgesinde bu faaliyetleri yürüten Fransa daha sonraları da polisi yeniden teşkilatlandırarak kendine bağlı bir birim haline getirme çabasından vazgeçmedi. Fransa Anadolu'yu terk ettiği 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Anlaşması'ndan önce, aynı 1921 yılı içinde Londra'da toplanan uluslararası konferansa Türk tarafı adına katılan Bekir Sami Bey ile Fransız Başbakanı Briand arasında "politik, askerî ve ekonomik nitelikte ve Türkiye-Suriye sınırını saptamayı hedefleyen" bir anlaşma imzalanmıştı. Ancak anlaşmanın bazı maddeleri Türkiye'nin egemenlik haklarına aykırı görülerek anlaşma reddedilmişti. Bu maddelerden konumuzu ilgilendiren en önemli madde; "Türk kumandası altında daha önce kurulmuş olan jandarma teşkilatına Fransız subaylarının da katılmasıyla oluşacak bir polis teşkilatının kurulması" hükmü idi. Bu madde Ankara Hükümeti'nin tepkisini çekti. Kurulması öngörülen bir polis gücünün Türkiye'nin hükümlerlik haklarına aykırı olacağı için bu anlaşma geçersiz sayıldı³⁹³.

Milli Mücadele Sonrasında Polis Teşkilatı

1919 ile 1922 arasındaki dönemde Ankara'da yeni kurulan hükümet, yönetimi altındaki bölgelerde iki başlı iktidar durumuna son vermek için halkın güvenini kazanmanın yanı sıra işgal

392 Dikici, a.g.m., s. 359

393 Mustafa Budak, İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika, İstanbul 2003, s. 210-219; Bige Yavuz, "1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması'nın Hazırlık Aşamaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: VIII, Sayı: 23, Ankara, Mart 1992, s. 272-279.

ordularına karşı başarılı bir savaş verebilmek için cephe gerisinde güvenliği sağlamaya çalışıyordu. Polisteki bu iki başlılık, ancak Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra giderilebilmiştir. İstanbul'daki Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 1922 yılında kaldırılmasından sonra, 24 Şubat 1923'te İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi de kaldırılarak yerine Ankara'daki Emniyet Umumiye Müdürlüğü'ne bağlı ve il teşkilatı düzeyinde İstanbul Polis Müdürlüğü ihdas edilmiştir. Ankara'daki teşkilat, günümüz Emniyet Genel Müdürlüğü'nün karşılığı olan Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti olarak, İstanbul'daki teşkilat ise İstanbul Polis Müdürlüğü (İl Emniyet Müdürlüğü) görevini sürdürmeye başlamıştır. Böylece Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı koşullarının Anadolu'da ortaya çıkardığı ikili polis sistemi ortadan kaldırılarak merkezî bir polis teşkilatı kurulmuştur³⁹⁴.

394 Konuyla ilgili olarak bkz. İhsan Birinci, "Cumhuriyet Devrinde Türk Polisi", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 10, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, Ocak 1974, s. 26-30; Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü'nün aşağıdaki internet sitesinde yer alan bilgilere de bakılabilir: "Osmanlılarda Polis (1908-1918 Dönemi)", <http://www.egm.gov.tr/tar.osmanli1908-1918.asp>; "Kurtuluş Savaşında Polis (30 Ekim 1918 – 29 Ekim 1923)", <http://www.egm.gov.tr/tar.kurtulussavaspolis.asp>

SONUÇ

Devletin varlık sebebi ortak bir hayatı paylaşan toplumu düzenleyerek bu toplumun güvenlik, refah ve huzurunu tesis etmektir. Dolayısıyla bilinen ilk Türk devletlerinden itibaren devlet olmanın gereklerini yerine getirebilmek için emniyet hizmetlerine önem verilmiştir. İlk Türk devletlerinde teşkil edilen müesseselerin büyük bir kısmında olduğu gibi emniyet teşkilatı mülki ve askerî niteliklere haizdi.

İlk Türk devletlerinde emniyeti sağlama sorumluluğu askerî ve hukuki yetkilere sahip yarganlara (yargucu) verilmişti. Tarihî süreçte adalet ve emniyet hizmetleri birbirinden ayrılmış, adli yetkiler yarganlara, emniyetle ilgili olanlar subaşılar verilmişti. Bundan sonra emniyet teşkilatı adalet teşkilatından bağımsız bir şekilde kurumsallaştırılmıştır. M.S. 720 yılında dikilen Tonyukuk Anıtı'nda bahsedilen Subaşı İnel Kağan'ı Türk tarihinin bilinen ilk emniyet müdürü olarak kabul etmek gerekir ki bu da Türk Emniyet Teşkilatı'nın kuruluş yılı olarak en azından 720 yılını kabul etmeyi ilmî bir zaruret haline getirir.

İlk Türk-İslam devletlerinde yargan kavramının yerine adaleti temin etmekle mükellef yarganın yerine kadı kavramı tercih edilmişse de iç güvenliği sağlama yetkisine sahip subaşı kavramı umumiyetle değiştirilmeden kullanılmıştır. İslamiyet'in etkisiyle subaşının yetkileri yeniden belirlenmişti. Merkezden atanan subaşılar, maiyetleriyle birlikte bulundukları mıntikalarda iç ve dış tehlikelere karşı emniyeti sağlamakla yükümlü tutulmuşlardı. Subaşı kısmen kadıya bağlı olsa da askerî yetkileri gereği doğrudan merkeze bağlıydı. Bu yönüyle subaşı bulunduğu eyaletin emniyet müdürü ve askerî kumandanı idi.

Selçuklular da ilk Türk-İslam devletlerinde uygulanan Emniyet Teşkilatı'nı benimseyerek geliştirmişlerdir. Yapılan düzenlemelerle subaşılar eyaletlere bağlı vilayetlerin mülki ve askerî idarecisi haline getirilmişlerdi. Anadolu'da da uygulanan bu sistem Anadolu Selçuklularının dağılmasından sonra kurulan beylikler döneminde de sürdürülmüştür. Osmanoğulları Beyliği'nin kurucusu Osman Bey'in Karacahisar'ı fethettikten (1288) sonra yaptığı atamalar sistemin sürdüğünü somut olarak göstermektedir. Osman Bey Karacahisar'a askerî ve mülki idareci olarak oğlu Orhan Bey'i, yeğeni Alp Gündüz'ü de subaşı yani Osmanlı tarihindeki ilk emniyet amiri olarak tayin etmişti. Bu tayinlerle Türkiye'de emniyet teşkilatı kurulmuştu.

Osmanlı Devleti'nin idari, iktisadi, sosyal, kültürel özellikleri, ulaşım ve iletişim koşulları klasik dönemden itibaren özgün bir idare anlayışı ortaya çıkarmıştı. Osmanlı Devleti bu anlayış doğrultusunda kurumsal bir kimliğe sahip olmuştur. Teşkil edilen kurumların vazifeleri, işleyiş biçimleri, birbirleriyle olan ilişkileri ve merkezle bağlantıları tarihî dinamiklerin katkısıyla değişime ya da dönüşüme uğramıştır. Osmanlı Emniyet Teşkilatı da bu ekseninde mecrasını bulmuştur. Buna uygun olarak Osmanlı Devleti'ne özgü yetki dağılımı yapılmıştır.

Klasik dönemde köy, kaza, sancak ve beylerbeyliği şeklinde yapılan düzenlemelerle idari teşkilatta yetki dağılımına gidilmişti. Köylerde idari ve askerî vazifeleri ifa eden tımarlı sipahiler adli meseleleri kazalarda bulunan kadılara havale ediyorlardı. Kazaların yöneticisi konumunda bulunan kadı mülki idareci olduğundan; bugünkü anlamda kaymakam, yerel hizmetleri ifa ettiğinden; belediye başkanı, adli yetkileri hasebiyle; hakim, savcı ve avukatın yetkilerine sahipti. Hukuki sahada bağımsız olan kadı, mülki sahada merkeze bağlıydı. Esasında kadı askerlik ve emniyet ile ilgili meselelerden doğrudan sorumlu değildi. Askerî meselelerden merkeze bağlı alaybeyleri, asayişle ilgili meselelerden subaşılar sorumluydu. Subaşılar askerî meselelerde alaybeyine, emniyetle ilgili meselelerde kadılara bağlı idiler. Devlet olabilmenin gereklerini ve özgün Osmanlı yönetim yapısını bihakkın tahlil edemeyerek yanlışa düşen bazı araştırmacılar Türk Emniyet Teşkilatı'nın geçmişini 166 yılla sınırlandırmaya teşebbüs etmektedirler.

Osmanlı Devleti dönemin şartlarının izin verdiği müddetçe memleketin en ücra köşelerinde dahi emniyeti sağlamaya ehemmiyet vermiştir. Eyalet ve sancak merkezlerine ve hatta önemli görülen köylere subaşılar atanmıştır. Barış zamanında emniyeti temin etmekle mükellef subaşılar, savaş zamanında bulundukları mıntikalarda emniyeti sağlayacak kadar tımarlı sipahiye korucu ya da yasakçı unvanlarıyla bırakarak savaşa katılıyorlardı.

Yeniçeri Ocağı'nın teşkil edilmesiyle birlikte Osmanlı Emniyet Teşkilatı'nda yeni düzenlemelere gidilmişti. Osmanlı ordusunun esas kuvvetlerinden bir olan Yeniçeri Ocağı payitahtı dış tehlikelere karşı muhafaza ederken, bu ocak bünyesinde teşkil edilen birimler farklı muhitlerinde şehrin asayişini temin etmekle sorumlu tutulmuşlardır. İstanbul'da saray çevresi dışında kalan mıntikalarda emniyeti sağlamak amacıyla kulluklar (kolluk) tesis edilmiş, buralarda kullukçu unvanı verilen yeniçeriler istihdam

edilmiştir. Zamanla Kulluklar; Karakul hane, Karagol ve Karakol, Kullukçular (Kollukçu) ise Karakullukçu adlarını almıştır. Kullukçulara yardım etmek amacıyla Böcekbaşı, Baştebdil Ağası, Salma Çavuşu, Cebecibaşı, Bostancıbaşı, Topçubaşı, Başhaseki, İhtisap Ağası, Muhzırağa, Asesler ve Falakacılar gibi birimler oluşturulmuştu. Merkezden uzak bölgelerin emniyetini sağlama vazifesi yasakçı unvanlı yeniçerilerin emrine verildiği subaşıya aitti. Taşrada subaşılarla birlikte istihdam edilen yeniçerilere içerden ve dışarıdan gelen tehlikelere karşı güvenliği sağlama sorumluluğu verilmişti.

Tanzimat döneminde diğer birçok kurumla beraber emniyet teşkilatında da Batılılaşma arayışları başladı. Klasik dönem Emniyet Teşkilatı Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle yeniden yapılandırıldı. Bu çerçevede Tımar Sistemi ve Yeniçeri Ocağı ilga edildi. İhtisap Nezareti kuruldu.

Tımar sistemi kaldırılrsa da taşradaki tımarlı sipahiler asayiş sağlama vazifesi verilen Asakir-i Redife'ye kaydedilmişlerdi. Tanzimat döneminde merkezden tayin edilen zabitlerin komutasında teşkil edilen zaptiye kıtalarının da asli unsurunu eski tımarlı sipahiler oluşturmuştu. Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra payitahtı muhafaza etme ve asayişini sağlama vazifesi Asakir-i Mansureyi Muhammediye Ordusu'na verilmişti. Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasıyla ilgili çalışmalar emniyeti muhafaza yönelik çalışmaları da beraberinde getirmiştir.

Osmanlı emniyet mekanizmasının işleyişinde yaşanan sorunları ortadan kaldırabilmek amacıyla 20 Mart 1845 tarihinde Polis Nizamı çıkarılmıştı. 10 Nisan 1845'te yürürlüğe giren nizamnamede polis mefhumunun ilk kez kullanıldığı doğrudur. Ancak söz konusu nizamnameyle Osmanlı Emniyet Teşkilatı Polis Teşkilatı adı altında yeniden yapılandırılmıştır. Dolayısıyla Türk Emniyet Teşkilatı'nın ilk kez 1845 yılında kurulduğu so-

nucuna varmak son derece yanlıştır. Bu sonuca varanlar tarihin en köklü milletlerinden biri olan Türklerin kurdukları devletlerin varlık sebeplerini ve teşkilat yapılarını anlayamamışlar ya da yanlış algılamışlardır. Türkler kurdukları ilk devletlerden itibaren asayişe son derece önem vermişlerdir. Tarihsel ve bilimsel veriler de Türklerin 1.136 yıl önce bir emniyet teşkilatına sahip olduklarını kanıtlamaktadır.

Polis Nizamı ülke dahilinde emniyet ve asayişin kanun çerçevesinde koordinasyonunu amaçlıyordu. Bu vazife Tophane Müşiriyeti'ne verilmişti. Bununla birlikte Asakir-i Mansure-i Muhammediyye ve Asakir-i Redife'ye bağlı birimlerin asayişle ilgili sorumlulukları devam ediyordu. 1845 Nizamnamesi askerî niteliği ağır basan Emniyet Teşkilatı'nın sivil otoriteye devrini hedefliyordu.

15 Şubat 1846 tarihinde yayınlanan bir genelgeyle payitahtın asayiş hizmetlerini yürütmek üzere Zaptiye Müşiriyeti kurulmuştu. Zaptiye Müşiriyeti bünyesinde kurulan birimler ancak payitahtın asayişle ilgilenebiliyorlardı. Taşranın asayişinden hâlâ seraskerlik mesuldü. Emniyetin sivil otoriteye devrini sağlamak üzere 1879 yılında Zaptiye Müşiriyeti, Zaptiye Nezareti'ne dönüştürülmüştü. Zaptiye Nezareti'nin yoğun faaliyetleri neticesinde 19. yüzyılın sonunda da olsa İstanbul'da sivil polis teşkilatı kurulmuştu. 20. yüzyılın başlarından itibaren taşrada İstanbul model alınarak vilayetlerin çoğunda sivil polis teşkilatı kurulmuştu. Sahil vilayetlerinde de denizlerde asayiş sağlamak amacıyla deniz polisi tesis edilmişti.

II. Meşrutiyet döneminde emniyet kurumlarının sivilleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edildi. Bu amaçla gerekli kanuni düzenlemeler ve değişiklikler yapıldı. Bu dönemde teşkil edilen Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, İstanbul vilayetinin zabıta işleriyle birlikte memleketin tamamı dahilinde polisin yönetimine hakim olarak Zaptiye Nezareti'nin yerini almıştı.

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti çok ciddi asayiş sorunları yaşadı. Ülke içi asayişin sağlanması da en az cephelerde yürütülen mücadele kadar önem taşıdığından emniyet teşkilatının mesuliyeti bir kat daha artmıştı. Bu nedenle İstanbul'da asayiş ve emniyeti sağlamak amacıyla gerekli idari düzenlemeler yapıldı. Türk polisi başta İstanbul olmak üzere iç ve dış tehdide maruz kalan şehirlerde halkı korumak amacıyla sivil savunma tedbirlerinin temelini oluşturacak bazı önlemler almıştır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf devletleri isteklerini Mondros Mütarekesi'nin üstü kapalı hükümlerine dayanarak gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Bu meyanda Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 24. maddeleri doğrudan asayişle ilgili idi. Başta İstanbul olmak üzere stratejik öneme haiz toprakları işgal eden İtilaf devletleri, asayişin bozulduğu gerekçesiyle yaptıkları işgallere meşruiyet kazandırmaya çalışmışlardır.

13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'u işgal eden İtilaf devletleri, başlangıçta asayişle ilgili meselelere müdahale ederek Osmanlı polisini pasifize etmeye çalışmışlar, 17 Ocak 1919 tarihinde "İtilafçı Polis Komisyonu" ile Osmanlı polisini vesayet altına almışlardır. Bundan sonra Osmanlı polisi varlığını sürdürmekle beraber İstanbul'un asayişisi esas olarak "İtilafçı Polis Komisyonu"nın sorumluluğuna verilmişti. İtilaf polisi sadece asayişle değil kurulan İtilafçı polis mahkemeleri ile adli meselelerle de ilgilenmişlerdir. İtilaf polisinin özellikle Türklere karşı çifte standart uygulaması ve suiistimalleri Osmanlı polisinin tepkisine neden olmuşsa da üst makamların tutarsız tavrı karşısında Osmanlı polisinin eli kolu bağlanmıştır.

İstanbul'da siyasi otoritenin çökmesi Ankara'da TBMM'nin açılması ve hükümetin kuruluşuyla neticelenmişti. TBMM'nin ilk olarak el attığı meselelerden bir tanesi emniyet meselesi idi. Dış güvenlikten önce iç güvenliğe el atan TBMM, 24 Haziran

1920 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetini (Milli Polis Teşkilatı) kurarak hakimiyeti altındaki bölgelerde asayiş sağlamaya çalıştı. Bununla beraber Ankara, iç ve dış tehditlerin yol açtığı asayiş sorunlarını ortadan kaldıracılabilmek amacıyla Askerî Polis Teşkilatı'nı kurdu. İşgalci güçlere karşı verilen Milli Mücadele'de TBMM'nin polisin milli yapısını korumaya ve ciddi bir teşkilatlanmaya gidilmesine yönelik bu çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Milli Mücadele Türk Milleti'nin var olma mücadelesidir ve bu büyük mücadele sadece askerî faaliyetlerle sınırlı kalmamıştır. Her kesimden bütün milletin ortak savaşı olan Milli Mücadele'ye Türk polisinin katkısı da mücadelenin başarıya ulaşmasında çok büyük bir yer tutmaktadır. İşgal güçleri tarafından sayıları azaltılsa da görevdeki bu az sayıdaki Türk polisi her türlü baskı ve sindirme faaliyetine maruz bırakılsa da Türk polisleri mevcut şartlar altında Milli Mücadele'ye ellerinden gelen desteği vermişler ve işgal güçleri tarafından her zaman ciddi bir tehdit olarak algılanmışlardır.

“İşgal” kelimesi sözlük anlamı olarak; “bir yeri ele geçirme”, “alıkoyma”, “engelleme” ve “oyalama” gibi manalar ifade etmektedir. Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul ve Anadolu'da yaşanan işgallerin en temel hedefi de malumdur ki Türkiye'yi ele geçirmek ve Türk milletini bu bölgeyi idare etme yetkisinden alıkoyarak bağımsız yaşama hakkını engellemektir. İşgal ettikleri yerlerdeki idarî mekanizmayı ele geçirmeyi hedefleyen işgal kuvvetleri çoğu zaman ilk iş olarak işgal merkezinin kontrol noktası olan polis merkezlerini etkisiz hale getirmeye çalışmışlardır. Anadolu'nun güneyini işgal altında tutmuş olan Fransızların, işgalin sonlarına doğru dahi işgal mıntıklarındaki polis karakolları ve görevli Türk polisleri hakkında raporlar tutmaya devam etmeleri ve mahallelerin etnik durumlarına göre polis atanmasını sağlamaya uğraşmaları konunun kendi açılarından taşıdığı ehemmiye-

ti görmemizi sağlayacak önemli bir örnektir. Aynı bölgede uygulanan gayrimüslim polis birlikleri oluşturulması çabası da zaten hedefe ulaşma yolunun en baştan belirlendiğini göstermektedir.

İşgallere karşı başlatılan “Kuva-yı Milliye Hareketi” cephe de işgal ordularıyla yapılan savaşlarla beraber, işgal merkezlerindeki bu faaliyetler karşısında idareyi kaybetmemek için verilen adli ve idari mücadeleye de işaret etmektedir. İşgallere karşı protestolarla başlatılan bu direniş, idari makamlardaki yetkililerle birlikte görev başındaki polislerin en temel vazifeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 15 Mayıs 1919 günü İzmir’in işgaliyle başlayan süreçte, Anadolu’nun birçok bölgesinde görevli Türk polislerinin sürgün edilmeleri, görevlerinden uzaklaştırılmaları ve pasifize edilmeye çalışılmaları hep bu mücadelelerin tezahürleridir.

Ancak Türk Polisi içinde bulunduğu bu çok zor şartlara rağmen mücadeleyi bırakmamış ve birçoğu görevi başında şehit düşmüştür. Görev bölgelerinde Kuva-yı Milliye teşkilatlarının kuruluşlarında ve faaliyetlerinde hep ilk sıralarda yer alan polisler, işgalciler açısından susturulması gereken bir silahken, Türk Milleti için sığınılacak bir barınak olmaya devam etmişlerdir. Ordusu ve halkıyla topyekün verilen mücadelenin önemli bir ayağını oluşturan Türk polisi sayesinde Milli Mücadele başarıya ulaşmış ve Türkiye’nin bağımsız ve milli yapısı tüm dünyaya kabul ettirilmiştir.

İşgal güçlerine karşı Anadolu’da kazanılan zafer ve yeni Türkiye’nin kuruluşu, her alanda olduğu gibi polis konusunda da önemli gelişmelere zemin hazırlamış ve yeni teşkil edilen merkezî emniyet teşkilatı Türkiye’nin güvenliği için daha kuvvetli ve kompleks bir yapıya kavuşturulmuştur. Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan gelişmeleri de göz önüne alırsak, mevcut emniyet sistemimizin yaklaşık 1300 yıllık “Türk Emniyet Teşkilatı Tarihi”nin en ileri seviyesini temsil ettiğini son söz olarak söylememiz yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

I. ARŞİV BELGELERİ

I.1. YAYINLANMAMIŞ ARŞİV BELGELERİ

I.1.a PUBLIC RECORD OFFICE

FOREIGN OFFICE

FO, 371/ 3380-3420

___, 371/4140-4221

___, 371/5032-5294

___, 371/ 6464-6581

___, 371/7853-7969

___, 371/ 9058-9176

___, 406-43

WAR OFFICE

WO, 33-1000

___, 93-34

___, 106-1578

___, 158-778

I.1.b. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

BEO.: Bab-ı Ali Evrak Odası Belgeleri

DH.EUM.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Belgeleri

DH.EUM.AYŞ.: Dahiliye Nezareti Asayiş Kalemi Belgeleri

DH.EUM.ECB.: Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Ecanib Kalemi Belgeleri

DH.EUM.MEM.: Emniyet-i Umumiyye Müdüriyeti Memurin Kalemi Belgeleri

DH.EUM.SSM.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Seyr-ü Sefer Kalemi Belgeleri

DH.İUM.: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiyye Müdüriyeti Belgeleri

DH.KMS: Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri

DH.UMVM.: Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti

DH.ŞFR.: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi Belgeleri

HR.HMŞ.İŞO.: Hariciye Nezareti İstişare Odası Belgeleri

MV.: Meclis-i Vükela Mazbataları

ZB.: Zabtiye Nezareti Belgeleri

(Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

**I.1.c. GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE
STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI (ATASE) ARŞİVİ**
ATASE. İSH. K:78 G:74, b:74-5; b: 74-6.

I.1.d. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri
(Belge numaraları dipnotlarda belirtilmiştir.)

I.2. YAYINLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, Cilt: II (1918-1919) Ankara 2002; Cilt: III (1920-1922) Ankara 2004; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.

ŞİMŞİR, Bîlal N., İngiliz Belgelerinde Atatürk, Cilt: I., Ankara 1973, TTK Yayınları.

I. GAZETELER

Sabah

İkdam

Takvim-i Vekayi

II. HATIRALAR

Ahmet İzzet Paşa, **Feryadım**, (Yayına Hazırlayanlar: Yüksel Kanar – Süheyl İzzet Furgaç), İstanbul 1993, Nehir Yayınları.

AKALIN, Müslüm, **Milli Mücadele’de Urfa (Anılar-Belgeler)**, Şanlıurfa 2007, Şanlıurfa Belediyesi Yayını.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım – Milli Mücadele’ye Giriş**, Cilt: 6 – 7; İstanbul 1997, Sabah Kitapları.

ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası**, (Hatıraları Yayına Hazırlayan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul 1996, Sebil Yayınları.

FIRAT, Kerim, **Urfa Savaşından Yapraklar**, Gaziantep 1940, Cumhuriyet Halk Partisi Basımevi.

ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni – Siyasi Hatıralarım-**, Cilt: I, İstanbul 1993, Emre Yayınları.

Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, (Yayına Hazırlayan: Nilüfer Hatemi), Cilt: II, İstanbul 2002, Yapı Kredi Yayınları.

ÖGE, Ali Rıza, **Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları**, Bursa 1982, Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, **Başımıza Gelenler**, İstanbul 1939, Kanaat Kitabevi.

ŞIRACIYAN, Arşavir, **Bir Ermeni Teröristin İtirafı**, (Türkçesi: Dr. Kadri Mustafa Orağlı), İstanbul 2006, Kastaş A.Ş. Yayınları.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İşittiklerim**, Ankara 1951, TTK Yayınları.

URSAVAŞ, Ali Saib, **Çukurova Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluşu**, (Günümüz Türkçesine Çeviren: Mehmet Ali Akidil), İstanbul 1988, Kastaş A.Ş. Yayınları.

III. İNCELEME ESERLER

AKBIYIK, Yaşar, **Milli Mücadele'de Güney Cephesi (Maraş)**, Ankara 1999, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

_____, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II, Son Meşrutiyet (1919- 1920)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

ALYOT, Halim, **Türkiye'de Zabıta (Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durum)**, Ankara 1947, Kanaat Basımevi.

ARSLAN, Ali, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını**, İstanbul 2005, Truva Yayınları.

Aşık-Paşa Zade, **Tevarih-i Ali Osman**, İstanbul 1332.

AVANAS, Ahmet, **Milli Mücadele’de Konya**, Ankara 1998, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

BAL, Mehmet Akif, **Sürgün Türkler – Milli Mücadele Döneminde Malta Sürgünleri**, İstanbul 2007, Gahura Kitabevi.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Türk İstiklal Harbi, Cilt: I, Mondros Mü-tarekesi ve Tatbikatı**, Ankara 1999, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stara-tejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

BUDAK, Mustafa, **İdealden Gerçeğe, Misak-ı Milli’den Lozan’a Dış Politika**, İstanbul 2003, Küre Yayınları.

CRİSS, Bilge, **İşgal Altında İstanbul; 1918-1923**, İstanbul 1993, İletişim Yayınları.

ÇELİK, Hasan Hüseyin, - GÖKSU, Turkut, **Türkiye’de Devlet, Top-lum ve Polis**, Ankara 2002, Seçkin Yayınevi.

ÇELİK, Kemal, **Milli Mücadele’de Adana ve Havalisi (1918-1922)**, Ankara 1999, TTK Yayınları.

_____, **Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Milli Mücadele’de Mut**, Ankara 2001, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ÇERMELİ, Ahmet, – ATABEY, Halil, **Asayiş ve Kulluk Teşkilatı İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı**, Cilt: I, Ankara 2002, Jandarma Ge-nel Komutanlığı Yayınları.

Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, (Editör: Kenan Seyitha-noğlu), Çağ Yayınları, Umumi Neşriyat No.1, Temel Eserler Serisi: 1/6, Çağ Yayınları Tic. ve San. A.Ş., Cilt: 6, İstanbul 1992.

ENER, Kasım, **Çukurova Kurtuluş Savaşı’nda Adana Cephesi**, An-kara 1996, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ERASLAN, Fettullah, – METİN, İsmail, **Türk Polis Tarihi I**, Ankara 1984, Aslımlar Basımevi.

ERGİN, Muharrem, **Orhun Kitabeleri**, İstanbul 1996, Boğaziçi Yayınları.

ERGUT, Ferdan, **Modern Devlet ve Polis, Osmanlı’dan Cumhuri-yet’e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İstanbul 2004, İletişim Yayınları.

GÖKBEL, Asaf, **Milli Mücadele’de Aydın**, Aydın 1964, Coşkun Matbaası.

GÜLLÜ, Ramazan Erhan, **Antep Ermenileri (Sosyal, Siyasi ve Kültürel Hayat)**, İstanbul 2010, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.

GÜLTEPE, Necati, **Mührün Gücü - İlk Türk-İslam Devletlerinde ve Osmanlılarda Bürokrasi**, İstanbul 2009, Ötüken Neşriyat.

HALAÇOĞLU, Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1991, TTK Yayınları.

HİMMETOĞLU, Hüsni, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, Cilt: I, İstanbul 1975, Ülkü Matbaası.

İbrahim Feridun, **Polis Efendilere Mahsus Terbiye ve Malumat-ı Meslekiye**, (Yayına Hazırlayanlar: Muhittin Karakaya – Veysel K. Bilgiç), Ankara 2010, Polis Akademisi Yayınları.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1996, Boğaziçi Yayınları.

KARAY, Refik Halit, **Minelbab İlelmihrab**, İstanbul 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri.

KAYA, Erol, **I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Türk Mültecileri – Vilayat-ı Şarkiye ve Aydın Vilayeti Mültecileri (1915-1923)**, Ankara 2007, Ebabil Yayıncılık.

KOCAOĞLU, Bünyamin, **Milli Mücadele Yıllarında Samsun – 15. Fırkanın Samsun’daki Faaliyetleri (1919-1921)**, Samsun 2008, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara 1999, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

KUNT, Metin, **Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi**, İstanbul 1978, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

OKÇABOL, Derviş, **Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi**, Ankara 1940, Ankara Polis Enstitüsü Neşriyatı.

OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, (Yayına Hazırlayan: Cemal Kutay), İstanbul 1980.

ÖZALP, Yalçın, **Maraş Direnişinin Başındaki Serkomiser Ali Bey**, Ankara (Tarihsiz), Emniyet Genel Müdürlüğü, A.P.K. Dairesi Başkanlığı.

ÖZÇELİK, İsmail, **Milli Mücadele’de Güney Cephesi – Urfa (30 Ekim 1918 – 11 Temmuz 1920)**, Ankara 2003, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ÖZGÜL, M. Cemil, **Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’daki Çalışmaları (27 Aralık 1919 – 23 Nisan 1920)**, Ankara 1989, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

PEET, William Whwwlock, **Kent Yönetimi**, İstanbul 1920.

PEHLİVANLI, Hamit, **Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilatı**, Ankara 1992, T.C. Genelkurmay Basımevi, ATASE Yayınları.

SARAÇOĞLU, Ahmet Cemaleddin, **Torlakyan Davası Behbud Han Cevanşir’in Katli**, (Arap alfabesinden Latin alfabesine aktaran: Azad Agayef), Azerbaycan 2007, Yom Yayınları.

SARAL, Ahmet Hulki, **Türk İstiklal Harbi, IV. Cilt, Güney Cephesi**, Ankara 1966, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmî Yayınları.

SELEK, Sabahattin, **Anadolu İhtilali I**, İstanbul 2004, Kastaş A. Ş. Yayınları.

SEVİM, Ali – MERÇİL, Erdoğan, **Selçuklu Devletleri Tarihi (Siya-set, Teşkilat ve Kültür)**, Ankara, 1995, TTK Yayınları.

ŞAHİN, Eyüp, **Türk Polis Teşkilatının Şanlı Geçmişinde ve Cumhuriyete Giden Yolda İz Bırakan Polisler**, Ankara 2004, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 371.

_____, **Gaziantep’in İstiklal Madalyalı Polisleri**, Ankara 2010, Gaziantep Emniyet Müdürlüğü Yayını.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Malta Sürgünleri**, Ankara 1985, Bilgi Yayınevi.

TANSEL, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, Cilt: I, Ankara 1973, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

TEMEL, Mehmet, **İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu**, Ankara 1998, Kültür Bakanlığı Yayınları.

TOKER, Hülya, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Ankara 2006.

TONGUR, Hikmet, **Türkiye’de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi**, Ankara 1946, Kanaat Basımevi.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)**, Ankara 1999, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

TÜTENK, Ahmet Akif, **Milli Mücadele’de Denizli**, İzmir 1949, Ahenk Basımevi.

URAL, Selçuk, **Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Sonrası**, Erzurum 2005, Güneş Vakfı Yayınları.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: I, Ankara 1994, TTK Yayınları.

IV. MAKALELER

AKSOLEY, İhsan, “İstanbul’da Milli Mücadele (Seri), - Moltke Grubunun Faaliyeti”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Sayı: 9, İstanbul, Ekim 1989.

ARSLAN, Ali, “Ülkenin Kurtarılmasında Kuva-yı Milliye’nin Görüşü ve Yalnız Siyaseten Müdafaanın İflası (1918-1920)” **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**. Sayı: 36, İstanbul 2000.

_____, “Sevr Anlaşması’na Göre Boğazların Statüsü”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Denizcilik Semineri, (17-18 Mayıs 2004)**, İstanbul 2006.

BİRİNCİ, İhsan, “Milli Mücadele’nin Kahraman Polisleri”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl: 7, Cilt: 1, Sayı: 2, İstanbul, Mart 1971.

_____, “Cumhuriyet Devrinde Türk Polisi”, **Hayat Tarih Mecmuası**, Yıl: 10, Cilt: 1, Sayı: 1, İstanbul, Ocak 1974.

ÇUFALI, Mustafa, “Türk Polis Tarihi”, **Türkiye’de Toplum, Devlet ve Polis**, (Editörler: Hasan Hüseyin Çevik - Turkut Göksoy), Ankara 2002, Seçkin Yayınevi.

ÇUKUROVA, Bülent, “Kurtuluş Savaşı’nda İstanbul Gizli Grupları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 5, Ankara, Mart 1986.

_____, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 8, Ankara, Mart 1987.

DİKİCİ, Ali, “Milli Mücadele Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polisi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı: 67-68-69, Ankara, Mart-Temmuz-Kasım 2007.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında ‘Kuva-yı Milliye’ Fikri Üzerine İlk Çalışmalar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 14, Ankara, Mart 1989.

_____, “Milli Mücadele’de Denizli, Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Ankara, Temmuz 1989.

_____, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VI, Sayı: 18, Ankara, Temmuz 1990.

MANSUR, Mehmet, “Zabıta Tarihi Tetkikatından: Taşra subaşılari”, **Polis Dergisi**, s. 156, 01 Kanun-ı Evvel 1338, Matbaa-ı Amire, İstanbul-1922.

OKUR, Mehmet, “İngiliz Belgelerine Göre Padişah Vahidettin-İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck Görüşmesi”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 3, Ankara 2003.

ORKUN, Hüseyin Namık, “Eski Türklerde Zabıta ve Karakol Sözlerine Dair Bir Araştırma”, **Polis Dergisi**, Yıl: 23, Sayı: 309, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1944.

_____, “Subaşılari Dair”, **Polis Dergisi**, Yıl: 26, Sayı: 8/320, Polis Enstitüsü Yayını, Ankara 1946.

ÖZKAYA, Yücel, “İstanbul’un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul’dan Ankara’ya Kaçışı Olayı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 13, Ankara, Kasım 1988.

“Rauf Orbay’ın Hatıraları”, **Yakın Tarihimiz**, Cilt: II, Sayı: 16.

SOFUOĞLU, Adnan, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: X, Sayı: 28, Ankara, Mart 1994.

SÖNMEZ, Ali, “Polis Meclisi’nin Kuruluşu Ve Kaldırdışı (1845-1850)”, **Ankara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 37, Ankara 2005.

ŞAHİN, Eyüp, “Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi”, **Polis Dergisi**, Sayı: 38, Ankara 2004, Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları.

_____, “Kurtuluş Savaşında Türk Polisi”, **Polis Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 47, Ankara, Ocak-Şubat-Mart 2006.

TÜRKMEN, Zekeriya, “Ateşkes Antlaşması Döneminde (1918-1923) Ordu, Ateşkes Antlaşması Döneminden Milli Mücadele’ye Geçişte Ordunun Yeniden Yapılanması”, **Askerî Tarih Bülteni**, Sayı: 41, Ankara 1996.

YAVUZ, Bige, “1921 Tarihli Türk-Fransız Anlaşması’nın Hazırlık Aşamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: VIII, Sayı: 23, Ankara, Mart 1992.

V. TEZLER

AYDOĞDU, Murat, “Mütareke Döneminde (1918-1922) İstanbul’un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2009.

BOZKURT, Abdurrahman, “İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul 2009.

EMEK, Yusuf, “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Sonrasında Emniyet Teşkilatı’nın Yapılanması ve Gelişimi”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2002.

FİDAN, Nurcan, “İstanbul’un İtilaf Devletleri Tarafından Resmen İşgali (16 Mart 1920)”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2000.

KAYNAR, Süleyman, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Polis Teşkilatı’nın Kuruluşu, Organizasyonu, Fiziksel Yapılanması, Aday Seçme Şekli, Eğitim Programları ve Eğitim Süreçleri Üzerine Bir Araştırma”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Niğde 2002.

ÖZÇETİN, Adem, “Osmanlı Devletinde Güvenlik Hizmetleri (1845’e Kadar)”, **Yayınlanmamış Lisans Üstü Uzmanlık Tezi**, TODA-İE, Ankara 1987.

ÖZDEMİROĞLU, Necat, “Dünden Bugüne Türklerde Zabıta Hizmetleri (Cumhuriyete Kadar)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 1987.

PALABIYIK, Muhammet Hanefi, “İslam Devletlerinde Emniyet Teşkilatı (Asr-ı Saadet, Hulefa-yı Raşidin, Emeviler ve Abbasiler Devri)”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Erzurum, 1991.

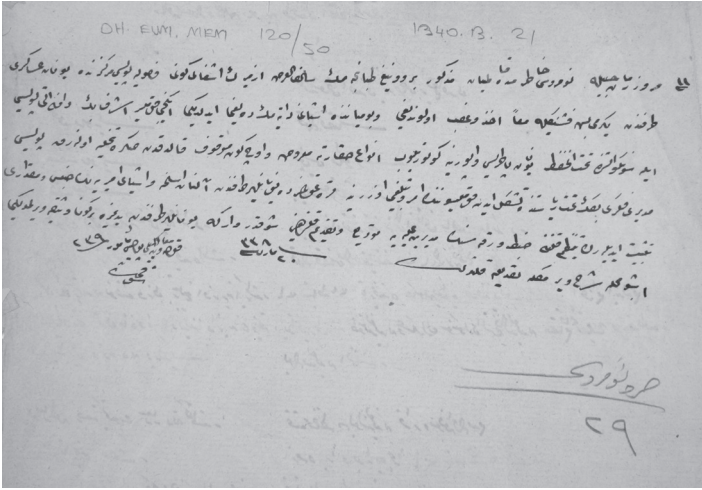
ŞENÖZ, İbrahim, “Milli Mücadelede Türk Polisi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara 1989.

EKLER

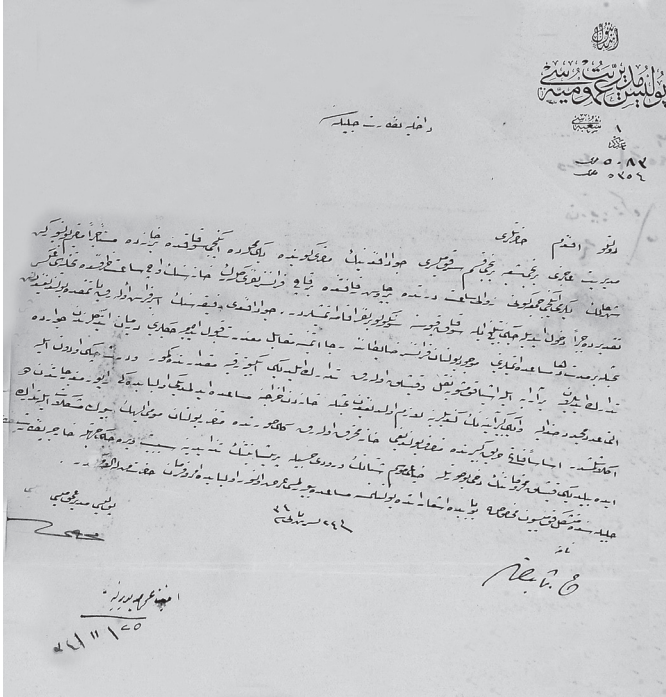
[illegible]

Çayırılıbahçe’de Şehit Edilen Polis Memuru Hamza Efendi

İzmir'in işgali üzerine işgalci Yunan kuvvetleri tarafından
İstanbul'a sürgün edilen Polis Memuru Ahmet Şevki Efendi'nin
Emniyet-i Umûmiyye Müdüriyeti'ne verdiği ifade
BOA. DH.EUM.MEM. nr. 120/50

Polis Müdüriyeti Birinci Şube, Birinci Kısım Serkomiseri
Cevad Efendi'nin evinin işgalcı Fransız birlikleri tarafından basılarak
boşalttırılmak istendiğine dair
Polis Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezaretî'ne tahrirâtı
BOA. DH.EUM. 6. Şb. nr. 45/32.

Urfalı Komiser Şakir Bey

Maraş Kuva-yı Milliye komutanlarından Serkomiser Arslan Bey

Kuva-yı Milliye birliklerinden; Komser İsmail Bey ve arkadaşları

Embassy Attaché,
British Embassy.

I beg to inform you that in cases where Allied subjects have been arrested by the Turkish Authorities, and they are instructed to hand them over to the Allied Police for further action, it often occurs that there is a difficulty in carrying out an investigation of the case owing to the fact that the Turkish Judicial Authorities refuse to hand over the dossier of the case with the prisoners.

I should be glad if representations could be made to the Turkish Government with a view to ensuring that in all cases where Allied subjects are handed over to the Allied Police, a full statement of the case accompanies them.

(Signed) F.S.Fuller

Brigadier General
for Lieutenant General
Commanding Allied Corps,
Turkey in Europe.

H.Q.Allied Corps,
CONSTANTINOPLE.
4th. November 1919.

“İtilafçı Polis Komisyonu” Başkanı ve Avrupa’daki
İtilaf Kolordu Kumandanı Korgeneral F.S. Fuller Tarafından
İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’ne gönderilen
4 Kasım 1919 Tarihli Mektup

British High Commission,
Constantinople,
17th. November 1919.

156724
NOV 29 1919

1045/M. 1410.

My Lord,

I have the honour to forward herewith
for Your Lordship's information, copy of a letter
dated 4th. November, which has been received from
the General Officer Commanding Allied Corps,
relative to the refusal of the Turkish Judicial
Authorities to transfer to the Allied Police the
dossiers of Allied Subjects, and of a Joint Note
dated 13th. November, which has consequently been
addressed by the Allied High Commissioners to the
Sublime Porte on the subject.

I have the honour to be,

My Lord,

Your Lordship's obedient Servant,

J. H. de Kretsch

"İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği'nden İngiliz Hükümeti'ne
17 Kasım 1919 Tarihli Telgraf"

1919. Constantinople October 4	TURKEY	141445 5 OCT 1919
No. 1508	No. 141445	Received by P 707
Adm de Robeck No. 1508	(Subject.) <u>Control of Turkish Police in Constantinople</u> Two copy of memo. received from mil. authorities.	
Last Paper. 138174.	(Minutes.) This may be wanted when we claim contributions from the Allies.	
(How disposed of)	Being up with 137565 on receipt of accounts asked for on 11th Oct. W. S. Edmonds 17/10/19.	
(Action completed)	(Index) 141445	
Next Paper.		

229417—W1. 8054/106—23,000—6-19—W. & S. Ltd.—(90).

British High Commission,
Constantinople.
4th October 1919.

No.1808/M.1196.

My Lord,

I have the honour to forward 141445 herewith for

asure.

Your Lordship's information copy of a Memorandum,
dated 17th September, which I have received from
the Military Authorities, regarding the Allied
Control of Turkish Police in Constantinople.

I have the honour to be,

My Lord,

Your Lordship's obedient Servant,

Richard Webb
in

HIGH COMMISSIONER.

Right Honourable

The Earl Curzon of Kedleston, K.G., P.C.,

etc., etc., etc.

MEMORANDUM ON THE
ALLIED CONTROL OF TURKISH POLICE.

141445
15 OCT 1919

1. The Turkish Police Force which existed in the Capital at the time of the Armistice was as follows:-

- (a) Constantinople Police.
- (b) Gendarmerie.
- (c) Municipal Police.
- (d) Regio Police.
- (e) Customs Police.
- (f) Military Police.
- (g) Night Watchmen.

(a) Constantinople Police, who constitute the Metropolitan Police of the city, are under the control of the Director General, who is directly under the Minister of the Interior. They cover an area which extends up the Bosphorus to the North as far as BUKURE and BEIKOS inclusive, and to the South as far as ST. STEFANO and BOSTANCI inclusive.

(b) The Gendarmerie are a force which extends over the whole of European and Asiatic Turkey. They are under the command of the Director General, KEMAL Bey, who is under the Minister of the Interior. The Gendarmerie actually stationed in CONSTANTINOPLE come under the orders of the Commandant de la Place in case of trouble, and he is prepared to accept orders from Allied Headquarters. They normally carry out no police duties in the town, but can be looked upon as a reserve in support of the Police.

(c) Municipal Police. These are originally under the Prefect of the Town, and consisted of agents whose chief duties were the collection of municipal fines. They have now been suppressed, or, rather, absorbed in the Constantinople Police, which accepts responsibility that the municipal regulations are carried out. This was done at the suggestion of the Allied Police Commission.

(d) Regio Police. It is understood that the Regio Police are directly administered and controlled by the Turkish Regio. They are concerned purely in the question of contraband tobacco and stopping illicit trading.

(e) Customs Police are understood to be under the Minister of Finance. They are coastguards, and their duty is to see that everything landed goes through the Custom House.

(f) Military Police. These are under the orders of the Commandant de la Place, and are located in various posts in the Town, very much in the same way as the Constantinople Police. Their duties are purely connected with the Turkish Military forces, but they constantly interfere in the ordinary policing of the town. Their numbers seem to be excessive, and it has been represented that a certain number should be demobilised, and that they should be quartered with the troops in barracks. If it is decided to reduce their number, those that are demobilised should form good recruits for the Metropolitan Police.

(g) Night Watchmen. These men, who patrol each district of the town by night, can hardly be termed Police: they are paid for by the inhabitants of the district, and advertise their presence by striking the pavement

with their ferruled sticks to warn the intending burglar to wait till they have passed. For some reason they appear to give a feeling of security at night to the inhabitants.

2. ALLIED POLICE CONTROL. The Control of the City or Metropolitan Police was undertaken by G.O.C. Allied Forces in accordance with the orders of the British Commander-in-Chief. It was decided that the control should be Inter-Allied, and carried out by a Commission of a British, French and Italian Officer under the Presidency of the B.G.G.S., Allied Forces. The system adopted was to establish Allied Police Posts throughout the town, and place them so as more particularly to watch the areas where different elements of the population - Turk and Christian - were likely to meet, and where disturbances would be more likely, on that account, to occur. Six posts only were at first established, but the number has gradually been increased, and is likely to go on doing so. An establishment was drawn up, which divided the Police approximately evenly among the three Powers, but owing to the inability of the French and British to keep their numbers up, the Italians were asked to provide a larger number than their quota. The present situation actually is that the Italians provide about two-thirds of the total personnel required.

3. Some time after control had been established over the Police, it was found desirable to extend the duties of the Police over the Port, and a Port Control Section was established at Galata. The duty of this Section is to police the port, to prevent thefts on vessels and lighters lying in port, and also to make effective the duties of the Passport Bureau by examining all vessels entering or leaving. The Port Control Section has been considerably handicapped by want of launches and boats. Matters have now improved, and they have two motor launches and six boats now in commission, and it is hoped that an additional steam launch will shortly be available, and also four more boats.

As regards contraband of war, it has been decided that the Allied Police shall be responsible for investigation and action ashore and in vessels moored to the quays or to the shore. Cases of contraband of war in vessels afloat will be dealt with by the Navy.

4. POLICY OF CONTROL. The policy adopted by the Commission for the control of the Police was:-

(i) To improve the material conditions of the Police Force, and thereby raise their morale, and,

(ii) To teach them to do their work and see that they carried it out, but to avoid letting the Allied personnel take the responsibility off the shoulders of the Turkish Police.

Some success has been obtained in (i). Conditions of pay and food and housing are all very much improved, and the morale of the force has been considerably raised in consequence. A training school for the police has been opened in STAMBOUL, under the supervision of an Italian Captain or Carabinieri, and physical training is carried out under a British instructor.

As regards (ii), the Allied Police Commission have not been so successful. The reason of this is that the Greek Ottoman subjects, who form a large percentage of the population established in Pera and Galata, deliberately refuse to do the bidding of the Turkish Police, and they are in such numbers that they can successfully defy their authority.

The result has been that on almost all occasions where the Turkish Police wish to exercise their authority, they have to call in the assistance of the Allies. This has resulted to a large extent in a feeling of impotency, which makes them stand aside and let the Allied Police do their work. At first sight one would think it was Oriental lethargy, but this does not seem to be the case, as the Turkish Police are particularly anxious, so far as the Greek population are concerned at all events, to assert their authority.

5. It would appear not unlikely that in the future, if the Police control is to become effective, that it may rather have to take the form of a combination of Allied and Turkish Police rather than Turkish Police under Allied control, in which case it would appear necessary to establish Allied Police in all the Turkish caracols, and there is little doubt that that would prove the most effective method of maintaining order.

6. SEMI-JUDICIAL FUNCTIONS. Another factor which has told against the effective control of the Police, is the fact that the time of Control Officers has largely been taken up with semi-judicial functions. The fact that the Capitulations have been re-introduced and no Allied Consular Courts established, has practically resulted in there being no law in Constantinople. Even the Greek Ottoman subjects, by claiming they are Hellones, largely refuse to accept the judgments of the Courts, and appeal to the Greek High Commissioner.

The Turkish Police are responsible for seeing that the awards of the Turkish Courts are carried out, and also that the Turkish law and municipal regulations are made effective. Where an allied subject is concerned in the case the Allied Police are therefore the natural judges as to whether the judgments of the courts should be carried out or not, in the absence of any Allied Courts to decide the matter. In these circumstances, all cases in dispute that are not between two avowed Ottoman subjects, are brought to the Allied Police for decision, and if the Allied Police were to say that they had no judicial functions, and that therefore it was not their business, it would be a tacit acknowledgment that there was no law effective in the town, and it would very soon lead to absolute chaos. Under the circumstances, the course adopted seems to have been the only possible one, and Police Control Officers of Sections have practically assumed the functions of magistrates where allied subjects are concerned, and make some effort to arbitrate in the dispute or give a decision if the case is a clear one. But all this takes time, and the time of these officers, which should have been devoted to controlling the Police, has to a large extent been taken up by these semi-judicial functions.

Their difficulties have further been largely increased from the fact that the Turkish Courts have instructions that they are competent to try Hellonic subjects and that the latter have not the privileges of the capitulations. Whereas the Greek High Commissioner claims full advantages of the Capitulations for all Hellonic subjects. The question is under consideration by the High Commissioner and an early decision is very necessary.

7. The authority under which officers of the Police Commission act is contained in a letter from the High Commissioner which states, "Each case should be decided, in my opinion, on its merits by the Allied Police, and every application should be rejected unless bona fides is satisfactorily established". No.S.175C dated 26th Jan.1919.

Their power of summary punishment for British civilians for any offences and for Ottoman subjects who have committed, or attempted to commit, offences against the safety or interests of the British Forces are:-

- (1) Imprisonment with or without hard labour for any period not exceeding one calendar month.
- (2) A fine not exceeding £T 50 in substitution for a sentence of imprisonment.

8. **ALLIED MILITARY POLICE.** The functions of the Allied Military Police dovetail with those of the Inter-Allied Police Control, and it is very difficult to lay down hard and fast rules where one begins and the other ends. Theoretically, the Military Police allotted to the Inter-Allied Control should be concerned purely with the Turkish Police, and on the other hand the Military Police under the direct orders of the A.P.C. should concern themselves only with questions affecting the Allied Forces. It is found in practice that the two branches have to work in together to a great extent. For instance, Military Police assist in the Control of traffic, and the Allied Police are constantly concerned in matters affecting the discipline of the troops. On the other hand, no difficulty has been found in making the system work.

9. **PREFECTURE.** The Prefect of the Town, under the Minister of the Interior, is responsible for the municipal regulations, and for the collection of municipal revenue. He is assisted by the Mayors of the three sections into which Constantinople is divided, namely, Pera, Stamboul and Scutari, and by Inspectors who are appointed to each of the 15 sub-Districts into which these areas have been divided. The duties of the Inspectors are, to ensure, with the assistance of the Constantinople Police, that the municipal regulations are carried out. They report direct to the Prefect, and are assisted in their work by a sous-commissaire of police specially appointed for the work of each caracool. The municipal regulations are being printed in French, English and Italian, and will shortly be issued to all the police.

10. **SANITARY COMMISSION.** An Inter-Allied Sanitary Commission has been appointed to supervise the sanitation of the town, under the presidency of the D.D.M.S., Allied Corps. Its functions are advisory. The Allied Police assist the Sanitary Commission by seeing that their measures are carried out, and bringing matters requiring attention to their notice.

11. **DISORDER.** Cases of serious disorder have been comparatively few. They have mostly broken out in connection with resistance on the part of the Greek population to the action of the Turkish Police, and more especially to rescue Greek Ottoman subjects from arrest by the Turks. Military precautions have been promptly taken on the first intimation of probable trouble, and it is to these prompt measures that tranquillity has chiefly been due.

12. **CRIME.** The number of crimes with violence has very largely decreased, especially since efforts have been made to withdraw arms from the population, although such efforts have in fact produced very little result in the way of confiscation of weapons. On the other hand, cases of theft seem to have increased, and the difficulty of dealing with them is very great, owing to the incapacity of the Turkish Police and the weakness in strength of the Allied Police.

There has been a very large increase in the number of brothels and wine-shops in the town, and although the latter are being controlled with some success, any control of the former has proved a matter of great difficulty. The chief reason of this, is that a very large number of houses, which are undoubtedly brothels, are unregistered, and owing to the nationality of the women in them it is difficult to deal in the matter with the Turkish Police.

In these cases it has been decided that the proprietor will be given the option of registering the house, or a notice being put up in the windows putting the establishment out of bounds to Allied troops.

As regards wine shops, regulations have been drawn up in regard to the quality of the wine and spirits sold and the percentage of alcohol admissible. Scales of punishment have been published for first, second and third offences. These measures have been fairly effective, and it has been decided that no more wine or beer shops are to be opened, as the number is already excessive.

PRISONERS. A prison has been opened by the Allied Commission at Stamboul, which is run by the French. This accommodates about 100 prisoners, under circumstances which gives them no privacy, and where it is not advisable to accommodate respectable people. For the latter some cells have been arranged at Arablan Han, the Allied Police Post at Galata.

PENITENTIARY. It was found that there was a very large number of Greek-Ottoman boys in the town who were very expert thieves, and responsible for a large proportion of the petty thefts constantly taking place.

It was considered that it was not advisable to send them to the Turkish prisons, and that the Allied Police would have some responsibility in the matter if they urged the Turkish Police to confine them. To meet the difficulty, the Greek Military Representative was asked if the Greek Patriarch would be prepared to start a penitentiary for the boys. He agreed to do so, and a building has been found in Stamboul, and the penitentiary, it is hoped, will shortly be opened.

FINANCE. It was first proposed by the Commission that all the expenses other than those of the actual pay, feeding and clothing, etc., of the personnel should be defrayed by the President of the Police Commission out of his imprest, and that the whole sum expended should be divided among the three Powers eventually. This proposal was submitted to the G.H.Q., but no sanction was obtained to it. There has been no difficulty as regards the expenditure of the British and French Sections of the Police Force, as these are being paid from Army funds, and can be adjusted later. On the other hand, as regards the Italian Carabinieri, they are not paid by the Italian Army vote, but have a special vote under the Italian Minister of the Interior, and it is contended by Colonel Caprini that there will be great difficulty in adjusting the matter later if their expenditure is found from the Carabinieri vote. The only difficulty in paying them out of the President's fund is, that it adds a good deal of work to his staff, and further, the Italians have accepted certain liabilities for house rent, which he is not authorised to pay. The matter is still under consideration.

GENERAL. In the absence of any decision as to the ultimate form of Government, it is impossible to make any recommendations with a view to establishing an organisation which might form the basis of a future police force. It is merely possible to carry on on the present system until some decision is come to, and meanwhile to avoid any drastic changes which are liable to cost money, and which would eventually probably require to be upset again.

Compiled in Headquarters, Allied Corps
and
Issued by General Staff "Intelligence".
General Headquarters.
Army of the Black Sea.
CONSTANTINOPLE.

17-9-19.

"İngiliz Karadeniz Orduları Başkumandanlığı
Tarafından Hazırlanan 17 Eylül 1919 Tarihli Rapor"

My reply to this letter should be addressed to—
THE SECRETARY,
TREASURY,
WHITEHALL, LONDON, S.W. 1,
and the following number quoted.

43933
19.

TREASURY CHAMBERS.

28 October, 1919.

146462

My Lord,

I have laid before the Lords Commissioners of His Majesty's Treasury your note of the 13th instant (137565/M.E.44) with its enclosures further respecting the cost of the Inter-Allied Police Services at Constantinople.

My Lords presume that in accordance with the request contained in the letter from this Department of the 29th ultimo (38800/18) the Allied Governments concerned will at once be approached with a view to their acceptance of the general principle of division of the charges which are at present borne by British Funds and the recovery of a due share of those charges as soon as accounts have been received ^{from} at Constantinople.

I am however to enquire whether the contributions of France and Italy by the payment of personnel are approximately equivalent to the British expenditure on personnel.

I am, My Lord,
Your obedient Servant,

Edw. Barton

The Under Secretary of State,
Foreign Office.

“İngiliz Hazine Bakanlığı’ndan İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na
28 Ekim 1919 tarihli telgraf”

COPY

0152/5213 (F.L.)

26th November, 1919.

Sir,

With reference to your letter No.23164 (A.G.L.) of the 21st August concerning the cost of the Allied Police Commission in Constantinople, I am commanded by the Army Council to forward a copy of a letter addressed by the Treasury to the Foreign Office on this subject.

In accordance with the terms of this letter I am to request that arrangements may be made forthwith to prepare the necessary claim for repayment against the French and Italian Governments in respect of past expenditure and for similar claims to be prepared at monthly intervals in respect of expenditure that may be incurred in the future.

The claims when completed should be transmitted to the High Commissioner for presentation to the respective Governments.

It is understood that each of the three allies at present bears the cost of its own personnel provided for police duty and on the assumption that the strength of the personnel furnished by each ally is approximately the same, the cost of the British personnel employed on this service should be excluded from the claim. The remaining expenditure should be divided on a basis of equal liability between the British, French and Italian Governments.

I am to request that a report of the action taken may be furnished in due course.

I am,

Sir,

Your obedient Servant,

(Sgd) B.B.Cubitt.

The General Officer
Commanding-in-Chief,
Army of the Black Sea.

“İngiliz Savaş Bakanlığı’ndan Karadeniz Ordusu Başkumandanlığı’na
26 Kasım 1919 Tarihli Telgraf”

COPY.

In reply please quote 43034/8C.R.

199

From

Lieutenant-General Sir C.W. HARRINGTON K.C.B.D.S.O.

Commanding-in-Chief,
Army of the Black Sea.
CONSTANTINOPLE.

To

His Excellency the High Commissioner,

CONSTANTINOPLE.

General Headquarters.
Constantinople.
March 8th 1920.

Your Excellency,

I have the honour to refer to my C.G. 2 dated 7th February, paragraph 4 (d), with reference to the handing over of the Allied Police to the civil authorities.

I should be grateful if you would kindly inform me if you approve of this proposal. If so, it would appear advisable for you to go into the matter of a permanent establishment for this force as I am not in a position to know exactly what duties you would require it to perform.

The War Office are pressing for an establishment to be laid down for them but I am unable to do this definitely in default of any knowledge as to the ultimate destiny of the Allied Police.

Will you kindly let me have your views. Colonel Ballard can be made available at any time for you to consult if required.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient

Servant,

(s) C.W. HARRINGTON
Lieutenant-General
Commanding-in-Chief Army of the Black Sea

“İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C. H. Harrington’dan
İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliğine 7 Şubat 1921 Tarihli Mektup”

219.

Owing to the chaotic condition of local administration shortly after the occupation of Constantinople by the British Salonika Force the G.O.C.-in C. instructed the G.O. Commanding the Allied Forces to assume the executive control of the police and sanitation of the Town.

The control was to be directed by Allied Commissions which were to be organised as Army Services under the orders of the G.O.C. Allied Forces and not in anyway under the Allied High Commissioners. On January 17th 1919 the Allied Police Commission was formed, the R.G.C.S. Allied Forces being appointed President in addition to this. Subsequently, owing to the fact that the President had not the time to carry out the combined duties of President of the Allied Police Commission and G.O.C. (1) Allied Forces, Colonel G.R. BALLARD, C.B., C.M.G., was sent out from England to take over the duties of President of the Allied Police. The Police Area was divided into three sectors, PERA, STAMBOUL and SCUTARI controlled respectively by the senior British, French and Italian member of the Commission. From the outset an effective control of the Turkish Police was greatly hampered by the fact that much time had to be expended on other duties. It must be realized that the benefit of the Capitulations was ^{enjoyed} shared by all Allies; thus the Turkish Police had no authority over Allied Subjects and in the absence of consular Courts etc. the Allied Police had to do work which it was not originally intended it should undertake. Police officers thus assumed quasi-judicial duties and became in constant touch with the various High Commissioners.

The work of the Allied Police now embraces many subjects - its duties may be fairly compared with the duties of the London Metropolitan Police and Police Registrars combined.

After the ratification of the Peace Treaty.

- (1) For maintenance of Law and Order there will remain only the Turkish law and the Capitulations.
- (2) Little trouble need be anticipated from French, British and Italian Subjects as regards law and order.
- (3) However, it is considered that some form of Allied Police Control should be maintained to control the 500,000 individuals who enjoy some form of Allied protection especially Greeks, but also Russians, Roumanians, Serbs, Georgians, Armenians.
- (4) It must be born in mind that
 - (a) Intrigue and political feeling will not vanish in a night.
 - (b) It will take several years before good feeling between Greeks and Turks will be established.
 - (c) Young Allied powers which enjoy the benefit of the Capitulations by the Treaty of SEVRRES will take time to establish their standing and prestige.
 - (d) The morale of the Turkish Police is low. They have not been allowed to deal with Allied Subjects or proteges of Allied Powers and have lost as a result most of their initiative, and are out of touch with the Policework of the town. Drastic changes in their personnel will probably be necessary before initiative is restored.
- (5) The aim of the Allies since the Military occupation has been to improve the state of affairs in Turkey - much good work has been done to abolish corruption, to improve the sanitation of the Town, to maintain good order and to generally raise the standard of morality in the Town; and without some form of Allied Police to enforce the regulations listed hereunder, all the

the good work done by the Allies and all progress will be nullified by the lack of the necessary power to enforce regulations issued by the various authorities.

-
- (6) Regulations to be enforced by the Allied Police.
 - (1) Regulations regarding offences against Allied Troops.
 - (2) Regulations about carrying of arms and public meetings.
 - (3) Regulations about
 - (a) Closing of Cafes, etc.
 - (b) Gambling Establishments.
 - (c) Traffic Control.
 - (d) Sanitation.
 - (e) Municipal Affairs.
 - (f) Food Control.
 - (g) Passports.
 - (h) Customs.
 - (i) Taxes.
 - (j) Port Control.
 - (k) Contraband.

“İtilafçı Polis Komisyonu Tarafından Hazırlanan Muhtıra”

E.

201

2 4344/2034/44. FOREIGN OFFICE,
S.W.I.

20th, April, 1921.

Sir:-

I am directed by Earl Curzon of Kedleston to acknowledge receipt of your letter No. 6152/5788 (P.S.N.) of the 12th. April, enclosing copy of a memorandum upon the Allied Police Commission at Constantinople and in reply to state, for the information of the Army Council, that while His Lordship recognises that the Allied Police at Constantinople now discharge certain judicial duties, he adheres to the view that the Allied control of the Constantinople police is essentially a military measure, the expenditure connected with which could not properly be charged to the votes administered by this Department.

3. With regard to the desirability of fixing the conditions of service of the personnel employed, I am to explain that even if this charge were accepted by the Foreign Office, it would be impossible for this Department to lay down any permanent conditions of service until the conclusion of peace with Turkey.

I am,
Sir,
Your most obedient,
Humble Servant,

Signed LANCELOT OLIPHANT

“İngiliz Savaş Bakanlığı’ndan İngiliz Hazine’sine
25 Nisan 1919 tarihli telgraf”

Chapter I. Appendix I.

Lieutenant-General Sir H.F.M. Wilson, K.C.B., K.C.M.G.,

Commanding Allied Forces in THRACE.

In view of the chaotic condition of local administration, in which goodwill and efficiency are equally conspicuous by their absence, a situation aggravated by the accumulation of German prisoners awaiting transport, which has produced a result most damaging to the prestige of the Allied Powers and encouraging to the Turks in passive resistance to the legitimate consequences of the Armistice, you, as Commanding the Allied troops in Constantinople, will assume executive control of the police and sanitation of the town with as little delay as possible. You will inform the Turkish authorities of your intention, and insist on them giving you all necessary assistance. The services of Lieutenant-Colonel C.W. Villiers, O.B.E., D.S.O., D.P.M. of the Army and of Colonel J.T. JOHNSTON, D.S.O., R.A.M.C., Sanitary Adviser, are placed at your disposal. Both services will be directed by Allied Commissions of British, French and Italian Officers under your immediate orders, and you will make the necessary arrangements for obtaining the services of such Officers. Turkish personnel should be retained. You will clearly understand that these services are to be organized as army services under your orders, and not in any way under the High Commissioner.

(Sgd) G.F. Milne.

General,
Commanding-in-Chief,
British Salonica Force.

G.F.M.
CONSTANTINOPLE.
15th January, 1919.

“Selanik İngiliz Kuvvetleri Başkumandanı G.F. Milne tarafından
Trakya İtilaf Kuvvetler Kumandanı H. F. M. Wilson’a
Verilen 15 Ocak 1919 Tarihli Talimat”

From:- British High Commissioner,
Constantinople.
To :- Lieutenant-General Sir C. Harington,
C.O. Allied Forces of Occupation
(Turkey).

SIR,

Enclosures.

I have the honour to acknowledge the receipt of your letter of the 10th instant inviting my consideration of a letter addressed by you to the Secretary of the War Office covering a memorandum regarding the Allied Police. In reply, I cannot do better than to forward to you copy of a despatch which I addressed to His Majesty's Principal Secretary of State for Foreign Affairs on the 1st inst. summing up my views regarding the question of the command of the Allied Police.

2. Neither the French nor the Italian High Commissioner has returned to the question of the command of the Allied Police and you will no doubt agree with me that until they do so it will be best to let matters remain as they are.

3. In fairness to my allied colleagues, I should state that their attitude towards this question is not solely inspired by jealousy of the British command of the Allied Forces of Occupation. The French and Italian High Commissioners I believe genuinely hold the view that, as is the case in most other countries, the Police should be under the Civil Power which in this instance they hold to be the three High Commissioners. I admit that this view

loses. . .

lose sight of the fact that Constantinople is in the military occupation of the Allies who are not at peace with Turkey. Nor do I think that the desire of the French and Italian High Commissioners to obtain control of the Allied Police arises from a wish to let restaurants remain open all night, allow processions etc. On the contrary I have found that they are just as anxious as I am to prevent processions and to limit the hours up to which the restaurants may remain open. Having said this, I would add that there is little doubt that the French and Italian High Commissioners would be glad to be able to withdraw the Allied Police from your command, so as to diminish what they no doubt consider to be the preponderant position of the British Authorities at Constantinople.

I have the honour to be,

Sir,

Your most obedient, humble

Servant,

Signed: HORACE RUMBOLD
HIGH COMMISSIONER.

P.S. Since writing the above, I have received a despatch from H.M. Principal Secretary of State for Foreign Affairs, copy of which I enclose, expressing his approval of your draft charter for the Inter-Allied Po

“İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden
İstanbul İtilaf İşgal Ordusu Başkumandanı C. H. Harington’a
14 Kasım 1921 Tarihli Mektup”

No. 1120.
(9544/232/31).

239
British High Commission,
Constantinople.
10th December, 1921.

E. 13901

DEC 15 1921

My Lord,

14A
2332
Enclosure.

With reference to previous correspondence ending with Your Lordship's despatch No. 1120 of the 11th ultimo, on the subject of the control of the Allied Police at Constantinople, I have the honour to report that a letter from General Harington to the Allied High Commissioners was considered at the weekly meeting of the Allied High Commissioners held yesterday, the 9th instant, at this High Commission. I have the honour to enclose copy of General Harington's letter which I read out in French translation to the meeting.

2. I pointed out that there appeared to me to be two aspects in this matter. One aspect was the desirability of issuing the proposed charter to the Allied Police in order to put that body on a regular basis, the other aspect was the question of principle. I then briefly re-capitulated the origin of the Allied Police force. I said that lapse of time had revealed certain defects in the administration of that force. I instanced the arbitrary nature of the fines levied by the Allied Police. These fines had given rise to much discontent amongst the public.

3. The Italian High Commissioner observed that it was necessary in the first instance to decide the question of principle. He could not accept the view that the Allied Police, which he described throughout as civil police, were under the control of General Harington. The latter's functions were confined to strictly military duties whereas the High Commissioners ought to have the ultimate control of the Allied Police.

The Right Honourable,

Marquis.....

The Marquess Curzon of Kedleston, K.G., P.C.,

etc.,

etc.,

etc.

Marquis Carrand pointed out that the Allied Powers had thought it necessary to appoint High Commissioners at Constantinople who had wide powers and who, in fact, were partly responsible for the civil administration of this town. These High Commissioners were the representatives of their respective Governments and superior to the military power. He contended that if the High Commissioners gave General Harington the assurance he requests in one of the final paragraphs of his letter, they would be abdicating their functions. Such an action on their part would lead to further encroachment by the military authorities on the sphere of action of the High Commissioners and the latter might just as well be recalled.

4. I have summarised in as brief a form as possible the observations made by the Italian High Commissioner who indulged in a long disquisition and often wandered from the point.

5. The French High Commissioner said that he could not admit that the Allied Police could make regulations for the control of the Turkish police. He stated that the French and Italian Governments were of opinion that the control of the Allied Police should rest with the High Commissioners and he was under the impression that the French Ambassador in London had given expression to that point of view at the Foreign Office in the course of last summer. He added, with reference to the present arrangement which has worked quite satisfactorily and under which the High Commissioners communicate direct with the President of the Allied Police on routine matters, that he could not admit that this arrangement was the result of a delegation of power by General Harington.

6. Having listened to the observations of my French and Italian Colleagues, I then made use of the arguments advanced by Sir Lindsey Smith as recorded in my despatch No. 1005 of the 1st ultimo. I also drew attention to the argument that if the control of the police were transferred from the General Officer Commanding-

in.....

-in-Chief to the Allied High Commissioners, the former might withdraw his officers and renounce payment. I stated that as I had had explicit instructions to support General Harington's point of view, I had informed him in reply to his letter that I accepted his point of view and I communicated there and then to my Allied Colleagues a copy of my letter to General Harington.

7. My Allied Colleagues could not advance any serious argument to meet Sir Lindsey Smith's contention. They remarked that the recent institution of military tribunals would, to a certain extent, circumscribe the action of the Allied Police and put an end to whatever abuse existed in connection with the levying of fines. Both my Colleagues went over the same ground, their arguments amounting to the statement that the Military Authorities must be subordinate to the High Commissioners.

8. I replied that I could not accept this view in so far as General Harington was concerned. Side by side with the Allied High Commissioners was an army of occupation, the General in command of which had certain definite powers. There was in fact a military as well as a civil power. I promised to send my Colleagues a memorandum shewing the origin of the Allied Police and said that I hoped that this memorandum would convince them that General Harington's view was the correct one. I do not expect, however, that this document, copy of which I had the honour to enclose in my despatch No. 1008 of the 1st ultimo, will modify the point of view of my Colleagues. I suggested, that, as I had already replied to General Harington, my Allied Colleagues should likewise do so. They said that they preferred to refer the question of control of the Allied Police to their Governments before answering General Harington's letter. It was then agreed that the proposed charter should be examined by the Allied Generals who would then communicate it to the High Commissioners, although I pointed out that Gen. Harington had subordinated the issue of the charter to an assurance that.....

that the High Commissioners accepted his point of view regarding the control of the Allied Police.

9. I greatly regret that I have not been able to settle this question on the spot. The fact^{is} that it is bound up with the larger question of General Harington's status vis-a-vis the High Commissioners as to which the French and Italian point of view differs fundamentally from ours. As I consider that General Harington's point of view in the matter of the control of the Allied Police is the only logical and practical one, I refused to recede from my position.

I have the honour to be, My Lord,

With the highest respect,

Your Lordship's most obedient,

humble servant,

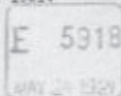
Herbert R. Smith

HIGH COMMISSIONER.

“İstanbul İngiliz Yüksek Komiserliği’nden
İngiliz Dışişleri Bakanlığı’na 10 Aralık 1921 Tarihli Mektup”

British High Commission,
Constantinople,
11th. May, 1921.

Not- 479.
(3581/332/21).

My Lord,

Enclosures.
2.

With reference to Your Lordship's despatch No. 333 of the 15th. April, I have the honour to refer to my despatch No. 44/332/332 of the 11th. January in which I forwarded for Your Lordship's information statements of the expenditure incurred by the British Military Authorities on behalf of the Allied Police Commission during the months of September, October and November and to inform Your Lordship that I have now received the accompanying full and detailed statement of expenditure from General Harington covering the period from the inception of the Allied Police Commission in May 1919 to the 31st. December, 1920.

2. I am approaching my French and Italian Colleagues on the question of effecting a settlement of this long-outstanding question.

3. I have also the honour to transmit to Your Lordship herewith statements of the expenditure incurred by the British Military Authorities on behalf of the three Allies, and the amounts recoverable from the French and Italian Authorities for the months of January and February 1921.

I have the honour to be, My Lord,
With the highest respect,
Your Lordship's most obedient
humble Servant,

The Right Honourable,
The Earl Curzon of Kedleston, K.G., F.G.,
etc., etc., etc.,

James Ramsden

HIGH COMMISSIONER.

ALLIED POLICE COMMISSION.

Summary of Expenses up to December 31st 1920.

	£.	S.	D.
Expenses incurred by British			
Military Authorities.....	20426	- 9	- 5
Expenses incurred by French			
Military Authorities.....	5895	- 13	- 11½
Expenses incurred by Italian			
Military Authorities.....	3791	- 6	- 11½
TOTAL EXPENDITURE 30113	- 10	- 4	
Amount for which each Ally			
is responsible.....	10037	- 16	- 9 1/3
To be recovered from the			
French Military Authorities.....	4142	- 2	- 9 5/6
To be recovered from the			
Italian Authorities.....	5245	- 9	- 9 5/6
£	20426	- 9	- 5.

ALLIED POLICE COMMISSION.

Expenses incurred by Allies up to December 1920 (inclusive).

DATE	BRITISH	FRENCH	ITALIANS	T O T A L:
----	-----	-----	-----	-----
Dec.1919	6304- 7- 9	1410-12- 1½	583- 6- 7½	8288- 6- 6.
Jan.1920	1021-18- 5	169-17- 5	150-10- 0	1342- 2-10
Feb.	440- 7-6	162-11- 7	506- 4- 5	1109- 3- 6
March	1324- 5- 0	347-13- 4	188- 7- 0	1860- 5- 4
April	1827-10- 1	211-11- 2	182- 9- 0	2221-10- 3
May	759- 3- 5	184- 8- 4	190- 3- 6	1133-15- 3
June	548- 4- 5	412- 6- 5	297-16- 8	1258-11- 6
July	1095- 7- 0	491-15- 6	247-12- 5	1834-14-11
August	1580- 4- 9	559- 2- 9	353- 6- 6	2492-14- 0
Sept.	1150- 1- 9	662-14- 0	242-12- 0	2055- 7- 9
Oct.	1176- 7- 4	436- 9-10	424-18- 6	2037-15- 6
Nov.	2183-15- 7	375- 9- 6	216- 8- 0	2775-13- 1
Dec.	1014-19- 5	471- 0- 0	217-10- 4	1703- 9- 9

T O T A L	20426-9-5	5695-13-11½	3791-6-11½	30113-10-4
=====				

C. A. B. CHARGES.

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:		Notified to Cashier	Date of payment	Brought to Account.
<u>January, 1920</u>				
M. Antoine Halli	1293	'48 '00		
To: 3 Camp Kettles	DV 2897			1' 1' 4
" Soap Yellow	" 2969		8 c.	2' 3
" Petrol, Lub. Oil	" 2912			95' 15' 2
Water Coy, SCUTARI	1359	'96 '20		
Padlocks, Kerps, Soap.	" 3050		8 c.	1' 0' 7
Wick for Oil Stoves	" 3121		8 c.	1' 1' 11
M.B.O. & Petrol	" 3211		7 F. '249	7' 6
				141. 20
				1347' 9' 9
				1385' 14' 7

C. A. B. CHARGES.

148

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:		Notified 'to Cashier'	Date of 'Payment'	Brought to 'Account.'
<u>FEBRUARY, 1922.</u>				
M. Antoine Halli	1412	'45	'-	'
Sec. Am. Ott. d'Electricité.	1461	'125	'10	'
To: Repairs of Water Pipe & Supply 1/21			10 L '31	'18 '6
" Cement issued to Ital. Police 3233			"	'9 '10
" Mat. for Cookhouse & Latrine 3234			"	'6 '16
To: Lab. & Mat. rep. of sanit. ar etc 3235			"	'20 '3 '8
" " " " " store pipe 3236			"	'1 '7 '7
" " " " " Sink Waste 3237			"	'2 '7 '9
" " " " " Store pipes 3238			"	'2 '18 '7
" " " " " Sink Waste 3239			"	'4 '2 '2
" " " " " Store Pipes & Gutters 3240			"	'4 '10 '1
Cost of Water Consumed 2/19, 3241			7 F	'1 '9
" " " " 3/19, 3242			"	'14 '1
" " " " 4/19, 3243			"	'4 '1
" " " " 5/19, 3244			"	'6 '2
" " " " 3/19, 3245			"	'14 '6
" " " " 4/19, 3246			"	'8 '11
" " " " 3/19, 3247			"	'6 '7
" " " " 4/19, 3248			"	'16 '6
" " " " 5/19, 3249			"	'12 '8
" " " " 5/19, 3250			"	'9 '8
Coy des Eaux de SONTARI D Y	1486	'43	'65	'
Stores issued.	"	3280	'	8 c. '9 '4
" "	"	3281	'	'-1' 8 '10
Tables & Frames	"	3339	'	'8 '5 '7
		211.75		89' 11 '9
				53' 1 '1
				£ 142' 12 '10

Vote:- ALLIED POLICE CONTROL.

Particulars:-	Notified to Cashier.	Date of Payment	Brought to Account.
<u>March, 1920.</u>			
M. A. Balli	1645	45.---	
To:- Petrol	DV 3507	7 F.	11. 12.-
Lab. & Mat. for Brick Range.	3532	10 L.	7. 18.1
" " " Cook House.	3533	"	2. 3.-
" " " Elec.Light.	3534	"	2. 15.2
" " " " "	3535	"	5.7
" " " " "	3536	"	5.7
" " " Sink Waste.	3536	"	2. 4.-
" " " Store Pipes.	3537	"	3. 4.3
" " " " "	3538	"	1. 15.3
" " " Elec.Light	3539	"	6. 17.9
" " " Water Supply	3540	"	8.5
" Petrol	3552	"	59. 5.-
" M.B.O. & Petrol	3556	"	298. 4.7
" Petrol	3559	"	26. 6.8
Sec.Imp.Ott.4'Electricité (Gas)	1692	244.05 19/320.	
Soap and Soda.	3684	8 c.	3. 17.1
Flannelette	3701	"	- 8.9
Cordage, Hemp etc.	3702	"	6. 5.-
Electric Light.	3611	7 K.	
Windowopenings with cor Iron.	3725	10 L.	11. 8.10
	Cd	Forward:-	
		289.05	445. 5. 0

Particulars:-		Notified to 'Date of 'Brought ' Cashier 'Payment' to A/c	
Brought forward...		289.05	445 5.0
Lime and Cement	DV 3724	9.E	1.7.-
" " "	" 3723	"	1.7.-
" " "	" 3722	"	1.7.-
" " "	" 3721	"	-8.6
" " "	" 3720	"	-6.6
Soap, Soda etc.	" 3768	8 C.	2.4.2
Axes, Lamps, Falls		"	3.5.2
Cop. des Eaux SCUTARI	1808	53.70	30/3/20.
Brooms, Brushes, Moles, etc.	" 3631	"	5.8.-
Brushes and Handles, "	" 3632	"	10.11.2
M.B.O. and Petrol	" 3880	7 F.	358. 6.3
Lime and Cresole	" 3881	"	15.19.11

			846.17. 8
	342. 75		82.16. 8

		E	929 14. 4
			=====

C.A.F. CHARGES.

154

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:		Notified to Cashier.	Date of Payment	Brought to Account.
<u>July 1920.</u>				
Sec. An. Ott. d'Electricité.	7695	31 7	8 2/7/20.	31. 7 8
Bourla Fresco & Co.	2719	2 7	6 3/7/20	2 7 6
Sec. An. Ott. d'Eclairage.	2722	50 3	8 do	50 3 8
Com. des Eaux de SCUTARI & KADI- KEUY.		4 15	- 5/7/20	4 15 -
Petrol etc. supplied DV	4960		7 F	475 5 8
Soap etc. do	4989		8 c	2 9 6
Ant due for boards & keys	4957		9 e	15 9 8
" " " 25 electric globes	4956		9 e	2 7 6
" " " 5 electric lamps	4955		-	- 10 -
" " " 20 letter trays	4954		-	6 3 6
" " " 3½ cnts lime	4953		-	1 2 10
" " " repairs A.P. Post Mekt	4952		-	2 19 11
Comp. des Eaux de Scut. & Kad.	2724	17 1	9/7/20	17 1
" " " " Consple	2780	3 14 7	-	3 14 7
" " " " Consple	2803	1 6 7	13/7/20	1 6 7
" " " " Scut. & Kad.	2839	17 15 -	26/7/20	17 15 -
		<u>112 7 1</u>		518 15 8
		<u>518 15 8</u>		

C. A. D. CHARGES

133

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:-		'Notified to' 'Date of' Brought ' Cashier 'Payment' to A/c	
<u>August, 1920.</u>			
M. Antoine Nalli	2972	10.17.6	6/8/20
Sec.An.Ott.d'Electricité	3014	27. 6.8	9/8/20
Elect.Light at Chahzade Nashi, March 1920.			7 C 4. 1. 7
Exting.Fire dry Powder.			8 C 1.19. 7.
Bricking up an opening at Kadikewy			10 L 18. 7
Comp.des Eaux de Soutari & Kadikewy	3069	8. 5. 1	18/8/20
Ant.due from A.P.C. for Petrol etc Ford a/c DV	1513 5585		7 C. 5 5 4
Petrol etc. suppl.Port C Sect Galata	5591		* 475. - 8
Sec.An. Ott. d'Electricité	3160	57.12. 9	-
Petrol etc. supplied	DV 5688		7 C.478. 3. 9
Exting. Fire	" 5712		8 C. 1.16. 3
Buckets Fire.	" 5780		* 2.12.10
Scantling 4" X 2" etc	" 5651		9 E 12.16. 8
" "	" 5652		9 E. 10. 9 -
Stationery.	" 5621		N.M.S.O. E. 4. 8
"	" 5797		" - 3. 7
Covers for Documents.	" 3798		" 2.10. - 104. 1. 9
		104. 1. 9	21102.4. 3

Vote:- Allied Police Control.

156

Particulars:-	Notified to Date of Brought Cashier Payment to A/c.	
<u>September, 1920.</u>		
Mr H. Frederici, hire of house, DV	3298	190.- - 14/9/20.
Stationery supplied.	" 5783	H.M.S.O. 2.18. 3
"	" 5784	" 3. 2. 4
"	" 5781	" 5. 5
"	" 5782	" 8. 7. 4
Petrol issued to APC PRINKIPO	" 5983	7 G. 66.13. 5
J. Djevaloglou.	" 3391	3. 8. 8
Stationery supplied	" 6027	H.M.S.O. - 2. 8
"	" 6028	" 9.15. 3
"	" 6029	" 2.19. 7
Supply of Sand paper by } C.R.E. West.	" 6094	9 E. - - 6
Repairs to No 35 Rue Ahanos.	" 6093	10 M. 343.17. -
" at Maison Rouge Stbl.	" 6092	" 29. 6.10.
M. Antoine Ralli	" 3248	10.17.6 2/9/20.
	204. 6.2	467. 8. 7
		204. 6. 2
		2 671.14. 9

C.A.B. CHARGES.

157

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:-		Notified to Cashier	Date of Brought Payment to A/c
<u>OCTOBER, 1920.</u>			
Coy des Eaux de Scut. & Kadikouy	3471	25. 3. 3.	2/10/20
See Vote 7 D 1		- 8 -	
Coy des Eaux de Constantinople		38.10. 9	"
Soc. An. Ott. d'Electricité.	3475	22. 3. 9	"
M. Antoine Halli-rent 4/10/ 3/11	3529	10.13. 9	5/10/20
H. Frederici. " 3/9 - 2/10	3532	10. - -	"
Soc. Imp. Ott. d'El. Gas & Elec.	3534	19.17.10	7/10/20.
H.A.S.C. Charge for Petrol.	6130	7 G (1)	29.7.2.
R.E. Services at KADIKOUY	6140	10 F.	34.17.10
Stationery Supplied	6142	H.M.S.O.	- 13.4
"	6143	"	7.19.4
"	6144	"	1. 3.5
"	6145	"	7.19.3
Cost of 6 Latrines Seats.	6211	9 E.	1.18.-
Petrol suppl. to Port C.A.P.C.	6230	7 G.	478. 3.9
Stationery supplies as per DV	6303	H.M.S.O.	6. 4.5
" " "	6302	"	2.11.-
" " "	6301	"	1.9
Repairs to Mot boat Prinkipo	6336	6 K 11(1)	16.7.6
Stationery suppl. to A.P.C. Galata	6361	H.M.S.O.	1.8.1
Comp. des Eaux de Scutari	3527 - 3 2.	5/10/20	
	127. 6		588.14.15
			<u>127. 6</u>
			<u>£ 715.15.4</u>

Vote:- Allied Police Control.

158

Particulars:-	Notified to Date of Brought	
	Cahier	Payment to Accou.
<u>November, 1920.</u>		
M. Frederici, Rent 3/10/20-2/11/20	BN 3872.	10.-- 9/11/20
Antoine Halli " 4/11/- 3/12	" 3884	10.6.3 "
F. Marinos " 5/9/- 4/10/20	" 3871	12.10. "
Repairs at No 35 Rue Abance	DV 6486	10 W. 1.18.10
" Rue Chiehli	" 6486	7. 9. 3
A.P.C. Control Sec. for Oil	" 6441	7 0. 478. 3. 9
" Rue Chiehli Station	" 6466	H.M.S.O. 4. 6. 3
Comp. des Eaux de Constantinople	" 6802	55.12.2 18/11/20
Cost of Stationery.	" 3933	H.M.S.O. 2. 6. 9
Comp. des Eaux Scut. & Kadikew	" 3942	9.19.7 17/11/20
" " " "	" 3944	16.19.6 "
Soc. An. Ott. d'Electricité	3931	33. 7.9 19/11/20
Patrol issued to Port C. Sect.	" 6685	7 0. 1074.11.3
	148.15.3	1568.13.1
		148.15.3
		£ 1717. 8.4

C.A.S. CHARGES.

159

Vote:- Allied Police Control.

Particulars:-	Notified to Cashier	Date of Brought Payment to A/c
<u>December, 1920.</u>		
Sec. An. Ott. per Bill No 4077	37.19.1.	3/12/20
H. Frederica, Wire of Accom. Kad. 4091.	10.- -	"
A. Nalli " 4121	9. 7.6	8/12/20
J. Marinos " 4124	25. - -	"
H.M.S.O. for Stat. suppl. DV 6723		H.M.S.O. 2. 6.10
" 6718		" 3 - -
Comp. des Eaux de Sout. & Kad. 4123	3.19.10	14/12/20.
H.M.S.O. for Station. suppld. 6791.		H.M.S.O. 10. 5. 2
" 6793		" 19. 2.
" 6794		" 2
" 6795		" 11.10
6819		" 3. 1
6823		" 12. 1
Repairs to Met. Boats Port Contr 6836		6K(11)I 164.18.11
H.M.S.O. for Stationery suppld. 6918		H.M.S.O. 1.18. 3
Provision of a latrine at } Arabian Han }	6937	ION. 2. 9. 2
Rep. to drains A.F.C. Rue Chichli 6938		" - 14. 7
Am. charged to Vote 6H (Nov.- Dec.) in error. 6		6 H. 261.10.-
H.M.S.O. for stationery suppld. 6976		H.M.S.O. 2. 7. 6
	86. 6. 5	451.16. 9
N. 1227		86. 6. 5
		538. 3. 2
Wire of Motor Boat "Prince", used by Allied Police Post at Prinkipo.		

Imprest Account
Allied Police Commission

<u>Date.</u>	<u>Particulars</u>	<u>Piastres</u>
16/1/20	Base Cashier	5.70 Stationery sup-
	"	1.40 plied by AF
	"	and S.D.
		1500.70 Labour sup-
		plied from
		3/3/19 - 30/9/19
9/2/20	Kh.Kvonbalkian	1.00
	Hornstein freres	6.00
	"	6.00
	"	6.00
	Cooperative Francaise	12
	"	70
	Ahmed Noureddin	1.00
	Soc.An.Ott.Téléphones	27.50
13/2/20	Bedjidian freres	10.00
	Alexandre Theodorides	30.00
14/2/20	Soc.Imp.Ott.d'Eclairage	80
	"	75
	"	3.35
	"	10.25
	"	5.95
	"	7.70
16/2/20	Base Cashier	2.40
20/2/20	Kh.Kvonbalkian	1.00
	Zellitch	13.50
	Soc.An.Ott.d'Eclairage	11.55
20/2/20	Economic Coop. Soc.	14.20
1/3/20	Ribbon for Typewriter	1.10
8/3/20	Classeur	21.60
2/3/20	"	15
5/3/20	Motorbicycle	184.50
	Hornstein freres	6.00
	"	6.00
	"	6.00
	DV 30A, 30, 31A, 27A, 27 & 24.	35.35
22/3/20	DV 34	5.27
23/3/20	Hornstein freres	6.00
	Hornstein freres	6.00
	"	6.00
	Ribbons Typewriter	1.60
	A.P.C. Brassard	6.20
	D.V. 3699-34 a 23/3/20	3.31
	D.V. 3699-39 c	31
15/4/20	A.P. & S.D. Voucher 35 a d/27/3.	17.22
	Lt. Mac Rae	6.00

İtilafçı Polis Komisyonu'nun Masrafları

DİZİN

A

Abdullah Bey 16, 169, 170
Abdülaziz Mecdi Bey 73
Adalar 29, 40, 48, 66, 99
Ahmet İzzet Paşa 60, 64, 185
Albay Murphy 61, 62
Ali Dikici 10
Ali Rıza Bey 133, 166, 167, 168, 169
Ali Rıza Paşa 125
Amet 81
Anadolu 10, 15, 25, 43, 59, 65, 66, 72, 73, 77, 81, 102, 119, 132, 133, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 149, 150, 151, 152, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 166, 170, 172, 173, 174, 176, 181, 182, 189, 190, 191, 192
Ankara 12, 14, 15, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 37, 40, 41, 46, 62, 64, 65, 66, 73, 75, 88, 131, 134, 136, 137, 138, 142, 143, 144, 149, 150, 152, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 169, 170, 172, 173, 174, 180, 181, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 197
Ankara Hükümeti 15, 136, 137, 138, 173
Antep 6, 16, 164, 165, 166, 170, 171, 172, 188
Asakir-i Mansureyi Muham-

mediye 32, 33, 178

Asakir-i Redife 31, 34, 178, 179
Askerî Polis 76, 77, 138, 139, 144, 181, 189
Aydın 8, 16, 72, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 188, 190, 197

B

Bab-ı Ali 12, 37, 184
Bağdat 48
Bedri Bey 56
Bekir Sami 143, 173
Beşiktaş 37, 42, 47, 65, 67, 77
Beykoz 40, 48, 77, 97
Beyoğlu 29, 32, 35, 37, 40, 42, 45, 47, 48, 50, 56, 61, 65, 67, 97, 101, 102, 121, 129
Beyrut 43, 168, 169
Binbaşı Chilton 61
Boğazlar 61, 101, 109, 114, 118
Bozcaada 118
Bremond 162
Brunoust 62

C

Calthorpe 59, 60, 62, 63, 65, 78, 79, 81, 84, 85, 86, 146, 147
Celal Bayar 151, 152, 154, 155, 156, 157
Celalettin Arif Bey 73

Cemal Bey 99, 100, 144
Cemil Bey 144, 145, 146, 159
Cevad Efendi 63, 64, 201

Ç

Çanakkale 6, 48, 55, 56, 60, 61,
62, 79
Çolak Kemal Bey 67

D

Dahiliye Nezareti 12, 45, 47, 48,
49, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 63,
64, 73, 75, 76, 94, 95, 100,
107, 110, 111, 122, 123, 124,
129, 130, 131, 132, 134, 145,
166, 184
Damat Ferit Paşa 99, 100, 147
De la Place 77
Denizli 16, 152, 153, 154, 155,
156, 158, 188, 190, 191
Deniz Polisi 13, 42, 43, 102
Dersaadet 37, 38, 39, 40, 56,
143
Divan-ı Zaptiye 35, 39
Diyarbakır 171
Durak Bey 136
Düyun-u Umumiye 92, 101

E

Emniyet-i Umumiye 12, 47, 48,
49, 51, 56, 57, 75, 76, 100,
133, 136, 137, 138, 139, 145,
150, 151, 153, 174, 179, 181,
184
Ermeni 5, 6, 15, 16, 79, 95, 121,

126, 128, 130, 131, 132, 133,
161, 162, 163, 164, 165, 166,
169, 170, 171, 185, 186

Ermenistan 73, 79

Erzurum 24, 48, 136, 151, 190,
193

Eyüp Şahin 10, 41, 42, 43, 142,
143, 172

F

Fatih Sultan Mehmet 30
Fenerbahçe 65
Fethi Bey 61
Fevzi (Çakmak) Paşa 93, 138
Foulon 78, 84, 122, 123, 124,
125
Franchet d'Esperey 63, 84
Fransız 16, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 68, 74, 77, 78, 80, 81, 83,
84, 87, 97, 101, 102, 108,
109, 112, 113, 114, 116, 117,
121, 122, 123, 130, 131, 132,
145, 146, 150, 161, 162, 163,
164, 165, 166, 168, 169, 170,
171, 173, 185, 192, 201
Fuad Bey 68

G

Galata 32, 35, 37, 40, 47, 61, 67,
77, 101, 102, 105, 145
Galip Bey 49, 144
Gelibolu 61
General Fuller 61, 87, 98, 102
Gory 62
Göktürk 21

Gümrük Polisi 76, 77

H

Halep 171

Halil Bey 93, 99, 100, 143

Hamdullah Suphi 143

Hamza Efendi 8, 150, 198

Harbiye Nezareti 62, 63, 67, 87,
123, 124, 158

Harington 108, 109, 110, 111,
112, 117, 121, 122, 125, 217,
224

Hasan Fehmi Efendi 95

Haydarpaşa 65, 66, 97, 130

Hıristiyan 101, 126, 149, 150,
161, 162

Hilal-i Ahmer 58

Hüseyin Hüsnü Bey 64

Hüsnü Efendi 104

I

I. Dünya Savaşı 14, 19, 55, 56,
58, 122, 141, 159, 180, 188

Isparta 16, 157, 158, 188, 191

İ

İbrahim Şenöz 10, 172

İhtisap Nezareti 31, 32, 33, 178

İmroz 118

İnel Kağan 22, 175

İngiliz 10, 61, 62, 65, 66, 67, 68,
71, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 93,
94, 95, 96, 97, 100, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 107, 108,

109, 110, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 117, 118, 119, 121,
122, 123, 124, 126, 127, 128,
131, 132, 134, 143, 145, 146,
147, 148, 166, 167, 169, 171,
185, 191, 207, 214, 215, 216,
217, 221, 222, 224, 228, 233,
236

İngiliz Savaş Bakanlığı 81, 86,
109, 110, 111, 114, 115, 116,
117, 124, 128, 216, 221

İskenderun 48, 59

İslamiyet 23, 24, 176

İsmail Canbolat Bey 56

İsmail Hakkı Bey 153

İstanbul 2, 5, 6, 10, 11, 14, 15,
19, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29,
32, 37, 42, 43, 45, 47, 48, 50,
51, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60,
61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77,
78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 96,
97, 99, 101, 102, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 121, 122, 123, 125,
126, 127, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 151,
152, 156, 158, 160, 165, 166,
168, 169, 173, 174, 177, 179,
180, 181, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 191, 192, 201, 207,
214, 220, 221, 228, 232, 243

İstanbul Boğazı 60

İstanbul Hükümeti 75, 137,
143, 156, 166

İstanbul polisi 58, 75

İtalyan 65, 66, 74, 78, 80, 87, 97,
101, 102, 109, 111, 112, 113,
114, 116, 117, 121, 122, 124,
125, 158

İtilafçı Polis 14, 76, 77, 78, 87,
88, 89, 90, 91, 92, 93, 96,
101, 102, 103, 107, 108, 109,
111, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 119, 120, 121, 135,
180, 206, 220, 242

İtilaf Devletleri 19, 60, 62, 64,
68, 103, 112, 131, 146, 192

İtilaf Polisi 92, 111

İttihat Terakki 137

İzmir 15, 43, 62, 147, 148, 149,
150, 151, 152, 153, 155, 156,
157, 158, 159, 182, 190, 191,
200

K

Kadıköy 29, 47, 65, 67, 77, 94,
97

Kafkasya 79, 82

Kanun-i Esasi 74

Karadeniz 65, 73, 78, 79, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 111, 115, 116, 119, 127,
128, 214, 216

Karakol Cemiyeti 143, 144, 168

Kara Vasıf Bey 73

Kars 79, 148, 149

Kartal 40, 48

Kasımpaşa 32, 47, 58, 67, 77

Kilikya 68, 69, 73

Konya 16, 66, 158, 159, 160,

187

Kudüs 48

Kumburgaz 48

Kuva-yı Milliye 59, 66, 100,
128, 133, 142, 143, 154, 156,
158, 164, 169, 170, 172, 182,
190, 191, 204, 205

Küçük Cemal Paşa 157

L

Limni 118

M

Malta 15, 79, 133, 146, 147,
148, 149, 157, 187, 189

Maraş 16, 72, 165, 166, 169,
170, 171, 186, 189, 204

Marmara Denizi 62, 65, 126

Meclis-i Tahkik 35, 39

Meclis-i Vükela 12, 55, 56, 80,
93, 94, 184

Mersin 43, 48, 164

Meşrutiyet 14, 19, 41, 46, 50,
52, 69, 133, 179, 186

Midilli 118

Milne 79, 81, 82, 86, 87, 111,
115, 127, 128, 147, 222

Mim Mim Grubu 143, 144, 145

M. Ledoulx 68

Mondros Mütarekesi 10, 12, 19,
20, 59, 60, 61, 96, 118, 122,
138, 141, 146, 149, 157, 159,
174, 180, 181, 187

Mudanya 15, 62, 134, 189, 243

Muğla 153, 154

Murat Aydoğdu 11, 132
Mustafa Kemal Paşa 69, 145,
157, 164, 168, 170

Mustafa Şener 11

Müşellah Müdafaa-i Milliyye
143

Müslüman 18, 23, 69, 95, 105,
127, 130, 131, 134, 149, 150,
152, 159, 166, 169

N

Nafiz Efendi 97

Necip Efendi 97

Nurettin Bey 99, 100

Nuri Bey 100, 143

O

On İnkiler 8, 16, 166, 167, 168

Osmanlı Devleti 5, 13, 18, 19,
25, 26, 27, 29, 30, 43, 44, 53,
55, 58, 62, 64, 68, 69, 71, 76,
104, 110, 114, 115, 146, 176,
177, 180, 192

Osmanlı Mebusan Meclisi 74,
157

Osmanlı Polisi 14, 94, 97

Osmanoğulları 18, 25, 176

P

Pera 62, 77, 101, 105

Polis Meclisi 13, 31, 35, 36, 37,
42, 44, 45, 192

Polis Nizamnamesi 19, 33, 43,
44, 45, 46, 48, 50, 57

Polis Teşkilatı 14, 15, 19, 29,

33, 42, 43, 45, 46, 75, 87, 94,
112, 116, 118, 136, 138, 139,
144, 173, 178, 181, 189, 192

R

Rauf Bey 59, 60, 62, 63, 73

Refet Paşa 15, 134, 135, 243

Refik Halit 99, 100, 188

Reji Polisi 76, 77

Rıza Nur 74

Robeck 67, 69, 71, 72, 73, 88,
111, 191

Rum 5, 8, 15, 16, 52, 73, 104,
105, 126, 127, 128, 129, 130,
131, 132, 150, 157, 158, 161,
186, 191

Rumlar 61, 95, 103, 104, 129,
152, 153

S

Salih Paşa 68, 69, 73, 75

Samsun 48, 139, 188

Sekbanbaşı 29

Selahattin Adil Paşa 61

Selanik 63, 82, 87, 222

Selçuklular 18, 24, 176

Semendirek 118

Sevr 15, 101, 108, 109, 110, 118,
125, 128, 190

Sivas 16, 156, 166, 168, 170, 172

Subaşı 22, 23, 24, 25, 27, 176

Suriye 5, 171, 173

Ş

Şakir Efendi 167, 168

Şehzade Tevfik 73

Şıracıyan 133

Şile 40, 48, 125

T

Takvim-i Vekayi 47, 48, 49, 50, 51, 185

Tanzimat 29, 30, 31, 32, 41, 178, 192

Taşnak 133, 164

TBMM 110, 134, 135, 136, 137, 138, 143, 146, 163, 170, 180, 181

Teğmen Dveyk 61

Teşkilat-ı Mahsusa 143

Tevfik Paşa 60, 85, 122, 146, 147

Tımarlı Sipahiler 26, 31, 177, 178

Tonyukuk 22, 175

Tophane Müşiriyeti 32, 34, 179

Trabzon 43, 48

Trakya 66, 81, 82, 87, 134, 151, 159, 222

Tunalı Hilmi 74

Türk Emniyet Teşkilatı 7, 10, 18, 20, 22, 27, 33, 76, 175, 177, 178, 182

Türkistan 4, 22

Türk Polisi 9, 10, 14, 15, 16, 58, 137, 142, 149, 160, 161, 174, 182, 190, 191, 192, 193, 243

U

Urfa 8, 16, 165, 166, 167, 168, 169, 185, 186, 189

Uygur 21, 22

Ü

Üsküdar 29, 32, 37, 38, 40, 42, 45, 47, 48, 50, 56, 58, 67, 77, 94, 97, 100, 101

V

Vahdettin 68

Vaugh 62

Viet 125

W

Webb 114, 115, 126, 127, 147, 148

Wilson 63, 65, 71, 72, 82, 86, 87, 88, 94, 108, 222

Y

Yeniçeri Ocağı 13, 28, 30, 31, 32, 177, 178

Yörük Ali Efe 154

Yunan 15, 16, 62, 65, 66, 103, 104, 105, 118, 129, 149, 150, 151, 152, 153, 157, 158, 163, 190, 191, 200

yüksek komiserler 66, 68, 69, 70, 79, 85, 91, 104, 105, 107, 112, 117, 124, 125

Yüzbaşı Hoylet 61

Z

Zabtiye Müşirliği 33

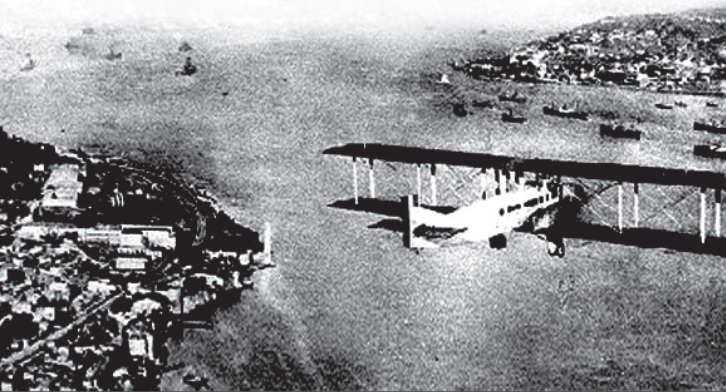
Zafirio 151

-Yakın Tarih-

Prof. Dr. Ali Arslan

İSTANBUL'DAN ÇIKIŞ

Milli Mücadele'ye Giriş

Paraf
YAYINLARI

-Yakın Tarih-

Prof. Dr. Ali Arslan

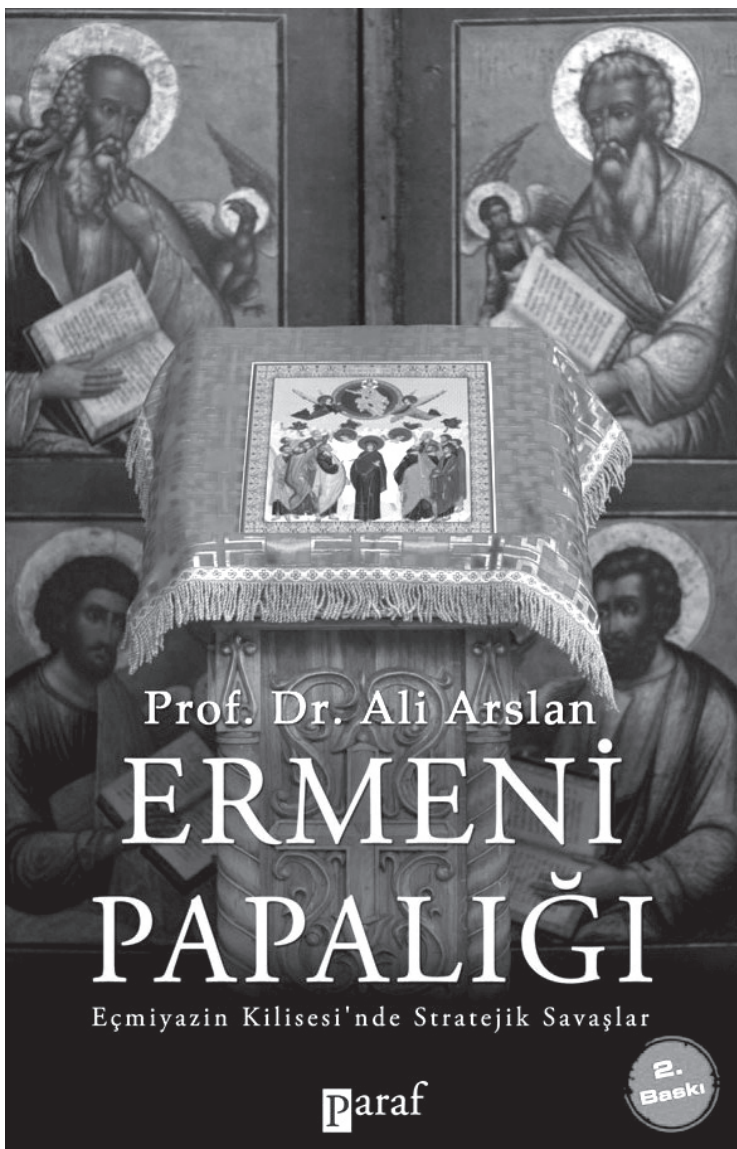
EFENDİ VE UŞAK

**Avrupa Birliği-Türkiye
İlişkileri**

Paraf
YAYINLARI

2.
BASKI

Prof. Dr. Ali Arslan

ERMENİ PAPALIĞI

Eçmiyazin Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar

Paraf

2.
Baskı

